

અમૃતવર્ષા

૧

॥ શ્રીહરિ ॥

અમૃતવર્ષા

(પૂ. મોટાભાઈ - અ.નિ. ઈશ્વરલાલ લા. પંડ્યાના પત્રોમાંથી)

પ્રકાશક :

શુક્લ નાથજીભાઈ ઈચ્છારામ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ, નડિયાદ

[ઈ.સ. ૧૯૯૭ : વિ.સં. ૨૦૫૩]

પ્રકાશક :

અ.નિ. શુક્લ નાથજીભાઈ ઈચ્છારામ

સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ વતી

ઘનશ્યામપ્રસાદ નાથજીભાઈ શુક્લ

લક્ષ્મીપ્રસાદ ઈશ્વરલાલ પંડ્યા

આવૃત્તિ પ્રથમ, પ્રત ૩,૦૦૦

કિંમત : અમૂલ્ય

[સર્વ હક પ્રકાશક ટ્રસ્ટીમંડળને સ્વાધીન]

લેસર ટાઈપ સેટિંગ :

લિપિકા સિસ્ટમ્સ

૫, વેણુધર સોસાયટી,

ન્યૂ અલકાપુરી રોડ,

ગુલબાઈ ટેકરા,

અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૧૫

ફોન : ૪૬૮૧૮૬

મુદ્રક :

રોયલ ક્રિએશન કંપની

વસંત ચોક, ભદ્ર, અમદાવાદ

પ્રકાશકનું નિવેદન

‘દયાળુશ્રી ગુરુજી’ અને ‘નિમિત્તમાત્ર’ જેવાં સદાચારપ્રેરક - જીવનઘડતરનાં પુસ્તકોના પ્રકાશનની પરંપરાના પગલે ‘અમૃતવર્ષા’ - પૂ. મોટાભાઈ - અ.નિ. ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યાના પત્રોમાંથી સર્વોપયોગી પ્રેરક સંકલિત અંશોનું પ્રકાશન કરતાં અમને ખૂબ આનંદ થાય છે. આ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટના પ્રયોજક અને સંવર્ધક પૂ. મોટાભાઈએ જીવનકાળ દરમ્યાન પત્રો દ્વારા પણ સ્નેહી-સંબંધી-ગુરુભાઈઓને અનેકવિધ આધ્યાત્મિક તેમ જ વ્યાવહારિક, શ્રેયસ્કર સલાહસૂચના, માર્ગદર્શન પૂરાં પાડેલાં. આવા પત્રો વાંચતાં એમ લાગણી ઉદ્ભવી કે આવા પત્રોમાં અંગત બાબતો-સલાહ-સૂચન ઉપરાંત સર્વજનહિતકારી લખાણો પણ ઘણાં છે. આથી, અંગત બાબતોનો કાંઈ પણ ઉલ્લેખ કર્યા સિવાય ફક્ત સર્વોપયોગી અંશોનું સંકલન કરી પુસ્તકરૂપે પ્રકાશિત કરવામાં આવે તો બહુજનસમાજને સદાચારયુક્ત માનવજીવન જીવી માનવદેહનું અંતિમ ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવામાં સાચું - સરળ માર્ગદર્શન મળે. સદ્ભાગ્યે, ઘણાં સદ્દેયી ભાઈબહેનો પાસેથી આવા ઘણા પત્રો મળ્યા. તેમાંથી આ ‘સંગ્રહ’નો પુસ્તકરૂપે જન્મ થયો છે. પૂ. મોટાભાઈના અક્ષરનિવાસ બાદ પંદર વર્ષે આ પ્રકાશન થાય છે. પરંતુ તેમની જન્મશતાબ્દી પ્રસંગે આ પ્રકાશન અનુરૂપ ગણાશે એવી શ્રીહરિઈચ્છા હશે એમ માની અમે સંતોષ અનુભવીએ છીએ.

પત્રોના અંશોના આ પ્રકાશનમાં વિષયવિભાગનું સંકલન અમોએ યથાશક્તિ કર્યું છે. પરંતુ લખાણોના અંશોની પ્રસ્તુતિમાં - અતિ અલ્પ - અનુરૂપ ફેરફારો કર્યા સિવાય - અન્ય કોઈ પણ દૃષ્ટ અમે લીધી નથી.

આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના વયોવૃદ્ધ અને જ્ઞાનવૃદ્ધ તથા પૂ. મોટાભાઈને વિશે અત્યંત આદરભાવ ધરાવનાર મુરબ્બી ડૉ. દલસુખભાઈ કાળિદાસ શાહે પોતાની વૃદ્ધાવસ્થા અને નાદુરસ્ત તબિયતને અવગણીને પણ સહર્ષ લખી છે તે બદલ અમો તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

વળી, ઉપયોગી બહુમૂલ્ય સૂચનો કરવા સહ આ પુસ્તક પ્રકાશનના તમામ પાસાઓની પ્રેમભરી માવજત પ. પૂ. કાનજી ભગત તથા પૂ. લાલજી ભગત (વડતાલ)એ કરી છે. એ એમના પૂ. મોટાભાઈ તરફનાં અનહદ સ્નેહ અને મમતા દર્શાવે છે. અમો એ બંનેનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

સમયસર અને સારું પ્રકાશન થાય તે સારું અમદાવાદના શ્રી જગદીશભાઈ ત્રિવેદીએ પ્રેમસભર જહેમત ઉઠાવી પ્રૂફવાચન સહિત નાનીમોટી સંભાળ રાખી છે તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે. અમો તેમનો આભાર માની શ્રીહરિ તેમના ઉપર પ્રસન્ન રહે એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

આ પુસ્તકમાં પત્રોના અંશો અગાઉ પૂ. મોટાભાઈનું ‘સંક્ષિપ્ત જીવન-આલેખન’ ભાઈશ્રી ભાલચંદ્ર કેશવલાલ શાહે તેમની ભાવવાહી અને પ્રાસાદિક શૈલીમાં કર્યું છે. ભાઈશ્રી ભાલચંદ્ર અમો ગુરુભાઈઓ પૈકીના જ એક હોઈ એમનો આભાર માનવાનો હોય જ નહીં. પરંતુ શ્રીહરિ, દયાળુશ્રી પૂ. ગુરુજી, પૂ. મોટાભાઈ - સૌ ગુરુભાઈઓ - આ પુસ્તક વાંચનાર સૌ કોઈ તેમના ઉપર સદા પ્રસન્ન રહે એવી અમારી શ્રીહરિના ચરણકમળમાં અંતરની પ્રાર્થના છે.

પોતાને ઉપયોગી નિવડેલું લખાણ અન્યને પણ ઉપયોગી થાય એવી ઉદાર ભાવનાથી પોતાની પાસેના પત્રો આ પુસ્તક પ્રકાશન માટે ઉપયોગમાં લેવા માટે સહકાર આપનાર સૌ સંનિષ્ઠ ભાઈબહેનો પર શ્રીહરિ સદા પ્રસન્ન રહે એવી અમારી અંતરની શુભકામના છે.

ઉપરોક્ત સિવાય પણ આ પુસ્તક પ્રકાશનમાં વિવિધ પાસાઓમાં ઘણા ગુરુભાઈઓનો ફાળો છે. તે સર્વ ઉપર પણ શ્રીહરિની પ્રસન્નતા રહે એવી નમ્ર પ્રાર્થના છે.

આ પુસ્તક પ્રકાશનમાં કાંઈ પણ ક્ષતિ જણાય તો તેની જવાબદારી અમારી છે અને નીરક્ષીરવિવેકથી સ્વીકારી લઈ - સુધારી - ગ્રહણ કરવા નમ્ર વિનંતી છે.

અંતમાં, શ્રીહરિની પ્રસન્નતાથી આ પુસ્તક તેના પ્રકાશનના મૂળ હેતુ અનુસાર બહુજનઉપયોગી અને સાચા અર્થમાં ‘સાર્વજનિક’ ઉપયોગિતાવાળું બની રહેશે એવી શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરીએ છીએ.

‘ગુરુકૃપા’

નાગરવાડા

નડિયાદ

૨-૧૦-૧૯૮૭

શુક્લ નાથજીભાઈ ઈચ્છારામ

સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ વતી

ઘનશ્યામપ્રસાદ નાથજીભાઈ શુક્લ

લક્ષ્મીપ્રસાદ ઈશ્વરલાલ પંડ્યા

પ્રસ્તાવના

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।

अभ्युत्थानम धर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥

परित्राणांય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દૃષ્ટતામ્ ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥

ભગવદ્ગીતામાં ચોથા અધ્યાયના ૭-૮મા શ્લોકમાં ભગવાન એક અનુપમ પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે ધર્મની જ્યારે ગ્લાનિ થાય અને અધર્મનું ઉત્થાન થાય ત્યારે, સાધુના પરિત્રાણ માટે, દુષ્ટતોના વિનાશ માટે અને ધર્મના સંસ્થાપન માટે હું યુગે યુગે જન્મ ધારણ કરું છું.

આ પ્રતિજ્ઞાનુસાર પ્રભુ આ પૃથ્વી પર અવતાર ધારણ કરી સદ્ધર્મનું સંસ્થાપન અવશ્ય કરે છે, એટલું જ નહિ, પણ ત્યાર બાદ પણ ધર્મનું બળ સતત વધતું રહે અને અધર્મ સામે રક્ષણ મળે તે માટે પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામેલા મહાપુરુષોને મોકલે જ છે. જગતના તમામ ધર્મો હિંદુ-મુસ્લિમ, શીખ-ખ્રિસ્તીનો અભ્યાસ કરતાં ભગવદ્-અવતાર, પેગંબરો, સાધુઓ, સત્પુરુષોના આગમનથી ઉપરોક્ત હકીકતની ખાતરી થાય છે. પ્રભુઅવતારો કે નિઃસ્વાર્થ પરોપકારી મહાપુરુષોએ પ્રજામાં વ્યાપેલી હીનતાને દૂર કરવા માટે પોતપોતાની રીતે, સમયની માગ અનુસાર પોતાની જાતને લોક-કલ્યાણ માટે સમર્પિત કરી પોતાના જીવનકવનથી સમયને અનુરૂપ ફેરફારો કર્યા છે - સૂચવ્યા છે.

સં. ૧૮૩૭માં પ્રગટ થઈ ભગવાન સ્વામિનારાયણે પોતે તે વખતની પરિસ્થિતિ અનુસાર આપણા પુરાણા હિંદુ ધર્મો, સત્શાસ્ત્રોનું સંશોધન કર્યું અને સાદીસીધી પ્રાકૃત ભાષામાં વચનામૃતો દ્વારા પ્રજામાં ધર્મનો અને સત્સંગનો શંખ ફૂંક્યો. ધર્મ એટલે શાસ્ત્ર, પુરાણોક્ત સદાચાર. સત્સંગ એટલે સત્યનો - સત્પુરુષોનો - સદ્વસ્તુઓનો સંગ. એક નવી જ કેડી પાડી. લાંબી ચર્ચામાં પડ્યા સિવાય, સાદાંસીધાં વચનામૃતો દ્વારા, સીધીસાદી ભાષામાં, નિરક્ષર - અભણને પણ સમજ પડે તેવી સરળ વાણીમાં અને સચોટ દૃષ્ટાંતો દ્વારા, સત્શાસ્ત્રો, તત્ત્વજ્ઞાન-સદાચારની સાચી સમજ આપી ધર્મપ્રવર્તન કર્યું. પ્રજામાં નવજીવનનો સંચાર કર્યો. એમણે પ્રજાને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર એ ષડ્રિપુઓ ઉપર વિજય મેળવી સામાન્ય મનુષ્યે કેવી રીતે જીવવું તેનો સીધો અને ખૂબ સરળ ધોરીમાર્ગ બતાવ્યો છે. સર્વે સચ્છાસ્ત્રોનું સારદોહન કરી શિક્ષાપત્રીમાં સર્વજીવહિતાવલ - સીધાસાદા ઉપદેશથી - એમણે સામાન્ય જીવન જીવતા માણસોને પણ, જે દોરવણી અને માર્ગદર્શન પૂરાં પાડ્યાં તે અનન્ય છે. સત્સંગ અને ભક્તિ એ

આત્મોન્નતિના સર્વશ્રેષ્ઠ માર્ગ છે એમ જણાવી, ભક્તિ અને સત્સંગ વિના તો ગમે તેવો મહાન વિદ્વાન પણ અધોગતિને જ પામે એવી ચેતવણી આપી ધર્મે સહિત (સદાચારયુક્ત) જ ભક્તિ કરવી એમ ભારપૂર્વક નિર્દેશ કર્યો. તેથી જ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય માટે, ‘સત્સંગ’ અને તેના અનુયાયીઓ માટે ‘સત્સંગી’ એવા શબ્દો સુપ્રસિદ્ધ થયા અને ‘વર્તનના સંપ્રદાય’ તરીકે વખણાવા લાગ્યો.

હરિઅવતારકાર્ય બાદ પણ ધર્મસંપ્રદાયમાં કાળ-માયા-આસુરી તત્ત્વોને પરિણામે પ્રવેશેલા દોષો દૂર થાય તે સારુ અને ધર્મની ઝાંખી થયેલ જ્યોતને પુનઃ પ્રજ્વલિત કરવા સારુ - રાખવા સારુ મહાપુરુષોનાં અવતરણ ચાલુ હોય છે જ - જેમ કે જિસસ ક્રીસ્ટ, મહંમદ પયગંબર, ગુરુનાનક, આપણા હિંદુ સંતો વગેરે.

એ ન્યાયે છેલ્લી સદીમાં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય અને ગુજરાતના ઇતિહાસમાં સત્સંગ માટે વિશિષ્ટ અને ભારે પ્રશંસનીય પ્રદાન ઉમરેઠના શ્રી નાથજીભાઈ શુક્લ અને તેમના શિષ્ય નડિયાદના શ્રી ઈશ્વરભાઈ પંડ્યા - આ ગુરુશિષ્યની જોડીએ કર્યું છે એમ કહેવું યોગ્ય ગણાશે. પ્રજા હંમેશાં કેવળ મહાન ઉપદેશો તરફ દૃષ્ટિ નથી કરતી પરંતુ અલ્પ, કર્તવ્યનિષ્ઠા અને ધર્માચરણ, પણ પ્રજા ઉપર મહત્ અસર મૂકે છે અને એ દૃષ્ટિએ, આ બંને મહાપુરુષોનાં જીવનઆચરણ શ્રેષ્ઠ પુરવાર થયાં છે અને તેથી જ તેઓ પોતાની - માનવને બેઠો કરવાની - સાચો માનવ - સાચો ભક્ત બનાવવારૂપી અસર (પોતાના દેહવિલય બાદ પણ) મૂકી ગયા છે. ભર્તૃહરિનું એક સુવાક્ય છે -

परगुण परमाणुन पर्वती कृत्य नित्यम् ।

निजहृदि विकसंतः सन्ती सन्तः कीयन्तः ॥

પારકાના અણુ જેટલા ગુણોને પર્વત જેવા ગણી દોષદર્શી દૃષ્ટિનો સદંતર અભાવ કેળવી, પોતાનો અને અન્યનો આત્મવિકાસ કરતા સંતો ખરેખર દુર્લભ છે. પૂ. નાથજીભાઈ અને મુ. ઈશ્વરભાઈને હું આ કોટિમાં ગણું છું.

હું પોતે પુષ્ટીમાર્ગીય વૈષ્ણવ છું. પૂ. નાથજીભાઈના પરિચયમાં હું આવ્યો નથી. પરંતુ તેમનું સદાચારપ્રેરક જીવનચરિત્ર હું શબ્દશઃ વાંચી ગયો છું. તે વાચને મારી પર ઘણી શુભ અસર કરી છે. મુ. મોટાભાઈના સ્વલ્પ પરિચયમાં આવવાનું સદ્ભાગ્ય મને સાંપડેલું. ત્યારથી જ હું તેમનો અનન્ય પ્રશંસક બની ગયો છું. મેં તેમને હમેશાં પરમ આદરથી જ નિહાળ્યા છે. તેમના લેખસંગ્રહો ‘નિમિત્તમાત્ર’ મેં અભ્યાસ્યા છે. મારાં લખાણોમાં મેં તેમનાં લખાણોનો સાભાર આધાર લીધો છે.

આ પ્રસ્તાવના લખવા વિશેની મારી યોગ્યતા નથી. પરંતુ ઉત્તરાવસ્થામાં સત્સંગ કરવાનો દૈવી સંકેત હશે એમ લાગતાં અને કોઈ પણ શુભકાર્યમાં સહયોગ આપવો જ જોઈએ એમ વિચારી, આ પ્રસ્તાવના લખવા ઉદ્યત થયો છું.

આ ‘અમૃતવર્ષા’માં મને ભાગવત, ભગવદ્ગીતા અને ઈશાવાસ્યમ્ - એ ત્રણેનો સાર દેખાય છે.

યસ્તુ સર્વાણિ ભૂતાનિ ।
આત્મન્યેવાનુપશ્યતિ ॥
સર્વભૂતેષુ ચાત્માનં તતો ।
ન વિજુગુપ્સતે ॥

(ઈશોપનિષદ)

સર્વભૂતસ્થાત્માનં ।
સર્વભૂતાનિ ચાત્માનિ ॥
ઈક્ષતે યોગયુક્ત આત્મા ।
સર્વત્ર સમદર્શનઃ ॥

(ભગવદ્ગીતા)

આ પુસ્તકનું વાચન-શ્રવણ કરતાં મારા માનસપટ પર બે શબ્દો સતત અંકિત થયા છે તે છે ‘આત્મસમર્પણ’ અને ‘સર્વત્ર ભગવત્ દર્શન’. ભગવાન સ્વામિનારાયણ પણ વચનામૃતમાં કારિયાણી ઊમા વચનામૃતમાં જણાવે છે તેમ સ્થાવરજંગમ સર્વે આકારને વિશે જ્યાં જ્યાં દૃષ્ટિ જાય ત્યાં ત્યાં તે મૂર્તિને (પરમાત્માને) સાક્ષાત્કાર દેખે એ સિદ્ધ દશાનું લક્ષણ છે. આવી સ્થિતિ સિદ્ધ કરવાનો દિવ્ય સંદેશ - દિવ્ય માર્ગદર્શન - એ આ લખાણોનો સાર છે એમ મને જણાય છે.

આમાં ધર્મ તો છે જ પણ અર્થ-વ્યવહાર - ઉદ્યમની વાતો પણ છે. પરંતુ તે પણ પ્રભુ સાથે સતત તાદાત્મ્ય પામી ધર્મેસહિત કરવાના અજબ સંદેશ સાધે છે. તદુપરાંત રોજબરોજના નિત્ય-અનુભવની નાનીમોટી વાતો છે. દરેકનું કેન્દ્ર પ્રભુ અને પ્રભુપ્રીત્યર્થે જ નિષ્કામ કર્મયોગ જ હોવું ઘટે એવો સતત અણસાર સહેજે જ આ પુસ્તક આપી જાય છે. મુ. મોટાભાઈના શબ્દોમાં નિરાડંબર અને ભરપૂર સરળતા છે. તેમના શબ્દો માર્મિક અને હૃદયસ્પર્શી હોઈ સચોટ રીતે દુષ્કર માનવસ્વભાવનું પરિવર્તન કરાવે એવા છે. સંપ અને ઐક્ય રાખવા વિશેના પત્રોના અંશોમાં નીચેના શબ્દો કેવા અનુપમ અસરકારક છે ? :

“... એક પિતાના સંતાન છો - એક જ ઈષ્ટના ઉપાસક છો - એક જ ગુરુના શિષ્ય છો - એક જ ઉદરમાંથી જન્મ્યા છો - એક જ શિક્ષાપત્રી તમારે માન્ય છે - આ

પ્રમાણે તમારામાં એકતા છે તો ભિન્નતા તમારામાં શોભે નહિ.” બીજું ઉદાહરણ જુઓ - માતાપિતાની સેવા વિશેનાં લખાણોમાંના પ્રેરક શબ્દો :

“... માતાપિતા વૃદ્ધ થાય, અશક્ત થાય, રોગમાં ઝડપાય ત્યારે જે ઉમંગથી એ આજ્ઞાનું (યાવત્ જીવનસેવા કરવાની) પાલન કરે ને કંટાળે નહીં તે કસોટીમાંથી પાર ઊતરે અને તેની ઉપર પરમાત્મા રાજી થાય ... તે કસોટીમાંથી હેમખેમ પાસ થાય ત્યારે સ્વામિનારાયણ ભગવાનના સાચા આશ્રિત ગણાશો ને પરમાત્માનો રાજીપો મેળવી શકશો. ...”

આવાં અનેક ઉદાહરણો આ પુસ્તકમાં મળશે. આમાં આચાર-વિચાર-આહાર-વ્યવહારશુદ્ધિ અને તેથી ચારિત્ર્યશુદ્ધિની બહુમૂલ્ય વાતો છે.

પ્રકાશકોએ વિષય-વિભાગવાર પત્રઅંશોનું વર્ગીકરણ કરી આની ઉપયોગિતા વધારવાનો સન્નિષ્ઠ પ્રયાસ કર્યો છે તે પ્રશંસનીય છે.

વાંચનારને આમાં ક્યારેક શબ્દોનું, વિચારનું પ્રથમ દૃષ્ટિએ પુનરાવર્તન લાગશે, પરંતુ તે અલગ અલગ દૃષ્ટિકોણથી રજૂ થયેલ હોઈ અને સુશબ્દો-સદ્વિચારનો અભ્યાસ દૃઢ કરાવતું હોઈ - આવું પુનરાવર્તન અનિવાર્ય અને ઇચ્છિત છે એમ મારું નમ્ર મંતવ્ય છે.

મુ. મોટાભાઈએ પોતાની રીતે સલાહસૂચન, ઉપદેશ કરી, ગીતાજીના યથેચ્છસી તથા કુરુ એ ન્યાયે પત્રવાચકની વિવેકબુદ્ધિ પર તેનો અમલ છોડી - પોતાની ‘સ્થિતપ્રજ્ઞતા’ અને નમ્રતાનાં દર્શન કરાવ્યાં છે.

અનેકવિધ પાસાઓને સ્પર્શતાં આ લખાણો સર્વ કાળે - જે તે પ્રસંગોએ - જે તે પરિસ્થિતિઓમાં - વાંચનારના અચૂક સાચા માર્ગદર્શક બની રહેશે જ એવી મારી દૃઢ શ્રદ્ધા છે.

હું આને ‘ગાગરમાં સાગર’ બલકે, ગાગરમાં ‘અમૃતસાગર’ લેખું છું. આનું પાન કરનારને અચૂક અમૃતના ઓડકાર આવશે.

તેથી આ પુસ્તક ખૂબ કાળજીથી વાંચી, નિત્ય અભ્યાસી, વિચારી, મનન કરી, અમૃતવર્ષામાં સ્નાન કરવા, પાન કરી અમૃતનો (કિંચિત્ માત્ર પણ) સાક્ષાત્કાર કરવા, વાચકને મારી ભાવભીની ભલામણ છે.

આ લખાણોના સર્જક, સમર્થ છતાં વિનમ્ર, સદા પરમ પ્રસન્ન, કુરુણામય દૃષ્ટિવાળા મુ. મોટાભાઈને સંભારતાં મને શ્રીમદ્ભાગવતના ૧૪મા અધ્યાયના ૧૬મા શ્લોકમાં ભગવાને વર્ણવેલ ભગવદ્ભક્તની યાદ આવે છે :

નિરપેક્ષં મુનિં શાન્તં, નિર્વેરં સમદર્શનમ્ ।

અનુવ્રજામ્યહં નિત્યં પૂયેત્યર્કધિરેણુમિઃ ॥

ભગવાન પોતે જ કહે છે નિરપેક્ષ, શાંત, નિર્વેર, સમદર્શી મુનિની પાછળ હું હમેશાં ચાલું છું - (સામાન્ય રીતે એમ મનાય કે એ ભક્તના રક્ષણ કાજે ચાલતા હશે પણ) - નમ્રતાના નિધિ ભગવાન આગળ સ્પષ્ટ કરે છે કે તેની ચરણરજથી પાવન થવા હું તેની પાછળ પાછળ ચાલું છું.

એવા પ્રભુને પ્રિય શ્રેષ્ઠ હરિભક્ત મુ. મોટાભાઈને નમન સહ શ્રદ્ધાંજલિ અર્પી આ પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરું છું.

‘ઈશાવાસ્યમ્’

ડૉ. દલસુખભાઈ કાળિદાસ શાહ

મીઠાખળી છ રસ્તા

અમદાવાદ

૨-૧૦-૧૯૮૭

॥ શ્રીહરિજી ॥

“સૌના વહાલા મોટાભાઈ” : સંક્ષિપ્ત જીવન-આલેખન

(અ. નિ. પ.પૂ.શ્રી ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા)

મહામોઘો દુર્લભ મનુષ્યદેહ પામ્યા પછી માનવદેહધારીનું સાચું ધ્યેય શું હોવું જોઈએ ?- આ સનાતન પ્રશ્નનો નિઃશંકપણે એક જ જવાબ આપી શકાય. તે એ કે માનવદેહધારીનું સાચું ધ્યેય તો સદાચારયુક્ત માનવજીવન જીવી માહાત્મ્યે સહિત નિષ્કામ ભક્તિ અને સત્સંગ દ્વારા આત્યંતિક કલ્યાણ (મોક્ષ) પામવું તે જ છે.

આ ધ્યેય કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? શ્રીજી મહારાજ વચનામૃતમાં કહે છે કે, ‘સ્વધર્મ, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યજ્ઞાન સહિત જે ભગવાનની ભક્તિ તેણે કરીને એવા જે ભગવાનના એકાંતિક સાધુ (સત્પુરુષ) તેના પ્રસંગ થકી જીવને મોક્ષનું દ્વાર ઉઘાડું થાય છે. જેવો એ જીવને પોતાના સંબંધીને વિશે દૃઢ પ્રસંગ છે તેવો જ પ્રસંગ જો ભગવાનના એકાંતિક સાધુ(સત્પુરુષ)ને વિશે થાય તો એ જીવને મોક્ષનું દ્વાર ઉઘાડું થાય છે. (ગઢડા, પ્રથમ પ્રકરણ-૫૪) વળી, ‘ત્રીસ લક્ષણે યુક્ત જે સંત (સત્પુરુષ) તેનો જે સંગ તે મન, કર્મ, વચને રાખે તો જેટલાં કલ્યાણને અર્થે સાધન છે તેટલાં સર્વે તેના સંગમાં આવી જાય છે.’ (વડતાલ, પ્રકરણ-૪) અને ‘આ જીવને જ્યારે ભરતખંડને વિશે મનુષ્યદેહ આવે છે ત્યારે, ભગવાનના અવતાર કાં ભગવાનના સાધુ (સત્પુરુષ) એ જરૂર પૃથ્વી પર વિચરતા હોય - તેની જો એ જીવને ઓળખાણ થાય તો એ જીવ ભગવાનનો ભક્ત થાય છે.’ (વડતાલ, પ્રકરણ-૧૯)

આવા સત્પુરુષનો વિચાર કરીએ, શોધ કરીએ ત્યારે, સ્વાભાવિક રીતે જ આપણાં મનઃચક્ષુ સમક્ષ ખડી થાય છે એક અદ્ભુત છબિ. દિવ્ય આત્માથી ઓપતી અને સદા પ્રસન્ન મુખમુદ્રા, આંખોમાંથી ટપકતી કરુણા, સૌનું સર્વ રીતે ભલું કરવાની અને ભગવાનમાં જોડવાની અદમ્ય ઈચ્છાથી ઓપતું વ્યક્તિત્વ ધરાવતા મુક્ત પુરુષ તે આપણા સૌના વહાલા મોટાભાઈ, જેમના પ્રસંગથી જીવાત્મા ‘અભયદાન’ પામે એવા એ સત્પુરુષ હતા. જીવનભર શ્રીજીના ચરણસેવક તરીકે, કેવળ આદર્શ ભક્ત તરીકે જીવન જીવ્યા એવા મોટાભાઈના પ્રસંગથી અનેક મુમુક્ષુઓ જીવનમાં શ્રેય અને પ્રેય સાધી સર્વ પ્રકારે સુખી થયા છે અને અંતે અક્ષરધામને પામ્યા છે.

વડોદરા રાજ્યના ડભોઈ નગરમાં ઔદિચ્ય ટોળક જ્ઞાતિના યુસ્ત શિવભક્ત કરુણાશંકર પંડ્યા રહે. તેમને પાછલી જિંદગી સુધી એટલે કે પચાસ વર્ષ સુધી કાંઈ સંતતિ ન હતી. પણ તેઓ સવાર-સાંજ શિવની ભક્તિ કરે અને આનંદમાં દિવસ ગુજારે. જ્ઞાતિ અને રાજ-દરબારમાં એમનું આગવું સ્થાન હતું. આવા તેજસ્વી કરુણાશંકરની શિવભક્તિથી પ્રસન્ન થયેલા ભગવાન શિવજીએ દર્શન આપી પ્રેરણા કરી કે, ‘આ જન્મમાં જ કલ્યાણ પામવું હોય તો હાલ પ્રગટ થયેલ સ્વામિનારાયણ

ભગવાનનો આશ્રય કર. ત્રણ દિવસ પછી શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન વડોદરા પધારશે ત્યારે તેમનાં દર્શન કરવા જજે. તને પાસે બોલાવી આશ્રિત કરશે.’

આ પ્રેરણાનુસાર કુરુણાશંકર ત્રીજે દિવસે વડોદરા જાય છે અને ત્યાં રાજરાજેશ્વર મહાદેવના ઓટલા ઉપર બેસે છે. ત્યાં મહાપ્રભુ શ્રીસ્વામિનારાયણની દિવ્ય સવારી આગળ વધતાં રાજરાજેશ્વર મહાદેવ નજીક આવે છે. આંગળીના ઈશારે પ્રભુ તેમને બોલાવે છે. પ્રભુદર્શન થતાં જ — પ્રભુને પગે લાગતાં જ — કુરુણાશંકરનું અંતર પલટાઈ જાય છે. તે જ સવારી (શોભાયાત્રા) દરમ્યાન ભગવાન સ્વામિનારાયણ કુરુણાશંકરની સદ્ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામીને સોંપણી કરી, તેમને (કુરુણાશંકરને) સદ્ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામીનો સમાગમ કરવા જણાવે છે. સ્વામીના સમાગમથી કુરુણાશંકરના અંતરમાં પ્રભુને પામવાની તીવ્ર અભિલાષા તૃપ્ત થાય છે. ‘ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહો અને તમારો પરિવાર ગૃહસ્થ તરીકે વધુ સારી સેવા સવિશેષ કરશે.’ — એવા સદ્ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામીના મંગળમય આશીર્વાદ મેળવી કુરુણાશંકર ડભોઈ પાછા આવે છે અને પ્રભુભક્તિમાં લીન થઈ જાય છે.

પાછલી જિંદગીમાં ઈશ્વરની કૃપાથી એમને ત્યાં પાંચ પુત્રો અને એક પુત્રીનો વસ્તાર થાય છે. સૌથી મોટા પુત્રનું નામ દામોદર હતું. દામોદરના બે પુત્રો — એક લાભશંકર અને બીજા ગિરધરલાલ. લાભશંકરનું લગ્ન લલિતાબહેન સાથે થયું હતું. આ દંપતીને પણ કાંઈ સંતતિ ન હતી. પરંતુ તેમના જીવનમાં એક અભૂતપૂર્વ ઘટના ઘટે છે. લાભશંકર અને લલિતાબહેનના આંગણે એક દિવસ એક શ્વેત દાઢીવાળા સાધુ મહાત્મા પધારે છે. અ. સૌ. લલિતાબહેન અચાનક પધારેલા આ સાધુ મહાત્માનો આદરસત્કાર કરે છે. આસન આપે છે અને પ્રેમથી ભોજન કરાવે છે. તૃપ્ત થયેલા સાધુ મહાત્માએ અંતરના આશિષ આપતાં કહેલું કે, ‘તુજે ત્રણ પુત્ર હોંગે. સબસે બડા બહુત જ્ઞાની, ભક્ત ઔર તપસ્વી હોગા. ઉસકા એક નામ ભસ્મલાલ રખના. ઉસકે જન્મસમય ઉસકે લલાટમેં ભસ્મ-ધારણ ચિહ્ન હોગા.’

સાધુ મહાત્માની ભવિષ્યવાણી અનુસાર વિ.સં. ૧૮૫૩ના આસો વદ ૨ ને મંગળવાર, તા. ૧૨-૧૦-૧૮૯૭ના રોજ એમને ત્યાં પુત્રજન્મ થયો અને સર્વત્ર આનંદ છવાઈ રહ્યો. આ બાળકનું મંગળમય મુખ જોઈ સૌ કોઈને મંગળ આનંદનો અનુભવ થતો. સાધુ મહાત્માની ઈચ્છાનુસાર આ બાળકનું નામ ભસ્મલાલ પણ રાખેલું. મંગળવારે એમનો જન્મ હોવાને કારણે કે પોતાનું અને અન્યનું મંગળ કરવા માટે જ એમનો જન્મ છે તે કારણે હોય, પણ ઘરના બધા એમને ‘મંગુ’ના વહાલસોયા નામથી પણ બોલાવતા. તેમનું જન્મરાશિ પ્રમાણેનું નામ ‘ઈશ્વરલાલ’ રાખેલું.

પિતાશ્રી લાભશંકર અને માતા અ. સૌ.લલિતાબહેન ધર્મપાલનનાં આગ્રહી, ઈશ્વરમાં અનન્ય નિષ્ઠાવાળાં, શિર સાટે સત્સંગ રાખનારાં, અનુકરણીય અને પ્રેરણાદાયી ધર્મસંસ્કારવાળાં, તેમ જ વાત્સલ્ય અને સૌજન્યની મૂર્તિ સમાં હતાં.

‘ઈશ્વરલાલ’ના જન્મ પછી આ દંપતીને ત્યાં ઝવેરલાલ અને રમેશચંદ્ર એમ બે પુત્રોનો જન્મ થયો. ઈશ્વરલાલે બાળપણમાં ગુજરાતી એકથી ચાર ધોરણનો અભ્યાસ ડભોઈમાં કરેલો.

તે સમયમાં ચાલેલી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય વિરોધી પ્રવૃત્તિઓના પરિણામે ઈશ્વરલાલના પિતાશ્રી લાભશંકરને વિરોધીઓ તરફથી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય છોડી દેવાની સલાહ, તિલક-ચાંદલો ઉતારી નાખવાનો આગ્રહ અને છેવટે દીકરાઓનાં વેવિશાળ ફોક કરી દેવાની ધાકધમકીઓ જેવી હરકતોનો સખત સામનો કરવો પડ્યો. પરંતુ સત્સંગ ‘શિર સાટે’ રાખવાના આગ્રહી લાભશંકરે હરકતો સામે સહેજ પણ ઝૂક્યા સિવાય, સત્સંગ સારુ દીકરાઓના વિવાહ ફોક કરવાનું અને લગભગ ન્યાતબહાર રહેવા જેવી પરિસ્થિતિમાં રહેવાનું શૂરવીરતાથી સ્વીકાર્યું અને તેઓ પોતાના પુત્રો તથા ભાઈ શ્રી ગિરધરલાલને સાથે લઈ ડભોઈ છોડી સિનોર રહેવા ગયા. આ વખતે ઈશ્વરલાલની ઉંમર દસ વર્ષની હતી. સિનોરમાં લાભશંકરને, તેમના પુત્રોને અને ગિરધરલાલને સારો આવકાર મળ્યો અને ત્યાં જ સ્થિર થયા.

અંગ્રેજી ચાર ધોરણ સુધી ઈશ્વરલાલે સિનોરમાં અભ્યાસ કર્યો. ત્યાર બાદ અંગ્રેજી પાંચ-છ ધોરણ પાછા ડભોઈ આવી ભણ્યા. ચંદનબહેન સાથે તેમનું વેવિશાળ થયું અને પછી તે વખતના રિવાજ પ્રમાણે લગ્ન પણ થઈ ગયું. અ. સૌ. ચંદનબહેન નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવતાં, સેવાભાવી વ્યક્તિત્વની સુવાસ ફેલાવતાં, સુશીલ અને અત્યંત ધર્મપરાયણ સન્નારી હતાં.

અભ્યાસમાં મેટ્રિકનું વર્ષ આવ્યું અને ડભોઈમાં તે અંગે કોઈ વ્યવસ્થા ન હોઈ, ઈશ્વરલાલ રાજપીપળા ભણવા માટે જાય છે. તે જ વર્ષે, રાજપીપળામાં મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરવા માટે ઉમરેઠના બે વિદ્યાર્થીઓ દાખલ થાય છે. એકનું નામ ઉમિયાશંકર ભટ્ટ અને બીજાનું નામ રવિશંકર શેલત. એ બંને પણ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સત્સંગી અને ઉમરેઠનિવાસી પ. પૂ. શ્રી નાથજીભાઈ ઈચ્છારામ શુક્લ(દયાળુશ્રી ગુરુજી)ના શિષ્યો. ત્યાંની હોસ્ટેલમાં બીજા વિદ્યાર્થીઓ સાથે આ ત્રણેય દાખલ થાય છે.

રાજપીપળાના સ્વામિનારાયણ મંદિરમાં દર્શન કરવા ગયેલા આ બંને મિત્રોનો ભેટો ઈશ્વરલાલ સાથે થયો અને દર્શન કરી પાછા વળતાં ત્રણેય જણા મિત્રો બની ગયા. પછી તો ત્રણેય જણ હોસ્ટેલમાં એક જ રૂમમાં રહે છે. ઉમરેઠના બંને ભાઈઓ દરરોજ દયાળુશ્રી ગુરુજીની વાતો કરે છે. આ વાતો સાંભળી ઈશ્વરલાલ મનમાં ગાંઠ વાળે છે કે દયાળુશ્રી ગુરુજી જરૂર કોઈ મહાપુરુષ છે અને તેમના મનમાં ઉમરેઠ જઈ તે મહાપુરુષનાં દર્શન કરવાની અદમ્ય ઝંખના જાગે છે. આના પરિપાકરૂપે, દિવાળીની રજાઓમાં ઈશ્વરલાલ આ બંને મિત્રો સાથે તેમના ગુરુજીનાં દર્શનની ઈચ્છાથી ઉમરેઠ જાય છે. એમના આગમનની ઉમરેઠમાં જાણ કરી ન હોવા છતાં સમર્થ ગુરુજી

દયાળુશ્રીએ એ દિવસે પોતાના મોટા પુત્ર હરિપ્રસાદને બોલાવીને કહ્યું, ‘તું સ્ટેશને જા. તારો મોટો ભાઈ આવે છે. ત્રણેય મિત્રો ટ્રેનમાંથી ઊતરે છે અને ઝાંપા બહાર આવતાં હરિપ્રસાદને દયાળુશ્રીની સૂચનાથી લેવા આવેલા જોઈ ખૂબ નવાઈ પામે છે. ત્રણેય મિત્રો, હરિપ્રસાદ સાથે દયાળુશ્રી ગુરુજીને ઘેર આવ્યા.

દયાળુશ્રી આતુર નયને વારંવાર બારણા તરફ દૃષ્ટિ કરતા અને તેમની રાહ જોતા બેઠા હતા. ઈશ્વરલાલે તો દયાળુશ્રી ગુરુજીને જોતાં જ સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. દયાળુશ્રીએ એમને ઊભા કર્યા, હાથ પકડી અપાર પ્રેમથી છાતી સરસા દબાવી દીધા. તેઓના મુખમાંથી અપાર પ્રેમ અને વાત્સલ્યભર્યા શબ્દો સરી પડ્યા : ‘ઈશ્વર તું આવ્યો !’ દયાળુશ્રી સાથે ત્રણેય મિત્રો જમવા બેઠા. આજે ઈશ્વરલાલના હૈયામાં આનંદ સમાતો ન હતો, તો બીજી બાજુ દયાળુશ્રી ગુરુજી પણ અત્યંત પ્રસન્ન હતા. એ મહામુક્તોનું મિલન અભૂતપૂર્વ હતું.

આજે ઈશ્વરલાલને ‘મોટાભાઈ’ એ ઉપનામ દયાળુશ્રીએ અત્યંત પ્રેમ અને ઉમંગકાથી આપ્યું અને ખરેખર, ઈશ્વરલાલે ‘મોટાભાઈ’ એ ઉપનામ સાચા અર્થમાં સાર્થક કરી બતાવ્યું. પોતાના સમગ્ર જીવન દરમ્યાન સૌ કોઈને સાચા વડીલની વત્સલતા, હૂંફ અને છત્રછાયા પૂરાં પાડ્યાં. મન, કર્મ, વચને સૌ ગુરુભાઈઓની સમગ્ર જીવન દરમ્યાન સેવા કરી અને આજીવન સમગ્ર સત્સંગની સાચી સેવા કરી. કુટુંબનો વડીલ કેવો હોવો જોઈએ તેનો મૂર્તિમંત આદર્શ પૂ. મોટાભાઈએ પોતાના જીવન દ્વારા પૂરો પાડ્યો.

ઈતિહાસમાં ગુરુની ગરિમા અને શિષ્યની સમર્પણશીલતાનાં અનેક ઉદાહરણો નોંધાયેલાં છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન, ગૌતમ બુદ્ધ અને ભિક્ષુ આનંદ, સોક્રેટિસ અને પ્લુટો, રામકૃષ્ણ પરમહંસ અને સ્વામી વિવેકાનંદ — આવા ગુરુ-શિષ્યની જોડીએ જગતને નવું દર્શન આપ્યું છે.

દયાળુશ્રી ગુરુજી અને પૂ. મોટાભાઈની ગુરુ-શિષ્યની જોડીએ આવું જ એક વિરલ દર્શન - નિર્ભેગ વિશુદ્ધ સહજાનંદીય જ્ઞાન સત્સંગને ચરણે ધર્યું છે. દયાળુશ્રી ગુરુજી અને પૂ. મોટાભાઈનું મિલન ફક્ત એક મુલાકાત રહેવાને બદલે, ચારિત્ર્યશીલ માનવજીવનનાં ઉન્નત શિખરો અને આત્માનાં આધ્યાત્મિક ઊંડાણો પ્રગટ કરતો એક વિશિષ્ટ યોગ બની રહ્યો. પરિણામે, અનેક મુમુક્ષુઓનાં જીવન ઉજ્જવળ બન્યાં, અંતરનાં દ્વાર ખૂલી ગયાં અને માંહી વસેલો પ્રભુ જડી ગયો.

પૂ. મોટાભાઈ પહેલી મુલાકાતમાં જ પામી ગયા કે દયાળુશ્રી ગુરુજી એ મહામુક્ત છે અને હજારો જીવોને ‘અભયદાન’ આપવા — ભક્તિ અને સત્સંગ દ્વારા આત્મજ્ઞાન દેવા માટે જ શ્રીજી મહારાજની ઈચ્છાથી પૃથ્વી પર જન્મ ધર્યો છે.

જે દિવસે પૂ. મોટાભાઈ દયાળુશ્રી ગુરુજીને મળ્યા તે દિવસથી મોટાભાઈએ

મનમાં ગાંઠ વાળી દીધી કે આ ‘ગુરુ’ અને હું ‘શિષ્ય.’ અને પોતે સર્વપ્રકારે, સર્વકાળે તેઓ અખંડ રાજી રહે તેવી અને તેટલી જ ક્રિયા કરશે.

ઉમરેક દયાળુશ્રી ગુરુજીને ઘેર પૂ. મોટાભાઈ દિવાળીની રજાઓમાં રહ્યા તે દરમિયાન પૂ. મોટાભાઈને એક જ લગની લાગેલી કે શું કરું તો શ્રીજી મહારાજ અને ગુરુજી અંતરથી રાજી થાય ? તેમના પૂછ્યા વિના જ, દયાળુશ્રી ગુરુજી પૂ. મોટાભાઈના અંતરનો ભાવ કળી ગયા અને ‘વચનામૃત’ મગાવી, પૂ. મોટાભાઈને પોતાની સામે બેસાડી, ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણનું પૃષ્ઠ અને ગઢડા મધ્ય પ્રકરણનું પૃષ્ઠ - એમ બે વચનામૃતો વંચાવ્યાં અને લંબાણપૂર્વક વિગતે સમજાવ્યાં અને કહ્યું કે, ‘ઈશ્વરલાલ, જે મુમુક્ષુ આ વચનામૃતોમાં જે પ્રકારની આત્મબુદ્ધિ કહી છે તેવી સિદ્ધ કરે તેનું આ જીવનમાં જ, દેહ છતાં કલ્યાણ થાય છે અને તેને માટે મોક્ષનું દ્વાર ઉઘાડું થાય છે. શ્રીમદ્ભાગવતના ત્રીજા સ્કંધના પચીસમા અધ્યાયનો વીસમો શ્લોક છે :

પ્રસંગમજરં પાશમાત્મનઃ કવયો વિદુઃ ।

સ એવ સાધુષુ કૃતો મોક્ષદ્વારમપાવૃત્તમ્ ॥

શાણ પુરુષો કહે છે : દેહ અને દેહના સંબંધીઓમાં માણસને આત્મબુદ્ધિયુક્ત જે હેત થાય છે તે જ તેના માટે કદી ન તૂટે એવા પાશરૂપ બંધન બને છે. જ્યારે એવી માનુષી ભાવરહિત અને પરમ દિવ્ય ભાવયુક્ત આત્મબુદ્ધિ સત્પુરુષને વિશે થાય ત્યારે મુમુક્ષુ માટે મોક્ષદ્વાર ખુલ્લું થાય છે.’

પૂ. મોટાભાઈએ એ વચનામૃતનો શબ્દાર્થ અને રહસ્યાર્થ જીવનમાં તાજાવાણાની માફક વણી લીધો. પરિણામે, એમના ઉપર દયાળુશ્રી ગુરુજી અને શ્રીજીની મહત્કૃપાની અમીવૃષ્ટિ થઈ. જગતમાં ગુરુઓ તો ઘણા હોય છે પણ જે ગુરુ મુમુક્ષુને પોતામાં જોડતો નથી પણ પરમાત્મા સાથે જોડી આપે છે તે જ સાચો સદ્ગુરુ છે. દયાળુશ્રી ગુરુજીએ પૂ. મોટાભાઈના જીવનને પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણના ચરણકમળમાં જોડી આપ્યું. તપ અને ત્યાગ, યોગ અને યજ્ઞ, દાન અને તીર્થાટન, વૈરાગ્ય અને જ્ઞાન - મોક્ષની સિદ્ધિ માટે જે જે સાધનો ગણવામાં આવ્યાં છે તેવા કોઈ સાધનના સહારા વિના, એક માત્ર સાચા સદ્ગુરુનો એકનિષ્ઠ નિષ્કામ કર્મયોગ માણસને આત્મોન્નતિના સર્વોચ્ચ શિખરે કેટલી ત્વરાથી, કેવી રીતે પહોંચાડે છે એનો જીવંત દાખલો એટલે પૂ. મોટાભાઈનું જીવન.

પૂ. મોટાભાઈ ત્યાર બાદ ફરીથી ઉમરેક આવ્યા ત્યારે દયાળુશ્રી ગુરુજીના ઘરનું પાણી ભરવાનું, રસોઈ કરવાનું, વાસણ માંજવાનું, કપડાં ધોવાનું, લાકડાં ફાડવાનું, ઘરમાં જોઈતી ચીજવસ્તુઓ બજારમાંથી લાવવાનું - એ તમામ નાનાંમોટાં કામ, ઘરના સભ્ય હોય એવી રીતે, પોતાનું જ કામ હોય એવી રીતે કરવા લાગ્યા. થોડા જ વખતમાં દયાળુશ્રી ગુરુજીની અમીદૃષ્ટિ એમના ઉપર ઊતરી. પરિણામે

પૂ.મોટાભાઈની જીવનરીતિ, દષ્ટિ અને વૃત્તિ બદલાઈ ગયાં. એમની બુદ્ધિ અને શક્તિ સહસ્રગણાં અલૌકિક બની ગયાં. ગુરુકૃપાહિ કેવલમ્ એ ન્યાયે એ સૌ કોઈના મોટાભાઈ બની ગયા. દયાળુશ્રી ગુરુજી ‘મારા ઈશ્વરલાલ’ એમ કહેતા ત્યારે એમના મુખારવિંદ પર અપાર પ્રસન્નતા અને અપૂર્વ આનંદ છવાઈ જતાં.

મેટ્રિકની પરીક્ષા રાજપીપળામાંથી પસાર કરી પૂ. મોટાભાઈએ દયાળુશ્રી ગુરુજીની આજ્ઞાથી વડોદરામાં રહીને ઇતિહાસ અને અર્થશાસ્ત્રમાં બી.એ.ની પરીક્ષા પસાર કરી. પછી વકીલાતનું ભણવા માટે ગુરુજીની આજ્ઞાથી મુંબઈ ગયા. ત્યાં તબિયત નરમ થતાં પાછા વડોદરા આવ્યા. ત્યાં દયાળુશ્રી ગુરુજીએ શરૂ કરેલ ‘સત્સંગ વિદ્યાર્થી આશ્રમ’ના માનદ્ ગૃહપતિપદ પર રહ્યા. આશ્રમના ચાળીસ વિદ્યાર્થીઓની આદર્શ આત્મબુદ્ધિથી સંભાળ રાખી સર્વેની ભગવતનિષ્ઠા દૃઢ કરાવી, ચારિત્ર્યશીલ માનવ બનાવી, સત્સંગના સાચા સેવકો બનાવ્યા. વડોદરા એકાદ વર્ષ માંદગીને કારણે રહી પાછા મુંબઈ વકીલાતના અભ્યાસ માટે ગયા. મુંબઈના નિવાસ દરમ્યાન એમના ઉચ્ચ ગુણો, ‘શિક્ષાપત્રી’ પ્રમાણે જ વર્તવાનો આગ્રહ તથા સત્સંગ પ્રત્યેની આત્મબુદ્ધિથી પ્રેરાઈને ઘણા સત્સંગીઓ તેમનો સત્સંગ-સમાગમ કરતા - તે સર્વેને દયાળુશ્રી ગુરુજીના યોગમાં લાવી સત્સંગના સાચા સેવકો બનાવ્યા. વકીલાતની પરીક્ષા મુંબઈમાં પાસ કરી ઉમરેઠ આવ્યા અને થોડો સમય ગુરુજી પાસે જ રોકાયા.

પૂ. મોટાભાઈના પિતાશ્રી લાભશંકરની ઈચ્છા, પૂ. મોટાભાઈ વડોદરા કે ડભોઈમાં વકીલાત કરે તેવી હતી, પણ દયાળુશ્રી ગુરુજીની ઈચ્છા પૂ. મોટાભાઈ વડતાલ નજીક શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની છત્રછાયામાં નડિયાદ રહીને વકીલાત કરે તેવી હતી જેથી વ્યવસાય, માનવસેવા ઉપરાંત સમગ્ર સત્સંગની સારી સેવા થઈ શકે. પૂ. મોટાભાઈએ ગુરુજીની ઈચ્છાને જ આજ્ઞા માની, શિરસાવંધ કરી નડિયાદમાં જ વકીલ તરીકેની વ્યાવસાયિક કારકિર્દી શરૂ કરી.

નડિયાદ ત્યારે પૂ. મોટાભાઈ માટે સાવ અજાણ્યો પ્રદેશ હતો. વકીલાતના ધંધામાં ત્યારે ઉગ્ર સ્પર્ધાને પરિણામે ધંધો વિકસાવીને જમાવવામાં ઘણી મુશ્કેલીઓ હતી. વકીલાતના ધંધામાં નડે એવી એક બીજી પણ મુશ્કેલી હતી જે શારીરિક હતી. તેમની જીભ ક્યારેક અચકાતી હતી. વકીલાતના ધંધામાં વાચાળતા, હાજરજવાબીપણું એ પ્રથમ આવશ્યક ગુણ ગણાય છે. પણ ભગવાન અને ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામેલા સત્પુરુષો કૃપાદષ્ટિ કરે છે, તે હિમાલય જેવડી મુશ્કેલીઓ પણ સહેલાઈથી પાર કરી જાય છે. દયાળુશ્રી ગુરુજીના અંતરના આશીર્વાદના પ્રતાપે અને શ્રીહરિકૃપાથી થોડા જ વખતમાં પૂ. મોટાભાઈ માત્ર નડિયાદ જ નહીં, પણ સમગ્ર ખેડા જિલ્લામાં વિશ્વાસુ, પ્રામાણિક, બાહોશ, કુશાગ્ર બુદ્ધિવાળા અને તે કરતાં પણ વિશેષ તો ધર્મ અને ન્યાયનિષ્ઠાવાળા ભગવદ્ભક્ત વકીલ તરીકે જાણીતા થયા.

નડિયાદમાં પૂ. મોટાભાઈનું ઘર સૌ કોઈ માટે હંમેશાં ખુલ્લું રહેતું. તેમનાં ધર્મપત્ની અ. સૌ. ચંદનબહેન આદર્શ ધર્મપત્ની હતાં. આ પતિપરાયણ અને કુશળ ધર્મપત્નીએ પૂ. મોટાભાઈનો જીવનવ્યવહાર આદર્શ રીતે સંભાળ્યો. વૃદ્ધ વડીલોની સેવા-શુશ્રૂષા કુટુંબીજનોની પ્રેમાળ સારસંભાળ અને પૂ. મોટાભાઈના સર્વ ગુરુભાઈઓની, સત્સંગીઓની તથા અન્ય અતિથિઓની ભાવભીની મહેમાનગતિ - તેમણે સદા પ્રસન્ન ચિત્તે જીવનપર્યંત કર્યા. શ્રીહરિની પ્રસન્નતા મેળવી તેઓ તા. ૧-૪-૧૯૪૮ના રોજ અક્ષરનિવાસી થયાં.

પૂ. મોટાભાઈને બે સંતાનો - પુત્ર શ્રી બાબુભાઈ (લક્ષ્મીપ્રસાદ) અને પુત્રી સૌ. દેવીબહેન છે.

પૂ. મોટાભાઈએ વકીલાતના વ્યવસાયમાં કેટલાક વિધિનિષેધો આપમેળે અપનાવેલા હતા. ફોજદારી કેસો કદી લેવા જ નહીં એ એમનો પહેલો નિયમ હતો. દીવાની કેસો જ લેવા તેમાં પણ હકીકતોની દૃષ્ટિએ સાચા હોય તેવા જ કેસો લેવા તે તેમનો બીજો નિયમ હતો. વકીલાત છોડી ત્યાં સુધી આ નિયમને વળગી રહ્યા હતા. બીજાં પ્રલોભનોવાળા ખોટા કેસો એમણે હાથ જોડીને પાછા કાઢેલા છે અને ત્યારે ખોટા કેસો કરવા આવનાર પક્ષકારોને એવા ખોટા કેસો નહીં કરવાની સાચી સલાહ આપતાં પણ કદી અચકાયા નથી. ફી અંગે સોદાબાજી કદી ન કરવી. ઓછામાં ઓછી અને મહેનતના પ્રમાણમાં વાજબી હોય તેટલી જ ફી લેવી એ એમનો ત્રીજો નિયમ હતો. કેસના ખર્ચની પાઈપાઈનો હિસાબ પક્ષકારને સ્પષ્ટ લેવા સમજાવવો એ એમનો ચોથો નિયમ હતો. પાંચમા નિયમને કારણે તો એ વાદી અને પ્રતિવાદી બંનેના પ્રીતિપાત્ર બની રહ્યા હતા. કોર્ટમાં ઝઘડવા કરતાં દાવાનું સમાધાન સત્ય અને ન્યાયના ધોરણે ઘરમેળે પતાવવાનો એ સંનિષ્ઠ પ્રયાસ હંમેશાં પ્રથમ કરતા હતા. એમના છઠ્ઠા નિયમના પરિણામે સામા પક્ષકારો અને તેમના વકીલ અને ન્યાયાધીશ એ ત્રણેયનો વિશ્વાસ એ એકસરખી રીતે સંપાદન કરી શકતા હતા. એ નિયમ હતો સાચી હકીકતોની સરળ શબ્દોમાં નિર્મળ રજૂઆત. એમનો સાતમો નિયમ હતો અધ્યાત્મ જીવન કેટલું ઉન્નત હતું તે સત્યની પ્રતીતિ કરાવે છે. ઘણા અકિંચન અથવા નબળી સ્થિતિવાળા પક્ષકારોના કેસો એ કોઈ પ્રકારની ફી લીધા સિવાય - કચેરી ખર્ચની રકમ પણ પોતે ભોગવીને સફળતાપૂર્વક ચલાવતા હતા. આ બધાંને કારણે થોડાં વર્ષમાં જ સત્યનિષ્ઠ, પ્રામાણિક અને ઉચ્ચ કોટિના સહૃદય વકીલ તરીકે એ સર્વત્ર સુપ્રસિદ્ધ થઈ ગયા.

વકીલાત કરતા હતા તે વખતનો એક પ્રસંગ અત્રે ઉલ્લેખનીય છે. પૂ. મોટાભાઈના અસીલ વૈષ્ણવાચાર્યના એક કેસની છેવટની સુનાવણી સુપ્રીમ કોર્ટમાં થવાની હતી. વૈષ્ણવાચાર્યને પૂ. મોટાભાઈ પર સંપૂર્ણ ભરોસો. એટલે તેમને સુનાવણી દરમ્યાન હાજર રહેવા અને સુપ્રીમ કોર્ટના વકીલને જરૂર પડે સૂચના આપવા દિલ્હી

મોકલેલા. સવારે સુપ્રીમ કોર્ટમાં જતી વખતે રસ્તામાં જ પૂ. મોટાભાઈનો પગ લપસ્યો અને તેઓ પડી ગયા. હાથે ભારે ઈજા થઈ. હાથ સીધો રાખી શકાતો ન હતો એટલે એ હાથને બીજા હાથે વાળીને ઝાલી રાખી ફરતા હતા. સમય જેમ જેમ પસાર થતો ગયો તેમ તેમ હાથનો દુખાવો વધતો ગયો. પરંતુ તેમણે વિચાર કર્યો કે અસીલે મૂકેલા વિશ્વાસને આપણે સંપૂર્ણ જવાબદારીપૂર્વક નિભાવવો જોઈએ. અસીલ હજાર કિલોમિટર દૂર આપણા વિશ્વાસે નિરાંતે બેઠો હશે તેનો વિશ્વાસઘાત કેમ થાય ? શ્રીજી મહારાજની કોઈનો પણ વિશ્વાસઘાત ન કરવાની આજ્ઞાનો લોપ કેમ થાય ? તેથી પ્રથમ ડોક્ટર પાસે ન જતાં સુપ્રીમ કોર્ટના વકીલ સાથે કેસ અંગે જરૂરી ચર્ચાવિચારણા કરી. કેસમાં જ્યારે મુદત પડી ત્યારે છેક સાંજે ડોક્ટર પાસે ગયા. એક્સ-રે લીધો ત્યારે જ માલૂમ પડ્યું કે હાથના મોટા હાડકામાં ફેક્ચર છે. આખો દિવસ હાથે ઘણું કળતર થતું તે સહન કર્યું પણ અસીલના વિશ્વાસનો ઘાત ન કર્યો. કેવી ઉન્નત ભાવના ! આવા આવા ગુણોને લીધે તેઓ સાચા અર્થમાં મહામાનવ બની રહ્યા.

સવારથી રાત સુધી પોતાની વ્યાવસાયિક કારકિર્દી અને વ્યવસાયેતર અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં સતત વ્યસ્ત રહીને પણ તેઓ પ્રભુ - સંકીર્તન હમેશાં - અચૂક-નિયમસર કરતા. સવારે વહેલા - બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં ઊઠી જઈ શ્રીહરિનાં કીર્તનો - એના પરંપરાગત અસલ રાગમાં ધીર-મધુર સ્વરે ગાતા ત્યારે વાતાવરણમાં દિવ્યતા અને શાંતિ પ્રસરતાં અને જગત ભુલાઈ જતું. પરવારીને પૂજાપાઠ કર્યા બાદ શ્રીહરિની પ્રસન્નતા સારું વ્યવસાય-વ્યવહારનો નિષ્કામ કર્મયોગ આરંભતા. પણ રાત્રે પોતાની પ્રવૃત્તિઓમાંથી નિવૃત્તિ લઈ, સઘળો ભાર ખંખેરી નાખી અંતર્મુખ બની શ્રીહરિનાં ભજનસ્મરણ - કીર્તન, ભગવદ્વાર્તામાં સંલગ્ન થઈ જતા. દિવસ દરમ્યાન પણ જ્યારે જ્યારે સમય મળે ત્યારે અન્ય બાબતોમાં સમય આપવાને બદલે કથાવાર્તા-કીર્તનમાં જ પ્રવૃત્ત થઈ ભગવાનની ભક્તિ વિના વ્યર્થ કાળ નિર્ગમવો નહીં એવી ‘શિક્ષાપત્રી’ની ભગવદ્આજ્ઞાના પાલનની નિરંતર સાવધાની રાખતા અને અન્ય ગુરુભાઈઓ પાસે પણ રખાવતા. કીર્તનભક્તિ એમને ઘણાં પ્રિય હતાં. ખાસ કરીને શ્રીહરિની મૂર્તિના વર્ણનનાં કીર્તનો જેવાં કે ‘વંદું સહજાનંદ રસરૂપ’, ‘કીજીએ ધ્યાન શ્રીધર્મના કુંવરનું’ વ. તથા શ્રીહરિની દિવ્ય લીલા-ચરિત્રનાં કીર્તનો જેવાં કે, ‘માણકીએ ચડ્યા રે મોહન વનમાળી’, ‘મહારાજ આજ વડતાલથી આવશે’ વગેરે શ્રીજીના અપાર માહત્ત્યનાં કીર્તનો - જેવાં કે, ‘જય શ્રીનારાયણ સદા સર્વ કારણ સદા,’ ‘દૂસરો કૌન સુખદાયી’ વગેરે તેમને વિશેષ પ્રિય હતાં. એ વારંવાર કહેતા કે પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણને મનુષ્યસ્વરૂપે નજરોનજર નીરખીને નંદસંતોએ (શ્રીજીના સમકાલીન સંતોએ) કીર્તનો રચી તેમાં બળવાન આશીર્વાદ આપ્યા છે કે જે આ કીર્તનો શ્રીહરિના સ્વરૂપને સંભારીને ભાવથી ગાશે તેને અચૂક શ્રીહરિની પ્રસન્નતાની - શ્રીહરિના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થશે જ.

નડિયાદ પૂ. મોટાભાઈ વકીલાત કરતા ત્યારે તેમને નડિયાદમાં જ રહેતા બે ગુરુભાઈઓ શ્રી કેશવલાલ સોમચંદ શાહ તથા શ્રી મગનભાઈ લલ્લુભાઈ પટેલનો સહયોગ મળેલો. બંને વકીલો જ હતા. આ બંને જણાએ પૂ. મોટાભાઈની ઈચ્છાનુસાર વર્તી, તેમની અખંડ અનુવૃત્તિ સાચવી પૂ. મોટાભાઈની પ્રસન્નતા મેળવેલી.

પૂ. મોટાભાઈ તરફ અદાલતમાં ન્યાયાધીશો પણ આદર-સન્માન અને પ્રેમની લાગણીથી જોતા. વકીલાતના વ્યવસાયમાં એમનું નામ હમેશાં સન્માનપૂર્વક યાદ કરાતું રહ્યું છે. તેમની આવી તેજસ્વી પ્રતિભાને કારણે તેમની ઓફિસમાં તેમના હાથ નીચે કામ કરતા અન્ય વકીલોનો પણ અદાલતમાં સૌ વિશ્વાસ કરતા અને આદરપૂર્વક જોતા. તા. ૧૦-૧૨-૧૯૮૨ના રોજ નડિયાદ ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટમાં તેમના તૈલચિત્રના અનાવરણ પ્રસંગે ગુજરાત હાઈકોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ અને જાણીતા ન્યાયવિદ્ સ્વ.નારાયણભાઈ ભટ્ટે પોતાના અનુભવમાંથી જન્મેલ અનુભૂતિને વાચા આપતાં કહેલું :

‘પૂ. ઈશ્વરભાઈના જેવી સજ્જનતા મેં બીજે ક્યાંય જોઈ નથી. ઈશ્વરભાઈનું કાર્ય સદા યજ્ઞમય હતું અને તેથી જ સુવાસિત હતું. પૂ. ઈશ્વરભાઈને યાદ કરું છું ત્યારે સદા તેમની પ્રસન્નવદન વિભૂતિમય છબિ ખડી થાય છે અને વેદપુરાણનો આ શ્લોક મૂર્તિમંત બની રહે છે :

કુલં પવિત્રં જનની કૃતાર્થા ।

વસુંધરા પુણ્યવતી શી યેન ।

અપાર સંવિત્ સુખસાગરે સ્મિત્ ।

લીનં પરબ્રહ્મણે યસ્ય ચેતા ॥

હું જ્યારે જ્યારે મોટાભાઈને યાદ કરું છું ત્યારે ગીતામાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રે પ્રબોધેલ ‘સ્થિતપ્રજ્ઞ’નાં દર્શન થાય છે. આવા હતા ‘ઈશ્વર-સ્વરૂપ’ મોટાભાઈ.’

આ જ ભટ્ટસાહેબે, પૂ. મોટાભાઈના લેખોનો સંગ્રહ ‘નિમિત્તમાત્ર’નો આમુખ લખતાં લખ્યું છે : ‘આ પ્રકાંડ કળીકાળમાં વાણી અને વર્તન વચ્ચે અભેદ હોય, પ્રખર જ્ઞાન હોવા છતાં નિરભિમાનપણું હોય તેવી વ્યક્તિવિશેષો દીવો લઈને આ તિમિરમાં શોધીયે જડતી નથી. પૂ. મોટાભાઈ આજની આવી શોધ કરનારને સદ્ભાગ્યે હાથ લાગે તેવી વિરલ વિભૂતિ છે.’ મુ. ભટ્ટસાહેબના આ શબ્દો વાંચી કહેવું પડે કે સ્વાનુભવ વગર આટલી સચોટ રજૂઆત કોણ કરી શકે ?

દયાળુશ્રી અમદાવાદના દવાખાનામાં ગંભીર માંદગીને બિછાને હતા તે દરમ્યાન ઉમરેઠમાં તેઓશ્રીના કુટુંબમાં - તેમની ગેરહાજરીમાં - પૂ. મોટાભાઈની દોરવણી હેઠળ લગ્નપ્રસંગ ઊજવાયો. આની વિગતો દયાળુશ્રીએ જાણી ત્યારે સંતોષ

વ્યક્ત કરતાં કહ્યું કે, ‘મારી ગેરહાજરીમાં પણ ઉત્સવો, ઈશ્વરલાલની રાહબરી હેઠળ સવાયા ઊજવાશે તેની પરમાત્માએ ખાતરી કરાવી છે.’

અપરિગ્રહ એ પૂ. મોટાભાઈનું જીવનવ્રત હતું. પરિગ્રહ દૈવતનું હરણ કરનાર અને સત્કર્મનો ક્ષય કરનાર છે તેવી એમની દૃઢ માન્યતા હતી.

જગતમાં દ્રવ્ય, સત્તા, કીર્તિ અને માન સંપાદન કરવા માટે માણસો ગમે તે સાધનોનો આશરો લઈ કેટલીક વાર માણસાઈ લાજે તેવાં કૃત્યો કરતાં પણ અચકાતા નથી. એ જીવનરીતિ યોગ્ય, ઈચ્છનીય અને હિતાવહ નથી. શુદ્ધ અને સાત્ત્વિક સાધનો દ્વારા એ વસ્તુઓ મેળવી શકાય છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ એ રીતે એવી વસ્તુઓ મેળવેલી હોય તો જ તે સાચાં સુખ-શાંતિ આપે છે. એવી સાધનશુદ્ધિની પ્રતીતિ અને દેશકાળ ફરવા છતાં પણ સ્વધર્મનું પાલન શક્ય અને વ્યવહારુ છે એવી ખાતરી પૂ. મોટાભાઈના સ્વલ્પ પરિચયમાં આવનારને પણ થયા વગર રહી નથી.

સદા પ્રસન્ન, પ્રેમાળ, પરોપકારી, કરુણાસભર અમીદષ્ટિથી ઓપતું પાસાદાર એમનું વ્યક્તિત્વ હતું. ગમે તેવી સાંસારિક, વ્યાવહારિક, આર્થિક આપત્તિ, વિટંબણા કે મુશ્કેલીમાં મુકાયેલા મુમુક્ષુ, શાંતિ અને સધિયારા માટે આવતા ત્યારે અપાર કરુણા અને પૂરા વાત્સલ્યથી સૌને શાંતિથી સાંભળતા અને મુમુક્ષુનું સર્વોપરી હિત જેમાં સમાયેલું હોય તેવી સલાહ-શિખામણ આપતા. તેને મહાપ્રભુના ચરણોમાં જોડી તેના હિત માટે પ્રાર્થના કરતા અને તેને પણ પ્રાર્થના કરવા પ્રેરતા. તેમની પાસે આવેલો કદી નિરાશ વદને પાછો ફર્યો નથી. ‘ગુરુકૃપા’(તેમનું નિવાસસ્થાન)નાં પગથિયાં ચડેલો માણસ હમેશાં હસતા વદને જ પાછો ફરતો.

પૂ. મોટાભાઈએ વકીલાતના વ્યવસાયમાં પદ, પ્રતિષ્ઠા અને દ્રવ્ય - એ ત્રણેય સારા પ્રમાણમાં મેળવેલાં. પરંતુ એ સાથે જ આદર્શ ગુરુભક્તિના પ્રતાપે પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનના સ્વરૂપના જ્ઞાન અને ભક્તિમાં રાજા અંબરીષ અને જનકવિદેહી જેવી સ્થિતિને પામ્યા હતા.

એ ઉચ્ચકોટિના સેવક હતા. સદા સમર્થ હોવા છતાં આજીવન સેવક - દાસ રહ્યા. સર્વ કર્મો, સર્વ ભાવે ભગવાનને અર્પણ કરવાં અને સર્વ પ્રકારે દાસભાવે તેમની ઈચ્છા અને આજ્ઞામાં જ વર્તવું એ જ દાસભક્તિ. તેમનું તન-મન-ધન, કુટુંબ-પરિવાર-સૌ ગુરુજી, ગુરુકુટુંબ, ગુરુભાઈઓ અને સત્સંગને ચરણે ધરી દીધેલું.

પૂ. મોટાભાઈ આખું જીવન પરોપકાર્યે જ જીવ્યા. એક આદર્શ ગૃહસ્થ તરીકે તેમની અતિથિ-સત્કાર-ભાવના ચિરસ્મરણીય છે. એમની પાસે આવેલ કોઈ પણ વ્યક્તિ, તે સંપ્રદાયની આશ્રિત હોય કે ન હોય, પરિચિત હોય વા અપરિચિત હોય, કોઈ પણ જ્ઞાતિની હોય - કોઈ પણ કદી ખાલી હાથે તેમના ઘરનાં ‘ગુરુકૃપા’નાં પગથિયાં ઊતરતા નહીં. એમને આંગણે આવેલાને તેમણે કદી નિરાશ કર્યો નથી.

પરમેશ્વર શ્રીસ્વામિનારાયણ અને દયાળુશ્રી ગુરુજીને પ્રસન્ન કરવાના એકમાત્ર હેતુથી એ સૌની ભાવ અને શ્રદ્ધાથી સેવા કરતા. રોગી, દુઃખી, ગરીબ, બ્રાહ્મણ અને નિર્ભળની સેવા એ વિશેષ કાળજીથી કરતા. આમ, ‘સૌની સેવા’ એ એમની જીવનક્રિતાબનું તેજસ્વી પ્રકરણ છે.

તેમની જીવનદૃષ્ટિ વિશાળ અને ઉદારમતવાદી હતી. પરમત અને પરધર્મ માટે પણ તેઓને પ્રેમભરી સહિષ્ણુતા હતી. એ પ્રયંડ પુરુષાર્થની જીવંત મૂર્તિ સમા હતા. પણ તેમનો પુરુષાર્થ, એમનું સમગ્ર જીવન પ્રભુપ્રસન્નતાના વિનિયોગવાળો - ‘નિષ્કામ કર્મયોગ’ હતાં. નાનાંમોટાં, આબાલવૃદ્ધ - દરેક વય અને સ્તરની વ્યક્તિની સાથે સુપેરે ભળી જઈ તેમને અનુરૂપ શૈલીમાં વાતો કરવાની અને સૌનાં મન જીતી લઈ સરળતાથી સમાસ કરવાની શક્તિ એ એમનો વિશિષ્ટ ગુણ હતો. એમનામાં વિવિધ-વિચિત્ર માનવસ્વભાવોને પ્રેમથી સહન કરવાની શક્તિ (tolerance) એ વિરલ ગુણ હતો, એટલું જ નહિ, પણ અયોગ્ય માનવસ્વભાવોને બદલવામાં પ્રેમભર્યા સલાહસૂચન, માર્ગદર્શન આપી સક્રિય મદદગાર બનવાની આગવી સૂઝ હતી.

એ અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે અનેક સ્નેહી, ગુરુભાઈઓ, કુટુંબીજનો અવારનવાર પત્ર દ્વારા તેમનાં સલાહસૂચન, માર્ગદર્શન માગતાં તે સૌને - પોતાની દિવસ દરમ્યાનની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં સતત કાર્યરત હોવા છતાં - તેમના પત્રો વાંચીવિચારી તેનો યોગ્ય પ્રત્યુત્તર અચૂક નિયમિત - વિના વિલંબે (બેત્રણ દિવસમાં જ) આપતા. અને એમના આવા પ્રેરણાદાયી મંગળકારી પત્રોની ઘણા ગુરુભાઈઓની પાસેની યોગ્ય જાળવણીને પરિણામે જ એવા પત્રોમાંથી સર્વોપયોગી, સર્વજીવ-હિતાવહ અંશોનું આ પ્રકાશન શક્ય બન્યું છે.

દયાળુશ્રી ગુરુજીની કૃપાથી પૂ. મોટાભાઈને સંપ્રદાય તેમ જ સંપ્રદાયેતર સત્સાત્રોનું ઉત્તમ કોટિનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું. આથી તેમનાં લખાણોમાં વિશુદ્ધ સહજાનંદીય જ્ઞાન, એકેશ્વરવાદ, ઉપાસના, આજ્ઞા, માહાત્મ્ય જ્ઞાનયુક્ત નિષ્કામ ભક્તિ, સત્સંગ - સૌ પાસાને વૈજ્ઞાનિક અભિગમથી પ્રસ્તુત કરી, બુદ્ધિશાળી વર્ગને સંપ્રદાય અને શ્રીજીના સિદ્ધાંતો સારી રીતે સમજાય, તેમનાં હૃદય અને બુદ્ધિને સ્પર્શી જાય અને અમલમાં મૂકવા તત્પર થાય તેવી રોચક સરળ ભાષામાં પીરસી શકતા. પ્રવર્તમાન કાળમાં તેમની સંપ્રદાયના સાહિત્યની સેવા અલ્પ પણ અજોડ છે. એમનાં લખાણોમાં, સાહિત્યિક આડંબર વિનાનું શબ્દમાધુર્ય, પદલાલિત્ય, અર્થગાંભીર્ય, સરળતા અને મૌલિકતા વાંચનારને સહજપણે જ અનુભવાય છે.

તેમનાં લખાણો ભક્તિ અને સત્સંગથી મહોરી ઊઠે છે. ‘નિમિત્તમાત્ર ભાગ - ૧-૨’ અને ‘સત્સંગપ્રદીપ’માં છપાયેલા તેમના સંખ્યાબંધ લેખો તેમની અપૂર્વ સાહિત્યસેવા દ્વારા સત્સંગના બાગને સદા નવપલ્લવિત રાખવાની તેમની શક્તિનો

જીવંત પુરાવો છે. તેમના લેખોના સંગ્રહ ‘નિમિત્તમાત્ર - ભાગ-૧’નો આમુખ લખતાં મુ. નારાયણભાઈ ભટ્ટ લખે છે : ‘મહાઅર્ણવ સમા ગહન અને ગંભીર, વિદ્વત્તાપૂર્ણ છતાં સરળ એવા આ મહાગ્રંથને વાંચતાં મારા મનના ઊંડાણમાંથી ભવભૂતિનું વાક્ય લોકોત્તરાણાં ચેતાંસિ કો હિ વિજ્ઞાતુમર્હતિ । સરી પડે છે. આ ગ્રંથ એક મહાન સર્વતઃ સંપ્રત્યુદકઃ । મહાસાગર છે. આ ગ્રંથ વાંચતાંવિચારતાં મહામાન્ય સર્વપલ્લી ડૉ. રાધાકૃષ્ણનના ‘Indian Philosophy’ના ગ્રંથો સહજ યાદ આવે તેવો આ મહાન ગ્રંથ છે. તેનું એક પ્રકરણ, એક એક મહાકાવ્ય, અભ્યાસીને મહિનાના મહિના સુધી ચાલી શકે તેવો અભ્યાસસંભાર પૂરો પાડી શકે તેમ છે. હું નમ્રતાપૂર્વક કહી શકું છું કે તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસ સારુ એમ.એ. કક્ષાએ ભણાવી શકાય તેવો આ વિશદ ગ્રંથ છે. તેનું પઠન, પાઠન, ચિંતન અને મનન આપણા જીવનને ઉજાળે એ જ અભ્યર્થના.’ તેમની સાહિત્યસેવાની (excellence) ઉત્કૃષ્ટતાનો આનાથી વધુ સારો પુરાવો શો હોઈ શકે ? ભણેલીગણેલી સત્સંગની પેઢીને શુદ્ધ સહજાનંદીય જ્ઞાન પીરસીને એમણે સમસ્ત સત્સંગ અને સંપ્રદાયની અપૂર્વ સેવા કરી છે. ‘સત્સંગપ્રદીપ’ દ્વારા સત્સંગના સંસ્કારોનો ઉજાસ પંદર પંદર વર્ષો સુધી ગુરુભાઈઓના અંતઃકરણના સહયોગથી ફેલાવ્યો છે જે અદ્યાપિ પર્યંત ચાલુ છે.

સંપ્રદાયના આચાર્ય, દેવ, શાસ્ત્ર, મંદિર, ત્યાગી અને ગૃહસ્થ એ તમામ અંગોની સેવા કરવાના શુભ આશયથી એમણે ‘શ્રીસ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવામંડળ’ની સ્થાપના સને ૧૯૬૭માં કરેલી. તેનું ધ્યેય શું છે તે સમજાવતાં તેઓએ લખેલું છે, ‘પરાત્પર પરબ્રહ્મ મહાપ્રભુ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે ભારતદેશમાં પ્રવર્તવિલા સત્સંગ સંપ્રદાયનાં દેવ, શાસ્ત્ર, આચાર્ય અને આશ્રિત એ ચાર પાયાનાં અંગો છે.’ સંપ્રદાયના અસ્તિત્વ માટે, તેની શોભાની અભિવૃદ્ધિ માટે અને તેના સર્વાંગીણ વિકાસ માટે પાયાનાં આ ચારે અંગોના સહઅસ્તિત્વ, વૃદ્ધિ, પુષ્ટિ અને બિનશરતી સહકારની અનિવાર્ય જરૂર છે. સંપ્રદાયરૂપી અતિ સુંદર શિલ્પનાં આ અંગો પુષ્ટ થાય અને એકબીજાને પુષ્ટ કરે એવી પ્રવૃત્તિ કરવી એ અમારું એટલે કે ‘શ્રીસ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવામંડળ’નું પરમ ધ્યેય છે. ... બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણની સેવા કરવી—સંપ્રદાયનાં ઉપર્યુક્ત ચારેય અંગોની નિષ્કામ ભાવે અને ઈશ્વરપ્રીત્યર્થે સેવા કરવી અને તેથી સત્સંગીમાત્ર સુખી થાય અને તે આ જીવનમાં જ આત્મકલ્યાણ સાધી શકે એવી પ્રવૃત્તિ કરવી એ અમારું ‘શ્રીસ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવામંડળ’નું પરમ ધ્યેય છે.’ વિશ્વમાં માનવીના હિત માટે માનવી દ્વારા થતી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ માટે આનાથી વધારે ઉમદા અને કલ્યાણકારી ધ્યેય કદી સંભવી શકે નહીં. આ મંડળના આરંભથી તેઓ તેના પ્રમુખ હતા. આ મંડળના મુખપત્ર ‘સત્સંગપ્રદીપ’ દ્વારા સત્સંગસમાજમાં અને ખાસ કરીને ભણેલાગણેલા વર્ગમાં વિશુદ્ધ સત્સંગના સંસ્કારોનું મોટા પાયે પ્રચાર અને પ્રસારકાર્ય કર્યું છે.

‘સત્સંગપ્રદીપ’ના લેખન-પ્રકાશન-સંચાલન કાર્યમાં, પૂ. મોટાભાઈને પૂ. શ્રી મોહનલાલ લક્ષ્મીદાસ શાહ તથા લઘુબંધુ પૂ. રમેશચંદ્ર લાભશંકર પંડ્યા જેવા અનન્ય ભક્તોનો તનમનનો સંપૂર્ણ સહકાર સાંપડ્યો. આ બંને જણાએ પૂ. મોટાભાઈના અક્ષરનિવાસ પછી પણ પોતાના જીવનપર્યંત, મંડળની સારસંભાળમાં ન્યૂનતા આવવા દીધા સિવાય, અવિરત સેવા કર્યા કરી છે. જીવનભર પૂ. મોટાભાઈ સેવાકાર્યો કરતા રહ્યા અને તે પણ કેવળ શ્રીજી મહારાજ અને દયાળુશ્રી ગુરુજીને રાજ કરવાના નિષ્કામ વિનિયોગથી જ. દયાળુશ્રી ગુરુજી જે સેવા અને સત્સંગનો આદર્શ શીખવી ગયા તેને મૂર્તિમંત કાયમી સ્વરૂપ આપવા માટે એમણે ‘અ. નિ. શુક્લ નાથજીભાઈ ઈચ્છારામ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ’ની રચના કરેલી છે. એના ઉપક્રમે વિદ્યાદાન, અન્નદાન, નિર્વાહ, વૈદકીય સારવારસહાય, સાહિત્ય પ્રકાશન મદદ વગેરે અનેકવિધ સાર્વજનિક પ્રવૃત્તિ ઓછામાં ઓછા ખર્ચે શરૂ કરેલી. આદર્શ ટ્રસ્ટીશિપની ભાવનાને મૂર્તિમંત કરતી આ પ્રવૃત્તિ આજે પણ ચાલે છે.

ભારતીય વિદ્યાભવન - ડાકોર કેન્દ્રના ચેરમેન તરીકે પૂ. મોટાભાઈએ રચનાત્મક અને હૂંફાળું માર્ગદર્શન પૂરું પાડી આદર્શ વહીવટ કરેલો.

દયાળુશ્રી ગુરુજીએ પણ, અક્ષરનિવાસ અગાઉ અમદાવાદ મુકામે સૌ શિષ્યોને પરમ વાત્સલ્યભાવથી જણાવેલું કે, ‘સૌ ઈશ્વરલાલ કહે તેમ કરજો.’ અને આમ પોતાના સૌ શિષ્યોનાં શ્રેય અને પ્રેય, ઉત્કર્ષ, સંરક્ષણ અને અભિવૃદ્ધિની તમામ જવાબદારી પોતાના પ્રિયમાં પ્રિય શિષ્ય, આધ્યાત્મિક વારસદાર અને માનસપુત્ર મોટાભાઈને સોંપી. મોટાભાઈએ પણ એ આદેશ માથે ચડાવી, ગુરુજીએ સોંપેલ એ જવાબદારી જીવનની છેલ્લી ક્ષણ સુધી અસરકારક રીતે અને સફળતાપૂર્વક નિભાવી. પૂ. મોટાભાઈએ કુટુંબના સાચા વત્સલ વડીલ તરીકે સૌ ગુરુભાઈઓને શિરછત્ર પૂરું પાડ્યું. તેમના સારામાઠા, સામાજિક-વ્યાવહારિક પ્રસંગોએ સુખદુઃખમાં સ્વજન બની તેમની સાથે રહ્યા અને યોગ્ય માર્ગદર્શન, સાથસહકાર અને હૂંફ પૂરાં પાડ્યાં. ગમે તેવી વિકટ પરિસ્થિતિ-આપત્તિમાં મુકાયેલો ભક્ત ગુરુભાઈ વિનાસંકોચે તેમની પાસે પહોંચી જતો અને તેને તેમની પાસેથી સદાય સત્કાર, પ્રેમભરી હૂંફ, યોગ્ય માર્ગદર્શન અને તમામ પ્રકારની મદદ અચૂક મળતાં અને તે આપત્તિ-વિટંબણામાંથી હળવોફૂલ થઈને જ પાછો ફરતો. નડિયાદનું તેમનું નિવાસસ્થાન ‘ગુરુકૃપા’ સૌ ગુરુભાઈઓ, મુમુક્ષુઓ માટે સાચા અર્થમાં વિસામાસ્થાન બની ગયું હતું. દયાળુશ્રી ગુરુજીની ગેરહાજરી સ્થૂળ દૃષ્ટિએ પણ કદી કોઈને વર્તાય નહીં તેની નિરંતર કાળજી રાખી, સૌ ગુરુભાઈઓની સર્વાંગી ઉન્નતિ અને ઉત્કર્ષ માટે પૂ. મોટાભાઈ સતત પ્રયત્નશીલ રહેતા. સૌ ગુરુભાઈઓના મંગળ માટે સવિશેષ ભજનભક્તિ કરી, સૌને સર્વ રીતે સુખીઆ કરી પૂ. મોટાભાઈએ સૌ ગુરુભાઈઓના જીવનમાં શાંતિ, આનંદ અને સંતોષ ભરી દીધાં. આમ, પૂ. મોટાભાઈએ શ્રીજી અને દયાળુશ્રી ગુરુજીની કેવળ

પ્રસન્નતા માટે જીવનની અંતિમ ક્ષણ સુધી સૌ ગુરુભાઈઓની નિઃસ્વાર્થ સાર-સંભાળ લીધી.

પૂ. મોટાભાઈ એક આર્ષદ્રષ્ટા અને યોગીપુરુષ હતા. ભાવિના મર્મને પોતાની સામે નિહાળીને ભવિષ્ય નિહાળી શકતા એવો ઘણાને અનુભવ થતો. પરંતુ તેમના પ્રસંગમાં આવેલા મુમુક્ષુને માટે તેઓ પરમાત્માના ચરણમાં પ્રાર્થના કરતા અને ભગવાન તેમની પ્રાર્થના સાંભળતા એવો અનેકને અચૂક અનુભવ થયો છે. આ સંદર્ભમાં અનેક પ્રસંગો પૈકી એક પ્રસંગ નીચે પ્રમાણે છે :

ઈ. સ. ૧૮૬૬માં મહાપૂજા પ્રસંગે પૂ. મોટાભાઈ પોતાના કેટલાક ગુરુભાઈઓ સાથે મદ્રાસ ગયા હતા. તેમની સાથેના ગુરુભાઈઓ પૈકી મુંબઈના શ્રી રામભાઈ શિવાભાઈ પટેલ અને અન્ય કેટલાક ગુરુભાઈઓએ તિરૂપતિ-બાલાજી દર્શન કરવા જવાની આગ્રહભરી ઈચ્છા વ્યક્ત કરતાં પૂ. મોટાભાઈએ તેમને મહાપૂજા નિમિત્તે આવ્યા હોઈ, તે પ્રસંગ પૂરો થયા બાદ તિરૂપતિ દર્શને જવા સૂચન કર્યું. પરંતુ તેમના સૂચનને અવગણી વળતી દલીલો કરી - પરાણે અનુમતિ મેળવી ક્રિયાના વેગમાં આવીને તે બધા મહાપૂજા અગાઉ જ દર્શન કરવા ગયા. ત્યાં દર્શન કરી પાછા વળતાં તેમની મોટરને એક અતિ ગંભીર અકસ્માત નડ્યો. તેમની મોટર એક ગરનાળાની દીવાલ સાથે જોરથી અથડાઈ બેવડ વળી ગઈ. અંદર બેઠેલા સૌને નાનીમોટી ઈજા થઈ. પરંતુ શ્રી રામભાઈને મરણતોલ ઈજાઓ થઈ અને હાથપગમાં ત્રણચાર ફેકચર, માથામાં, પાંસળી, ખભામાં ગંભીર ઈજાઓને પરિણામે તેઓ બેભાન થઈ ગયા અને જીવવાની આશા ઓછી થઈ. કદાચ જીવે તો કાયમી ખોડખાંપણ સાથે જીવે તેવી ભયાનક ઈજાઓ હતી. પૂ. મોટાભાઈ, આ સૌના મદ્રાસથી નીકળ્યા બાદ મળતા ફાજલ સમયમાં સતત માળા ફેરવતા જ બેઠા હતા. મદ્રાસમાં અકસ્માતની જાણ થતાં પૂ. મોટાભાઈ, જેમને ત્યાં તેઓ ઊતર્યા હતા તે ભાઈ શ્રી જયંતીલાલ પરીખને લઈ અકસ્માતસ્થળે પહોંચ્યા. પરિસ્થિતિ જોઈ સૌને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવા સત્વરે પ્રબંધ કર્યો. સૌ પૈકી રામભાઈની સ્થિતિ ઘણી ગંભીર હતી. મોટું ઓપરેશન કરી હાડકાંની સારવાર કરવી પડશે એવો ડોક્ટરનો અભિપ્રાય હતો. પૂ. મોટાભાઈએ શ્રીહરિની પ્રાર્થના કરી. તેમણે ડોક્ટરને શ્રી રામભાઈને ફરી તપાસવાની સવિનય વિનંતી કરી. અર્ધ કલાકની પુનઃ તપાસ પછી ડોક્ટરે સૌના આશ્ચર્ય વચ્ચે જણાવ્યું કે ઓપરેશન કર્યા વગર જ હાડકાં બેસાડી શકાશે. ડોક્ટરે હાડકાં બેસાડી પ્લાસ્ટર કર્યું. ત્યાર બાદ રામભાઈ ભાનમાં આવતાં જ સ્વાભાવિકપણે જિંદગીમાં મોટી ખોડ રહી જશે, ધંધો ખોરવાઈ જશે એવી અનેકવિધ ચિંતાઓ કરવા લાગ્યા. પૂ. મોટાભાઈએ તેમને માટે શ્રીહરિની સતત પ્રાર્થના કરી તેમને જણાવ્યું કે, ‘ચિંતા કરશો નહીં. સૌ સારાં વાનાં જ થશે. તમને ખોડ પણ નહીં રહે અને તમારો ધંધો, તમારી માંદગી દરમ્યાન તમારી ગેરહાજરીમાં પણ સારો ચાલશે.’ તેઓની સત્તાવીસ દિવસની

મદ્રાસની સારવાર દરમ્યાન પૂ. મોટાભાઈ નડિયાદ ન જતાં પોતાની વ્યાવસાયિક, વ્યાવહારિક પ્રવૃત્તિઓની ચિંતા ન કરતાં, પોતાના ગુરુભાઈની આત્મબુદ્ધિયુક્ત દૈહિક અને ભગવત્ભજનરૂપી શાંતિમય અને પ્રેમાળ સારવાર માટે મદ્રાસ જ રોકાયા. શ્રી રામભાઈએ ત્યાર બાદ મુંબઈ આવ્યા પછી, પૂ. મોટાભાઈના વચનમાં કાંઈક અણવિશ્વાસને લઈને, મુંબઈ બીજા ડોક્ટરને બતાવ્યું. તે ડોક્ટરે તો ઓપરેશન કરવું જ પડશે, હાડકાં બેઠાં જ નથી એવો અભિપ્રાય આપ્યો. ચિંતાના મહાસાગરમાં ડૂબેલા રામભાઈએ બધી હકીકત પૂ. મોટાભાઈને નિવેદન કરી. પૂ. મોટાભાઈએ દૃઢતાપૂર્વક જણાવ્યું કે, ‘મદ્રાસ જઈ ફરીથી પાટો બંધાવવા સિવાય બીજું કાંઈ કરવાની જરૂર નથી. શરીરે ખોડ નહીં રહે. એક શ્રીજીને જ સર્વકર્તાહર્તા સમજી એમના ઉપર વિશ્વાસ રાખો.’ આ રામભાઈને સંપૂર્ણપણે મટી ગયું અને પહેલાંની માફક હરતાફરતા-દોડતા થઈ ગયા. આજે પણ એમનું શરીર જોઈ આવો ભયાનક - મરણતોલ અકસ્માત તેમને થયો હશે એવો અણસારમાત્ર પણ આવે નહીં.

આ પ્રસંગ અત્રે નોંધવાનું કારણ એ જ દર્શાવવા કે પૂ. મોટાભાઈ જેવી વિરલ સંત વિભૂતિઓ દેહધારી હોવા છતાં અખંડ દેહાતીત વર્તી શ્રીજીના અખંડ સાન્નિધ્યમાં હોઈ, તેમની પ્રાર્થના સાંભળી, મંજૂર કરી ભગવાન પોતાના ભક્તોનાં કષ્ટનિવારણ કરે છે, કાર્યમાં સરળતા કરી આપે છે અને પ્રારબ્ધ પણ ફેરવે છે. પ્રતાપ છે શ્રીજી મહારાજનો અને તેમનું સાધર્મ્ય પામેલા સત્પુરુષોની પ્રાર્થનાનો.

મહાપૂજાનો મહિના અપરંપાર છે. પૂ. મોટાભાઈએ તેમના જીવનકાળ દરમ્યાન આ મહિમાનો ઘણો પ્રચાર કરેલો, અનેક મહાપૂજાઓ કરેલી-કરાવેલી. તેમની પ્રેરણા અને પ્રયાસથી, વડતાલ, દયાળુશ્રી ગુરુજીના ઉતારે, શરૂઆતમાં દર પૂનમે અને પાછળથી તો લગભગ દરરોજ મહાપૂજા થાય છે. ઘણાં વર્ષો પહેલાં, દયાળુશ્રી ગુરુજી શ્રીનાથજીભાઈ શુક્લ, ધર્મજમાં પરશોત્તમદાસ છનાભાઈ પટેલને ત્યાં સ્વયં મહાપૂજા કરવા બેઠા હતા ત્યારે ત્યાં હાજર પૂ. મોટાભાઈને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થયેલો કે મહાપૂજાના આયોજન-આવરણમાં જે જે અવતારો, સંતો આદિના નામનું મંત્રો સહિત આવાહન થતું તે તે ત્યાં આવી ઉપસ્થિત થતા અને તેમનાં દર્શન થતાં. તેથી પૂ. મોટાભાઈને દૃઢ પ્રતીતિ થઈ કે, ‘મહાપૂજાનો પ્રયોગ દિવ્ય, સુખદ અને શીઘ્ર ફળપ્રદાતા છે.’ અને હમેશાં કહેતા કે, ‘મહાપૂજા કરનાર અને કરાવનાર સારું બ્રહ્મચર્ય પાળે, મહાપૂજા કરતી વખતે એકાગ્રતા રાખે અને શાંતિ અને શ્રીહરિના મુક્તોની અદબ રાખે તો મહાપૂજાનો દિવ્ય અને અલૌકિક આનંદ થયા વગર રહે જ નહિ. મહાપૂજાનો પ્રયોગ તો સર્વોદય યજ્ઞ છે. મારો અનુભવ છે કે મહાપૂજામાં પરમાત્મા અને મુક્તો પધારી આપણી પૂજા સ્વીકારે છે. રામાયણની કથા થતી હોય ત્યાં જેમ હનુમાનજી પધારે છે તેમ મહાપૂજામાં શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન, મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક મુક્તો સહિત પધારે છે એ સામાન્ય પૂજા નથી.’

એ જ પ્રમાણે શતાનંદમુનિ રચિત ‘જનમંગલ’ સ્તોત્રની મહત્તા વિશે એ વારંવાર જણાવતા કે આ મહાબળવાન સ્તોત્રના પવિત્રપણે દસ હજાર પાઠ કરવાથી શ્રીહરિની પ્રસન્નતાથી મુશ્કેલીઓ દૂર થઈ ઈષ્ઠિત ફળની અચૂક પ્રાપ્તિ થાય છે. સંપ્રદાયના બંને દેશોનાં ઘણા મંદિરોમાં પ્રતિષ્ઠા-પાટોત્સવ-પારાયણ જેવા ઉત્સવપ્રસંગોએ તેમણે હાજરી આપી - માર્ગદર્શન - સહકાર પૂરાં પાડેલાં અને આવી ઉત્સવ - ઉજવણીમાં શ્રીજીની પ્રસન્નતાર્થે પોતાના સૌ ગુરુભાઈઓ સહિત તન-મન-ધનનો સક્રિય સહકાર આપતા. આવા ઉત્સવ-પ્રસંગોની ઉજવણી પૈકી વડતાલ, ગઢપુરમાં સાર્થ શતાબ્દી પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ - વડતાલ, અમદાવાદમાં ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ જન્મ દ્વિ શતાબ્દી મહોત્સવ - ધોલેરા - ડભાણ યજ્ઞ મહોત્સવ, મદ્રાસ મંદિર પ્રતિષ્ઠોત્સવમાં તેમનો ફાળો અવિસ્મરણીય છે. વળી, વડતાલમાં - સંપ્રદાયના ત્યાગી વર્ગની - સ્ત્રી-ધન ત્યાગની - મર્યાદા સચવાઈને માંદગીમાં તેમની સુયોગ્ય હોસ્પિટલ સારવાર થઈ શકે તેવા ઉમદા હેતુથી વડતાલમાં ‘શ્રીસ્વામિનારાયણ જનરલ હોસ્પિટલ’ની સ્થાપનામાં તેમનો ફાળો બહુમૂલ્ય છે.

પૂ. મોટાભાઈએ જીવનકાળ દરમિયાન ઘણે ઠેકાણે સભાઓ-મહોત્સવમાં મનનીય પ્રવચનો કરેલાં. તે પૈકી કેટલાંક જ સર્વજીવહિતાવહ - મનનીય પ્રવચનો-પ્રવચનસાર - અત્રે પ્રસ્તુત કરીએ છીએ.

વિરસદ મુકામે, સમર્થ સંત સદ્ગુરુશ્રી જ્ઞાનજીવનદાસજીની હાજરીમાં ગુરુપૂર્ણિમાના મહોત્સવની ઉજવણી પ્રસંગે કરેલા પ્રવચનમાં પૂ. મોટાભાઈએ કહેલું કે, ‘સર્વ જીવપ્રાણીમાત્રના ગુરુ, પિતા અને નિયંતા એક જ છે - પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ. તેમના થકી જે જ્ઞાન પામ્યા અને જેમણે તેનો અનુભવ કર્યો અને બીજાને કરાવ્યો તેવા મુક્ત પુરુષોના સમાગમથી આપણે, આપણી શક્તિ પ્રમાણે કેટલું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને શું અનુભવ્યું તે દર્શાવવા માટેનો દિવસ તે ગુરુપૂર્ણિમા છે.’

‘જે સાચા ગુરુ હોય છે તે મુમુક્ષુને પરમાત્મામાં જોડે છે. પોતામાં જોડે તે સાચા ગુરુનું લક્ષણ નથી. કાળકર્મના ભયથી છોડાવી મુમુક્ષુને શ્રીજીયરણમાં મૂકી દે તેવા સાચા ગુરુ માટે સ.ગુ. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે કે, ‘કોઈ રે મુકાવે મને કાળથી, તેને સોંપું આ તનજી.’

‘અત્રે થયેલ પૂજનવિધિમાં દરેકે જોયું કે, સૌ પ્રથમ શ્રીજી મહારાજનું પૂજન થયું છે. પછી તેમના પ્રસાદીભૂત ઉપચારોથી એ ત્રણ મહાપુરુષોની ચિત્રપ્રતિમાનું પૂજન થયું છે અને ત્યાર બાદ અહીં વિદ્યમાન સંતોનું પૂજન થયું છે. એટલે આ પૂજનવિધિમાં સ્વામીસેવકભાવ સંપૂર્ણપણે સચવાયેલો છે. મુક્ત ગમે તેવા ઉચ્ચપદને પામે, છતાં તે સદાય પોતાને સેવક જ માને છે. સ્વામી તો એક પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન જ છે. મુક્તોમાં ઐશ્વર્ય મૂકનાર શ્રીજી છે એ આ સંપ્રદાયનો વિશિષ્ટ સિદ્ધાંત છે.

વડોદરામાં દુષ્કાળ પડ્યો ત્યારે, લોકોની પ્રાર્થનાથી સ.ગુ. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ ભજન કરાવ્યું અને વરસાદ થયો. ભક્તો ભેગા થઈ સ્વામીનો આભાર માનવા લાગ્યા. સ્વામીએ તરત જ કહ્યું, ‘ભગવાનની ઈચ્છાથી જ આ થયું છે.’ ‘જે થયું તે શ્રીજીના સામર્થ્યે, બીજા થકી તે કંઈ ન થાય, ઠાલો ભૂલો ફોકટ ફુલાય.’ (ભ. ચિ. પ્ર. ૧૪૨). આ આપણને શીખવે છે કે ગમે તેવો મોટો સમાધિનિષ્ઠ ત્યાગી કે ગૃહસ્થ હોય, પણ તે શ્રીજીનો સેવક જ છે. સેવક સ્વામી બની જતો નથી. સ.ગુ. ગોપાળાનંદ સ્વામી ખૂબ સમર્થ હતા, પણ જીવનપર્યંત સેવક તરીકે જ વર્ત્યા છે. આપણે કેવી રીતે રહેતાં શીખવું જોઈએ અને જેના આશ્રયબળથી અથવા આશિષથી આપણને સુખશાંતિ વર્તે છે અને દેહ મૂક્યા પછી પણ શાંતિ અવશ્ય મળશે એવી ખાતરી થાય છે, એવા મહાપુરુષોનું પૂજન આ દિવસે, સ્વામી-સેવક ભાવ રાખીને અવશ્ય કરવું જ જોઈએ અને પૂજન કરી નમ્ર પ્રાર્થના કરવી કે, ‘અમોને શ્રીજીનો દંઢ આશ્રય રહે અને તેમના અનન્ય ભક્તોમાં દંઢ વિશ્વાસ અને સ્નેહ થાય.’

અ. નિ. પ. પૂ. જ્ઞાનસ્વામીને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરતાં પૂ. મોટાભાઈએ કહ્યું કે, ‘અ. નિ. સ્વામીજી જેવી કોમળતા, હૃદયની મીઠાશ અને વાણી અને વર્તનમાં આત્મીયતા, મેં મારા જીવનમાં બે પુરુષોમાં અનુભવી છે. એક મારા અ. નિ. પ. પૂ. ગુરુશ્રી નાથજીભાઈમાં તથા બીજી ખંભાતના અ. નિ. પ. પૂ. બ્ર. માયાતીતાનંદજીમાં. પોતાના સંબંધમાં આવનાર સહુ કોઈનું શ્રેય કેમ થાય, તેની કેમ પ્રગતિ થાય તેવી રીતે સ્વામીજી વર્તતા હતા, એવા અનુભવો તેઓશ્રીના પ્રસંગમાં આવનાર સર્વ કોઈને થયા છે.

આવી આત્મીયતા અને સ્નેહનો નાતો બંને સત્પુરુષો પૂ. સ્વામીજી અને પૂ. મોટાભાઈ વચ્ચે હતો. અને તેથી જ પૂ. સ્વામી જ્ઞાનજીવનદાસજીએ પોતાના અગ્નિસંસ્કાર પૂ. મોટાભાઈને હાથે જ થાય એવી ઈચ્છા વ્યક્ત કરેલી. આવા સમર્થ સદ્ગુરુ સ્વામી શ્રીજ્ઞાનજીવનદાસજીએ મદ્રાસના સત્સંગીઓને લખેલા એક પત્રમાં પૂ. મોટાભાઈ માટે વાપરેલા શબ્દો, પૂ. મોટાભાઈના સમગ્ર વ્યક્તિત્વને છતું કરે છે : ‘આ બ્રહ્માંડમાં ઈશ્વરલાલ જેવો કોઈ દયાળુ નથી. ઈશ્વરલાલનું હૃદય માખણ જેવું કોમળ છે. માટે મદ્રાસ મંદિરમાં તમારે કામકાજ હોય તો તેમની સલાહથી કરશો.’

વડતાલ-અમદાવાદ બંને દેશના આચાર્યશ્રીનાં કુટુંબો પ્રત્યે પૂ. મોટાભાઈને લાગણી, પ્રેમ અને પૂજ્યભાવ હમેશાં રહેલાં. પૂ. મોટાભાઈના જીવનકાળ દરમિયાન બંને દેશના આચાર્યોના મિલન પ્રસંગોના મહોત્સવોમાં પૂ. મોટાભાઈએ સત્સંગને પ્રેરણાદાયી માર્ગદર્શન પૂરું પાડી ઉત્સાહભરે ભાગ લીધેલો. તે પ્રસંગોએ કરેલાં મનનીય હિતકારી પ્રવચનોનો સાર નીચે મુજબ છે :

‘ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે દેશવિભાગના લેખ દ્વારા સંપ્રદાયના વિભાગ કરેલા નથી. પણ એના અર્થ વહીવટના બે વિભાગ કરેલા છે.’

આ લેખ દ્વારા શ્રીજી મહારાજે ભારપૂર્વક પ્રતિપાદન કર્યું છે કે સંપ્રદાય એક અને અવિભાજ્ય છે. સત્સંગના વહીવટ-વ્યવહારને અર્થે બે દેશ શ્રીજી મહારાજે કરેલા છે. બંને દેશના અનુયાયીઓને માટે તો બંને આચાર્યશ્રી પૂજ્ય અને માન્ય છે. શરીરમાં બે આંખ, બે કાન, બે પગ, બે હાથ છે તેમાં કાંઈ સારા-નરસાના ભેદ ન પડાય. આપણે બીજા દેશમાં રહેતા હોઈએ છતાં બંને દેશ મારા જ છે એવી ભાવના રાખવી જોઈએ. એવી રીતે સર્વદેશી બનવાનું મને મારા ગુરુજીએ શીખવ્યું છે.’

આ મંડળમાં આજે પણ બંને દેશના આચાર્યશ્રીઓ માટે સરખાં પ્રેમભાવ-આદર-પૂજ્યબુદ્ધિ છે.

વડતાલમાં વિરાજમાન શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ અતિ પ્રતાપી છે. તેમના ચરણકમળમાં પ્રાર્થના સહ નિવેદન કરવાથી મુશ્કેલીઓ દૂર થાય છે અને કષ્ટોનું શમન થાય છે એ વાત પૂ. મોટાભાઈ વખતોવખત કહેતા : ‘મારા ગુરુજીએ મને જણાવેલું કે જગતમાં મોટા ભાગના મનુષ્યોને ભજન કરવાની ઈચ્છા હોય છે પણ વ્યવહારમાં ઉપાધિ આવે તેથી ભગવદ્ભજનમાં ગૌણતા આવે છે, તો જ્યારે જ્યારે આપત્તિ આવે કે કોઈ જાતનો મનોરથ થાય તે વખતે તેનું શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવને નિવેદન કરજો. એમના દ્વારા હું તમારા સર્વે મનોરથો પૂર્ણ કરીશ એવી ખાતરી શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાને વડતાલ શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની પ્રતિષ્ઠા કર્યા બાદ કરેલા મંગળ પ્રવચનમાં આપી છે. મેં જ્યારથી આ વાત જાણી ત્યારથી મને એવા અનેક અચૂક અનુભવો થયા છે કે શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ દ્વારા શ્રીહરિ આપણી મુસીબતો જરૂર દૂર કરે છે અને આપણા હિતના સંકલ્પો પૂરા કરે છે.’

‘શિક્ષાપત્રી’ના શ્લોક ૪૦ની આજ્ઞાપાલનની શિથિલતા અને તેના પાલનની આગ્રહભરી સાવધાની રાખવા વિશે વિરસદ મંદિરમાં પ્રાસંગિક પ્રવચન કરતાં પૂ. મોટાભાઈએ જણાવેલું, ‘... આપણા સંપ્રદાયનાં મંદિરોમાં દર્શનની વ્યવસ્થા અનોખી છે. પોતાના આશ્રિતોના ધર્મરક્ષણ માટે શ્રીજી મહારાજે મર્યાદા બાંધી કે મંદિરમાં દર્શન કરતી વખતે પુરુષોએ સ્ત્રીઓનો અને સ્ત્રીઓએ પુરુષોનો સ્પર્શ ન કરવો. મંદિરમાં પિતાથી પોતાની પુત્રીને તેમ જ પુત્રીથી પોતાના પિતાને પણ અડકાય નહીં તો બીજાને તો અડકાય જ કેમ ? આ મર્યાદા લોપનાર માટે ભગવાન સ્પષ્ટ જાહેર કરે છે કે, ‘એ મારો નથી.’ વડતાલમાં આપણે દર્શન કરવા જઈએ છીએ ત્યારે ઘણા આ મર્યાદા લોપે છે. આ આજ્ઞાલોપ આપણે પરમાત્મા સમક્ષ કરી દર્શન કરીએ તેથી શું ભગવાન રાજી થતા હશે ? દર્શનના લોભને લીધે, સ્ત્રીઓનો સ્પર્શ કરનારને ભગવાનના દર્શનનું ફળ મળતું નથી, ઊલટું, તેથી થતું પાપ વજ્રલેપ થાય છે. મર્યાદા લોપીને દર્શન કરવાં તેના કરતાં ઘેર બેસી રહેવું સારું. ભગવાનની નજર સમક્ષ તેમની આજ્ઞા લોપતાં જેને સંકોચ થતો નથી તેને ભક્ત કેવી રીતે કહેવાય ? ... માટે દરેકે સાવધાન થઈને આ ધર્મમર્યાદા પાળવી જોઈએ. પુણ્યદાન, સત્કર્મ ઓછું થશે તો

ચાલશે પણ વજ્રલેપ થાય એવું - આવું પાપ કોઈ કરશો નહિ. ... ભગવાનની આજ્ઞા એ જ ધર્મ, ધર્મે સહિત ભક્તિ કરવી. ધર્મ અને ભક્તિ બંને હોય તો જ શ્રીજી પધારે. ... માટે તમે સૌ વડતાલ અગર બીજે દર્શને જાઓ ત્યારે ધર્મે સહિત મર્યાદામાં રહીને દર્શનનો - ભક્તિનો આગ્રહ રાખજો. ...’

અને આ ભગવદાજ્ઞાનુસાર પૂ. મોટાભાઈ વડતાલ દર્શનાર્થે ગયા હોય ત્યારે આવી મર્યાદા સહ દર્શનની સાનુકૂળતા ન હોય તો દર્શન કર્યા સિવાય - શિખરને પગે લાગી પાછા ફરતા અને ફરીથી જ્યારે આવી અનુકૂળતા હોય ત્યારે જ દર્શન કરવા જતા - એમ આ લેખકે ઘણી વાર જોયું છે.

શ્રીજી આશ્રિત હમેશાં સુખી જ હોય એ વિશે એક પ્રાસંગિક પ્રેરક પ્રવચન કરતાં પૂ. મોટાભાઈએ કહેલું : ‘પરમાત્માએ ગુરુ રામાનંદ સ્વામી પાસેથી આપણું દુઃખ પોતાને માથે લીધું. આમ છતાંય સ્વામિનારાયણનો આશ્રિત જો દુઃખી હોય તો તેનું કારણ કાં તો તેને પરમાત્માનો આશ્રય બરાબર નથી અથવા તેમના વચન પર તેની દષ્ટિ ગૌણ છે. શ્રીહરિ કહે છે કે ચક્રવર્તી રાજાના ગોલાગોલીને પણ સાત માળની હવેલી રહેવા માટે હોય છે તો સ્વામિનારાયણ ભગવાન તો રાજાના પણ રાજા છે. તેમના આશ્રિત આપણે - તેને વ્યવહારમાં દુઃખ હોય ! દુઃખ આવે તો ઈષ્ટદેવના ખરા આશ્રિતે તો એ જ વિચારવું રહ્યું કે મેં તેમનું કયું વચન લોપ્યું છે જેથી મને દુઃખ આવ્યું ?’

પૂ. મોટાભાઈની છેલ્લી માંદગી - જે લગભગ પાંસઠ દિવસ જેટલી ચાલી - તે દરમ્યાન પૂ. મોટાભાઈએ વૃત્તિ પાછી વાળી કેવળ ભગવાનમાં જ જોડી દીધી હતી અને ખોરાક પણ લગભગ બંધ કરી દીધો હતો. એક આંખના મોતિયાના ઓપરેશન બાદ - મોટે ભાગે બંને આંખો મોટાભાઈ બંધ જ રાખતા અને જગતની તમામ પ્રવૃત્તિમાંથી જીવને અળગો કરી કેવળ ભજનમાં જ સંલગ્ન રહેતા. ખોરાક બંધ કર્યા બાદ પ્રવાહી પણ થોડુંક લેતા. મોટાભાઈએ કેવળ હરિભજનનું જ ભોજન કરવા માંડ્યું હતું. આમ પૂ. મોટાભાઈએ આપણને સૌને જિંદગીની છેલ્લી અવસ્થામાં પ્રયત્નપૂર્વક ખટકો રાખી જગતમાંથી, સગાં-સંબંધીમાંથી વૃત્તિ પાછી ખેંચી કેવળ ભગવાનમાં જ વૃત્તિ જોડવાનો અને તે દ્વારા ભગવાનમય બની જવાનો અંતિમ પ્રેરણાદાયી સંદેશ આપ્યો.

સં. ૨૦૩૮ના અષાઢ વદ ૩ ને તા. ૯-૭-’૮૨ના રોજ દેહત્યાગ કરી પોતાનું મંગળમય અને મંગળકારી જીવનકાર્ય પૂર્ણ કરી દેહત્યાગ કરી શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનની ચરણકમળસેવામાં અક્ષરનિવાસી થયા.

તે અંતિમ માંદગીની સ્થિતિ અને અક્ષરનિવાસને શબ્દોમાં મૂર્તિમંત કરતાં, તેમને શ્રદ્ધાંજલિ આપતાં, સત્સંગપ્રસિદ્ધ રાજકવિ શ્રી માવદાનજીએ લખ્યું :

“વિશ્વપતિની પાસળે,
ખટકો રાખી ખાસ,
માવ મુક્ત મોંઘો ગયો
(આજ) “ઈશ્વર” ઈશ્વર પાસ.”

જીવનમાં માતાપિતા-ગુરુનું ઋણ કદી ચૂકવી શકાતું નથી. આદર્શ મહામાનવ, સમર્પણશીલ શિષ્ય, પ્રેમાળ અને આત્મબુદ્ધિવાન ગુરુભાઈ, વત્સલ વડીલ, પરમ બ્રહ્મનિષ્ઠ ભક્ત અને મોંઘેરા મુક્ત પુરુષ એવા પૂ. મોટાભાઈએ માનવજીવન અને સવિશેષ પોતાના ગુરુભાઈઓ ઉપર કરેલા ઉપકારો પ્રતિ ‘ઋણ-સ્વીકાર’ નિમિત્તે આ લેખક અને સમગ્ર ગુરુભાઈઓના મુખમાંથી - ભક્તચિંતામણિમાં સ.ગુ.નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ જણાવેલા શબ્દો સાહજિક રીતે સરી પડે છે :

‘તમે ક્યો મું પર ઉપકાર,
તેના પ્રતિ ઉપકાર માંઈ,
હાથ જોડ્યા વિના નથી કાંઈ.’

વર્તમાન અને ભાવિ પેઢી પૂ. મોટાભાઈએ જીવેલા - ચીંધેલા શ્રીહરિની પ્રસન્નતાપાત્ર જીવનરાહ પર ચાલી માનવજીવનનું સાચું ધ્યેય સિદ્ધ કરે એવા મંગળમય વિનિયોગથી તેઓશ્રીની જીવનઝરમરનું આ સંક્ષિપ્ત આલેખન પ્રસ્તુત કરી આ લેખક અને સૌ ગુરુભાઈઓ ‘પૂ. મોટાભાઈ’ને શ્રદ્ધાપૂર્વક ચરણવંદના કરે છે.

તેઓશ્રીની જન્મશતાબ્દી ત્યારે જ સાચા અર્થમાં ઊજવી કહેવાય કે જ્યારે આપણે સૌ આપણા જીવનમાં તેમની પ્રસન્નતાપાત્ર નિષ્કામવ્રત સહિત કંચન જેવું અણિશુદ્ધ શ્રેષ્ઠ ચારિત્ર્ય મૂર્તિમંત કરીએ :

“દેહ છતાં જેની દશા
વર્તે દેહાતીત,
તે જ્ઞાનીના ચરણમાં
વંદન હો અગણિત.”

ગાંધીનગર

- ભાલચંદ્ર કેશવલાલ શાહ

૨-૧૦-૧૯૮૭

સંક્ષેપ સૂચિ

દયાળુશ્રી	:	ગુરુદેવ શ્રી નાથજીભાઈ ઈચ્છારામ શુક્લ
શાંતિપાઠ	:	સ.ગુ. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી રચિત ‘ભક્તચિંતામણી’નાં પ્રકરણ ૨૮થી ૩૩
ગ.પ્ર. પ્ર	:	ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં વચનામૃતોમાં ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણનાં વચનામૃત
ગ.મ. પ્ર	:	ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં વચનામૃતોમાં ગઢડા મધ્ય પ્રકરણનાં વચનામૃત
ગ. છે. પ્ર.	:	ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં વચનામૃતોમાં ગઢડા અંત્ય (છેલ્લા) પ્રકરણનાં વચનામૃત
વ. પ્ર	:	ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં વચનામૃતોમાં ગઢડા વરતાલનાં વચનામૃત
કા. પ્ર	:	ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં વચનામૃતોમાં કારિયાણીનાં વચનામૃત
લો. પ્ર.	:	ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં વચનામૃતોમાં લોયાનાં વચનામૃત

વિષયાનુક્રમ

૧	જન્મદિવસ-પ્રસંગે	૧
૨	નૂતનવર્ષે	૪
૩	પરમાત્માનો વિશ્વાસ-આશ્રય-નિષ્ઠા-નિશ્ચયની દૃઢતા કરવા વિશે	૧૦
૪	આપત્તિકાળ-ઉપાધિઓમાં ધીરજ રાખવા વિશે	૩૧
૫	પરમાત્માની આજ્ઞાઓ પર દૃષ્ટિ રાખવા વિશે	૪૩
૬	પરમાત્માની ઈચ્છા-અનુકૂળતામાં રહેવા વિશે	૫૧
૭	શ્રીહરિમાં-સત્પુરુષોમાં પરમ ભાવ રાખવા વિશે	૫૪
૮	પરમાત્માના ભક્તોમાં-ભગવદ્દીય કુટુંબોમાં સંપ રાખવા વિશે	૫૮
૯	સત્સંગ કરવા વિશે - કુસંગ ન કરવા વિશે	૬૩
૧૦	પોતાના જીવનસાથીને-બાળકોને સત્સંગ કરાવવા વિશે	૬૬
૧૧	નિષ્કામવ્રત અને ચારિત્ર્યશુદ્ધિ	૬૮
૧૨	વિદ્યાભ્યાસ કરવા વિશે - પરીક્ષા આપવા વિશે	૭૧
૧૩	નોકરી-ઉદ્યમ-ધંધો-વ્યાવહારિક પ્રવૃત્તિઓ કરવા વિશે	૮૧
૧૪	દેવું ન કરવા વિશે	૮૨
૧૫	પરદેશમાં - દૂર દેશમાં વસતા શ્રીજીના આશ્રિતોને ઉદ્દેશીને	૮૬
૧૬	માતાપિતાની સેવા વિશે	૧૦૫
૧૭	વૃદ્ધાવસ્થામાં	૧૦૮
૧૮	માંદગી સમયે	૧૧૩
૧૯	સ્વજનના મૃત્યુ સમયે	૧૨૧
૨૦	વૈધવ્ય વિશે	૧૨૮
૨૧	અન્ય વિષયો ઉપર	૧૩૧

૧

“... આજના તમારા જન્મદિવસે શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવને મારી અતિ નમ્ર પ્રાર્થના છે કે તેઓ તમને શારીરિક સુસંપત્તિ આપી પોતાના ભજનસ્મરણમાં વધુ લીન બનાવે કે જેથી તમોને જગતના આઘાતો લાગે નહિ. આ જન્મ આપણો છેલ્લો છે અને પરમાત્મા શ્રીહરિની પાસે જ દેહ છોડ્યા પછી રહેવાનું છે એવો નિશ્ચય કરી એ પરમાત્માનું પરમ મંગળમય સ્મરણ અને સેવનપૂર્વક વ્યાવહારિક કાર્ય એ શ્રીહરિની પ્રસન્નતા સારુ જ થઈ શકે એવી શક્તિ તમે પ્રાપ્ત કરો એવી મારી પ્રાર્થના છે. ...”

૨

“... સર્વ કર્મફળપ્રદાતા પરમાત્મા આત્માને મનુષ્યદેહ આપે છે તેનો અર્થ અને આશય એટલા જ કે આ આત્માએ અજ્ઞાનતામાં ગુમાવેલો સમય મનુષ્યદેહ મેળવીને સજ્ઞાનપણે પરમાત્માના વચન પ્રમાણે જીવન જીવી પરમાત્માની પ્રસન્નતા મેળવવામાં પૂર્ણ કરે. પશુના દેહ અને પશુની ક્રિયાઓ જોઈએ છીએ ત્યારે મનુષ્યદેહ ઉત્તમ લાગે છે. મનુષ્યદેહ પામેલા એવા ઘણા આત્માઓ જોવામાં આવે છે કે જે પશુ કરતાં પણ તદ્દન હલકું જીવન જીવે છે. આ બધા સાથે આપણને આપેલા મનુષ્યદેહ વિશે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે આપણા ઉપર પરમાત્માની મહાન કૃપા છે એમ અનુભવાય છે. ઘણાંનાં માતાપિતા પવિત્ર હોય છે પણ ભગવદીય હોતાં નથી. તમોને પરમાત્માએ એવાં માતાપિતા દ્વારા દેહ આપ્યો છે કે તે બંને પવિત્ર - ભગવદીય અને ઈષ્ટદેવને વિશે નિષ્ઠાવાળાં છે. માટે એ પરમાત્માએ કરેલા પરમ ઉપકાર તરફ તમારી દષ્ટિ રાખી એ પરમાત્માના આજ્ઞારૂપી સ્વરૂપમાં સતત દષ્ટિ રાખતાં રહેશો અને આ નવા વર્ષમાં અને ત્યાર પછીનાં વર્ષોમાં એ પરમાત્મા પ્રતિ સતત દષ્ટિ—આત્મબુદ્ધિ - અનુમતિ વધુ અને વધુ રહે તેવી પ્રતિજ્ઞા લેશો કે જેથી સર્વ પ્રકારે તમો સર્વે સુખી થાવ. સારું બ્રહ્મચર્ય, સારી દૃઢ નિષ્ઠા, પવિત્ર ભગવદીય ગુરુ—માતાપિતાની અમીદષ્ટિ અને આશીર્વાદ અને પરમ દિવ્ય સ્વરૂપ પરમાત્માના વચનને વિશે અભેદ નિષ્ઠા વધારતા રહેશો. ...”

જન્મદિવસ-પ્રસંગે

“... સર્વકર્મફળપ્રદાતા પરમાત્મા આત્માને મનુષ્યદેહ આપે છે તેનો અર્થ અને આશય એટલો જ કે આ આત્માએ અજ્ઞાનતામાં ગુમાવેલો સમય મનુષ્યદેહ મેળવીને સજ્ઞાનપણે પરમાત્માના વચન પ્રમાણે જીવન જીવી પ્રસન્નતા મેળવવામાં પૂર્ણ કરે. ...”

૩

“... નવા વર્ષના આરંભથી એવો નિશ્ચય કરવો જોઈએ કે પરમેશ્વરમાં વૃત્તિ રાખવાનો અભ્યાસ વધારવો : પરમેશ્વર વિના અન્ય કોઈનું પ્રધાનપણું આપણામાં વર્તાવા દેવું નહિ. અને પરમેશ્વરના વચનમાં દષ્ટિ રાખી તદનુસાર પરમેશ્વરની પ્રસન્નતા ખાતર જ જીવન જીવવું. આપણા ગુરુદેવ એવું જીવન દેહે કરીને જીવી શકાય છે તેમ પોતાના જીવનવૃત્તાંતમાંથી આપણને શીખવી ગયા છે અને તે બાબત આપણે પ્રત્યક્ષ જોયેલ છે. માટે એ ગુરુદેવને પગલે ચાલી શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિ સિદ્ધ કરવા તજવીજ કરશો એવી મારી વિનંતી છે. ...”

૪

“... પરમાત્માએ મનુષ્યદેહ આપ્યા પછી એ દેહના જન્મદિવસ દર વર્ષે આવે જ જાય છે : એટલે આજ સુધીમાં તારા આવા તેવીસ જન્મદિવસો થયા. તેનો વિચાર કરતાં — પહેલા તેર-ચૌદ જન્મદિવસ તો ભગવાનના સ્વરૂપ અને આશ્રયની કાંઈ પણ સમજણ વિના ગયા. પછીના દસ જન્મદિવસો દરમ્યાન પવિત્ર અને ભગવદીય માતાપિતા અને સત્પુરુષના સંગને લીધે પરમાત્માના પ્રસંગમાં આવવાનું થવા માંડ્યું. પણ હજુ પરમાત્મા ઉપર જે વિશ્વાસ દૃઢપણે બેસવો જોઈએ તેવો બેઠો ન હોય તેથી શું કરવું — શું ન કરવું તે વિશે મનમાં થાપન-ઉત્થાપનના વિકલ્પો થયા કરે. એવી ડગમગતી સ્થિતિમાંથી ભગવાન સ્થિર સ્થિતિમાં તારા આ નવા વર્ષમાં તને મૂકે અને ભગવાનનો આનંદ તને મળે એવી મારી એ પરમ કૃપાળુ પરમ દેવ શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવને પ્રાર્થના છે. ...”

નૂતનવર્ષે

“... ભગવદાશ્રિત જેમ જેમ નવું વર્ષ બેસે તેમ તેમ ભગવાનની પાસે નિવાસ કરવાનો દિવસ નજીક આવતો જાય છે એમ જાણી નવા વર્ષનો આનંદ માણો છે. ...”

નાગરવાડા

નડિયાદ

તા. ૧૨-૧૧-૧૫૫

૧

પરમ પ્રિય ભગવદીય ભાઈશ્રી,

વિ. વિ. કે સામાન્ય માનિનતા એવી છે કે સૂર્યચંદ્ર અને પૃથ્વીની ગતિ ઉપરથી એક વર્ષનો નિયમ બંધાયેલો છે. તે વર્ષ પૂરું થયે નવું વર્ષ બેસે છે એમ કહેવાય છે અને તે નવું વર્ષ એ જ ગતિના નિયમથી જૂનું થઈ પૂરું થાય છે અને પછી પાછું નવું વર્ષ બેસે છે. ભિન્ન ભિન્ન પ્રજાઓએ પોતપોતાની અનુકૂળતા અનુસાર નવા વર્ષની શરૂઆતના ભિન્ન ભિન્ન દિવસો નક્કી કરેલા છે. પરંતુ તે બધાને નવું વર્ષ બેસે છે ને તે જૂનું થાય છે. એમ વર્ષની ઘટમાળ દરેક પ્રજામાં — દરેકના જીવનમાં ચાલ્યા કરે છે. જેમ જન્મમરણની ઘટમાળ ચાલે છે તેમ.

ભગવદાશ્રિત સિવાયના એમ માને કે નવું વર્ષ આવે છે તેથી આનંદનો વિષય છે. ભગવદાશ્રિત જેમ જેમ નવું વર્ષ બેસે તેમ તેમ ભગવાનની પાસે નિવાસ કરવાનો દિવસ નજીક આવતો જાય છે એમ જાણી નવા વર્ષનો આનંદ માને છે. બન્નેની માનિનતામાં આકાશ-પાતાળ જેટલો, જડ-ચૈતન્ય જેટલો, અંધકાર-પ્રકાશ જેટલો તફાવત છે.

આપણે ભગવદાશ્રિત હોઈએ તો આપણને એ વિચાર પ્રધાન હોવો જોઈએ કે શ્રીજીમાં આપણી વૃત્તિ કેટલી સ્થિરતાને પામી છે ? શ્રીજી સિવાય આપણને અન્ય આશ્રય છે કે કેમ ? શ્રીજી સિવાય આપણને સુખ કરનાર અને દુઃખ હરનાર આપણે અન્ય કોઈને માનીએ છીએ ? એ વિશે આપણામાં હમેશાં સંશોધન ચાલ્યા કરતું હોવું જોઈએ.

દયાળુશ્રીનું જીવન આપણને હમેશાં આ વિચારો આપણા જીવનમાં પ્રધાન સ્થાને હોવા જોઈએ એમ શીખવે છે. ગ. છે. પ્ર.નું ૩૦મું વચનામૃત આપણે જો અભ્યાસીએ તો આપણને થડકો થયા વિના રહે જ નહિ કે પરાત્પર અને કાળના પણ કાળ, સર્વનિયંતા, સર્વકારણ, કેવળ સુખમય, સર્વકર્તા પરમ કૃપાળુ શ્રીજી હમેશાં પાંચ વાતનું ૧ અનુસંધાન રાખતા તો આપણને પાંચ વાતોનું કેટલી ચીવટ અને પ્રામાણિકપણાથી

અનુસંધાન રાખવું જોઈએ ? મારી તો તમો સર્વ ભગવદીય ભાઈઓને વિનંતી છે કે :

ગ. છે. પ્ર. ૩૦મું વચનામૃત : દયાળુશ્રીનું જીવન આપણા સર્વના જીવનનો આવશ્યક ભાગ રહેવો જોઈએ. તો જ પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં રહ્યા છતાં આપણે શ્રીજીના પરમાશ્રિત થઈ શકીશું.

લિ. ભવદીય

ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યાના

સપ્રેમ જય શ્રીસ્વામિનારાયણ

૨

“... શ્રીજીને પ્રસન્ન કરવાનું એક જ અને અમોઘ સાધન શ્રીજીનો આશ્રય છે. જે દૃઢ આશ્રય રાખે છે તેના ઉપર શ્રીજી પ્રસન્ન થાય છે જ અને પોતાનું દિવ્ય સુખ આપે છે જ.

આશ્રય થયો છે તેનું લક્ષણ એ જ છે કે પરમાત્મા પાસે કોઈ પણ પ્રકારનું — જ્ઞાનનું, ધનનું, દેહનું, રૂપનું, આવડતનું, ક્રિયાનું, તપનું, દાનનું, વ્રતનું, તીર્થનું, જપનું વગેરેનું લેશ પણ અભિમાન રાખે નહિ. આશ્રિતનું એક જ ધ્યેય અને એક જ વિચાર હોય છે કે શ્રીહરિ શી રીતે રાજી થાય. મારો મોક્ષ - મારા દુઃખની નિવૃત્તિ - મારા સુખનું કારણ - મારી આબાદીનું કારણ - પોતાની બુદ્ધિ - પોતાની આવડત - પોતાની શક્તિ, પોતાની દોલત, પોતાનો દેહ, પોતાની ક્રિયા - પોતાનું જ્ઞાન - પોતાનાં સગાંસંબંધી છે એમ આશ્રિત જન કદીય ન માને. પરંતુ સર્વ સુખના નિધિ અને કારણ - સર્વ મંગળદાતા - સર્વ દુઃખહર્તા સર્વેશ્વર - સર્વ કારણના કારણ - કેવળ એક શ્રીહરિ જ છે એમ દૃઢતાપૂર્વક - અડગતાથી જાણી શ્રીહરિની પ્રસન્નતા ખાતર જ ક્રિયા કરે - વ્યવહાર કરે - શરીર રાખે - ભજન કરે - સત્સંગ કરે - એવાં લક્ષણ હોય તે શ્રીજીનો આશ્રિત છે. જીવને મોહ વ્યાધ્યો છે તેથી એ શરીરને પોતાનો આશ્રય માની બેઠો છે અને શરીરમય તે કારણે થઈ ગયો છે. આથી શરીરના ગુણ જીવને વિશે દેખાય છે. ને શરીરના ગુણનું પરિણામ જીવને ભોગવવું પડે છે. એ મોહ દૂર થાય તો જીવને શ્રીજીનો આશ્રય થાય જ અને તેથી શ્રીજીના કલ્યાણકારી ગુણ જીવને પ્રાપ્ત થાય છે અને કેવળ આનંદમય

થઈ જાય છે.

નવા વર્ષમાં શ્રીજીનો આવો દઢ આશ્રય વધુ દઢ થાય એવી શ્રીજી પ્રતિ મારી સતત પ્રાર્થના છે. આવો આશ્રય અર્જુનને થયો ત્યારે સર્વત્ર વિજય થયો ને નારાયણનો આવો આશ્રય દાદા ખાયરને થયો તો તમામ વિઘ્ન આપોઆપ દૂર થયાં. ઘરે ઘરે શ્રીજી સાથે એમનું સ્મરણચિંતન થાય છે એટલું જ નહિ પણ ગાર્યમાટીનાં એમનાં ઘરાં જે જડ છે તેમનું ધ્યાન મોટા મોટા મુક્તો નિત્ય કરે છે, એમ જડ વસ્તુઓ નિર્ગુણપણાને પમાડી શક્તી થઈ ગઈ તો દાદા ખાયરની કેવી ઉત્તમ સ્થિતિ ! આપણી દૃષ્ટિ સમક્ષ દાદા ખાયરનું જીવન - દયાળુશ્રીનું જીવન સતત રહેવું જોઈએ કે જેથી આપણે તેઓની માફક શ્રીજીના પરમ અને નમ્ર સેવક થઈ શકીએ.

૩

નડિયાદ
તા.૩૦-૧૦-'૫૮

પરમ પ્રિય ભગવદીય ભાઈશ્રી,

પરમાત્મા સર્વના છે સર્વના માલિક છે, અને સર્વના પોષક, રક્ષક અને કર્તા છે. એ પરમ કૃપાળુ પ્રભુને જે પ્રિય અને અત્યંત રુચિકર વિચાર, વર્તન અને વાણી છે તે આપણામાં ઓતપ્રોત થઈ જવાં જોઈએ. ત્યારે જ એ પ્રભુના આપણે આશ્રિત, સેવક અને ભક્ત છીએ એમ કહી શકાય.

સ્વયં પોતે સ્વતંત્ર, સર્વનિયંતા, સર્વશક્તિમાન અને સર્વોપરી હોવા છતાં નિષ્કારણ કૃપાળુ પરમાત્મા શ્રીજી મહારાજે પોતાના સ્વયંસિદ્ધ ઉત્તમ ચારિત્ર્યની ઉત્તમ પ્રકારે શુદ્ધિ રાખી પોતાના દરેક આશ્રિતને શુદ્ધ ચારિત્ર્ય રાખવાનો મંગળકારી આદેશ આપ્યો અને પોતે શુદ્ધ અને ઉત્તમ ચારિત્ર્યશાળી પુત્ર તરીકે, ભાઈ તરીકે, મુમુક્ષુ તરીકે, શિષ્ય તરીકે, ગુરુ તરીકે, ભક્ત તરીકે, સેવક તરીકે, સખા તરીકે, જ્ઞાની તરીકે, મુક્ત તરીકે, રક્ષક અને પોષક તરીકે જીવન ગાળ્યું. એ ચારિત્ર્યશુદ્ધિ - વિચાર - શુદ્ધિ - વર્તનશુદ્ધિની આપણામાં જેટલી ખામી તે આશ્રય અને નિશ્ચયની ખામી છે એમ જ માનવાનું રહ્યું.

પરમાત્માને કુદરત પણ કહેવામાં આવે છે. કુદરતના નિયમોનું પાંચ વાત માટે જુઓ પૃ.૨૪.

પાલન જેમ કેવળ સુખદ છે તેમ તેઓનું ઉલ્લંઘન દુઃખદ છે. પરમાત્માની આજ્ઞાઓનું વ્યક્તિ કે સંસ્થા, પ્રજા કે રાજા, રંક કે તવંગર, ત્યાગી કે ગૃહસ્થ - જે પાલન કરે છે તે કેવળ સુખશાંતિ અને આનંદ અનુભવે છે, અને જે ઉલ્લંઘન કરે છે તે કલેશ, અશાંતિ અને દુઃખ અનુભવે છે. આ સત્ય જાણ્યા છતાં શ્રીમહાપ્રભુ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનનાં વચન અને વિચાર ઉપર દૃષ્ટિ ન રાખતાં, તે વચન અને વિચાર પ્રમાણે જીવન ન જીવતાં આપણે મનસ્વી વર્તન રાખીએ એટલે કલેશ થાય અને પરમાત્માથી દૂર થવાય એ સ્વાભાવિક છે.

માટે આપણા જીવનમાં શ્રીજીના વચનાનુસાર ચારિત્ર્યશુદ્ધિ, વિચારશુદ્ધિ અને વર્તનશુદ્ધિ એ અતિ આવશ્યક છે. તેમાં જેટલી મોખ્યપ તેટલું આપણું જીવન નીરસ, શુષ્ક અને દુઃખી રહેવાનું એ અનિવાર્ય છે.

એ પોતાની પ્રસન્નતાપાત્ર ચારિત્ર્યશુદ્ધિ ભક્તવત્સલ પરમ કૃપાળુ શ્રીજી મહારાજ આપણામાં મૂર્તિમાન રહે એવી મારી એ મહાનુભાવ, ઉદાર અને અધમોદ્ધારક પ્રભુ પ્રતિ આ નવા વર્ષમાં પ્રાર્થના છે.

લિ. ભવદીય

ઈશ્વરલાલ લાભશંકરના

સપ્રેમ જય શ્રીસ્વામિનારાયણ

૪

૮૪, મિન્ટ સ્ટ્રીટ

મદ્રાસ-૩

તા. ૩૧-૧૦-'૬૭

પરમ પ્રિય ભગવદીય ભાઈશ્રી,

પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ આપણને આ મનુષ્યદેહ આપ્યો અને એ દેહ વડે આ જીવનમાં આપણે આપણું તેમ જ પ્રસંગમાં આવતા અન્યનું સર્વે પ્રકારે શ્રેય કરી શકીએ તે સારુ આ જગત સજર્થું. આ દેહ અને જગત જીવને દુઃખી કરવા કે થવા સારુ પરમાત્માએ ઉપસ્થિત કર્યા નથી. માટે જ સવારના ઊઠીને રાત્રે સુઈ જતા સુધીમાં તેમ જ જન્મીને આ દેહના અંત સુધી દરેકે શું કરવું અને શું ન કરવું એનો કમ ઘડી આપ્યો, તેમ જ પોતે કેવા છે, આપણે કેવા છીએ અને પોતાને પામવા આપણે શું કરવું અને શું

ન કરવું એ સમજણ અને માર્ગદર્શન સરળ અને સ્પષ્ટ કરી આપેલ છે. ગયો અને જાય છે તે સમય જીવનમાં ફરી પાછો આવતો નથી. તેથી ભગવાનની ભક્તિ વિના વ્યર્થ કાળ નિર્ગમવો નહિ એવી આજ્ઞા કરી. પોતાની આજ્ઞા પ્રમાણે વ્યવહાર, દેહનિર્વાહ વગેરે કરવાની આજ્ઞા પણ ‘શિક્ષાપત્રી’માં કરી દીધી. તે આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું અને ભગવાનની પ્રસન્નતા મેળવવી એ જ ભક્તિ છે. માટે એ પરમાત્માની પ્રસન્નતા સારુ જ, એમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું અને એમની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ ક્રિયા ન થાય તે પ્રતિ સાવધાન રહેવું. એટલે ભગવાનની ભક્તિ વિના વ્યર્થ કાળ ગાળવો નહિ. માટે સતત એ વિચાર અને વર્તન આપણા જીવનમાં પ્રધાન રહે તેમાં પ્રયત્નશીલ રહેવું એ આપણા સારુ શાંતિ, સુખ અને અમોઘ આનંદમય જીવન છે. તમો સર્વે એવા જીવનમય થવા શક્તિમાન થાઓ એવી પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવને આ નવા વર્ષમાં મારી સતત પ્રાર્થના છે. રાજી રહેશો.

લિ. ભવદીય

ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યાના

સપ્રેમ જય શ્રીસ્વામિનારાયણ

૫

“... વિ. વિ. કે આ વર્ષનો આ મારો છેલ્લો પત્ર છે. જીવનનાં કેટલાં વર્ષ વહી ગયાં તે દરમિયાન ભગવાનના આપણે ભક્ત છીએ એવાં મમત્વનાં વચનો આપણે બોલીએ છીએ. એવી મહત્તામાં આપણે રાચીએ છીએ. પરંતુ જે પરમાત્માના આપણે ભક્ત છીએ તે જ પરમાત્મા પોતે એમ સ્પષ્ટપણે કહે છે કે જેને પરમેશ્વરમાં વૃત્તિ ન રહે તે પરમેશ્વરનો ભક્ત નહિ. આ ધોરણે આપણે વિચારીએ તો શ્રીહરિમાં આપણી કેટલી વૃત્તિ રહે છે તે પ્રમાણમાં જ આપણામાં ભક્તપણું કહેવાય. આ ધોરણે આપણે આખા વર્ષનું, બલકે આજ સુધીના આપણા જીવનનું સરવૈયું કાઢીએ તો આપણે પરમેશ્વરના ભક્ત છીએ કે નહિ તેનો ખ્યાલ આવે. ...”

પરમાત્માનો વિશ્વાસ-આશ્રય નિષ્ઠા-નિશ્ચયની દૃઢતા કરવા વિશે

“... સૂર્યનારાયણના નિત્ય સંબંધવાળાને રાત્રીનું દુઃખ ન જ હોય, તેમ જ ભગવાનના નિત્ય સંબંધવાળાને જગતની ઉપાધિઓ હરકત કરવામાં સફળ થાય જ નહિ. ...”

॥ શ્રીહરિજી ॥

સત્સંગ વિદ્યાર્થી આશ્રમ,
ખારીવાવ, વડોદરા,
તા. ૧૨-૧-૨૭

૧

પરમ પ્રિય ભાઈશ્રી,

‘ભગવદાશ્રય’ એ શબ્દ અતિ ગહન છે. વ. પ.માં શ્રીહરિએ એ શબ્દનો અર્થ કર્યો છે. એ વાક્યામૃતનો હાર્દ એટલો જ છે કે ભગવદશ્રિત ભગવાન સિવાય અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિ વા પદાર્થને ઈચ્છતો નથી તેમ જ ભગવાનની ઈચ્છાવિરુદ્ધ વર્તન કરી શકતો નથી. પોતે ગમે તેવો લોભી, કામી વા ક્રોધી હોય પરંતુ પોતાના આશ્રય-સ્વરૂપને અતિશય નિર્દોષ અને દિવ્ય સમજે છે અને આશ્રય વા ઉપાસ્યને વિશે કેવળ નિર્દોષ બુદ્ધિ વા દિવ્ય બુદ્ધિ વા દિવ્ય બુદ્ધિના પ્રભાવે એ આશ્રિત દૂરત્ય દૈવી માયાને તરી શકે છે. ભગવદ્ભક્તને પ્રથમ દર્શનીય એટલું જ કરવાનું છે કે પોતાને જે સેવ્યસ્વરૂપ મળ્યું હોય, ભગવદ્સ્વરૂપ જે સ્વરૂપે પોતાને પ્રાપ્ત થયું હોય તેને વિશે અને જે દ્વારા પ્રાપ્ત થયું હોય તેને વિશે કોઈ પણ પ્રકારની દોષાત્મક બુદ્ધિ ન રાખવી. એ બેને દિવ્ય, નિર્વિકારી અને નિર્દોષ, માયિક ગુણે રહિત અને દિવ્ય ગુણથી ભરપૂર જાણવા - ભલે પોતે સર્વે દોષથી વ્યાપ્ત હોય. પરમ શ્રદ્ધા રાખી આટલું જ સમજીને, સમજણની બરોબર ગેડ્ય પાડે તો આશ્રિતના સર્વ વિકારમાત્ર શાંત થઈ પરમાનંદ અને પરમ પદ મળે જ છે.

પરંતુ ખાટલે મોટી ખોટ કે ચોથો પાયો જ નહિ. તદ્વત્ સર્વ વાત સાચી મનાય પરંતુ આત્મામાં છુપાઈ રહેલું નાસ્તિકપણું ન જાય એટલે આત્મામાં એ વાતને સિદ્ધાંતની પરિપૂર્ણ દૃઢતા નથી થઈ અને તેથી દેશકાળના વિપરીતપણાને લીધે જ્યારે અશાંતિ થાય છે ત્યારે એ સમજણ ચૂંથાઈ જાય છે. એ અશાંતિમાંથી શાંતિમાં આવી શકાતું નથી. માટે યેનકેન પ્રકરેણ એવો નિશ્ચય, ને એવી સમજણ આત્મામાં બેસાડવી સર્વ મુમુક્ષુ જનને આવશ્યક છે. વ. પ.નું વચનામૃત વાંચી વિચારવાની જરૂર છે. વસ્તુતઃ તો આપણે દિવ્યપણે - વચનામૃત વા શ્રીહરિના સ્વરૂપ રૂપ

‘ધર્મરત્નાકર’ વા ‘શિક્ષાપત્રી’ વા ‘ભક્તચિંતામણિ’ વાંચતા-વિચારતા નથી. જો આવશ્યક દિવ્યપણાથી એ પુસ્તકોનું સેવન થાય તો પરમાનંદનો સ્રોત વહન થયા જ કરે અને એના પ્રભાવે વિકારમાત્ર નાશ થાય.

સર્વને જય શ્રીસ્વામિનારાયણ.

લિ. ભવદીય

ઈશ્વરલાલના સપ્રેમ

જય શ્રીસ્વામિનારાયણ

૨

“... પરમ કૃપાળુ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ સર્વજ્ઞ છે, સર્વેશ્વર છે, સર્વત્ર છે અને સર્વોપરી છે. જેથી તે પ્રમાણે તેઓને જાણીને તમો સર્વે જો વર્તન કરશો અને સમાશ્રય તેમનો દૃઢ કરશો તો તમારાં વિઘ્નો આપોઆપ વિદારણ થઈ જશે અને તમારો વિજય થયા જ કરશે. તમારા પુરુષ-પ્રયત્નને મર્યાદાથી વધારે મહત્ત્વ આપશો નહિ. ...”

૩

“... તમો સર્વે સારું ભજન કરશો. વ્યવહારમય ન થશો અને શ્રીજીનો અનન્ય આશ્રય રાખશો. એમના આશ્રિતની કદી પણ લાજ જતી નથી, બલકે જેમ તુંબડીને જેટલા જોરથી પાણીમાં દાબે એટલા જ જોરથી એ પાણીમાંથી ઊછળીને બહાર આવે છે. તેમ માયા કે દેશકાળ શ્રીજીના આશ્રિતને દબાવવા જેટલો પ્રયત્ન કરે છે તેથી ઘણા જ જોરથી શ્રીજી આશ્રિત પ્રકાશી ઊઠે છે. માટે તમો સર્વે તમારો ધર્મ અને શ્રીજીનો આશ્રય ચૂકશો નહીં. ...”

૪

“... સર્વ સુખના દાતા, સર્વ પ્રકારે રક્ષણકર્તા, સર્વેશ્વર શ્રીહરિજીના સમ્યક્ પ્રકારના આશ્રયસહ ભજન-સ્મરણ-કીર્તન ને ચિંતવન કરવું એ ભગવદશ્રિતનું લક્ષણ છે.

૫

“... ભગવદીય એટલે ‘ભગવાનના સંબંધ યુક્ત’ એવો અર્થ થાય

છે. જે ભગવદીય હોય તેને ભગવાનનો સતત સંબંધ રહે છે અને ભગવાનના નિત્ય સંબંધવાળાને ભગવાનના ગુણ અને શક્તિ આવે છે. સૂર્યનારાયણના નિત્ય સંબંધવાળાને રાત્રીનું દુઃખ ન જ હોય. તેમ જ ભગવાનના નિત્ય સંબંધવાળાને જગતની ઉપાધિઓ હરકત કરવામાં સફળ થાય જ નહિ. માટે એ દયાળુ દેવ રાજી રહે તેમ તમારો વેપારધંધો ચલાવશો તો તમારા ઉપર નારાયણ અને લક્ષ્મીજીનો સુખસંપત્તિરૂપ વરસાદ સતત પડ્યા કરશે. ...”

૬

“... જે પરમ કૃપાળુ પરમાત્માનો આધાર રાખે છે ને તેમના ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ મૂકે છે તેને કદાપિ નિરાશ થવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થતો જ નથી અને તે વિશ્વાસ જીવનભર હોય તો જીવનમાં તે મનુષ્યને કલેશ, કુસંપ અને કષ્ટ જેવાં કોઈ પણ અનિષ્ટ ઉપસ્થિત થતાં નથી. આ વિશ્વાસમાં જેટલી ન્યૂનતા અને શિથિલતા તેટલા પ્રમાણમાં કલેશ અને કષ્ટ આવવાનાં. ...”

૭

“... મનુષ્યજીવનમાં આશ્રય કરવા યોગ્ય, વિશ્વાસ રાખવા લાયક અને આનંદદાયક એક પરમાત્મા જ છે. જેમ ગમે તેટલાં મીઠાં કરો પણ તેમાં આગળ એકડો ન હોય તો એ મીઠાની કિંમત કાંઈ જ નથી. પણ એકડો રાખી તેની સાથમાં જેટલાં મીઠાં વધારો તેટલી તેની કિંમત વધતી જાય છે. તેમ પરમાત્માને રાખતાં રહેશો તો પ્રતિદિન તમારી કિંમત વૃદ્ધિ પામતી જશે જ. ...”

૮

“... શ્રીજી જે કરે છે અને જે સ્થિતિમાં આપણને રાખે છે તે કેવળ આપણા શ્રેય અને રૂડાને અર્થે જ છે એવો દૃઢ નિશ્ચય શ્રીજીના આશ્રિતને હોવો જોઈએ. એવો આશ્રિત શ્રીજી જ્યાં રાખે ત્યાં અતિ આનંદ અને ઉમંગથી રહી પોતાનું કર્તવ્ય બરાબર પાળી પોતાના ઈષ્ટદેવને રાજી કરે. ઈષ્ટદેવની પ્રસન્નતામાં જ તે આશ્રિત પોતાનો અભ્યુદય અને પોતાનું સુખ જુએ છે. ...”

૯

“... આત્મા સિવાય શરીર બાળી નાખવાનું હોય છે એમ શ્રીજી આશ્રિત નિશ્ચયપણે માને છે અને અનુભવે છે. ...”

૧૦

“... મહાભારતના યુદ્ધમાં અનન્યાશ્રયી પાંડવોનું એ દયાળુ પ્રભુએ મહાબળથી રક્ષણ કર્યું છે તેનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ કરીએ તો પરમાત્માના શરણાગત વત્સલપણાની આપણને પ્રત્યક્ષ પ્રતીતિ અને અનુભવ થાય છે. ...”

૧૧

“... ચક્રવર્તી રાજાનો નાનામાં નાનો ગુલામ પણ સંપત્તિવાળો હોય છે. માટે તમો ઈશ્વરોના ઈશ્વર પરમાત્માના આશ્રયમાં જેટલી દૃઢતા કરશો તે પ્રમાણમાં તમારામાં આનંદ-શાંતિની પ્રતિષ્ઠા વધુ અને વધુ થતી જશે. ...”

૧૨

“... પરમાત્માએ એક અનુભવસિદ્ધ હકીકત વારંવાર જણાવી છે કે જેને ભગવાનનાં સ્મરણચિંતન અને સાન્નિધ્યમાં આળસ રહે છે તેનામાં ભગવાનના સારા ગુણ આવતા નથી અને જે એમના આશ્રયની અને નિષ્ઠાની દિવસે દિવસે દૃઢતા કરતો જાય છે તેને એ દયાળુ પ્રભુના સત્-ચિત્-આનંદ એ દિવ્ય ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે અને પોતાનું જીવન સફળ કરે છે અને પોતાને વિશે સ્નેહવાળા જીવોને ભગવાનપરાયણ કરી, ભગવાનના સુખે સુખીઆ કરે છે. ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણના ૨૭મા વચનામૃતમાં પરમાત્માએ કહી એવી સમજણની દૃઢતા ભગવાનના સ્વરૂપને વિશે જેને થઈ હોય છે તેનામાં પરમાત્મા સર્વ પ્રકારે નિવાસ કરીને રહે છે એ સમજણ સિદ્ધ કરવી કઠણ નથી. પણ એ સમજણ સિદ્ધ કરવાનો જે અધ્યાસ જોઈએ તે અધ્યાસ કરવામાં આળસ અને પ્રમાદ હોવાથી વિલંબ થાય છે. એ વચનામૃતમાં જે સમજણ રાખવાની શ્રીજીએ વાત કરી છે તે સમજણ આપણા નિત્ય અનુભવની છે. પરંતુ એ સમજણ આપણને ઓળખાઈ નથી. એ સમજણ જે શબ્દો અને વાક્યોમાં

પરમાત્માએ ઉચ્ચારી છે તે શબ્દો અને વાક્યો સમજવામાં કાંઈ કઠણાઈ નથી - સહેજે જ એ સમજાય છે. એ સમજવામાં વિદ્વતાની કે પંડિતાઈની કે મોટા ભાષાજ્ઞાનની પણ જરૂર નથી. એ શબ્દો અભણ માણસ સાંભળે અને વિચારે તોપણ એના અર્થ એને સમજાય છે. અને જ્યારે જીવનમાં એ શબ્દો સમજાય છે ત્યારે જ તે મનુષ્ય તરીકે સુખી થાય છે. કારણ કે એવી સમજણથી ભગવાન એમનામાં સર્વ પ્રકારે નિવાસ કરીને રહે છે જ. માટે એ સમજણ સિદ્ધ કરશો. ...”

૧૩

“... આપણે સંપ્રદાયમાં જન્મ્યા છીએ અને જોડાયા છીએ એ તો પરમાત્માનું ભજનસ્મરણ એકાગ્ર ચિત્તથી કરવા સારુ. જો શ્રીજી મહારાજના વચનનું - સ્વરૂપનું- આપણને નિશ્ચિતપણે સ્મરણ-ભજન-આચરણ ન થાય તો માનવું કે આપણા આશ્રયમાં ખામી છે અને તે ખામી શોધી કાઢી દૂર કરવી જોઈએ. ...”

૧૪

“... જનુની પોતાના બાળકનું રક્ષણ કરે છે તેમ પરમાત્મા પોતાના આશ્રિતનું રક્ષણ કરે છે. નિર્બળને મહદાશ્રય થાય તો સબળતા ઉપર પણ સ્નેહપૂર્વકનું આધિપત્ય નિર્બળ ભોગવે છે. પરંતુ જગતનું વાતાવરણ એવું છે કે કેટલીક વખત આપણને વિહ્વળ બનાવી મૂકે છે. એ વિહ્વળતાને તાબે ન થતાં, એ વિહ્વળતાથી ગભરાઈ ન જવું અને એવા પ્રસંગે મહાપ્રભુ શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવના શરણે દોડી જઈ આપણી નિર્બળતા - વિહ્વળતા રૂપી નબળાઈ - જાહેર કરી - એ સર્વ શક્તિમાન પરમાત્માની નિર્મળ અને અમોઘ શક્તિ મેળવવી તેમાં આપણી શાંતિ અને પ્રગતિ છે. જગતે મીરાંબાઈનો નાશ કરવા ઝેરનો પ્યાલો પ્રભુપ્રસાદી છે એમ કહી મીરાંબાઈને આપ્યો તે મીરાંબાઈએ સહર્ષ ગ્રહણ કર્યો. મુક્તાનંદ સ્વામીને મારી નાખવા સારુ કાતિલ ઝેરની કપાળમાં અર્ચા કરી તો મુક્તાનંદ સ્વામીને તે ઝેરની અર્ચા શીતળ અને શાંતિકારી ચંદનની અર્ચા થઈ. માટે જે સર્વના નિયંતા અને સર્વોપરી પરમાત્માનો અનન્ય આશ્રિત હોય તેનો વાળ પણ વાંકો કોઈ કરી શકતું નથી. માટે શૂરવીર થઈ, એ પરમાત્માની આજ્ઞા પ્રમાણે દરેક જણ સાથે સુહૃદપણું

રાખી આપણે વર્તવું જેથી એ મહાપ્રભુ રાજી થાય અને શાબાશી આપે. ...”

૧૫

“... શ્રીહરિ કેવળ મંગળકારી છે. એ કોઈનું અમંગળ કરતા જ નથી. ગઢડા અને મધ્ય પ્રકરણ ઉપમાં તેમ જ પંચાળાના ઊમા વચનામૃતમાં શ્રીહરિજીની પ્રસન્નતા મેળવવાનું સાધન અને શ્રીહરિના સ્વરૂપને તત્ત્વે કરીને સમજવાની જરૂરિયાત અતિશય ચીવટતાથી શ્રીહરિજી આપણને જણાવે છે તેનો મનનપૂર્વક અભ્યાસ કરી આપણું જીવન તેમય કરી નાખવું. “તમને મળી છે જે મૂર્તિ, તેને નિગમ કહે નેતિ નેતિ”, “અતિ અપાર અક્ષરાતીત - તે શું તમારે થઈ છે પ્રીત.” આ શ્રીજી વાક્યાનુસાર આશ્રયનું બળ રાખવાથી શાંતિ શાંતિ થાય છે અને જેમ કોઈ ચમત્કારિક દવાથી શરીરમાં શક્તિ અને સ્ફૂર્તિ આવે છે તેમ શ્રીહરિનો મહિમા વિચારી આશ્રયની મહત્તા વિચારશો એટલે અપાર બળ આવશે. ...”

૧૬

“... શ્રીહરિજીના આશ્રયનું અમૃત આપણામાં વધ્યા કરતું રહેવું જોઈએ કે જેથી આપણામાં શ્રીહરિનાં સ્મરણ-ભજન-ચિંતનમાં શિથિલતા, જરાવસ્થા કે ડરપોકપણું આવે જ નહિ, એટલું જ નહિ, પણ એ અમૃતનું આપણા પ્રસંગમાં જે જે આવે તે પણ પાન યથાશક્તિ કરે તો તે પણ ભગવાનના ભજન-ચિંતનથી સબળ થાય. શ્રીહરિએ પોતાના સ્વરૂપના જ્ઞાનનો આપણને સાક્ષાત્કાર થાય તે સારુ દયાળુશ્રી જેવા નિઃસ્વાર્થ અને મહાપુરુષનો આપણને યોગ કરી આપ્યો કે જેની આશિષ અને કૃપાથી આપણને શ્રીહરિએ પોતાને શરણે લીધેલ છે. શ્રીહરિના શરણે ગયેલ આત્માનું અક્ષરપર્યંત કોઈ પણ, લેશ પણ અનિષ્ટ કરી શકતા નથી. માટે તમો સર્વે તમારા વ્યવહારમાં બળવાન રહેશો. ભગવાનની ભક્તિ અને વ્યવહાર ભગવદાશ્રિતને જુદાં નથી; કારણ કે ભગવદાશ્રિતજન ભગવાન સર્વત્ર છે એમ જાણીને પોતાનો વ્યવહાર કરે છે. માટે તમો સર્વેશ્વર શ્રીહરિનું બળ રાખશો. પાજીપલાવની છાયામાં દબાશો નહિ અને સબળતા રાખી પ્રસન્ન ચિત્તથી વ્યવહાર કરશો. ...”

૧૭

“... જે જન પરમાત્મા ઉપર નિષ્ઠા રાખે છે અને એમના આશ્રયનું બળ રાખે છે તેનું સર્વ પ્રકારે સારું જ થાય છે. માટે તમો એ મહાપ્રભુ શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવના આશ્રયનું બળ રાખતા રહેશો. ...”

૧૮

“... પોતાના ઈષ્ટદેવને વિશે જેને નિષ્ઠા બરોબર હોય તેનાં પ્રારબ્ધ કઠણ હોય તોપણ કાળ કે કર્મ તેનું કોઈ પણ પ્રકારે અનિષ્ટ કરી શકતાં નથી. અને એ નિષ્ઠામાં કાંઈક ફેર હોય તો તેનું રૂડું કરવાને ભગવાન ઈચ્છે તોપણ તેનું રૂડું થાય નહિ. આ પ્રમાણે આપણા ઈષ્ટદેવે વચનામૃતમાં (ગ.પ્ર.પ્ર.-૭૨) કહેલ છે. એટલે આપણી પ્રગતિનો એક કેવળ આધાર આપણા ઈષ્ટદેવને વિશે પ્રબળ નિષ્ઠા હોય તે ઉપર છે. જેને ઈષ્ટદેવને વિશે નિષ્ઠા તેને સત્પુરુષને વિશે નિષ્ઠા આવે છે.

મારું એવું નમ્રપણે માનવું છે કે આપણા ઈષ્ટદેવ - પરાત્પર પરમાત્મા શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવને વિશે આપણને નિષ્ઠા કરાવનાર મહાપુરુષ દયાળુશ્રીને વિશે આપણને પરમ ભાવની નિષ્ઠા છે તેના બળે કરીને આપણા ઈષ્ટદેવને વિશે આપણી નિષ્ઠા ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિને પામતી જાય છે. ...”

૧૯

“... મારા-તમારા-સર્વના એક જ નિયંતા અને કર્તાહર્તા શ્રીહરિજી સર્વ પાસે છે અને તેમના નિયંતાપણામાં પ્રસન્ન ચિત્તથી રહેવામાં કેવળ શાંતિ, સુખ અને શ્રેય છે એનો આપણને વખતોવખત અનુભવ થતો જાય છે તેથી એ પરમ કૃપાળુ પરમાત્માને વિશે આપણને દૃઢ નિષ્ઠા વિશેષ દૃઢ થવી જોઈએ. ...”

૨૦

“... શ્રીજીના આશ્રિતોની ઈર્ષ્યા કરનારાઓનો ઘણો જ દયાજનક રકાસ થાય છે. રામાયણ-મહાભારત-સત્સંગિજીવન-ભક્તચિંતામણિનો અભ્યાસ કરતાં એ જ દૃશ્ય દષ્ટિગોચર થાય છે.

પાંડવો ભગવદાશ્રિત હતા. તેમના પ્રત્યે ઈર્ષ્યાથી પ્રેરાયલા દુર્યોધનાદિ કૌરવો અને તેમના મિત્રોમાં નરકના દ્વાર સમા લોભાદિ દોષોનો પ્રવેશ થઈ તે તમામ સહકુટુંબ અને સહાયકો સાથે નાશ પામ્યા.

શ્રીજીના પરમાશ્રિત દાદા ખાચર પ્રતિ ઈર્ષ્યા કરનાર, દાદા ખાચરનો પ્રતિકાર કરી શક્યા જ નહિ અને અંતે શ્રીજીને શરણે જ જવું પડ્યું.

શ્રીજી તમારી પાસે છે અને મારી પાસે પણ છે. તેમાં કાંઈ ફેરફાર નથી. માટે નિશ્ચિતપણે એ નિષ્કારણ સમર્થ મહાપ્રભુનું સ્મરણ-ચિંતન કરતાં કરતાં, સર્વ ક્રિયા, સર્વ ક્રિયાનું ફળ એમને અર્પણ કરી ક્રિયા કરતા રહેશો એટલે એ બધી અનુકૂળતા - બધો વિજય - બધી કીર્તિ અને બધી નીતિ આપોઆપ આપશે એ નિશ્ચિત છે. ...”

૨૧

“... તમો સર્વે જે મહાપ્રભુજીના આશ્રિત છો તે મહાપ્રભુજીથી કોઈ પર નથી - શ્રેષ્ઠ નથી - બળવાન નથી - મંગળકારી નથી - સુખદાયી નથી. માટે એ મહાબળવાન અને સર્વકારણ મહાપ્રભુજીના તમો આશ્રિત છો એ ભૂલશો નહિ. એ આશ્રયનું સતત સ્મરણચિંતન રાખશો તો મહાન ભય થકી પણ તમો સર્વ મુક્ત રહેશો અને કોઈ તમારું અનિષ્ટ કરી શકશે નહિ. આ કેવળ ત્રિકાળાબાધિત સત્ય છે, એટલું જ નહિ, પણ અનુભવમાં પણ એમ જ મળતું આવે છે જ. માટે તમારા વ્યવહારમાં - ઉદ્યમમાં - પ્રવૃત્તિમાં - ભજનમાં આશ્રયના બળનું વિસ્મરણ થવા ન દેશો.

એ આશ્રયનું બળ એટલું છે કે કાળ, કર્મ કે માયા તમારા સામું જોઈ શકશે નહિ. ...”

૨૨

“... મારા અને અન્યના જાતઅનુભવથી તેમ જ સચ્છાસ્ત્રોના અધ્યયનથી એક સત્ય હકીકતની સંપૂર્ણપણે ખાતરી થાય છે કે જે પરમ કૃપાળુ સર્વેશ્વર પરમાત્મા ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ રાખે છે તેનું સર્વ પ્રકારે કુશળ થાય છે. કેવળ શરીરની રચનાનો મનુષ્ય તલસ્પર્શી અભ્યાસ કરે તોપણ પરમાત્માની સર્વ મંગળકારી ક્રિયા અને શક્તિનો સચોટ અનુભવ થાય.

એક માણસ દા. તરીકે સો ભાષા ભણેલો હોય તો તે જુદી જુદી ભાષાનું જ્ઞાન પોતાના નાનકડા મગજમાં રાખી શકે છે અને જ્યારે જે ભાષા બોલવી હોય, લખવી હોય કે વાંચવી હોય ત્યારે અસ્ખલિતપણે તે તે ભાષાને બોલી શકે છે, વાંચી શકે છે ને લખી શકે છે. નાનકડા મગજમાં આ બધી ભાષાઓ તેમ જ તદુપરાંત જુદી જુદી વસ્તુઓનું જ્ઞાન કેટલી અજબ રીતે રહી શકતું હશે તેનો જ વિચાર કરતાં આપણને પરમાત્માની અમોઘ અને સર્વોપરી શક્તિનો ખ્યાલ અને અનુભવ થાય જ. તમો ડોક્ટર છો. દરરોજ શરીરરચના, શરીરની મશીનરીની ક્રિયા તમારા જોવામાં આવે તેમાં માણસની અણઆવડતને લીધે કે અનિયમિતતાને લીધે મશીનરી જે બગડી હોય તેને તમો તમારી એ વિષયની જ્ઞાનશક્તિએ કરીને સુધારી (repair) આપો એટલે એ મશીનરી યથાવત્ કામ કરવા મંડી જાય છે. બીજાને તો કથાવાર્તા સાંભળવાં પડે, ધ્યાનભજન કરવાં પડે ત્યારે પરમાત્માની મહત્તા સમજાય. પણ તમોને શરીરની રચના અને ક્રિયા સાથે નિત્ય નવો નવો સંબંધ એટલે પરમાત્માની મહત્તાનો ખ્યાલ તમોને સતત રહે. તે ઉપરથી પણ એ પરમાત્મા ઉપર વિશ્વાસ-આધાર રાખી એ પરમ દયાળુ દેવનો આશ્રય વધુ દૃઢ કરો, એમનું ભજન-સ્મરણ કરતા રહો તો એ પરમાત્મા તમોને પ્રત્યક્ષ દેખાયા વિના રહે જ નહિ. ...”

૨૩

“... ઘણાં વર્ષોથી મારો તો એવો જાતઅનુભવ છે અને પરમાત્માના અનન્ય આશ્રિતોનો ભૂતકાળમાં અને વર્તમાનકાળમાં એવો અવિરત અનુભવ થતો આવે છે કે પ્રભુમાં વિશ્વાસ રાખનારને કદાપિ નિરાશ થવું પડતું નથી. એ દયાળુ, સર્વશક્તિમાન પ્રભુમાં સતત અને સુદૃઢ વિશ્વાસ હોવો જ જોઈએ. પરમાત્મા કેવળ મંગળમય અને સર્વમંગળકારી જ છે. એ કોઈનું અમંગળ કરતા જ નથી તેમ જ કોઈનું અમંગળ કરવાનો એમનામાં ગુણ જ નથી. છતાં પરમાત્મા પાસે આપણું ધાર્યું કરાવવા જ આગ્રહ આપણે રાખીએ છીએ તેથી જ આપણે દુઃખી થઈએ છીએ. ...”

૨૪

“... આપણા ઉપર વિશ્વાસ હોય તો સમજ પાડવી જોઈએ કે

પરમાત્માનો આશ્રય સર્વ દુઃખની નિવૃત્તિ છે અને સર્વ સુખ આપનાર છે. હવે તો આપણી વૃત્તિ પરમાત્માના સ્વરૂપમાં જોડાયેલી રહેવી જોઈએ. આપણો દેહ નહિ હોય ત્યારે છોકરાં-સંબંધીઓ વગેરે જો ભગવાનનો આશ્રય કરતા રહેશે તો સર્વ પ્રકારે સુખી થશે અને જો પરમાત્માનો આશ્રય નહિ રાખે તો તમો તેઓ સારુ ગમે તેવી પ્રાર્થના કરશો અગર ગમે તેટલી મિલકત મૂકતા જશો તોપણ તેઓ સુખી થવાના નથી. માટે પરમાત્માને તો આપણી એક જ પ્રાર્થના રહેવી જોઈએ કે હે પ્રભુ ! સર્વનું મંગળ કરો છો ને કરશો.

ચોવીસ કલાકમાં લગભગ નવ કલાક ઊંઘમાં જાય, બે કલાક ખાવાપીવામાં જાય, સાત કલાક પ્રવૃત્તિમાં જાય. બાકી છ કલાક રહે તેમાં પોણો ભાગ સંકલ્પ-વિકલ્પમાં અને શરીરમાવજતમાં જાય. પા ભાગ રહે તેમાંથી મોટો ભાગ વાતો કરવામાં - જગતના વ્યવહારના વિચારો કરવામાં જાય. એટલે એક ચિત્તથી પરમાત્માનો મહિમા સમજાય તે સિદ્ધ કરવા સારુ સત્સંગ-ધ્યાન-માળા-અધ્યયન કરીએ નહિ ને ચોવીસ કલાક પૂરા થાય. ‘હવે કરીશું’ એવો વિચાર ખતરનાક છે. ગયો સમય પાછો મળવાનો નથી અને જે સમય બાકી છે તે ઘણો ટૂંકો સમય છે. માટે પરમાત્માનો મહિમા, પરમાત્માનું ભજન, પરમાત્માના ધ્યાન સિવાય બીજી બાબતોમાં મનોવૃત્તિ રાખવાનો સ્વભાવ એ ખોટનો ધંધો છે. પરમાત્મા પોતે સ્વતંત્ર છે, નિર્બંધ છે, સર્વશક્તિમાન છે, સર્વસુખમય છે ને સર્વનિયંતા છે. છતાં ગ. છે. પ્ર ૩૦મા વચનામૃતમાં : “... (૧) એક તો એમ જે, આપણે આ દેહને મૂકીને જરૂર મરી જવું છે ને તેનો વિલંબ નથી જણાતો. એ તો એમ જ નિશ્ચય જણાય છે જે, ‘આ ઘડી આ ક્ષણમાં આપણે મરવું છે.’ ને સુખદુઃખ, રાજપો, કુરાજપો સર્વ ક્રિયામાં એવી રીતે વર્તે છે. એવો વૈરાગ્ય કહ્યો.

(૨) અને બીજું એમ જે, આપણે મરીશું તેમાં આટલું કામ તો આપણે કર્યું છે ને આટલું બાકી છે ને કરવું છે - એવું નિરંતર અનુસંધાન રહે છે.

(૩) અને ત્રીજું એમ જે, અમારા મનમાં પંચવિષયની વાસના ટળી ગઈ છે કે નથી ટળી ? અને એમ જાણું છું જે ટળી તો ગઈ છે ત્યારે તે તે

વિષયની જે ક્રિયા તે કેમ થાય છે ? ત્યારે રખે ન ટળી હોય ? એમ અણવિશ્વાસનું નિરંતર અનુસંધાન રહે છે.

(૪) અને ચોથું એમ જે મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક મોટા મોટા સાધુ તથા બીજા પણ મોટા મોટા હરિભક્ત એ જે સર્વે છે, તેને પંચવિષયની વાસના ટળી ગઈ છે કે નહિ ? અને આની વાસના ટળી છે ને આની નથી ટળી એમ સર્વેનાં હૃદય સામું જોયા કરવું એમ અનુસંધાન રહે છે.

(૫) અને પાંચમું એમ જે, જો હું મારા મનને ઉદાસી કરવા લાગું તો કોણ જાણે કાંઈ જતું રહેવાય ને દેહ પડી જાય, માટે એમ જાણીએ છીએ જે મનને ઉદાસી ન કરવું; કેમ જે ભલા અમારે યોગે કરીને આ સર્વે બાઈ-ભાઈ, પરમહંસ રાજીપે બેઠા ભગવદ્ભક્તિ કરે છે તો એ ઠીક છે અને ભગવદ્ભક્તિને કરતાં દેખીને મનમાં બહુ રાજીપો થાય છે જે મરી તો સર્વેને જવું છે પણ આવી રીતે ભક્તિ કરવી એ જ જીવ્યાનો મોટો લાભ છે એમ નિરંતર અનુસંધાન રહે છે.” પોતે પોતાને નિત્ય અને નિરંતર પાંચ વાતનું અનુસંધાન રહે છે એમ પોતે પોતાના શબ્દોથી જણાવે છે તો એ પાંચ વાતનું આપણને નિત્ય અને નિરંતર અનુસંધાન ન રહે તો આપણું શ્રેય કેવી રીતે થશે તેની તજવીજ આપણે કરીએ છીએ એમ કેવી રીતે કહી શકીએ ? માટે આપણે ખરેખર જો દેહ છતાં ને દેહ પડ્યા પછી સુખી થવા ઈચ્છતા હોઈએ તો પરમાત્મામાં સતત વૃત્તિ આ ઉંમરે તો આપણને રહેવી જોઈએ.

જેઓ જેઓ દુઃખ પામે છે તે ભગવાનની પ્રસન્નતા થાય એવા સ્વભાવથી અને એવી ક્રિયા ન કરવાથી, અને મનસ્વી વર્તનથી દુઃખી થાય છે. તેઓ જો મનસ્વી વર્તન મૂકી દે અને ભગવાન રાજી થાય એવી ક્રિયા કરવાનું નિત્ય નિરંતર અનુસંધાન રાખે તો સુખી થાય છે. ...”

૨૫

“... કારિયાણીના ૧૦મા વયનામૃતમાં પરમાત્માએ વારંવાર કહ્યું છે કે જીવનું કલ્યાણ તો આટલી જ વાતમાં છે કે ધાર્યું શ્રીહરિનું જ થાય છે. સર્વકર્તા એક જ શ્રીહરિ છે પણ કાળ-કર્મ-માયા તેમનું કર્યું કાંઈ જ થતું નથી. અને જે પરમાત્માને સર્વકર્તા નથી જાણતો તે ભગવાનનો પરમ

દ્રોહી છે. માટે આપણે પરમાત્માના છીએ અને પરમાત્માને આપણું જીવન આપણે સોંપ્યું છે. પછી આપણા સારુ આપણે ચિંતા કરવી જોઈએ જ નહિ. આ પ્રમાણે જીવનસિદ્ધાંત રાખી એ પરમાત્માના ચરણકમળનો દૃઢ સમાશ્રય રાખી જીવન વિતાવવું જોઈએ એમ હું માનું છું. ...”

૨૬

“... કલ્યાણ તો આટલી જ વાતમાં છે” એમ કા. ૧૦મા વયનામૃતમાં શ્રીજી મહારાજ આપણને જણાવે છે તે સૂત્ર જો આપણા જીવનમાં ઉતારી દઈ આપણે જીવીએ તો અચૂક આપણને શાંતિ જ રહે, સ્થિરતા રહે અને અનેક ઉપાધિઓનો અંત આવી જાય. પણ ઘણી વખત આપણે આ લોકમાં દેહધારી હોઈ દેશકાળાદિકની અસર આપણા ઉપર થાય છે. એટલે પરમ કૃપાળુ પરમાત્માના સર્વકર્તાપણા વિશે આપણને વિસ્મરણ થાય છે. સ્થિતપ્રજ્ઞ પુરુષને આ વિસ્મરણ થતું નથી.

આપણે આપણા સુખનો આધાર યત્કિંચિતપણે અન્યને માનતા હોઈ તે માનિનતા પણ આપણા વિશેથી નષ્ટ કરવા શ્રીજી આપણને આ જગતના સ્વરૂપના એવા અનુભવ કરાવે છે કે જેથી જેમ વમન કરેલું અન્ન જોવાની પણ અરુચિ થઈ જાય છે તેની માફક જગત પ્રતિ વાસના નષ્ટ થઈ શ્રીજી મહારાજને વિશે ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણસહ આત્મા - એટલે આપણે જોડાઈ જઈએ અને સમગ્ર વ્યવહાર કરીએ એવી સ્થિતિ ઉપર, શ્રીજીનો અનન્યપણે આશ્રય છે તેવા આપણ સર્વને મૂકવાની શ્રીજીની ઈચ્છા છે એમ મારું માનવું છે. માટે તમો સર્વ દૃઢતાપૂર્વક શ્રીજીનો આશ્રય રાખશો. ઈતિહાસ તો એવી સાક્ષી પૂરે છે કે થોડો પણ આવો આશ્રય હોય તો મહાન ભય થકી રક્ષા કરે છે. તો સમ્યકપણે આવો આશ્રય જેને હોય છે તે હમેશાં નિર્ભય જ હોય છે. જો આપણે તનમન શ્રીજીને અર્પણ કરેલ હોય, જો આપણે આપણો વ્યવહાર શ્રીજીને અર્પણ કરેલ હોય તો પછી સર્વકર્તા અને સર્વશક્તિમાન શ્રીજીના આશ્રિતનું કોણ અનિષ્ટ કરી શકે ? કોઈ જ નહિ. માટે આપણે આપણા સ્વામી, આપણા માલિક, આપણા નિયંતા, આપણા રક્ષક ને પોષક શ્રીજી જ છે. પછી નિશ્ચિંત થઈ એમની આજ્ઞા પાળવાપૂર્વક આપણે આપણું જીવન જીવવું જોઈએ. ...”

૨૭

“... પરમાત્માએ પ્રમાણ કરેલ ગીતાનો શ્લોક

યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ ।

તત્ર શ્રીર્વિજયો ભૂતિર્ધ્રુવા નીતિર્મતિર્મમ ॥ (ગીતા : અ-૧૮, શ્લો.-૭૮)

એનું વિસ્મરણ ન કરશો. જીવનદોરીની વાત ગઢડા મ.પ્ર.૧૩મામાં શ્રીજીએ કહેલી છે તે નિત્ય ને નિત્ય નવી ને નવી રાખશો. ...”

૨૮

“... જે માણસ ભગવાન ઉપર વિશ્વાસ રાખી તેમનું મન-કર્મ-વચને ભજનસ્મરણ કરે છે તેને નિરાશા આવતી જ નથી. માટે એ પરમ કૃપાળુ પ્રભુ જે કરે છે તે આપણા શ્રેયને માટે છે એમ માની એ પ્રભુનું ચિંતન કરવું એ જ આપણું પવિત્ર કર્તવ્ય છે. અધીરાઈ રાખવી નહિ. હિંમતપૂર્વક ભગવાનને આશરે રહેવું તેમાં આપણાં સુખ-શાંતિ છે. એ ભગવાનનું સ્મરણ મંગળકારી છે, ચિંતન મંગળકારી છે ને આશ્રય પણ કેવળ મંગળકારી છે. માટે ચિંતા ન કરવી. ...”

૨૯

“... મારો એક સિદ્ધ અનુભવ છે કે જે વ્યક્તિ કેવળ પરમાત્મા ઉપર જ પોતાની સુખ-સંપત્તિ ને શાંતિનો અનન્ય આધાર રાખે છે તે જ વ્યક્તિ સુખ-શાંતિ અને સંપત્તિને સિદ્ધ કરે છે. મનુષ્ય ઉપર આધાર રાખવામાં નિષ્ફળતાને પામે છે. માટે તમો સર્વે સર્વેશ્વર, સર્વત્ર અને સર્વાધાર પરમાત્મા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ ઉપર જ અનન્ય આધાર રાખશો. ઘણું તપ કરનારાઓ તપ કરતાં કરતાં સિદ્ધિ મેળવીને સુખશાંતિથી અને સમૃદ્ધિથી ભ્રષ્ટ થયાના ઐતિહાસિક બનાવો નોંધાયા છે. પણ આ વખતે સં. ૧૮૩૭ના ચૈત્ર સુદ ૮ના રોજ પ્રગટ થઈ પરમાત્માએ નિર્ણય કરેલો છે કે - ‘મારી’ આજ્ઞામાં રહી જીવન જીવનારાઓની ભૂલોના લીધે, કે તેમના પ્રારબ્ધકર્મના લીધે કે પૂર્વકર્મના લીધે, આવનાર દુઃખ પરમાત્મા પોતે ભોગવી લે છે ને એવા આશ્રિતને દુઃખી થવા દેતા નથી. માટે આપણને એ પ્રભુનો એવી સમજણપૂર્વકનો દૃઢ આશ્રય

કરાવનાર ગુરુદેવના પ્રસંગથી એ પ્રભુનો આશ્રય થયો છે તેથી એ પરમ મંગળકારી સર્વેશ્વર પરમાત્મા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનાં મંગળ સ્મરણ-ચિંતનપૂર્વક એમની આજ્ઞાનુસાર જીવન જીવશો. ...”

૩૦

“... ભગવાનને વિશે જેની નિષ્ઠા વધતી જાય છે તેમ તેમ તે પરમ સુખનો, અભયનો અને શાંતિનો આનંદ અનુભવે છે. એ પરમાત્મા પોતે કૃપા કરીને આપણને સ્પષ્ટ અને સરળતાથી જણાવે છે કે, “પરમેશ્વરને ભજવાની તો સર્વેને ઈચ્છા છે પણ સમજણમાં ફેર રહે છે માટે જેની આવી સમજણ હોય તેના હૃદયમાં ભગવાન સર્વ પ્રકારે નિવાસ કરીને રહે છે. તેની વિગત : જે એમ સમજતો હોય જે આ પૃથ્વી જેની રાખી સ્થિર રહી છે ને ડોલાવી ડોલે છે તથા આ તારામંડળ જેનું રાખ્યું અધર રહ્યું છે તથા જેના વરસાવ્યા મેઘ વર્ષે છે તથા જેની આજ્ઞાએ કરીને સૂર્યચંદ્ર ઉદયઅસ્તપણાને પામે છે તથા ચંદ્રમાની કલા વધેઘટે છે તથા પાળ વિનાનો સમુદ્ર જેની મર્યાદામાં રહે છે તથા જળના બિંદુમાંથી મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેને હાથ, પગ, નાક, કાન એ આદિક દશ ઈન્દ્રિયો થઈ આવે છે. તથા આકાશને વિશે અધર જળ રાખી મૂક્યું છે અને તેમાં ગાજવીજ થાય છે. એવાં અનંત આશ્ચર્ય છે તે સર્વે મને મળ્યા એવા જે ભગવાન તેનાં કર્યા જ થાય છે એમ સમજે. પણ એમના વિના બીજો કોઈ એ આશ્ચર્યોનો કરનારો છે એમ માને નહિ (ગ. પ્ર. પ્ર. ૨૭). આવી સમજણ આપણે પણ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવને વિશે દૃઢતાપૂર્વક રાખવી અને વધારવી જોઈએ. માટે આવી નિષ્ઠા રાખવી અને વધારવી એ પરમાત્માના દરેક આશ્રિતે સતત કાળજી રાખવી જેથી શાંતિ અને દૈવી બળ અનુભવાય છે. ...”

૩૧

“... પરમાત્માને વિશે જેટલી ઉત્કૃષ્ટ નિષ્ઠા તેટલા પ્રમાણમાં આપણો સર્વ પ્રકારે ઉત્કર્ષ થાય છે. પરમાત્માએ આ જગત રચેલ છે અને તેમાં વિધવિધ વસ્તુઓ તૈયાર રાખી છે તે જીવપ્રાણીમાત્રના હિતસુખ અને શાંતિને અર્થે છે. માટે એ દયાળુ પ્રભુ ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ રાખી આપણું

કર્તવ્ય એમણે દોરી આપેલી કક્ષા ઉપર રહીને કર્યા કરવું. તમારા કાર્યની પ્રશંસા સાંભળી મને સંતોષ થાય છે. પણ તમારે તેથી ‘અલં’ માનવાની જરૂર નથી. કાર્ય કરવામાં આપણે આપણી થતી ક્ષતિઓ વિશે તપાસતા રહેવું. અને જે ક્ષતિ જણાય તે દૂર કરવાની તજવીજમાં રહેવું. તેથી આપણી શક્તિ-શાંતિ અને સુખમાંના અવરોધો દૂર થાય અને ઉત્કર્ષ વધતો રહે. ...”

૩૨

“... શ્રીજીએ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યદેહે સર્વેને દર્શન દીધાં. સર્વની સેવા સ્વીકારી, દેહની બધી ક્રિયા કરી તે કેવળ સંત અને સત્સંગીને અર્થે જ કરેલી છે. પોતે જમ્યા-ફર્યા-સૂતા-બેઠા આદિ જે જે ક્રિયા કરી તે કેવળ જીવના હિતને અર્થે જ કરી છે. પણ તે સિવાય બીજો કોઈ અર્થ પોતાને સારુ ન હતો. આવા કેવળ પરોપકારમય જીવન આપણે શ્રીજીનું તેમ જ તેમના સામર્થ્ય પામેલા અને તેથી શ્રીજીના જ ગુણો જેમાં ઊતરી આવેલા છે એવા સંતોનું જાણ્યું છે. આપણને એવા પરમ મહાનુભાવ સંતનો યોગ થયો જેથી શ્રીજીના વિશે આપણને કાંઈક નિષ્ઠા આવી જેથી આપણે અન્યની સરખામણીમાં પરમ સુખી છીએ. માટે એ મહાન પ્રભુશ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવના પરમ બળથી બળવાન થવું. એમના સ્વરૂપ વિશે નિષ્ઠાના કવચથી રક્ષાયમાન થવું અને એમના માહાત્મ્યનો વિચાર દૈનિક કરી મહાન થવું. ...”

૩૩

“... પ્રથમ પ્રકરણના ૭૨મા વચનામૃતમાં શ્રીજીએ દાદા ખાચરને કહેલી અતિ રહસ્યની વાતનો ઉલ્લેખ કર્યો છે કે પરમાત્માને વિશે સચોટ નિષ્ઠા હોય તો તેનું પ્રારબ્ધ ઘણું કઠણ હોય, કાળ અને કર્મ પણ કઠણ હોય તો તે સર્વે મળીને એવી નિષ્ઠાવાળાનું કિંચિત્ પણ અનિષ્ટ કરી શકતાં જ નથી. અને એ નિષ્ઠામાં ફેર હોય તો પરમાત્મા એનું ભલું કરવાને ઈચ્છે તોપણ થાય નહિ. એટલે કે બળવાન નિષ્ઠાવાળાનું ગમે તેવાં કઠણ પ્રારબ્ધ - કાળમાયા લેશ પણ અનિષ્ટ કરી શકતાં જ નથી. માટે શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવને વિશે અતિશય દૈનિક નિષ્ઠા રાખવી. તે જ સર્વ દુઃખ વા ઉપાધિઓના નાશનો અમોઘ ઉપાય છે.

શ્રીહરિ જ સર્વકર્તા છે. શ્રીહરિ જ સર્વ મંગળ કરે છે. શ્રીહરિ જ સર્વ સુખકર છે. શ્રીહરિ જ રક્ષક અને પોષક છે. શ્રીહરિ જ ધર્મભક્તિના પુત્ર છે અને તે જ તમારામાં છે. તમારી પાસે છે. તે જ શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવરૂપે, શ્રીનરનારાયણદેવરૂપે પોતાના આશ્રિતોનાં સર્વ દુઃખ દૂર કરવા, સર્વમંગળ કરવા દર્શન આપે છે અને તે જ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ સર્વના નિયંતા ને સ્વામી છે, કારણ છે એવી નિષ્ઠા જેમ જેમ વર્તનમાં મૂકતા જશો તેમ તેમ આનંદ, શાંતિ અને દિવ્ય બળનો અનુભવ થશે. આપણા દુઃખની નિવૃત્તિનો આધાર માણસ ઉપર ન રાખવો. આપણા સુખની પ્રાપ્તિનો આધાર માણસ ઉપર ન રાખવો. પણ તે સર્વપ્રકારે સુખદ એવા એ શ્રીહરિ જ છે એવી દૈનિક ગાંઠ આત્મામાં પાડી દેવી. એ શ્રીહરિની મૂર્તિ વિશેષ અને વિશેષપણે આત્મામાં સાક્ષાત્ દેખાય એવાં કીર્તનો મુખપાઠ કરી બોલવાનો નિયમ રાખવો અને હંમેશાં પળે પળે એ મહાપ્રભુના આશ્રયનો ફોર રાખી નમ્રતાપૂર્વક આજ્ઞા પ્રમાણે વ્યવહાર કરવો. પ્રવૃત્તિ કરવી. ...”

૩૪

“... લોયાના ૧૮મા વચનામૃતમાં શ્રીજી જણાવે છે તે પ્રમાણે શ્રીજીનો નિશ્ચય ન થયો હોય તો નિશ્ચયમાં કાચ્યપ ઘણી રહે છે અને દૂષણ પણ ઘણાં આવે છે. માટે એમાં કદા પ્રમાણે અને એ રીતથી શ્રીજીનો નિશ્ચય દૈનિક કરવો આવશ્યક છે.

બ્રહ્માનંદ સ્વામી કહે છે તેમ આપણને એક બળ સ્વામિનારાયણનું જ છે. અન્યને શરીરનું બળ, ગ્રામનું બળ, પરિવારબળ, લક્ષ્મીબળ, સત્તાબળ હોય પણ તે તમામ ક્ષણિક અને નાશવંત છે. અને આપણને તો સર્વશક્તિમાન શ્રીસ્વામિનારાયણ મહાપ્રભુજીનું બળ છે, જે સર્વોપરી - શાશ્વત અને સચ્ચિદાનંદ બળ છે અને જે કેવળ શાંતિ અને સુખ આપ્યા જ કરે છે. ...”

૩૫

“... શ્રીજીનું સતત સ્મરણ-ચિંતન ક્યારે થાય કે જ્યારે તેમનો નિશ્ચય આત્મામાં થયો હોય. આત્મામાં નિશ્ચય તે સજાતીયપણાનો નિશ્ચય ગણાય છે : અને એ નિશ્ચય જ નિરુત્થાનપણાનો નિશ્ચય ગણાય છે અને

એવા નિશ્ચયને નિર્વિકલ્પ સમાધિ કહેવાય છે. માટે એવો નિશ્ચય કરવાના પ્રયત્નમાં રહેવું એ આપણું કર્તવ્ય છે.

આપણા ઈષ્ટદેવ શ્રીજી મહારાજ છે. અને આપણી વ્યાવહારિક અને આધ્યાત્મિક સમૃદ્ધિની વૃદ્ધિ કરવા અને ઉપાધિ વિદારવા શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવના સ્વરૂપે એ પોતે રહ્યા છે માટે એમનું પરમ મંગળમય સ્મરણ કરી દરેક વ્યાવહારિક કાર્ય એમની આજ્ઞાનુસાર કરતા રહેવું એટલે સફળતા, શાંતિ અને આબાદી રહેશે જ અને વધશે જ. ...”

૩૬

“... ભગવાનના આશ્રયની ઉત્કૃષ્ટતા જેટલી વધુ થાય તેટલી સુખ, શાંતિ અને આબાદીની વૃદ્ધિ અને ઉપાધિની નિવૃત્તિ. પરમાત્માના આશ્રિત છીએ એમ કહેવડાવવાથી આશ્રિત તરીકે પરમાત્મા આપણને સ્વીકારતા નથી. પણ તેમના આશ્રિત ત્યારે જ આપણે કહેવડાવી શકીએ, જ્યારે પરમાત્માને પ્રિય હોય તે જ પ્રમાણે, ગમે તે ભોગે, આપણે કરીએ અને જીવીએ. ...”

૩૭

“... પરમાત્મા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવ સર્વશક્તિમાન છે, સર્વનિયંતા છે ને સર્વના માલિક છે. જે પ્રભુની કેવળ અમીદૃષ્ટિથી લંગડો પર્વત ચડી શકે છે, મૂંગો વેદવાણી ઉચ્ચારી શકે છે, આંધળો દર્શન કરી શકે છે - એવા મહા બળવાન પ્રભુના આશ્રિતને રંકપણું સંભવે નહિ અને શોભે પણ નહિ. તમો સર્વે, સર્વ જગતના, સર્વ જીવપ્રાણીમાત્રના એક જ પ્રભુ શ્રીહરિજીના આશ્રિત છો માટે નિર્બળતા ખંખેરી નાખશો. ગમે તેમ થાય તોપણ શુદ્ધ ચારિત્ર્યનો ભોગ આપશો નહિ અને નીડરતાથી શ્રીજીની આજ્ઞા પ્રમાણે જીવન રાખશો. તમારો પરાજય નહિ થાય. તમારે નિર્બળતા નહિ આવે પણ તમારો સર્વત્ર વિજય વિજય થશે જ. શ્રીજીએ આ સંપ્રદાય અર્થપ્રાપ્તિ સારુ સ્થાપેલો નથી. પણ ઉત્તમ પ્રકારના ચારિત્ર્યની સિદ્ધિને અર્થે સ્થાપેલો છે. અધમનો ઉદ્ધાર થાય તે ફરીથી અધમ થતો નથી. શ્રીજીનો આશ્રિત હોય તેનામાં નિર્બળતા હોઈ શકે જ નહિ. માટે તમારું કર્તવ્ય, તમારો પુરુષપ્રયત્ન શ્રીહરિની પ્રસન્નતા ખાતર જ - શ્રીહરિની આજ્ઞા મુજબ જ કરશો ...”

૩૮

“... એનકેન પ્રકારેણ દ્રવ્ય મેળવવું એ આપણા જીવનનું સૂત્ર નથી. એનકેન પ્રકારેણ શ્રીહરિની પ્રસન્નતા મેળવવી એ આપણા જીવનનું ધ્યેય છે. તેનું વિસ્મરણ થવું જોઈએ નહિ. ...”

૩૯

“... આપણે સર્વે એક પિતા શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવના પુત્રો છીએ. એટલે કે પરમ કૃપાળુ, સર્વનિયંતા, સર્વેશ્વર, સર્વકર્તા, સર્વશક્તિમાન શ્રીસહજાનંદ સ્વામીના આશ્રિત છીએ. પરંતુ આપણને આપણા આશ્રયદાતા શ્રીહરિજીના સ્વરૂપનો ખ્યાલ યથાર્થ હોતો નથી. તેથી આપણને જગત આગળ રંકપણું આવી જાય છે અને જગતના ગુલામ આપણે થઈ જઈએ છીએ. જો આપણે જે મહાપ્રભુના કહેવાઈએ છીએ તેમના એક એક વિશેષણોનો અર્થ બરોબર વિચારીએ અને આપણા જીવમાં ઉતારીએ તો આપણને કંગાળપણું આવી શકે જ નહિ અને હમેશાં આત્મામાં ભગવાનના આશ્રયનો છક રહ્યા કરે અને નિરભિમાની રહી ગૌરવતા અને મહત્તા અનુભવીએ. જગતનો સતત પ્રસંગ તેને કરીને દેહાભિમાનની વૃદ્ધિ થવાથી, પરમાત્માનું દિવ્યપણું - સાક્ષાતપણું - સર્વકર્તાપણું, સર્વનિયંતાપણું ભૂલી જઈએ છીએ અને કંગાળ-રાંકડા માણસની માફક નિર્બળતા દેખાડીએ છીએ. દયાળુશ્રીની વાતો ઘણી આપણે સાંભળી, પરંતુ તેમાંથી કોઈ પણ એક દિવ્ય વાત આપણા જીવનમાં જડી દીધી હોય તો આપણને અશાંતિ અડી શકે નહિ. માટે જે જે વાત જાણી-સાંભળી હોય તેનું મનન - નિદિધ્યાસ કરી જીવનમાં ઉતારી નાખવાનો અમૂલ્ય સમય વહી જાય છે. ...”

૪૦

“... હિતના, શાંતિના, સુખના સદ્વિચારો થયા જ કરે એ સ્વાભાવિક છે. પણ હિત, શાંતિ, આનંદ શેમાં સ્વાભાવિકપણે છે તેનો નિર્ણય, સત્પુરુષ થકી, પરમાત્મા થકી, સત્શાસ્ત્રો થકી આપણે પ્રથમથી જ દૃઢતાપૂર્વક કરી રાખવો એ ઘણું જરૂરી છે. ભિન્ન ભિન્ન વિચારધારાઓ વહેતી હોય છે પણ જે વિચારધારા પ્રભુપરાયણ હોય છે તેથી જ સુખ મળે

છે એ સૂત્ર ભુલાવું ન જોઈએ. જીવનમાં જ્યારે જ્યારે, કોઈ પણ કારણે જેને જેને ભગવાન ભુલાયા છે તેને અશાંતિ આવેલી છે જ અને આવે છે જ. ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણના ૨૭મા વચનામૃતમાં પરમાત્માએ કહેલી સમજણ જેને હોય છે તેનામાં જ ભગવાન સર્વ પ્રકારે નિવાસ કરીને રહે છે એ અમર સૂત્ર આપણે જીવનમાં વણી લેવું જોઈએ અને એવો જે અનન્ય આશ્રિત તે વંદનીય, અનુકરણીય અને નિઃસ્વાર્થી હોય છે. ...”

૪૧

“... આપણા માલિક-નિયામક એ પરમ કૃપાળુ છે. એ પરમ મંગળમય અને શાંતિકર છે અને એમના જ એક અને અનન્ય આશ્રયથી જીવને કેવળ શાંતિ અને આનંદ તેમ જ રક્ષણ મળે છે એ પરમ મંગળ સ્વરૂપનું ધ્યાનભજન અને કીર્તન એ જ આત્માનો ખોરાક છે. એવા ખોરાકથી જ આત્મા પુષ્ટ થાય છે. એવા ખોરાક સિવાયનો બીજો ખોરાક શરીર અને ઈન્દ્રિયોને પુષ્ટ કરે છે પણ આત્માને પુષ્ટ કરતો નથી. ભગવદાશ્રિતે શરીરની પુષ્ટિ ખાતર જે ખોરાક લેવાનો હોય છે તે જ પ્રમાણે પોતાની (આત્માની) પુષ્ટિ ખાતર ભગવત્ભજન, કીર્તન અને ધ્યાન આપણે કરીએ તો જ જગતના પ્રવાહમાં ન તણાઈએ અને જગતને આપણી સાથે નિર્ગુણ કરી શકીએ અને આપણે આપણા કર્તવ્યપથમાં દૃઢપણે વિચરી, કર્તવ્ય કરી, એ પરમ કૃપાળુ પરમાત્માને પ્રસન્ન કરી શકીએ. ...”

૪૨

“... જગતના ભક્તને ભગવાનમાં વૃત્તિ રાખવી કઠણ પડે છે, જ્યારે તેને જગતમાં વૃત્તિ સાહજિક રહે છે. જન્મથી અંત સુધી એવો જીવ જગતની ક્રિયામાં જ મશગૂલ થઈ જગતમાં ઓતપ્રોત થઈ જાય છે. તે ઉપરથી આપણે એક એવો ગુણ લેવો જોઈએ કે જેની જે ભક્તિ કરે તે તેમાં નિમગ્ન થઈ જાય છે, તે તેમાં ઓતપ્રોત થઈ જાય છે. આપણે તેથી સતત વિચાર કરવો જોઈએ કે જગતના ભક્તની માફક આપણે ભગવાનમાં ઓતપ્રોત થયા છીએ ? ભગવાનને આપણે આપણા સ્વામી જાણ્યા છે ? ભગવાન આપણું સર્વસ્વ છે તેમ આપણે જાણ્યું છે ? શરીર છે તે - ને શરીરના અંગે વળગેલો વ્યવહાર એ સર્વ શ્રીજીનું છે અને આપણે

તો તેનો ઉપયોગ શ્રીજીની પ્રસન્નતા અને શ્રીજીની પ્રાપ્તિ સારુ જ કરવાનો છે એમ આપણે આપણા જીવનનું આવશ્યક કર્તવ્ય જાણ્યું છે ? દયાળુશ્રી પોતે ગૃહસ્થાશ્રમ સ્વીકારીને પણ શ્રીજીના સ્વરૂપમાં ઓતપ્રોત રહે છે તે આપણે અનુભવ્યું છે તો તેઓશ્રીના પુત્ર વા શિષ્ય આપણે હોઈ તેઓશ્રીના આદર્શ પ્રમાણે આપણે શ્રીજીને અનુસરીએ છીએ ?

લોયાનું ૧૩મું વચનામૃત શ્રીજીના આશ્રિતોને અને વિશેષ કરીને આપણને દીવાદાંડી રૂપ છે. શ્રીજીએ એ વચનામૃતમાં કહેલા ત્રિકાળા-બાધિત સિદ્ધાંતનું પ્રમાદે કરીને, અણસમજણે કરીને, ઇરાદાપૂર્વક અગર ગાફેલાઈને લીધે ઉલ્લંઘન કરનારા પૈકી આપણી ગણતરી ન થાય તેવી સંભાળ અને સાવચેતી આપણે સર્વેએ પરસ્પર રાખી શ્રીજીને રાજી કરવાના છે. જેથી તમો સર્વેને મારી વિનંતી છે કે લોયાના ૧૩મા વચનામૃતનો કાળજીપૂર્વક અભ્યાસ કરશો અને શ્રીજીનો એ જીવનસિદ્ધાંત જીવનમાં વણી લેશો કે જેથી ભવિષ્યમાં પરિતાપ કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય નહિ. ...”

૧

“... નારદજી, વ્યાસનારાયણ, બ્રહ્મા આદિ મહાપુરુષોનાં વચનો આપણ સર્વે ત્રિકાળાબાધિત સત્યસૂત્રો માનીએ છીએ. તે મહાપુરુષો વચનસિદ્ધ છે એમ પણ આપણા જીવમાં આપણે માનીએ છીએ તો જે મહાપુરુષો શ્રીજીના અનન્ય ઉપાસક છે તે સ.ગુ. ગોપાળાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી, મુક્તાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, શુક સ્વામી, ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તેઓનાં વચન કેવળ સમગ્ર જીવના હિતકર અને ત્રિકાળાબાધિત સત્યસૂત્રો છે એવી ગાંઠ આપણા જીવમાં કેમ વળતી નથી તે આશ્ચર્ય કરાવે છે.

સદ્ગુરુ બ્રહ્માનંદ સ્વામી કહે છે :

“ચિંતામણિ સુંદર લાધી રે, રાંક થઈને શીદ ફરું.

જો હોય હિંમત રે નરના ઉરમાંહી ભારી

દઢતા જોઈને રે તેની મદદ કરે મોરારી.”

સદ્ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામી કહે છે :

“કલ્પતરુ સર્વના સંકલ્પ સત્ય કરે

પાસ જઈ પ્રીતશું સેવે જ્યારે.

તેમ જે પ્રગટ પુરુષોત્તમ પ્રીછશે

થાશે હરિજન તત્કાળ ત્યારે.”

★

“સુખદાયક રે સ્વામી સહજાનંદ, પ્રગટ પુરુષોત્તમ શ્રીહરિ,

એનો જે જને કીધો આશરો, તે તો તરી ગયા રે કુળ સહિત સંસાર.”

સદ્ગુરુ પ્રેમાનંદ સ્વામી કહે છે કે :

“મારી કરમની રેખ પર મેખ અલબેલે.”

આ આદિ ઘણાં સત્યસૂત્રો આપણને એ મહાપુરુષોએ આપ્યાં છે. આ તમામ ત્રિકાળાબાધિત સૂત્રો છે. એ મહાપુરુષો ઉપર જણાવ્યા તે મહાપુરુષો કરતાં પણ અતિશય શ્રેષ્ઠ - અતિશય બળવાન - અતિશય

આપત્તિકાળ-ઉપાધિઓમાં ધીરજ રાખવા વિશે

સદ્ગુરુ બ્રહ્માનંદ સ્વામી કહે છે :

“ચિંતામણિ સુંદર લાધી રે, રાંક થઈને શીદ ફરું,

જો હોય હિંમત રે, નરના ઉર માંહી ભારી;

દઢતા જોઈને રે, તેની મદદ કરે મોરારિ.”

સદ્ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામી કહે છે :

“કલ્પતરુ સર્વના સંકલ્પ સત્ય કરે,

પાસે જઈ પ્રીત-શું સેવે જ્યારે;

તેમ જે પ્રગટ પુરુષોત્તમ પ્રીછશે,

થાશે હરિજન તત્કાળ ત્યારે.”

જ્ઞાની - અને કાળમાયાથી અતીત - આપણે જાણીએ છીએ. છતાં એમના વચનમાં વિશ્વાસ ખોઈ બેસી, હિંમત છોડીએ એ યોગ્ય છે ?

તમો નીડરપણે, શ્રીજીને આગળ રાખી - તમારી આસપાસ રાખી - શ્રીજીની મૂર્તિનું બપ્તર પહેરી તમારો વ્યવહાર શ્રીજીનો વ્યવહાર છે એમ જાણી વ્યવહાર શ્રીજી પ્રસન્ન થાય એમ કરો. તમો ડરો નહિ. જ્યાં જ્યાં ભગવાન અને તેમના ભક્તો છે ત્યાં ત્યાં વિજય, લક્ષ્મી, નીતિ, ભૂતિ હોય છે જ એ વચન તમો કેમ ભૂલી જાઓ છો ? ...”

૨

“... ભગવદ્ભક્તનાં હૃદય - વજ્રાદિપિ કઠોરાણિ, મૃદુનિ કુસુમાદિપિ - એટલે વજ્ર કરતાં પણ કઠણ અને પુષ્પ કરતાં પણ કોમળ રહેવાં જોઈએ. જગત તો દુઃખદાયી છે. ભગવાન સુખદાયી છે. જગત બંધનકારક છે. ભગવાન નિર્બંધકારી છે, જેથી જગતનાં શબ્દબાણ આપણને વીંધી શકે નહિ એવા કઠણ આપણે રહેવું જોઈએ. ભગવાન પૃથ્વી ઉપર પધારે છે તેમને પણ જગતે શાંતિ આપી નથી. પણ પરમાત્મા પોતે પોતાના જ બળથી શાંતિમય હોવાથી પરમાત્માએ શાંતિ ગુમાવી નથી. એવું જગત આપણને શાંતિ આપે જ નહિ. પણ આપણને શાંતિમય પરમાત્મા મળેલા છે તે હરિકૃષ્ણ, લક્ષ્મીનારાયણદેવના બળે આપણે જગતની ઉપાધિ ભૂલી જઈએ અને શાંતિ રાખી શકીએ માટે એ પરમાત્માને આગળ રાખશો. તેમનું સ્મરણ કરશો અને નામીએ સહિત નામરટણ કરશો એટલે શાંતિ છે. જેનું સ્મરણ કરવાથી, જેનું રટણ કરવાથી, શાંતિ જ થાય છે એવા પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા શ્રીહરિનું સ્મરણ કર્યા કરશો. આપણા જીવનનું ખરું જીવન તેઓ છે. તેઓના સારુ આપણે જીવીએ છીએ એવો નિશ્ચય કરી રાખશો. જગતનું સ્વરૂપ કેવું છે તેનો તમોને સાક્ષાત્ અનુભવ થાય છે જેથી એ સ્વરૂપથી ભયભીત થવું નહિ. અને જગતને હઠાવે અને અંકુશમાં રાખે એવા પરમાત્મા શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનો આપણને આશ્રય છે તેનું બળ રાખશો. ...”

૩

“... અનંતકોટિ બ્રહ્માંડોના અધિપતિ સર્વેશ્વર ભગવાન

શ્રીસ્વામિનારાયણ છે ને તે સર્વકર્તા અને સર્વવ્યાપક છે. તેમના આપણે આશ્રિત છીએ એમ વારંવાર આપણે બોલીએ, લખીએ તથા સ્તુતિ કરીએ છીએ છતાં પણ સામાન્ય જેવી મુસીબત આવે તેમાં આપણે ગભરાઈ જઈએ તે બરોબર નથી. ‘મારી મરજી વિના રે, કોઈથી તરણું નવ તોડાય’ એ સૂત્ર જોરશોરથી આપણે બોલીએ-ગાઈએ, પણ આપણી મરજી વિરુદ્ધ પરમાત્મા આપણા સુખને અર્થે કાંઈ થવા દે ત્યારે આપણે વિદ્વળ થઈએ એ ઉત્તમ પ્રકારનો નિશ્ચય જાંખો પાડી દે. માટે હિંમત રાખવી. પરમાત્માનાં માતાપિતા હોવા છતાં, ધર્મદેવ અને ભક્તિમાતાને, વસુદેવ-દેવકીજીને અને દશરથ-કૌશલ્યાને કેટલી બધી મુશ્કેલીઓ આવી છતાં તેઓ ભગવાનના આશ્રયમાંથી ચલાયમાન ન થયાં પણ વધુ દૃઢ થયાં એ જીવન દૃષ્ટિ સમક્ષ તમારે રાખવું જોઈએ. ભગવાન સારું કરે છે ને કરશે જ. ...”

૪

“... હાલ આપણ સર્વે પરમાત્માની કસોટીમાંથી પસાર થઈએ છીએ. માટે હિંમત રાખી આ કસોટીમાં પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનના આપણે દૃઢ આશ્રિત છીએ અને એમના સિવાય અન્ય કોઈનો આશ્રય આપણને નથી એમ દૃઢતા રાખીશું તો કસોટી અને કપરા કાળમાંથી સફળતાપૂર્વક આપણે પસાર થઈ શકીશું. ...”

૫

“... કોઈ પણ જાતની ચિંતા રાખશો નહિ. સર્વ રીતે ભગવાન રક્ષણ કરે છે ને કરશે. જે ભગવાન ભજે છે તેની લાજ ભગવાનના હાથમાં છે. અને તે પોતાના ભક્તની લાજ, આબરૂ અને ટેક રાખે જ છે. તમો કોઈ પણ જાતની ચિંતા નહિ રાખતાં અખંડ પ્રગટ પુરુષોત્તમ શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવના ઉપર દૃઢ આશરો અને વિશ્વાસ રાખી તેમનું મનન અને નિદિધ્યાસ સાથે ભજન કર્યા કરશો. સર્વ રીતે તે પરમ કૃપાળુ સારુ કરશે. ત્યાં તમે કોઈ પણ જાતની ચિંતા ન રાખતાં તમારા કામમાં સાવધાની રાખી, તમારું અને બીજાનું રક્ષણ થાય એમ વર્તશો. ...”

૬

“... કસોટીના વખતે આપણી સમજણ ઉપયોગમાં આવે છે. આપણા નિયંતા અને માલિક એક શ્રીહરિ જ છે. શ્રીહરિ સદા દિવ્ય અને સુખમય હોઈ એમની સર્વે ક્રિયાઓ આપણા સુખને અર્થે જ છે. શ્રીજી સર્વકર્તા છે. એમની મરજી વિના સૂકું પાંદડું ફરતું નથી. સર્વ જગતના નિયંતા શ્રીજી જ છે. જન્મવું, મરવું વગેરે શ્રીજીને આધીન છે. આપણે શ્રીહરિના સેવકો છીએ તો સેવકનો ધર્મ એ જ છે કે પોતાના માલિક પોતાને જે સ્થિતિમાં જ્યાં મૂકે ત્યાં આનંદથી ગ્લાનિ પામ્યા સિવાય રહેવું. તો આપણો ધર્મ છે કે શ્રીજી આપણને જે સ્થાનમાં મૂકે તે સ્થાન આપણે બરોબર સાચવવું એમાં જ શ્રીજીની પ્રસન્નતા મેળવી શકાય છે. સંપ્રદાયના ઇતિહાસમાં એવા ઘણા દાખલાઓ જવલંત છે કે લોકલાજ, જગતનાં મહેણાં, કુટુંબ-પરિવાર વગેરેની મહોબત, શરીરસુખ વગેરેની પરવા શ્રીજી આશ્રિતોએ કરી નથી. શ્રીજી આશ્રિતોએ તો કેવળ શ્રીજીની પ્રસન્નતા જ મેળવવા શ્રીજીની આજ્ઞા પ્રમાણે શ્રીજી જે સ્થિતિમાં મૂકે તે સ્થિતિમાં રહી વર્તવામાં જ પોતાનું જીવનધ્યેય માનેલું. એ ઇતિહાસો વાંચી જ્યારે એ મહાન પુરુષોના પગલે ચાલવાનો આપણને પ્રસંગ મળે ત્યારે કાયર ન થતાં બળવાન અને હિંમતવાન થવું જોઈએ અને થતી કસોટીમાંથી પસાર થવું જોઈએ.

આપણો આ દેહ છેલ્લો છે. અને આ છેલ્લો દેહ આપણે શ્રીજીને અર્થે જ ધારણ કર્યો છે તો પછી શ્રીજી રાખે તેમ રહેવું એ જ આપણો એક જ ધર્મ છે. અને તેમ રહેતાં દેહ જીવો કે મરો, લોક મશ્કરી કરો કે પ્રશંસા કરો— ગમે તેમ થાય તોપણ આપણે આપણો ધર્મ મૂકવો ન જોઈએ. અને અજ્ઞાનમય લોકોના શબ્દોથી ગ્લાનિ ન પામવી જોઈએ.

પૂ. જીવુબા, લાડુબા વગેરે મહાન મુક્તો હતાં તોપણ તેમને વિશે અને તેમના પ્રતિ અજ્ઞાની લોકો તો ગમે તેવા શબ્દપ્રહારો કરતા હતા. પરંતુ એ મહાન વ્યક્તિઓને અજ્ઞાની લોકોની દરકાર જ ક્યાં હતી ? એમને તો એક જ શ્રીજી પ્રતિ જ દૃષ્ટિ અને ધ્યાન હતું. હાથીની પાછળ કૂતરાં ભસે તોય હાથીને ક્યાં તેની દરકાર હોય છે ! હાથી પોતાના સ્વરૂપમાં અને સ્થાનમાં મસ્ત છે. ચક્ષુવાળો માણસ ખરીબોટી વસ્તુ જોઈ

શકે છે. આંધળા માણસને બધું કાળું અને એકસરખું જ લાગે છે તેમ જ અજ્ઞાની માણસોના શબ્દો અજ્ઞાનાધંકારમય જ હોય છે. તે શબ્દોથી જ્ઞાની માણસે ગ્લાનિ ન પામવી જોઈએ.

એનાદિ કાળથી જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીનો ઝઘડો ચાલ્યા જ કરે છે. એ ઝઘડો નવો જ નથી. માટે અજ્ઞાનીઓના શબ્દોથી કોઈ પણ રીતે મનમાં ખેદ ભગવદાશ્રિતે પામવો નહિ. છેલ્લું પ્ર-૧૩મું વચનામૃત તથા લો. ઉજું વચનામૃત બરોબર વાંચવાથી અને સમજવાથી દરેક રીતે શાંતિ થશે.

તમારી પાસે શ્રીજી છે, એ તમારાથી દૂર નથી. એમને તમે જોશો અને તમારી મૂંઝવણો દૂર થશે. ...”

૭

“... કેટલીક વખત વ્યવહારમાં આપણે ઉચ્છ્રંખલ ન થઈએ અને પરમાત્માનો આશ્રય વધારે આર્તપણાથી રહે તે સારુ પણ પરમાત્મા કેટલીક ઉપાધિ દેખાડે. પણ તેથી ગભરાઈ જઈ પરમાત્માનું ભજનસ્મરણ ગૌણ ન કરતાં વધારે શૂરવીરપણાથી શ્રીજીનો આશ્રય દૃઢ કરતા રહેવું. ...”

૮

“... બાળકો જેમ અશાંતિ થાય તો પોતાનાં માતાપિતાને વળગી પડે છે તેમ ભગવદાશ્રિતને આપત્તિકાળ જેવું કંઈક લાગે તો તે સર્વશક્તિમાન સર્વત્ર વ્યાપક વિભુ પોતાના ઇષ્ટદેવ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજને અતિ આર્તપણે ભગવદાશ્રિત વળગી પડે છે. માટે તમો સર્વે અતિ આર્તભાવથી એ પરમ કૃપાળુ મહાપ્રભુને વળગી પડશો. ...”

૯

“... હનુમાનજીને નિષ્ઠા હતી તો તે નિષ્ઠાનું સ્મરણ કરાવતાં જ એટલું બધું બળ આવ્યું કે અગાધ અને વિશાળ દરિયો ઉલ્લંઘી ગયા. દરિયામાં તરવાની જરૂર ન પડી. પરંતુ દરિયો ઉલ્લંઘી ગયા.

આપણે પોતાને સર્વોપરીના ઉપાસક ગણીએ છીએ. જે સર્વોપરી છે એનો નિયંતા અન્ય કોઈ હોઈ શકે નહિ. એનાથી અન્ય કોઈની શક્તિ

વધુ ન જ હોય પણ ઓછી હોય. અન્ય કોઈને શક્તિના દાતા એ જ છે. માટે તમો એ પરાત્પર પુરુષોત્તમ નારાયણના ઉપાસક છો તો હનુમાનજીની માફક તમારામાં એ પરમાત્માનું બળ આવવું જ જોઈએ અને તેવી દૃઢતા રાખવાથી તમામ વિઘ્નો ઉલ્લંઘી જવાશે જ એવી તાકાત અને હિંમત રાખવાં જોઈએ. રામરાવણયુદ્ધમાં હનુમાનજીની પોતાના ઈષ્ટદેવને વિશેની નિષ્ઠા કેટલી બધી તાકાતથી મેળવ્યા કરે છે તેનો વિચાર કરો તો તમને લઘુતા ન આવવી જોઈએ. મૂંઝવણ થાય પરંતુ મૂંઝવણના ઉકેલનારા શ્રીહરિનું આર્તભાવે સ્મરણ કરશો એટલે મૂંઝવણનો ઉકેલ તરત જ આવશે. ...”

૧૦

“... આપણા ઈષ્ટદેવ સત્ય છે. એમની ઈચ્છાથી અસત્ય સત્ય થઈ જાય છે. એઓને હંમેશાં સત્ય પ્રિય છે. પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય દર્શન કરી એમનો આશ્રય કરી સર્વ પ્રકારે શાંતિ અને આનંદ પામે તે સારુ પોતે સર્વને કૃપા કરી દૃષ્ટિગોચર થયા. તે મનુષ્યજીવનમાં પણ પોતે સત્યપરાયણ, સત્યપ્રિય અને કેવળ સદાચરણયુક્ત રહી દરેકને પવિત્ર અને પતિતપાવન જીવન જીવતાં શીખવ્યું. એવા પરમ હિતકારી મહાપ્રભુનો આશ્રય પણ આપણને જે મહાનુભાવ મહાપુરુષથી થયો તેનું જીવન પણ પોતાના સ્વામીને અનુરૂપ જ હતું એ આપણે જોયું છે, અનુભવ્યું છે. માટે અન્ય જીવોની આગળ તમો કંગાળપણું રાખશો નહિ. આપણે સાચા છીએ અને પ્રામાણિક છીએ તો એ મહાપ્રભુ અવશ્ય જ આપણું રક્ષણપોષણ કરે છે ને કરશે. માટે ચિંતા રાખવી નહિ. ગભરામણ કરવી નહિ. આપણા ઈષ્ટદેવ ઓગણપચાસ વર્ષ સુધી સર્વને નયનગોચર થયા તે દરમિયાન તેઓને પણ આ જગતનો દૃઢતાપૂર્વક - સર્વોપરીપણે સામનો કરવો પડેલો તે તમો કેમ ભૂલી જાઓ છો ? માટે હિંમત રાખશો. એ મંગળકારી મહાપ્રભુ તમારી પાસે નથી એમ તમો કેમ માનો છો ? એ મહાપ્રભુજીને તમો નહિ દેખી શકતા હો પણ એ મહાપ્રભુજી તમારામાં છે, તમારી આસપાસ પણ છે અને તમોને જુએ છે, રક્ષે છે, પોષે છે માટે બળવાન રહેશો. નિષ્કુળાનંદ સ્વામીના શબ્દો યાદ રાખો કે —

“શીદને રહીએ રે કંગાળ રે સંતો

શીદને રહીએ રે કંગાળ :

જ્યારે મળ્યો મોટો માલ રે સંતો

શીદને રહીએ રે કંગાળ:”

માટે બળ રાખશો. બધી ઉપાધિ શાંત થશે જ. નિર્મૂળ થશે જ. ...”

૧૧

“... સર્વના માલિક અને સર્વના નિયંતા સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા શ્રીહરિનું સ્મરણ દરેક વિઘ્નને નાશ કરનાર અને સર્વ પ્રકારે મંગળકારી છે. પણ આ જગત અને વ્યવહારનો પ્રસંગ જ એવો છે કે આપણને એ મંગળમય પરમાત્માનું વિસ્મરણ કરાવી, વ્યવહારમાં અને સર્વ ક્રિયામાં પરમાત્માનું પ્રધાનપણું આપણને ન રાખવા દે. તેથી કોઈક કોઈક વખત પરમાત્મા કેવળ આપણા જ હિતને અર્થે વ્યવહારમાં કાંઈ ઉપાધિ જેવું દેખાડે કે જેથી આપણે એ પરમ મંગળમય પરમાત્માનું સ્મરણ-ચિંત્વન કરવા મંડી પડીએ અને આપણી થતી ભૂલ સુધારીએ. ...”

૧૨

“... પરમાત્મા તમારી પાસે છે. આંખો મીંચીને આપણે એ પરમાત્માનું નિત્ય ધ્યાન કરીએ છીએ. એ પરમાત્મા આપણામાં છે. માટે જ આપણે આંખો મીંચી એમનામાં વૃત્તિ રાખી એમનું ધ્યાન કરીએ છીએ. માટે જ તમો સર્વે એ મંગળમય પરમાત્મા તમારી પાસે જ છે એમ સચોટ શ્રદ્ધાપૂર્વક નિશ્ચય જાણશો. પળે પળે એ તમારું રક્ષણપોષણ કરે છે જ.

આવક કરતાં વધુ ખર્ચ ન કરવો એ શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞા ઉપર સતત દૃષ્ટિ રાખશો. ...”

૧૩

“... દેશકાળ એવાં વિચિત્ર છે પણ તેથી ગભરાવાનું નથી. આપણા સર્વના માલિક-સ્વામી-પોષક-રક્ષક-નિયંતા, સર્વશક્તિમાન, સર્વેશ્વર એક શ્રીહરિ છે. માટે આપણે લેશ પણ ગભરાવાનું નથી. મુસીબતોનાં વાદળ એક પછી એક આવ્યા કરે પણ તેથી અકળાવાનું કે

મૂંઝાવાનું નથી. પણ હિંમત રાખી, બુદ્ધિ સ્થિર રાખી, એ પરમ કૃપાળુ પ્રભુનો વિશ્વાસ-આધાર-આશ્રય રાખી એમનું ભજન-સ્મરણ-ચિંતન ને મહિમા વિચારતાં વિચારતાં આપણું કર્તવ્ય કર્યા કરવું તેથી એ પ્રભુ અવશ્યમેવ આપણને આનંદ - શાંતિ કરાવશે જ. ...”

૧૪

“... ‘હરિને ભજતાં હજુ કોઈની લાજ જતાં નથી જાણી રે’ માટે એ મહાપ્રભુજીનો આધાર રાખી, તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે જીવન જીવવાનો આગ્રહ રાખવો. સૌ સારાં વાનાં થશે, થશે અને થશે જ એ નિઃસંશય નિશ્ચય છે. માટે નિશ્ચિત મને એ મંગળમય પ્રભુનું સ્મરણ-ચિંતન કરતા રહેશો. બધાં વિઘ્નો આપોઆપ નષ્ટ થશે.

ભગવત્સ્મરણ સર્વ-વિપત્તિ-મોક્ષ (સર્વે મુશ્કેલીઓમાંથી મુક્ત) કરનાર છે. ...”

૧૫

“... મુસીબતો આવે છે ને વિખરાઈ જાય છે જેના પરિણામે તમોને અધિક બળ આવે છે. એ સર્વ શાંતિ અને સર્વ મંગળ કરનાર સર્વેશ્વર પ્રભુ શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવની તમારા ઉપર અમૃતદષ્ટિ અને પ્રસન્નતા તેમ જ કાળજી છે એ દેખાઈ આવે છે. સંપ-શીલ-બળ-તેજસ્વીપણું-સાત્ત્વિકતા-પવિત્રપણું એ બધા પરમાત્માના ગુણ છે. જેનામાં એ ગુણ આવે છે તેની પાસે સર્વ મંગળકારી પરમાત્મા સતત રહ્યા છે એમ નિશ્ચય થાય છે. આપણી ખામી દૂર કરવા સારુ પરમાત્મા કસોટીએ આપણને ઘસે છે અને આપણને શુદ્ધ કરે છે. ...”

૧૬

“... ચિંતા અને દુઃખના સમયમાં ભગવદાશ્રયની દૃઢતા, મંગળકારિતા અને સર્વેશ્વરતા સમજી તેમનું (પરમાત્માનું) ચિંતવન કરી કાર્યાકાર્યનો યોગ્ય નિર્ણય કરીએ એ જ ભગવદાશ્રિતનું લક્ષણ છે. ...”

૧૭

“... ભગવાનનાં વચન અને ભગવદાશ્રય એ જ હમેશાં સત્ય અને

કાયમ રહે છે. ગમે તેવો આપત્તિકાળ આવે પણ ભગવદાશ્રય અને ભગવાનના આદેશને વિશે અવિશ્વાસ ન આવે અને દૃઢતા રહે તો આપત્તિકાળ ઉલ્લંઘી શકાય છે. ...”

૧૮

“... ભગવાનની આજ્ઞારૂપી અમોઘ શસ્ત્ર જેની પાસે છે તે જ સર્વ આપત્તિ સફળતાપૂર્વક ઉલ્લંઘી શકે છે.

પરમાત્મા સર્વેશ્વર છે. સર્વનિયંતા છે અને કેવળ મંગળકારી છે. એ પરમાત્મા આપણી પાસેથી ખસે ત્યારે જ દુઃખ આવે છે. ગમે તેવાં ઉચ્ચ ભાવનાં સૂત્રો બોલીએ કે વાંચીએ પણ જો તે સૂત્રો જીવનમાં ન વણાયાં હોય તો તેનો આસ્વાદ ઈન્દ્રિયોમાં જ રહે પણ તે સ્વાદ આત્મા સુધી ન પહોંચે. પરંતુ પરમાત્મા કેવળ કૃપાળુ છે એટલે તે આપણી કૃતઘ્નતા સામું ન જોતાં પોતાના બિરદ સામું જુએ છે અને આપણું રક્ષણ કરે છે. ...”

૧૯

“... હિંમત રાખશો. નેળનાં ગાડાં નેળમાં રહેતાં નથી. જેવાતેવા પણ આપણે શ્રીજીના આશ્રિત છીએ એટલે આપણું પોષણ-રક્ષણ અને પ્રગતિ એ કરશે જ એવી ખાતરી શિથિલ થવા દેશો નહિ અને સર્વેને પરમ દિવ્ય મંગળકારી મહાપ્રભુના બિરદનું સ્મરણ કરાવશો. ...”

૨૦

“... આપત્તિના સમયે જ નિશ્ચયની ઉત્તમતા જણાઈ આવે છે. માટે તમો પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન સર્વકર્તા છે, સર્વ-મંગળકારી છે, સર્વનિયંતા છે અને સર્વના અને પોતાના આશ્રિતમાત્રના સદૈવ હિતકારી છે. તાત્કાલિક ન જણાય પણ આ પ્રસંગ પણ તમારા હિતનો જ પરમાત્માએ ઉપસ્થિત કર્યો છે, એમ દૃઢતાપૂર્વક ગણી, શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવને સંભારીને ક્રિયાઓ કરશો. જરૂર એ દયાળુ દેવ તમારું હિત કરશે. ...”

૨૧

“... વિ. વિ. કે ભગવાન સ્વામિનારાયણે સ્વસ્વરૂપ ‘શિક્ષાપત્રી’માં

આપણને આદેશ આપેલો છે કે : દેવસંબંધી, મનુષ્યસંબંધી કે રોગાદિક આપત્તિ આવે ત્યારે પોતાનું અને અન્યનું રક્ષણ થાય એમ વર્તવું. પણ એથી બીજી રીતે ન વર્તવું તેમ જ આચાર-વ્યવહાર અને પ્રાયશ્ચિત-તે પોતાની વય-દેશ-કાળ-દ્રવ્ય-જાતિ-શક્તિ અનુસારે કરવાં. તમારે હાલ આપત્કાલ છે અને તે આપત્કાલ કેમ આવ્યો તેનાં કારણોમાં ઊતરવાની જરૂર નથી. પણ આપત્કાલ ઉલ્લંઘવામાં પરમાત્માના આશ્રયના બળની જરૂર છે. પોતાના માણસોની રક્ષા કરવાની પરમાત્માએ પ્રતિજ્ઞા લીધેલી છે. પોતાનાં માણસોનું આ લોક અને પરલોકમાં સર્વ પ્રકારે શ્રેય કરવું એવી પરમાત્માની પ્રતિજ્ઞા છે. માટે આપણે પરમાત્માના માણસ થવું અને એમનો અનન્ય આશ્રય રાખી એમના સ્મરણપૂર્વક, ધર્મ સહિત અને એટલે પરમાત્માની આજ્ઞાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરતા રહેશો. પરમાત્મા સારું જ કરશે. ...”

૨૨

“... કાયરપણું, રંકપણું, નિરાધારપણું, અશક્તપણું શ્રીજીનો આશ્રિત રાખે જ નહિ. શ્રીજીનું જીવન આપણે તપાસીએ તો જીવના દરેક પ્રકારનાં કલ્યાણ કરવાના પોતાના કેવળ પરોપકારી કાર્યમાં શ્રીજીને આ જગતમાં પર્વત જેવડાં ઘણાં વિઘ્નો આવ્યાં, છતાં શ્રીજી પોતે અડગ રહી તે વિઘ્નો વિદારી કેવળ જીવોનું હિત જ કરવામાં રચ્યાપચ્યા રહ્યા. આપણે તો શ્રીજીનો આશ્રય રાખી આપણું જ હિત કરવાનું ધ્યેય રાખીએ છીએ તો તેમાં શ્રીજી આપણને સહાયભૂત કેમ ન થાય ? થાય જ. એ આપણા છે, આપણે એમના દાસ છીએ એવી અચળ ગ્રંથિથી શ્રીજી સાથે આપણે બંધાયેલા છીએ. માટે કોઈના ઉપર પણ રાગદ્વેષ રાખ્યા વિના, કેવળ શ્રીજીની પ્રસન્નતા સારુ જ શ્રીજીના વચન પ્રમાણે વ્યવહાર-ઉદ્યમ કરવાથી ને જીવન જીવવાથી આપણું અને આપણી સાથેના સર્વનું સર્વ પ્રકારે શ્રેય જ છે એમાં લેશ પણ શંકા નથી. ...”

૨૩

“... ભગવાનનો ભક્ત કોઈ પણ પ્રકારે જગત અને દેહ બંધનકારક ન થાય તે સારુ જ પોતાને થોડી ઉપાધિ સંસારમાં રહ્યા કરે એવી વિનંતી પરમાત્માને નિત્ય કરતો હોય છે. માટે શરીર કે વ્યવહારમાં

કાંઈ ઉપાધિ રહે કે ઉપસ્થિત થાય તેથી ભગવદાશ્રિતે લેશ પણ ગભરાવું નહિ. કોઈ પણ અવસ્થામાં સ્ત્રીનું રક્ષણ-પોષણ એનો પતિ કરે છે, કારણ કે એ પતિનો સ્વાભાવિક ધર્મ થયો છે તેમ જ જે ભક્તના સ્વામી પરમાત્મા છે, જે ભક્તના આધાર પ્રભુ છે, અને જે સર્વ પ્રકારે સુખ દેનાર છે તે જ પ્રભુ આપણા નિયામક, હિતચિંતક અને હિતકર અને સુખદાતા છે. ...”

૨૪

“... પરમાત્માએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે આ ‘શિક્ષાપત્રી’ કે જે મારી વાણી અને તેથી મારું સ્વરૂપ છે તે પ્રમાણે જે વર્તશે અગર વર્તવા પ્રયત્નશીલ રહે છે તે ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થની સિદ્ધિને નિશ્ચય પામવાનો. પરમાત્મા સર્વેશ્વર છે અને એમના આશ્રિતમાં એમના ગુણ આવે છે. રાજ્યાશ્રિત હોય છે તો તેનો જેટલા પ્રમાણમાં રાજ્યાશ્રય તેટલા પ્રમાણમાં રાજ્યસત્તા તે મેળવે છે. તેમ સર્વેશ્વર પરમાત્માનો જેટલા પ્રમાણમાં આશ્રય તેટલા પ્રમાણમાં પરમાત્માનું ઐશ્વર્ય-ગુણ તે આશ્રિતમાં આવે છે જ. માટે પરમાત્માનો આશ્રિત કોઈ દિવસ માંયકાંગલો કે નિર્બળતા ધારણ કરનારો હોય નહિ પણ સિંહનું બચ્ચું તો પણ નિર્ભય થઈને શૂરવીરપણાથી ફરે છે. ...”

૧

“... જીવ પોતાની બુદ્ધિના અભિમાને અગર બુદ્ધિહીનત્વને લીધે પરમાત્માનું વચન લોપે છે. તેનું કડવું ફળ જ્યારે પરમાત્મા ભોગવાવે છે ત્યારે જ ભાન આવે છે. પણ માયામાં ફસાયેલા હોય અને ભગવાનની આજ્ઞા તીર્થમાં લોપવાથી વજ્રલેપ થયેલા પાપને લીધે બુદ્ધિમાં અંધકાર વ્યાપી ગયેલો હોય એટલે દુઃખના ખાડામાં સબડ્યા કરે છે. એટલે ઝાંખ્યપ અને અશાંતિ વધતાં જ જાય છે. આપણે ભગવાનની આજ્ઞા જાણતા હોઈએ તો આપણે તો બરાબર પાળવી જ જોઈએ. આજ્ઞા લોપવામાં ગતાનુગતપણું રાખનારને ભગવાનનો નિશ્ચય જ નથી એમ મારું માનવું છે. ...”

૨

“... સર્વેશ્વર મંગળકારી સર્વકર્તા નિયંતા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ છે અને તેમની પ્રસન્નતા મળે તે મુજબ જીવન જીવવાથી જ સુખશાંતિ મળે છે એવો દૃઢ નિશ્ચય અને વિશ્વાસ હોવાથી મન અને સંજોગ ગમે તેવા વિરુદ્ધના વિચાર કરે પણ ધર્મ લોપીને એટલે પરમાત્માની આજ્ઞા ઉવેખીને કોઈ પણ મોટો લાભ મળતો જ નથી એવી દૃઢ માન્યતા હોવાથી પરમાત્માની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ કાંઈ પણ કાર્ય ન થાય એ જ જીવનની સાફલ્યતા ગણી છે. ...”

૩

“... ‘શિક્ષાપત્રી’માં શ્રીજી મહારાજે જે જે આદેશો આપેલા છે તદનુસાર વર્તવાનો આગ્રહ રાખનારની રક્ષા-પુષ્ટિ અને પ્રગતિ શ્રીજી પોતે કરે છે એવી શ્રીજીની પ્રતિજ્ઞા છે. માટે નોકરી કરતાં કરતાં, ધંધો કરતાં કરતાં, પ્રવૃત્તિ કરતાં કરતાં પણ શ્રીજી મહારાજના સ્વરૂપમાં વૃત્તિ રાખવાની ટેવ પાડવી અને તે સારુ જેમ ખાતાના નિયમો ઉપર સતત દષ્ટિ રાખી નોકરી કરવાની ટેવ પડી ગઈ છે તેમ ભગવાનના આદેશો ઉપર સતત દષ્ટિ રાખીને નોકરી કરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. ...”

૪

“... મારું એવું દૃઢપણે માનવું છે કે પરમાત્મા દરેકની સાથે

પરમાત્માની આજ્ઞાઓ પર દષ્ટિ રાખવા વિશે

“... પરમાત્મા કહે તે પ્રમાણે વર્તન કરવું તે સારું વર્તન કહેવાય. ‘શિક્ષાપત્રી’ પરમાત્માએ સર્વ જીવનું હિત કરવા લખી છે, જેથી તે પ્રમાણે વર્તન કરવું તે જ ધર્મ, તે જ ભક્તિ કહેવાય. અને જ્યાં ધર્મ-ભક્તિનું એકીકરણ થાય ત્યાં જ પરમાત્માનું પ્રાગટ્ય થાય છે અને સુખી થવાય છે. ...”

પોતાની અંતર્યામી શક્તિએ કરીને છે જેથી જે મનુષ્ય, એ પરમાત્મા પોતાની પાસે સદા છે જ એમ માનીને કે જાણીને સદાચાર પાળે છે તે હમેશાં સુરક્ષિત, સબળ અને સુખી રહે છે. તેટલા સારુ ‘શિક્ષાપત્રી’ શ્લોક ૧૦૭માં પરમાત્માએ પોતે ક્યાં રહે છે તે હકીકત સ્પષ્ટ અને સરળ શબ્દોમાં જણાવી છે. પણ તે ઉપર ધ્યાન રહેતું નથી તેથી નિર્બળ રહેવાય છે ને લાલચને વશ થઈ સદાચારનું ઉલ્લંઘન થાય છે. ‘સદાચાર’ શબ્દનો સ્પષ્ટ અર્થ સારું વર્તન એવો થાય છે. અને એ સારું વર્તન એ જ ધર્મ કહ્યો છે. ક્યું વર્તન સારું કહેવાય એમાં મતભેદ છે. પણ એક વાત નિશ્ચિત છે કે પરમાત્મા કહે તે પ્રમાણે વર્તન કરવું તે સારું વર્તન કહેવાય. ‘શિક્ષાપત્રી’ પરમાત્માએ સર્વ જીવનું હિત કરવા લખી છે, જેથી તે પ્રમાણે વર્તન કરવું તે જ ધર્મ, તે જ ભક્તિ કહેવાય અને જ્યાં ધર્મ-ભક્તિનું એકીકરણ થાય ત્યાં જ પરમાત્માનું પ્રાગટ્ય થાય છે ને સુખી થવાય છે. ...”

૫

“... દીનપ્રતિદીન મને એમ લાગે છે કે જેટલા પ્રમાણમાં શ્રીજીની આજ્ઞા પાળવામાં આપણી દૃઢતા, તત્પરતા ને ત્વરા ને ઉમંગ તેટલા પ્રમાણમાં આપણા ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષ આદિ પુરુષાર્થોની સિદ્ધિ છે. જાણેઅજાણે એ આજ્ઞા પાળવામાં જેટલી શિથિલતા તેટલી આપણને અશાંતિ અને અસુખ આવે છે. ...”

૬

“... સર્વકાળના કાળ સર્વેશ્વર શ્રીજી મહારાજના આશ્રયનું બળ રાખશો ને દિવસે દિવસે વૃદ્ધિને પમાડશો તો તમોને એ મહાપ્રભુનો આનંદ, શાંતિ અને સુખ પ્રાપ્ત થયા કરશે જ એ નિર્વિવાદ છે. એ પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ જે નિયમો અનુસાર જીવન જીવવાનો આપણને આદેશ કર્યો છે તે નિયમો ત્રિકાળાબાધિત સત્ય છે. તેમાં ફેરફારનો અવકાશ નથી. સૂર્યચંદ્રના ઉદય-અસ્તપણામાં ફેરફાર માણસ કરી શકતો નથી તેમ જ એ મહાપ્રભુના નિયમોમાં માણસ કાંઈ ફેરફાર કરી શકતો નથી. અને પોતાના અભિમાનથી દોરાઈ ફેરફાર કરે છે તેથી દુઃખી દુઃખી થઈ જાય છે. જેથી આપણે તો એ મહાપ્રભુના નમ્ર આશ્રિત હોઈ તેમનાં વચનોમાં સતત રહેવા સતત પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ. ...”

૭

“... મારો અનુભવ છે અને મને ખાતરી પણ થઈ છે કે મારો અનુભવ ખરો છે કે પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાને કરેલી આજ્ઞા (આપણને સમજાય કે ન સમજાય તોપણ તે) પ્રમાણે જે વર્તે તે જ સુખશાંતિ અને આનંદ મેળવે છે. વિદ્વાન હોય, સત્તાધારી હોય, બળવાન હોય, ગરીબ હોય કે લક્ષ્મીવાન હોય પણ જો તે પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાને કહેલી આજ્ઞા પ્રમાણે જીવન જીવે અને જિવાડે તો જ તે સુખ-શાંતિ-આનંદ મેળવી શકે અને અપાવી શકે. માટે મારી તમને આગ્રહ સાથેની સૂચના છે કે ‘શિક્ષાપત્રી’ સ્વામિનારાયણ ભગવાને દરેકના સુખ-શાંતિ અર્થે લખેલી છે ને તેથી જે તે પ્રમાણે વર્તે છે કે વર્તવાનો પ્રયત્ન કરે છે તે જ સાચી શાંતિ, સાચું સુખ અને સાચો આનંદ મેળવી શકે છે.

પરમાત્માએ ‘શિક્ષાપત્રી’માં કહેલી આજ્ઞાઓ જેમ જેમ તમારા જીવનસંસારમાં પાળતા જશો તેમ તેમ તમારાં સુખ-શાંતિમાં વૃદ્ધિ થતી તમો અનુભવશો. ...”

૮

“... ભગવદાજ્ઞાઓ છે કે (૧) માતાપિતા, ગુરુ અને રોગાતુરની યાવત્ જીવન યથાશક્તિ સેવા કરવી; (૨) કોઈનો વિશ્વાસઘાત ન કરવો કે ન કરાવવો. માતાપિતાનું પાલનપોષણ કરવા આપણે બંધાયેલા હોઈ તે પ્રતિજ્ઞા આપણે પાળવી જોઈએ. પતિપત્ની સાથે જીવી અને રહી જીવનયજ્ઞ આનંદથી, સહકારથી, ઉત્કૃષ્ટપણે, કેવળ ભગવાન પ્રસન્નતાર્થે પૂર્ણ કરવો એ મનુષ્યમાત્રનું કર્તવ્ય છે. સાચું માર્ગદર્શન એ છે કે મનુષ્ય સ્વધર્મનિષ્ઠ એટલે સ્વકર્તવ્યનિષ્ઠ બને. ખરો ઉપદેશ પણ એ જ છે કે ઉપદેશ ગ્રહણ કરનાર સ્વધર્મનિષ્ઠ-સ્વકર્તવ્યનિષ્ઠ બને. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગીતાનો ઉપદેશ અર્જુનજીને કર્યો અને તે ઉપદેશ ગ્રહણ કરી અર્જુનજી સ્વધર્મનિષ્ઠ - સ્વકર્તવ્યનિષ્ઠ બન્યા અને જીવનમરણના યુદ્ધમાં ઘણા વિપરીત સંજોગોમાં પણ વિજયી બન્યા. જે માતાપિતાનું જીવન સુખમય અને પ્રભુપરાયણ ન કરી શકે તે પુત્ર નથી. જે પુત્રપુત્રીનું જીવન સુખમય ને કર્તવ્યપરાયણ ન કરી શકે તે માતાપિતા નથી. જે પતિ પોતાની પત્નીનું

અને પત્ની પોતાના પતિનું જીવન સુખમય - પ્રભુમય ન કરી શકે તે પતિ નથી તેમ જ પત્ની નથી. જે ગુરુ પોતાના શિષ્યનું, અને જે શિષ્ય પોતાના ગુરુનું જીવન શાંતિમય-પ્રભુમય-સુખમય ન કરી શકે તે ગુરુ નથી તેમ જ શિષ્ય નથી. આ અનુભવસિદ્ધ સત્ય સિદ્ધાંતો છે તે મેં વણમાગ્યા તમોને લખી જણાવ્યા છે તેનો સ્વીકાર કરવો કે ન કરવો, તે જીવનમાં ઉતારવા કે ન ઉતારવા તે દરેકની મરજી ઉપર અવલંબે છે. ...”

૯

“... મનુષ્યજીવનમાં ભગવદ્દાજ્ઞા પ્રમાણે નીતિથી જીવન જીવવાથી જે આર્થિક સ્વતંત્રતા મળે છે તેથી જ જીવન શાંતિ અને સુખ આપનારું થાય છે. આવી આર્થિક સ્વતંત્રતા વિના વ્યક્તિ, સમાજ કે રાષ્ટ્ર સારી સ્વતંત્રતા મેળવી શકતા નથી તેમ જ ભોગવી શકતા નથી પરંતુ ગુલામીમાં જ રહે છે. માટે ત્યાં તમો થોડો વધુ વખત રહી આર્થિક સ્વતંત્રતા નીતિથી મેળવી લો ને પછી ભારત આવી તમારો સ્વતંત્ર ધંધો કરો તે હિતકર અને સુખકર છે. એ વિચારે મેં હા પાડી છે. પૈસા કમાવા સારુ ત્યાં કાયમ રહેવાની આવશ્યકતા છે જ નહિ. પરમાત્માએ ‘શિક્ષાપત્રી’માં જે જીવનલાઈન નક્કી કરી આપી છે તે લાઈન ઉપર ને મર્યાદામાં રહીને જે જીવન જીવે છે તે સર્વ પ્રકારે શાંતિ-સુખ અને ખરું સ્વાતંત્ર્ય ભોગવી શકે છે એવી પરમાત્માએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે. માણસ પોતાની લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરવા આગ્રહ રાખે છે તો પરમાત્મા જે સર્વતંત્ર સ્વતંત્ર છે અને સર્વશક્તિમાન છે તેમની લીધેલી પ્રતિજ્ઞા સંપૂર્ણ સિદ્ધ થાય તેમાં આશ્ચર્ય નથી. તમો એ દયાળુ સર્વેશ્વર પ્રભુ ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ રાખશો.

મળતા સમયમાં ‘જનમંગલ’ના ૧૦,૦૦૦ પાઠ, ‘ભક્તચિંતામણિ’ અને જેને હું શાંતિપાઠ કહું છું ને માનું છું તેનાં પારાયણ કરતા રહેશો તો પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વર શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ તમારા હિતના તમારા સર્વ મનોરથ પૂર્ણ કરશે જ. ...”

૧૦

“... પરમાત્માએ સદાચારને જ ધર્મ કહ્યો છે ને સદાચાર જે પાળે

છે તે ધર્મિષ્ઠ કહેવાય છે. અને જે ધર્મને પ્રિય છે તે જ ધર્મપત્ની ભક્તિને પ્રિય હોય છે. અને એ ધર્મ એટલે પરમાત્માએ કહેલા સદાચાર પાળવાના - જીવન જીવવાના નિયમો - તેને જે પાળે છે તે જ ધર્મ પાળનાર ગણાય છે. આમ પરમાત્માએ કહેલા સદાચાર, ધર્મનું પાલન કરનાર જ ભક્તિને પ્રિય છે. જેનામાં ધર્મ-ભક્તિનું સંમિલન છે ત્યાં જ પરમાત્માનું પ્રાગટ્ય કે નિવાસ છે. તેટલા સારુ ગઢડાના છેલ્લા પ્રકરણના ૨૪મા વચનામૃતમાં મુક્તાનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, શુકાનંદ સ્વામી, દાદા ખાયર, સોમલા ખાયર, સુરા ખાયર, જીવુબા, લાડુબા આદિ મોટેરાંઓને પણ શ્રીજી મહારાજે ચેતવણી આપી કે વર્તમાન ધર્મ પાળો છો તેથી સુખિયાં છો પણ દેશકાળના વિષમપણાથી મારી આજ્ઞાઓનું ઉલ્લંઘન કરશો તો હાલ ઊતરતા ભક્તજનોથી પણ ઊતરતા થઈ જવાશે માટે સદા સાવધાન થઈ - નાનીમોટી આજ્ઞાઓ વસા વીસની માનશો. એકેય આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરશો તો ઠેકાણું નહિ રહે. માટે પરમાત્માએ કહેલી આજ્ઞાઓમાં જ રહેવું એમ પરમાત્મા પોતે સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. ...”

૧૧

“... શ્રીજી મહારાજે સર્વે ઈષ્ટ સત્શાસ્ત્રનો સાર એ સ્પષ્ટપણે કહ્યો છે કે ધર્મ સહિત ભક્તિ કરવી. પણ કોઈ નાનામોટા ફળને સારુ પણ ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ. ધર્મની વ્યાખ્યા પણ પરમાત્માએ કરી છે કે ધર્મ એટલે સદાચાર. અને સદાચાર એટલે સત્પુરુષે રાગદ્વેષરહિતના પોતાના વર્તનથી જે આચાર પ્રમાણિત કર્યો હોય તે આચાર યાને વર્તન. આ વર્તુલમાં જે વિચાર કે આચાર ન આવે તે ધર્મ નહિ. માટે આપણા જીવનમાં આ ધર્મના વર્તુલની બહારનું આપણું કોઈ વર્તન-વચન-કે વિચાર આવવાં જોઈએ નહિ. દયાળુશ્રીએ આપણને ભારપૂર્વક શીખવાડ્યું છે કે ધર્મ અને મહોબતને બને નહિ. મહોબતના તેજમાં આપણાથી ભગવાનનાં વચનોનો લોપ થવો ન જોઈએ. આ લખવાનું એ જ કારણ છે કે તમો અહીંથી હજારો માઈલના અંતરે દેહે કરીને છો પણ પરમાત્માએ પોતાનું સ્થાન દરેક આત્માને વિશે કહ્યું છે. એટલે એ પરમાત્મા પોતાની વ્યાપક શક્તિથી દરેકની પાસે રહેલા હોઈ આપણી પાસે જ છે, અને એક છે તેથી આપણે પણ એકબીજાની પાસે જ છીએ. કારણ એ પરમાત્મા આપણી

પાસે છે આવી નિજા રાખીએ તો એ પરમાત્મા તમારી પાસે, મારી પાસે કાયમના હોઈ આપણું રક્ષણ-પોષણ કર્યા જ કરવાના ને કર્યા કરે છે. ...”

૧૨

“... પોતે લખીને આપેલી ‘શિક્ષાપત્રી’માં પરમાત્માએ પોતે જ પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે કે મારી લખેલી ‘શિક્ષાપત્રી’ પ્રમાણે જે વર્તશે તે આ લોક અને પરલોકમાં ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થની સિદ્ધિને નિશ્ચય (જરૂર) પામશે જ. એ પરમાત્મા પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરે છે જ. માટે તમો નીડરપણે એમની મંગળકારી આજ્ઞાઓ પ્રમાણે તમારું જીવન રાખશો. જરૂર જરૂર તમારી ઉપાધિઓ ક્રમે ક્રમે દૂર થશે જ અને પરમ શાંતિ અને આનંદથી તમો અને તમારા કુટુંબીજનો પરમાત્મા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવના ભજનપૂર્વકનું જીવન જીવશો. ...”

૧૩

“... ‘શિક્ષાપત્રી’નું વાચન દરરોજ કરીએ છીએ તેમાં પરમાત્માએ આદેશ દરેક ગૃહસ્થને આપેલો છે કે પોતાની આવક કરતાં ખર્ચ વધુ ન કરવો જોઈએ. જે આવક કરતાં વધુ ખર્ચ કરે છે તે ગૃહસ્થને મોટું દુઃખ આવે છે. માટે જ પોતાની આવકજીવકનો હિસાબ રૂડા અક્ષરે કરીને દરેકે રાખવો જોઈએ જેથી આવક કરતાં ખર્ચ ન વધે તેનો ખ્યાલ સતત રહ્યા કરે. ...”

૧૪

“... સદાચાર એ જ ધર્મ છે. તેથી પરમાત્માએ પોતે જ ‘શિક્ષાપત્રી’માં જે સદાચાર પાળવાનો આગ્રહ રાખ્યો છે તે સદાચારને આપણે યથાર્થપણે વળગી રહીશું તો જરૂર ચારે પુરુષાર્થની સિદ્ધિને આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીશું જ. પરમાત્માની કૃપા - પ્રસન્નતા મેળવવાનું સાધન સદાચાર છે ને તેથી ‘શિક્ષાપત્રી’માં ધર્મની વ્યાખ્યા ધર્મો જ્ઞેયઃ સદાચારઃ શ્રુતિ સ્મૃત્યુપપાદિતઃ॥ એમ કરી છે. ...”

૧૫

“... ઘણો મોટો લાભ થતો હોય પણ જે ક્રિયા કરવાથી તે ક્રિયા

શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞા અને ‘શિક્ષાપત્રી’થી વિરુદ્ધ હોય તો તે લાભ જતો કરવો પણ તે ક્રિયા કરવી નહિ. ભગવાન રાજી થાય તે પ્રમાણે ક્રિયા કરવાથી જ આપણને સુખ થાય છે અને થશે એમ દૃઢપણે અવશ્ય રાખશો. શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞા વિરુદ્ધનો વિચાર કે ક્રિયા તે ઝેર ખાવા બરાબર છે એટલે વિનાશ જ છે. અને શ્રીજી મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તન એ અમૃત છે અને તેથી તનમન અને ધનથી આત્માને ને શરીરને અને તે અંગેના આખા સંસારને અમૃતમય બનાવે છે એ સૂત્ર ભૂલશો નહિ.

તમારી દરેક ક્રિયાઓમાં ભગવાનની આજ્ઞા પ્રધાન રાખશો અને વિનિયોગ એમની પ્રસન્નતાનો રાખશો તો તમો સફળ થતા રહેશો. ...”

૧

“... એક સતત સુખી રહેવાનું અને શાંતિ ભોગવવાનું સૂત્ર તમો જીવનમાં મૂર્તિમાન કરી રાખશો કે જેને પરમાત્મા અનુકૂળ તેને સર્વ અનુકૂળ હોય છે અને જેને પરમાત્મા પ્રતિકૂળ હોય છે તેને સર્વ પ્રતિકૂળ હોય છે. માટે જીવનમાં પરમાત્માને અનુકૂળ થતાં શીખવું જોઈએ. જે જીવનથી પરમાત્મા પ્રતિકૂળ થાય તેવા જીવનથી અને એવું જીવન જીવનારના સંગથી સતત દૂર રહેવું જોઈએ. ...”

૨

“... કોઈ પણ કાળના વેગમાં ન ચડતાં, પરમાત્માની આ કાર્ય કરવાની પ્રસન્નતા છે કે કેમ તે વિચાર કરી, પ્રસન્નતા હોય તો જ તે કામ કરવાની વૃત્તિને વેગ આપવો એ ઉત્તમ છે. ...”

૩

“... જે ભગવાનને અનુકૂળ થવાય એવી ક્રિયા કરી શકે અગર જેને ભગવાન અનુકૂળ થાય એવી ક્રિયા કરતાં આવડે તે જ ભગવાનનો આશ્રિત છે એવી મારી સમજણ છે. ભગવાનને અનુકૂળ થવાના સ્વભાવ અને સમજણવાળો આશ્રિત એ પહેલા નંબરનો આશ્રિત છે અને ભગવાનને અનુકૂળ કરવાની સમજણ અને ક્રિયાવાળો આશ્રિત એ બીજા નંબરનો આશ્રિત છે. પણ બંને પ્રકારના આશ્રિતને પોતાના દરેક પ્રકારના જીવનમાં પરમાત્મા જ પ્રધાન છે. એટલે એ આશ્રિતો દરેક પ્રકારે જીવનમાં સફળતા-સુખ-શાંતિ અને આનંદ ભોગવે છે. આવા આશ્રિતના જીવનવ્યવહારમાં પરમાત્મા જ પ્રધાન હોય છે. ભગવાનને અનુકૂળ થયા ત્યારે કહેવાઈએ અગર ભગવાન અનુકૂળ ત્યારે જ થાય કે જ્યારે ભગવાનની આજ્ઞા પાળવા મંડીએ. માટે કોઈ પણ લાલચને વશ ન થતાં ભગવાનની આજ્ઞા પાળવામાં, ભગવાન પ્રસન્ન થાય એવી ક્રિયા કરવામાં જ તત્પર રહેશો. જે સલાહ અનુસાર વર્તન કરવાથી અગર જે ક્રિયા કરવાથી શ્રીજી મહારાજની નાનીમોટી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થાય તે સલાહ કે ક્રિયા ઝેરી સાપ સમાન ગણી તેનાથી દૂર રહેશો. ...”

પરમાત્માની ઈચ્છા-અનુકૂળતામાં રહેવા વિશે

“... ભગવાનને અનુકૂળ થવાના સ્વભાવ અને સમજણનો આશ્રિત એ પહેલા નંબરનો આશ્રિત છે. ...”

૪

“... અનંતકોટિ બ્રહ્માંડ જે મહાપ્રભુનાં નાથેલાં છે તે મહાપ્રભુજીથી આપણે સર્વે નથાયેલાં છીએ જેથી આપણી સર્વ ગતિ તેમના નિયંત્રણમાં છે. આપણો સંકલ્પ શ્રીહરિના સંકલ્પ અનુસારે હોય તો સર્વ રીતે આપણને શાંતિ, આનંદ અને સુખ રહે છે. જો આપણે આપણું ધાર્યું જ કરાવવા ઈચ્છા રાખ્યા કરીએ તો આપણી અશાંતિનો પાર નથી. માટે હું, તમે અને આખું જગત એ પરમ મંગલકારી મહાપ્રભુને આધીન હોઈ, એ મહાપ્રભુજી સદૈવ મંગલકારી હોઈ, આપણને જો મહાપ્રભુજી મંગલ અને આનંદમાં રાખી રક્ષણ-પોષણ કર્યા કરે છે. ...”

૫

“... શ્રીહરિજીની ઈચ્છા પ્રમાણે જ અનુકૂળતા મળતી રહે છે ને રહેશે. ધાર્યું એમનું જ થાય છે જેથી આપણે એમના આશ્રિત હોઈ, એમની ઈચ્છા એ જ આપણી ધારણા અને એમની ઈચ્છામાં રહેવાય તે જ આપણું સુખ એવી દૃઢતા અને વૃત્તિ રાખવાં. શ્રીહરિજીના આપણે છીએ અને શ્રીહરિજી આપણને પોતાના કહીને પાળે છે, પોષે છે, રક્ષે છે માટે નિશ્ચિત રહી આનંદથી એમનું ભજન-સ્મરણ-ચિંતન કરતા થકા વ્યવહાર કર્યા કરશો. ...”

શ્રીહરિમાં—સત્પુરુષોમાં પરમ ભાવ રાખવા વિશે

“... શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ,
શ્રીગોપીનાથજી મહારાજ,
શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ,
શ્રીનરનારાયણદેવને વિશે લૌકિક
ભાવ, મૂર્તિભાવ, ધાતુભાવ કે
પાષાણભાવ લેશ પણ આવવા દેશો
નહિ. તેમાં જ આપણું જીવન-
શ્રેયસ્-પ્રેયસ્ છે. ...”

૧

“... ભગવાન અને ભગવાનના મુક્તો પૃથ્વી ઉપર જીવોના આત્મિક કલ્યાણ સારુ મનુષ્યદેહ ધારી વિચરતા હોય છે ત્યારે તેઓના વિશે પરમ ભાવ ભૂલી, પોતાના જેવો મનુષ્યભાવ કલ્પી આ જીવો તેમની અવજ્ઞા કરે છે અને તેથી અધોગતિને પામે છે. જેઓ તેઓના વિશે પરમ ભાવ રાખી તેમનો પરમ વિશ્વાસ રાખે છે તેઓ આ લોક-પરલોકમાં પરમ સુખને - ચારે પુરુષાર્થને સિદ્ધ કરે છે તેવો આપણો સ્વાનુભવ છે. પરમ ભાવ અને વિશ્વાસની જેટલા પ્રમાણમાં દૃઢતા અગર ન્યૂનતા તેટલા પ્રમાણમાં જગતનો ભાવ ઓછોવધારે રહે છે. અંતઃશત્રુઓનું પ્રાબલ્ય પણ તે પ્રમાણમાં ઓછુંવધું રહે છે.

આ જગત એવું જ છે કે સત્સંગ વિના અને ભગવાનની ભક્તિ વિનાના મોટા મોટા વિદ્વાન મનુષ્યો અધોગતિને પામ્યા છે. રાવણ જેવો વિદ્વાન એના સમયમાં કોઈ હતો નહિ. પરંતુ એને સત્સંગ અને તેમાંથી ઉદ્ભવતી ભગવાનની ભક્તિ ન હતી તો અધોગતિને પામ્યો, એટલું જ નહિ, પણ તેના પક્ષમાં જે જે રહ્યા હતા તે સર્વ પણ અધોગતિને પામ્યા. વિભીષણ રાવણના જેવો અને જેટલો વિદ્વાન ન હતો. પરંતુ એને હનુમાનજીનો સત્સંગ થયો અને તેમાંથી ભક્તિ ઉદ્ભવી. તેથી ઊર્ધ્વગતિને પામી ચારે પુરુષાર્થ સરળતાથી સિદ્ધ કરી શક્યો. જરાસંધ વિદ્વાન, દાનેશ્વરી અને બહાદુર હતો. પરંતુ સત્સંગ અને તેથી ઉદ્ભવતી ભક્તિ ન હતી તો અધોગતિને પામ્યો. માટે ઊર્ધ્વગતિને પામવાનો એટલે ચારે પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરવાનો એક જ અમોઘ ઉપાય જણાય છે કે સત્પુરુષને વિશે પરમ ભાવયુક્ત વિશ્વાસ રાખવો જેથી આત્માનું સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે. પરમાત્મા અને સંતનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. અંતઃશત્રુઓનો વિનાશ અને પરાજય આ નિષ્ઠા ઉપર અવલંબે છે. ...”

૨

“... ભગવાનના ભક્તને વિશે દેહાત્મબુદ્ધિ અને દોષદષ્ટિ તે જેમ જીવનો નાશ કરે છે તેમ ભગવાનના ભક્તને વિશે પરમ ભાવ અને ગુણગ્રાહક દષ્ટિ એ જીવને સુખી અને શાંત બનાવે છે. ...”

૩

“... એક હરિભક્તને એવો નિયમ હતો કે પોતાના ખેતરમાંથી નીકળી દરરોજ સવારમાં વડતાલ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનાં દર્શન કરવાં. દર્શન કર્યા સિવાય વ્યાવહારિક કાર્ય કાંઈ ન કરવું એવી એની દૃઢતા હતી. સવારે ખેતરેથી નીકળીને તે ઘણા જ પરમ ભાવથી શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનું ચિંતવન કરતા કરતા મંદિરે દરરોજ આવતા. એક વખત રસ્તામાં કાળો નાગ ઘણા વેગથી એમને પગે વળગ્યો ને કરડ્યો. પગ પછાડી નાગને છૂટો પાડી પોતે પરમ ભાવથી શ્રીજીનું જે ચિંતવન કરતા હતા તેમાં કાંઈ ખંડન ન પાડતાં મંદિરમાં આવ્યા. પગે લોહી નીકળતું હતું પરંતુ તેનો પણ શ્રીજીના ચિંતવનમાં એઓને ખ્યાલ ન રહ્યો. એઓએ પરમ ભાવથી શ્રીજીનાં, શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનાં દર્શન કર્યાં. એમના પરમ ભાવને લીધે કાળા નાગનું ઝેર એઓને ચડ્યું નહિ અને જે ડંખ બેઠેલો તે પણ થોડા સમયમાં રુઝાઈ ગયો. આ બનેલો ઐતિહાસિક બનાવ છે. પરમ ભાવ એ ભગવદીયનું એવું અમોઘ શસ્ત્ર છે કે ઘણાં ઘણાં દુર્ઘટ વિઘ્નો એ શસ્ત્રથી વિદારણ આપોઆપ થઈ જાય છે. આપણને શ્રીજીને વિશે જેટલા પ્રમાણમાં પરમ ભાવ હશે તેટલા પ્રમાણમાં આપણાં કઠણમાં કઠણ પ્રારબ્ધ પણ દૂર રહેશે. માટે યથાર્થપણે આપણા ઈષ્ટદેવ શ્રીહરિજી, શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવને વિશે પરમભાવની દૃઢતા કર્યા કરવી. ગ. પ્ર. ૭૨માં એ વાત અતિ સ્પષ્ટતા અને દૃઢતાપૂર્વક શ્રીજીએ કરેલી છે.

માટે મારી તમો સર્વેને એ જ વિનંતી છે કે શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રીગોપીનાથજી મહારાજ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવને વિશે લૌકિકભાવ, મૂર્તિભાવ, ધાતુભાવ કે પાષાણભાવ લેશ પણ આવવા દેશો નહિ. તેમાં જ આપણું જીવન-શ્રેયસ્-પ્રેયસ્ છે. ...”

૪

“... સર્વ મંગળકારી અને સર્વ અમંગળ દૂર કરનાર પરમ કૃપાળુ શ્રીહરિજી છે. સૂર્ય ઉદય થાય એટલે અંધારું આપોઆપ દૂર થઈ જાય છે તેમ જ્યાં જ્યાં પરમાત્માનું યજન-ચિંતવન-સ્મરણ અને ભજન હોય તો

ત્યાં સર્વ પ્રકારે મંગળ થાય છે અને સર્વ અમંગળ આપોઆપ દૂર થાય છે. ઈતિહાસ પણ એ જ કહે છે. અંતઃકરણથી, તનમનથી આર્તપણે ભગવાનનું યજન ન હોય ત્યારે પરમાત્મા દૂરસુદૂર લાગે છે. અંતઃકરણ-પૂર્વકના ભજન-ચિંતનથી પરમ કૃપાળુ સર્વવ્યાપક પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ જ છે એમ આપણને અનુભવાય છે. દ્રવ્યના અર્થે, વ્યવહારના અર્થે, લૌકિક સુખભોગને અર્થે, પરમાત્માને પરોક્ષ માની યજન કરીએ તેનો અર્થ એટલો જ કે પરમાત્મા આપણી પાસે નથી - પરમાત્મા આપણા વિચારો - આપણી ક્રિયાઓ - આપણાં વર્તન જાણતા નથી, જોઈ શકતા નથી. એવું નાસ્તિકપણું આપણામાં હોય તેથી પરમાત્માનો આનંદ-પરમાત્માની શાંતિ - પરમાત્માનું સુખ આપણે ભોગવી શકતા નથી. માટે પરમ કૃપાળુ, સર્વદા સત્ય, સર્વદા પાસે રહેતા પરમાત્માને જાણીને-જોઈને આપણે જે ક્રિયા તેમના વચન અનુસાર કરીએ તેથી આપણું હિત જ થાય છે. ...”

૫

“... શિક્ષાપત્રી શ્રીજીએ સ્વમુખે પોતાના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે તે સમજી વિચારી વર્તનમાં મૂકીએ તો શ્રીજી પરોક્ષ નથી પણ પ્રત્યક્ષ અને પાસે જ છે એમ પ્રતીતિ અને અનુભવ થયા વિના રહે નહિ એવું મારું દૃઢ અને નમ્ર મંતવ્ય છે. શ્રીજી પ્રત્યક્ષ છે તો તેમની હાજરીમાં કામ-ક્રોધ-લોભ-માન-સ્વાદ-સ્નેહ આદિ આપણા ઉપર હુમલો કરે નહિ અને આપણે અંતઃશત્રુઓને વશ ન થઈએ, બલકે, એ અંતઃશત્રુઓને આપણે વશ કરી શકીએ. આ રીતે શ્રીજીને પ્રત્યક્ષ ન જાણીએ કે જોઈએ એટલે વિહ્વળતાને વશ થઈ - શ્રીજીને બાજુ પર રાખી - અંતઃશત્રુઓના રમાડ્યા રમીએ એવી પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત થાય. ભૂલ જણાય એટલે શ્રીજીની પ્રાર્થના કરીએ. ભક્તવત્સલ પ્રભુ આપણું રક્ષણ કરે પણ સ્વયં રાજી ન રહે. દિવસ પર દિવસ, વર્ષ ઉપર વર્ષ વહ્યે જાય છે અને જીવન ટૂંકું થતું જાય છે તે દરમ્યાન દેહે કરીને, મને કરીને, વચને કરીને, વર્તને કરીને શ્રીજીને રાજી નહિ કરી શકાય તો ક્યારે રાજી કરીશું ? ...”

પરમાત્માના ભક્તોમાં-ભગવદીય કુટુંબોમાં સંપ રાખવા વિશે

“... ખરેખર સંપ એ પરમાત્માનો ગુણ છે અને જેનામાં એ ગુણ આવે છે તેનામાં ઉદારતા, આત્મભોગની તત્પરતા અને અન્યના દુઃખે દુઃખી થવાની તત્પરતા સ્વાભાવિકપણે જાગે છે. ...”

૧

“... સંપત્તિને ખાતર, મિલકતને ખાતર, ભગવદીય ભાઈઓમાં કુસંપ કરશો નહિ. દોષબુદ્ધિ થવા દેશો નહિ. પરંતુ ઉદાર મનના થઈ, પ્રેમબુદ્ધિ રાખશો તો તમારી લક્ષ્મી અને આબાદી વધતાં જશે. વ્યક્તિ કે સમાજ કે રાષ્ટ્ર કુસંપથી, ટૂંકા મનના વિચારોથી છિન્નભિન્ન થઈ જાય છે એ સત્ય ઇતિહાસમાં ઉઘાડું છે. એક પિતાનાં સંતાન છો, એક જ ઈષ્ટના ઉપાસક છો, એક જ ગુરુના શિષ્ય છો, એક જ ઉદરમાંથી જન્મ્યા છો, એક જ ‘શિક્ષાપત્રી’ તમારે માન્ય છે. આ પ્રમાણે તમારામાં એકતા છે તો ભિન્નતા તમારામાં શોભે નહિ. ...”

૨

“... પરસ્પરના રાગદ્વેષ મૂકી પરમાત્મા જેમ રાગદ્વેષ વિનાના છે તેમ રાગદ્વેષ વિનાના થશો કે જેથી શ્રીજી રાજી થાય. કાંઈ સાથે આવવાનું નથી. કોઈની સાથે કાંઈ પણ માન-સન્માન, રાગદ્વેષ-ઈર્ષ્યા-અસૂયા ગયું નથી અને કોઈને પણ રાગદ્વેષે શાંતિ કે સુખ આપ્યું નથી. પરમાત્માએ કોઈ પણ સમયે, કોઈ પણ કારણે, કોઈના પ્રતિ રાગદ્વેષ રાખ્યો નથી તો એમના આશ્રિતોએ પરસ્પર રાગદ્વેષ રાખવા એ તો તદ્દન અયોગ્ય અને નાશકારી છે. ...”

૩

“... સંપ ત્યારે જ રહે છે કે જ્યારે ઉદાર મન અને સર્વહિતના વિચારો હોય ત્યારે - ઉદાર મન અને સર્વહિતના વિચારો ત્યારે આવે કે જ્યારે દરેકને પરસ્પર આત્મબુદ્ધિ હોય તો. ...”

૪

“... કુસંપ એ મોટામાં મોટો માણસનો શત્રુ છે અને સંપ એ જીવને બળવાન બનાવી ભગવાનના ચરણમાં મૂકી દે છે. ...”

૫

“... તમારો આજ સુધીનો અનુભવ એવો થયો હોય કે સંપ-

ઐક્ય-પરસ્પર નિષ્કપટપણું-ભેદભાવરહિતપણાથી અને એકમતથી જીવનમાં- ધંધામાં-વ્યવહારમાં અને ભગવાનના માર્ગમાં પ્રતિષ્ઠા-કીર્તિ-લક્ષ્મી-શાંતિ અને બળ અચૂક મળે છે તો એ તમારો અનુભવ વધારવો જોઈએ. જીવની કેટલીક એવી અવળાઈઓ હોય છે કે ભગવાને સુખ-સમૃદ્ધિ અને શાંતિનો જે રસ્તો નક્કી કરી આપેલો છે તે રસ્તે ચાલવામાં પોતાની અવળી બુદ્ધિ વાપરી તે રસ્તેથી બીજા રસ્તે-દ્વેષ-કુસંપ-અને નિર્બળતાના રસ્તે ચાલે છે જેના પરિણામે જીવ દુઃખી થાય છે, અને જે પરમાત્મા ઉપર વિશ્વાસ રાખી સંપ-શાંતિ અને આબાદીનો રસ્તો પરમાત્માએ જે નક્કી કરેલો છે તે રસ્તા ઉપર આંખો મીંચીને પણ ચાલે છે તે સુખ, આબાદી અને વિજયને મેળવે છે. ...”

૬

“... જે પ્રભુને આશરે છે તે ગમે તેવો કનિષ્ઠ હોય તોપણ કોઈ તેનું અહિત કરી શકતું જ નથી બલકે સર્વમાં તે શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. સિંહને શરણે જવાથી બકરી હાથીના મસ્તક ઉપર આરૂઢ થઈ જાય છે એ હકીકત તો સર્વ સુવિદિત છે. અંતઃશત્રુઓ મહા બળવાન છે. ચક્રવર્તીઓને પણ અંતઃશત્રુઓ પામર બનાવી દે છે. તેવા અંતઃશત્રુઓ પણ શ્રીહરિના શરણાગતને લેશ પણ હંફાવી શકતા નથી એમ ઇતિહાસ કહે છે. પ્રભુનો શરણાગત પ્રભુના ગુણને પામે છે.

સંપ હોય તો જંપ (શાંતિ-શ્રી-વિજય) રહે છે. શ્રીહરિ હોય છે ત્યાં જ સંપ હોય છે માટે તમો સર્વે એ શરણાગતવત્સલ-પરમ કૃપાળુ-સર્વશક્તિમાન-પરમાત્મા શ્રીસહજાનંદ સ્વામીના અચળ શરણમાં રહેશો. એ વાત્સલ્યવારિષિ પ્રભુ રક્ષણ - પોષણ કરશે જ. ...”

૭

“... હું હરિનો, હરિ છે મમ રક્ષક, તે ભરુંસો જાય નહિ,

જે હરિ કરશે તે મમ હિતનું તે નિશ્ચય બદલાય નહિ.”

આ સૂત્ર જીવનમાં વણી લેશો. ...”

૮

“... ખરેખર સંપ એ પરમાત્માનો ગુણ છે અને જેનામાં એ ગુણ આવે છે તેનામાં ઉદારતા, આત્મભોગની તત્પરતા અને અન્યના દુઃખે દુઃખી થવાની તત્પરતા સ્વાભાવિકપણે આવે છે. પરમાત્માએ જે જે વસ્તુ ઉત્પન્ન કરી છે તેનો મનુષ્યના સુખને અર્થે વિકાસ સંપથી થાય છે. ઝાડ ઉપર પાણી છાંટવાથી ઝાડનો વિકાસ થતો નથી પણ ઝાડના મૂળમાં પાણી મેલવાથી તે પાણી તે મૂળ દ્વારા ઝાડની રગેરગમાં વ્યાપી ઝાડને બળવાન અને પ્રફુલ્લ બનાવે છે અને એ ઝાડ અન્યના સુખને અર્થે પોતાનો ભોગ આપવા તૈયાર રહે છે

સંપ હોય ત્યાં જ બળ-કીર્તિ-શીલ અને લક્ષ્મી રહે છે અને તે સંપથી મળેલ લક્ષ્મી દિવસે દિવસે વૃદ્ધિને પામે છે ને ભોગવનારને સુખ અને શાંતિ આપે છે. તમોએ આટલા વખતથી તે સંપની મહાનતા અનુભવી છે માટે કોઈ પણ ભોગે તમારામાં સંપ રાખશો તો પર્વત જેવી ભયંકર મુસીબતો તમો સત્વરે અને સહેજેથી તરી જાશો ને સુખી થાશો. ...”

૯

“... સમગ્ર કુટુંબનું, વ્યવહાર અને ધંધાનું પોષણ, પ્રગતિ અને સર્વ પ્રકારે આબાદી કરનાર એક જ મહાન દેવ પરમાત્મા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવ છે. માટે એમનો જ અત્યંત આશ્રય રાખી એમની આજ્ઞા પ્રમાણે જ અને એ રાજી રહે તેવી રીતે તમારું જીવન, તમારો ધંધો, તમારો વ્યવહાર ચલાવશો.

સંપ ત્યાં જંપ. સંપ હોય ત્યાં જ બળ અને લક્ષ્મીનો વાસ છે. આ સૂત્રો અનાદિકાળથી સત્ય છે એમ અનુભવાય છે. શીલવ્રત રાખે તો જ સંપ રહે છે. શીલવ્રતમાં પરમાત્મા પ્રધાન હોય છે. જે ક્રિયા કરવાથી, જે વિચાર વિચારવાથી પરમાત્મા શ્રીહરિ અપ્રસન્ન થાય છે તે ક્રિયા કરવાથી તેમ જ તે વિચાર વિચારવાથી દૂર રહેવાની તત્પરતા, અને જે ક્રિયા અને વિચાર કરવાથી શ્રીહરિ પ્રસન્ન થાય તે ક્રિયા અને વિચાર કરવાની તન્મયતા સર્વેને સુખી કરે છે. ...”

૧૦

“... ભગવાનને વિશે નિષ્ઠાવાળાને પરસ્પર ઐક્યભાવ, સુહૃદ્ભાવ અને ઉદાર-દિલાવર દિલવાળા થવાનું જ ગમે. આવી સ્થિતિથી જ શીલ-સંપ-બળ-લક્ષ્મીનો સતત વાસ તેઓની પાસે જ હોય છે. ...”

૧૧

“... ‘શિક્ષાપત્રી’ના પ્રથમ શ્લોકમાં જ ભગવાનના વક્ષઃસ્થળને વિશે લક્ષ્મીજીનો વાસ છે એમ પરમાત્મા પોતે કહે છે. છાતી એ બળ, બુદ્ધિનું ને ચારિત્ર્યનું પ્રતીક છે. માટે પરમાત્માને વિશે નિષ્ઠા રાખે તેની પાસે જ પરમાત્મા રહે. અને જેની પાસે પરમાત્મા રહે છે તેની પાસે જ પરમાત્માના સંપ-બળ-લક્ષ્મી-તેજ વગેરે દિવ્ય ગુણો રહે છે, અને પરમાત્માના અનન્ય ભક્તો-લક્ષ્મી-મુક્તો-બધા રહે છે. માટે વસ્તુઓ, વ્યવહાર-દ્રવ્ય-મિલકત એ બધા કરતાં પરમાત્માને વિશે તમો નિષ્ઠા રાખશો તો જ તમારી પાસે બધું સુખકારી રહેશે. એ નિષ્ઠાને લીધે પ્રાપ્ત થતી લક્ષ્મી મંગળકારી થશે. ...”

૧૨

“... પરમાત્માનું સ્મરણ જ મંગળકારી છે. ‘જનમંગલ’ સ્તોત્રનો પાઠ કરનાર પોતાનું, પોતીકાઓનું જરૂર મંગળ કરાવી શકે છે.

ખર્ચમાં શક્ય તે કરકસર કરતા રહેવું અને ચારે બાજુ પ્રમાદે રહિત સાવધાનતા રાખવી. સહજાનંદ સ્વામીનું નામ ‘સદા સ્વસ્થઃ’ છે. માટે આપણે એમના આશ્રિત છીએ તેથી એમનો એ ગુણ આપણામાં આવવો જોઈએ. ...”

૧૩

“... પરસ્પર ઈર્ષા કે પરસ્પર ભેદભાવ એ આસુરી તત્ત્વો કુસંપ ઉપજાવે છે અને સંપ તોડે છે માટે એનાથી સદંતર દૂર રહેજો.”

૧

“... સાપને દૂધ પાઈએ તોપણ ઝેર થઈ જવાનું જ. ભગવાનના થાળમાં સીંગડીઓ વછનાગ મૂકીએ તોપણ તે પોતાનો ઝેરી સ્વભાવ છોડનાર નહિ. તેમ આસુરી સંપત્તિવાળાને તમો તેના હિતની વાત કહો તોપણ તે માનવાના નહિ. દુર્યોધનની પત્નીએ દુર્યોધનને લોભ અને કામ છોડવાની ઘણી જ સચોટ દલીલોથી વાત કરી તોપણ તે પોતાનો દુષ્ટ સ્વભાવ મૂકી શક્યો નહિ, બલકે, એણે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે તું કહે છે તે ખરું છે, મારો અને આખા કુટુંબનો નાશ મારા કૃત્યથી થવાનો છે એ હું સંપૂર્ણ જાણું છું. પરંતુ મારે એ નાશની ક્રિયામાંથી નિવૃત્ત થાવું નથી તેમ જ એવી ક્રિયા હું કરવાનો છું. રાવણે પણ પોતાની પવિત્ર સ્ત્રી મંદોદરીને એવો જ નિર્લજ્જ જવાબ આપેલો. અમૃત પણ ઝેરમાં ભળે તો તે ઝેર થઈ જાય. આ કુદરતી અને અચળ સિદ્ધાંત છે. તેથી આસુરી સંપત્તિવાળા સવળા અર્થ કરે જ નહિ, અવળા અર્થ જ કરે. શિશુપાલને જેમ ભગવાનની દરેક ક્રિયામાં દોષ દેખાયા કરતા હતા તેમ જ આસુરી સંપત્તિવાળાને અમૃત પણ ઝેર લાગે. અમૃત સર્વને શાંતિ આપે છે પણ આસુરીને ઝેર જ લાગે છે. તેથી જ આસુરી સંપત્તિવાળાથી દૈવી સંપત્તિવાળાએ દૂર રહેવું અને દૈવી સંપત્તિએ આસુરી સંપત્તિથી દૂર રહેવું એવા એક ઉચ્ચાશયથી જ શ્રીજીએ ‘શિક્ષાપત્રી’માં તેમ જ સર્વે સચ્ચાસ્રોમાં આજ્ઞા કરી છે કે આસુરી સંપત્તિવાળાને આ જ્ઞાન કહેવું નહિ, આ પુસ્તક આપવું નહિ એ ‘શિક્ષાપત્રી’ સર્વજીવહિતાવહ છે. છતાં પણ આસુરી સંપત્તિવાળા એનો ઊંધો અર્થ કરી ઘણાનો મોક્ષ અને હિત બગાડે છે. ...”

૨

“... સર્વેશ્વર, પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ પ્રભુ સર્વમંગળકારી છે અને સર્વનું અને પોતાના આશ્રિતોનું સદા, સર્વત્ર અને સર્વ પ્રકારે મંગળ અને સુખ કરે છે જ એવા આપણને જીવનવ્યવહારમાં વારંવાર જાતઅનુભવ થાય છે છતાં એ પરમાત્માની મહત્તા આપણે જીવનમાં વખતોવખત ભૂલી જઈએ છીએ. સત્સંગની એ જ મહત્તા છે કે પરમાત્માની સર્વ મંગળકારી વિભૂતિઓ સત્સંગી ભૂલી જાય છે તો તે યાદ કરાવે છે ને પુનઃ જાગ્રત કરાવે છે. અને જે યાદ રાખે છે તેને સતત તેનું

સત્સંગ કરવા વિશે—કુસંગ ન કરવા વિશે

“... ભગવાનની ભક્તિ અને સત્સંગ એ બે વિના તો વિદ્વાન પણ અધોગતિને પામે છે. માટે સત્સંગનું અને તેમાંથી ઉદ્ભવતી ભગવાનની ભક્તિનું બળ અતિ રાખતા રહેશો. ...”

ચિંતવન કરતો કરી દે છે. માટે સત્સંગ સતત કરતા રહેવું. ...”

૩

“... સત્સંગે કરીને આપણે આપણી સ્થિતિ એવી દઢ કરી લેવી જોઈએ કે જેથી કરીને ગમે તેવી વ્યાવહારિક પ્રવૃત્તિ કરતા હોઈએ તોપણ ભગવાનના સ્વરૂપમાંથી વૃત્તિ પાછી ન પડે અને ઉત્તમ પ્રકારે વ્યવહાર કરી શકીએ. તેમ થાય તો જ આપણે સત્સંગ બરોબર કર્યો છે એમ ગણી શકીએ. ...”

૪

“... વિદ્વતામાં એક મોટું દૂષણ એ છે કે વિદ્વાન માનના સકંજામાં ફસાઈ જઈ સમય આવે પ્રભુથી દૂર થઈ જાય છે. તે સારુ જ શ્રીજી મહારાજે ‘શિક્ષાપત્રી’માં સર્વેને સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે ભગવાનની ભક્તિ અને સત્સંગ એ બે વિના તો વિદ્વાન પણ અધોગતિને પામે છે. માટે સત્સંગનું અને તેમાંથી ઉદ્ભવતી ભગવાનની ભક્તિનું બળ અતિ રાખતા રહેશો. ...”

✽

પોતાના જીવનસાથીને-બાળકોને સત્સંગ કરાવવા વિશે

“... ગૃહસ્થાશ્રમની પવિત્ર શાંતિ ત્યારે જ ભોગવાય છે અને અનુભવાય છે કે જ્યારે પરમાત્માએ જીવનનો સંબંધ જેની સાથે જોડી આપ્યો તે પત્ની અને બાળકો આપણી સાથેના સંબંધથી પરમાત્મા પ્રસન્ન થાય એવું જીવન જો જીવે. ...”

૧

“... ભગવાનને ભજતાં ભજતાં આખો વ્યવહાર કરવો કે જેથી તે વ્યવહાર બંધનકારક ન થતાં, સુખરૂપ નીવડે. તે હેતુ લક્ષ્યમાં રાખીને આપણે આપણા જીવનમાં સુખદુઃખના સાથી તરીકે બીજા જીવને આપણી સાથે જોડવો કે જેથી આપણું અને તેનું સર્વ પ્રકારે સારું જ થાય.

રામાનંદ સ્વામીને મળતાં પહેલાં લોજમાં સુખાનંદ સ્વામીને વર્ણિ-
વેષે શ્રીજી મહારાજે એ જ સૂત્ર કહ્યું કે - તે ગુરુ નથી જે પોતાના શિષ્યનું
સર્વ પ્રકારે શ્રેય ન કરે. તે પુત્ર નથી જે પોતાના પિતાનું સર્વ પ્રકારે હિત
ન કરે. તે શિષ્ય નથી જે પોતાના ગુરુનું સર્વ પ્રકારે હિત ન કરે. તે પિતા
નથી જે પોતાના પુત્રનું શ્રેય ન કરે. તે પતિ નથી જે પોતાની સ્ત્રીનું આ
લોક પરલોકમાં સર્વ પ્રકારે હિત ન કરે અને તે પત્ની નથી જે પોતાના
પતિના હિત સંબંધી વિચાર અને ક્રિયા ન કરે. ...”

૨

“... મનુષ્ય જીવનમાં દ્રવ્ય કમાય છે, સત્તા મેળવે છે અને
ધનાઢ્ય થાય છે પણ જીવનમાં આનંદ અને શાંતિથી, કુટુંબ સાથે જીવન
ન ગુજરાય તો જીવનનું રહસ્ય એને પ્રાપ્ત થતું નથી. ગૃહસ્થાશ્રમની
પવિત્ર શાંતિ ત્યારે જ ભોગવાય છે અને અનુભવાય છે કે પરમાત્માએ
જીવનનો સંબંધ જેની સાથે જોડી આપ્યો તે પત્ની અને બાળકો આપણી
સાથેના સંબંધથી પરમાત્મા પ્રસન્ન થાય એવું જીવન જો જીવે અને જો
આપણને એવું જીવન જીવવામાં સરળતા કરી આપે. દ્રવ્ય, મિલકત,
સત્તા બધું હોય પણ જીવનમાં શાંતિ જ ન હોય કે ન મેળવાય ત્યારે જીવન
ખારું લાગે છે. ...”

નિષ્કામવ્રત અને ચારિત્ર્યશુદ્ધિ

“... નિષ્કામવ્રત અને નિષ્ઠાનું પ્રાપ્ત્ય
જેટલું રહેશે તેટલા જ તમો બળવાન,
વીર્યવાન, જ્ઞાનવાન અને ભક્તિવાન
થશો. ...”

૧

“... એક વાત યાદ રાખશો કે પરમાત્માને નિષ્કામવ્રત ઘણું પ્રિય છે. દેહમાં આત્મા હોય તો દેહ સારો લાગે ને તે દેહે કરીને કલ્યાણનાં દરેક કાર્યો થઈ શકે અને સુખ મેળવી શકાય. તેમ આત્મા દેહધારી થઈને દેહથી નિષ્કામવ્રતની દૃઢતા રાખી ભગવદ્દાશ્રયપૂર્વક પુરુષપ્રયત્ન કરે તો જરૂર સફળતા મળે.”

૨

“... મારો તો ઘણા જ સમયથી વારંવારનો અનુભવ છે કે પરમાત્માને નિષ્કામપણું ઘણું જ પ્રિય છે અને તે પ્રમાણે ઉત્તમ ચારિત્ર્ય રાખી જે તેમના ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે તેને ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષની સિદ્ધિમાં કાંઈ ન્યૂનતા રહેતી નથી. દુઃખમાંથી નિવૃત્તિ એ મોક્ષ ગણાય છે. તેથી જ મારો તમોને આગ્રહ છે કે તમો એ દયાળુ શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવને વિશે શુદ્ધ ચારિત્ર્ય સહિત ઉત્તમ વિશ્વાસ રાખશો તો જરૂર તમો સફળ થશો, આનંદિત થશો અને તમારે નિરાશ નહીં થવું પડે. જેને પરમાત્મા અનુકૂળ હોય અગર જે પરમાત્માને અનુકૂળ હોય તે જ ખરો મનુષ્ય છે અને તે જ ખરું મનુષ્યજીવન જીવે છે એવું મારું અનુભવસિદ્ધ જ્ઞાન છે. ...”

૩

“... નિષ્કામવ્રત અને નિષ્ઠાનું પ્રાબલ્ય જેટલું રહેશે તેટલા જ તમો બળવાન, વીર્યવાન, જ્ઞાનવાન અને ભક્તિવાન થશો. ...”

૪

“... ગમે તેવો આપત્કાળ આવે તોપણ પોતાના બ્રહ્મચર્યનો નાશ થવા દેવો નહિ. ગૃહસ્થ પોતાની સ્ત્રી સિવાય બીજી સ્ત્રીને મા-બહેન કે દીકરી સમજી તેની સાથે કુવાસના ન રાખવી તેમ જ એકાંતમાં ન રહેવું. પ્રયત્ને કરીને પણ પોતાના બ્રહ્મચર્યનું રક્ષણ કરવું. પોતાની સ્ત્રીનો સંગ પણ નિયત સમય અને દિવસોએ રાખવો. પણ પશુવૃત્તિને પોતાની સ્ત્રી સાથે પણ ન કેળવવી. શ્રીહરિને બ્રહ્મચર્ય ઘણું જ પ્યારું છે. પોતાની સ્ત્રી સિવાય બીજી કોઈ પણ સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર ન કરવો. તેમાં મક્કમ રહેશો

તો શ્રીહરિ તમારી સહાયતા કરશે. ...”

૫

“... દયાળુશ્રીએ જે જે પુરુષોને શ્રીજીનો આશ્રય કરાવ્યો છે તે તે પુરુષો પોતાના આશ્રમના નિયમાનુસાર બ્રહ્મચર્ય રાખી શ્રીજીનું ભજન-સ્મરણ કરે છે તો શ્રીજીનો તે તે પુરુષોને સાક્ષાત્કાર થયા વિના રહ્યો નથી ને રહેતો નથી એ આપણા સર્વેને અનુભવસિદ્ધ છે. માટે સ્વ-આશ્રમનું સારું બ્રહ્મચર્ય પાળી શ્રીજીનું ભજન-સ્મરણ-કીર્તન-ધ્યાન કરવાના આગ્રહવાળા ભક્તજનો શ્રીજીનું દિવ્ય સુખ અનુભવ્યા જ કરે છે. એ નિર્વિવાદ સત્ય ત્રિકાળાબાધિત છે. ...”

૬

“... તમો સર્વેએ એક વાત અતિશય અને નિત્ય લક્ષ્યમાં રાખવા જેવી છે અને તે એ છે કે જે આપણા ઈષ્ટદેવને, પોતપોતાના આશ્રમધર્મ પ્રમાણે નિષ્કામવ્રત યથાર્થ દૃઢતાપૂર્વક દરેકે પાળવું એનો અતિ આગ્રહ છે. નિષ્કામવ્રતમાં ફેરફાર પડશે તેની સામું શ્રીજી જોતા નથી અને તેને દુઃખના પર્વત ઊગવાના એ પણ એટલું ચોક્કસ છે. માટે તમો સર્વે તમારા આશ્રમધર્મ પ્રમાણે નિષ્કામવ્રત દૃઢ રાખશો તેમ જ ઈષ્ટદેવને વિશે નિષ્ઠા રાખશો તો તમો સર્વનું સારું જ થશે ને તમો સર્વનું કોઈ અનિષ્ટ કરી શકશે જ નહિ. ...”

૭

“... તમોએ તમારા ગૃહસ્થાશ્રમનું જીવન પરમ પવિત્ર ભગવદ્દીય માતાપિતાના મંગળ આશીર્વાદથી શરૂ કર્યું તેથી તમો સર્વ પ્રકારે સુખી જ થશો. શીલવ્રત (નિષ્કામવ્રત) પરમાત્માને ઘણું જ પ્રિય છે તે તમો ઉભય સાચવીને રાખશો તો તમો સર્વ પ્રકારે સુખી થશો જ એ નિઃસંશય હકીકત છે. ...”

✻

૧

“... સર્વમંગળકારી શ્રીહરિ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવસ્વરૂપે સતત વડતાલમાં સ્થિત છે. તેમનું મંગળ સ્મરણ કરી પ્રાર્થના કરી પરીક્ષાપત્રના ઉત્તરો લખશો એટલે એ દયાળુ પ્રભુ તમારું સર્વ પ્રકારે મંગળ કરશે. ...”

૨

“... સર્વ પ્રકારે મંગળ કરનાર મંગળકારી પરમાત્માનો દંઢ આશ્રય સર્વ પ્રકારના ભય દૂર કરી મંગળ કરે છે એ સૂત્ર નજર સમક્ષ રાખી વાંચવાનું રાખશો. પરમાત્મા જરૂર તમારું મંગળ કરશે જ. વ્યવહારમાં તેમ જ અભ્યાસમાં તેમ જ પરમાત્માના માર્ગમાં, ભગવદ્દાશ્રયનું બળ અને ચિંતન અમોઘ શક્તિ ને મંગળ આપે છે. માટે નિશ્ચિંતપણે અભ્યાસ કરશો અને તમારું મંગળ થશે જ એવો દંઢ વિશ્વાસ રાખશો. એક અનુભવીનું સત્ય માનવું છે કે : ‘હું હરિનો, હરિ છે મમ રક્ષક, એ નિશ્ચય બદલાય નહિ; જે હરિ કરશે તે મમ હિતનું એ ભરૂંસો જાય નહિ.’ આ સત્ય હાલ પણ સત્ય છે. માટે તમો નિરાશ ન થતાં ઉમંગ રાખી વાંચશો. પરમાત્મા સારું કરશે જ. ...”

૩

“... વિદ્યાભ્યાસ કરવાથી મળેલું જ્ઞાન, ભગવત્સેવામાં અને ભગવત્પ્રસન્નતા મેળવવામાં ઉપયોગી થાય તેવા વિનિયોગથી અભ્યાસ કરનાર ભક્તનો અભ્યાસ પાણી નિર્ગુણ થાય છે. ...”

“... માણસ બિનજરૂરી ઉદાસીનતા રાખે તો કાંઈ પણ પ્રગતિ કરી શકે નહિ અગર ચાલતી પ્રગતિમાં અવરોધકારક ક્રિયા કરે તેથી પરીક્ષામાં નાસીપાસી વધે. તમોએ સારું વાંચ્યું છે એમ દંઢતાપૂર્વક માનતા હો તો તમોએ તમારી ફરજ બજાવ્યાનો સંતોષ લઈ નાસીપાસ થવાનું કારણ શોધી કાઢી તે દૂર કરવું જોઈએ, જેથી સફળતા સરળ થાય. નાસીપાસ થવાથી પરમાત્માનો આશ્રય-બળ મૂકી દેવાનો વિચાર થાય એ આપણને નુકસાનકરતા છે. ...”

૪

“... તમો પરમાત્મા ઉપર વિશ્વાસ રાખી વધુ અભ્યાસ સારું અમેરિકા ગયા છો. એ પરદેશ છે ને તેમાં પ્રગતિ કરવામાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના અવરોધ ઉપસ્થિત થાય પણ પ્રભુને વિશે દંઢ નિષ્ઠાવાન વ્યક્તિ

પ્રભુના બળથી તે અવરોધો ઉલ્લંઘી પોતાની પ્રગતિ સિદ્ધ કરે છે જ. તમોને-મને પ્રભુના બળ સિવાય બીજું બળ નથી. પ્રભુ સિવાય બીજો આધાર નથી. માટે એ દયાળુ પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ અને નિષ્ઠા રાખી એમના બળના સહારે કરવા ધારેલ પ્રગતિ સિદ્ધ કરવી જોઈએ એ આગ્રહ રાખશો. માટે સર્વ મંગલકારી પ્રભુને સંભારી ફરીથી પરીક્ષા આપશો. સર્વશક્તિમાન પ્રભુના સહારાથી સફળતા મળશે જ એવી દૃઢતા રાખશો. ...”

૫

“... પરીક્ષા બહુ strict હોય છે અને તેથી તેમાં પાસ થવા સારુ આપણે પરમાત્માની મદદ માગીએ છીએ અને તે સારુ એમની પ્રાર્થના કરીએ છીએ. પરમાત્મા આપણા તાબેદાર નથી. પરંતુ આપણે નિર્બળ છીએ તેથી સબળ થવા સારુ અને સુખી થવા સારુ પરમાત્માનું બળ માગીએ છીએ. માટે આપણા વાચનમાં, સમજમાં કે આવડતમાં ખામી હોય અગર પરીક્ષા લેનાર વધુ કડક હોય કે પરીક્ષામાં પરિણામ અમુક ટકા જ આપવું એવી policy પરીક્ષકોએ નક્કી કરેલી હોય તેથી આપણે નાપાસ થયા હોઈ તે કારણે પરમાત્મા ઉપર રીસ કરવી, પરમાત્માનો આશ્રય શિથિલ કરવો, પરમાત્માની ભક્તિ કે નિષ્ઠા છોડી દેવાં તેથી આપણું શ્રેય નથી. પરમાત્માની પ્રાર્થના આપણે કરીએ છીએ તેથી પરમાત્મા ઉપર આપણે ઉપકાર કરતા નથી. આપણે પરમાત્માનો આશ્રય મૂકી દઈએ તેથી પરમાત્માને કાંઈ નુકસાન નથી, બલકે નુકસાન આપણને જ થાય છે. માટે નાસીપાસીના વિચારોના વમળમાં ફસાવું નહિ પણ વધુ શ્રદ્ધા અને આશ્રયનું બળ રાખી અભ્યાસ કરવો જેથી આવતી પરીક્ષામાં પાસ થઈ જવાય. ...”

૬

“... પરમાત્મા તો સર્વના હિતમાં જ રહે છે અને સર્વનું હિત જ વિચારે છે. આપણી અભ્યાસમાં કે વર્તણૂકમાં કાંઈ ક્ષતિ હોય તે પરમાત્મા આપણી ઈચ્છા જરૂર પડે મરડીને આપણું હિત કરે છે. ...”

૭

“... એક સદાસત્ય સૂત્ર છે કે પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ રાખનારને

નિરાશ થવાનું હોતું જ નથી. આ સૂત્ર હું ભૂલ્યો નથી. મારા જીવનમાં ડગલેપગલે આ સૂત્રની સત્યતા મેં અનુભવી છે અને તમો પણ અનુભવો એવી મારી એ પરમ કૃપાળુ પ્રભુને પ્રાર્થના છે. ...”

૮

“... તમારી પ્રગતિનો સૂર્ય આકાશમાં ઝળહળી રહ્યો છે ને વધુ પ્રકાશમાન થતો જાય છે. માટે એ સૂર્યની કાંતિ ત્યારે જ જાળવી અને ભોગવી શકાય છે કે જ્યારે આપણે આપણું જીવન પરમાત્માએ નક્કી કરેલા સદાચાર અનુસાર સ્વચ્છ રહે એની સતત કાળજી રાખીએ. જેનું જીવન એ પરમાત્માએ કહેલા સદાચારમય હોય છે તે જ સુખી, તેજસ્વી રહી શકે છે. માટે હવે વધતા ઉત્કર્ષથી અભિમાન કે પ્રમાદરૂપી દોષો આપણને ધ્રુજાવી શકે નહિ એવી કાળજી રાખવી જોઈએ. ...”

૯

“... આજ્ઞાપાલન આપણે આપણા હિત સારુ જ કરીએ છીએ તથા ભજન પરમાત્મા ઉપર ઉપકાર કરવા સારુ નથી કરતા. પરમાત્મા કોઈનું અનિષ્ટ તો કરતા જ નથી. એના નિયમસર વર્તે તેનું કેવળ હિત જ પરમાત્મા કરે છે. પણ તે પોતાની રીતે કરે છે. આપણે પરમાત્માનું અનિષ્ટ કરી શકતા જ નથી અને એમનું અનિષ્ટ કરવા ક્રિયા કરીએ, એમનાથી દૂર થવા વિચાર કે ક્રિયા કરીએ તેમાં મનુષ્ય પોતાનું જ અહિત કરે છે. ...”

૧૦

“... આ પણ પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની એક અકળ કળા છે. જીવનમાં માણસનું ધાર્યું થાય ત્યારે મનુષ્ય પરમાત્માની કૃપા અગર પ્રસન્નતાથી પોતાનો પુરુષાર્થ સફળ થયો એમ હૃદયથી માનતો નથી પણ પોતાના બાહુબળથી, પોતાની બુદ્ધિશક્તિથી સારું થયું એમ અંતઃકરણથી માને છે અને ભગવાનની ભક્તિ-ભજન કરતો હોય છતાં પોતાનું ધારેલું પરિણામ ન આવે ત્યારે પરમાત્માનો વાંક કાઢે, પરમાત્માના આશ્રયનો, પરમાત્માના ભજનમાં વખત ગુમાવ્યો વગેરે અઘટિત વિચારો કરી પરમાત્માથી વિમુખ થવા તજવીજ કરે છે. ડોક્ટરની દવા કરે, પણ ફાયદો

ન થાય, રોગ ન મટે ત્યારે ડોક્ટર ગમે તેવો હોશિયાર અને પ્રામાણિકપણે અને બુદ્ધિથી દરદીની દવા-સારવાર કરતો હોય છતાં હૃદયના ઊંડાણમાં ડોક્ટરનો મનમાં અભાવ આવે ને દુઃખ થાય. મનુષ્યની આ સામાન્ય ચિકિત્સા (દૃષ્ટિકોણ) હોય છે. તેથી આ પત્ર હું લખી રહ્યો છું.

પરીક્ષામાં નાપાસ થવાય ત્યારે બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિ પોતાની ભૂલ કે અણઆવડતનું આંતરિક નિરીક્ષણ કરી પોતાની થયેલી ભૂલ જણાય તો તે સુધારવાનો સત્ત્વશીલ ઉપાય કરે તો પરમાત્મા રાજી થાય અને આપણી થયેલી ભૂલ સુધરે અને આપણી પ્રગતિ થાય એ તદ્દન સત્ય છે. પણ પરમાત્માના આશ્રયનો, પરમાત્માની આજ્ઞાપાલનનો ત્યાગ કરવાનો વિચાર ન કરવો. ...”

૧૧

“... સર્વનિયંતા અને સર્વકર્તા મંગળકારી શ્રીહરિ છે એ વિચારે સાંત્વન થયું. નાસીપાસ ન થતાં બુદ્ધિદાય અને દયાળુ એવા શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવને આર્તપણે પ્રાર્થના કરી અભ્યાસ શરૂ કરવો અને પરીક્ષામાં બેસવું જ. પરમાત્મા ઉપર જ આધાર રાખવાની બુદ્ધિ કેળવવી. ...”

૧૨

“... નાસીપાસ થવાની જરૂર નથી. મહેનત કરી પરીક્ષામાં બેસવાથી પાસ થવાય. અધૂરી તૈયારીએ પરીક્ષા આપીએ એટલે નાસીપાસ થવાનો પ્રસંગ આવે. એક વખત પરીક્ષામાં નિષ્ફળ થઈએ તો બીજી વખત અભ્યાસ વધુ પાકો કરવો જોઈએ અને થવો જોઈએ. માટે નિરાશ ન થતાં હિંમત રાખી, ભગવત્સ્મરણપૂર્વક અભ્યાસ કરી પરીક્ષા આપવી કે જેથી એ પરમ કૃપાળુ પ્રભુ તમોને વિજય અપાવશે.

ઘરમાં તું મોટો પુત્ર-બધી જવાબદારી ઉપાડવાની તારે છે. પિતા શરીરે અશક્ત છે માટે તું નાસીપાસ થાય એ જીવનનો વિનાશ ગણાય.

પરમાત્માએ તને પવિત્ર, ભગવદીય અને શ્રીમંત કુટુંબમાં જન્મ આપ્યો. પવિત્ર પાવનકારી અને દૈવીસંપત્તિવાળી પત્ની આપી. સારો ધંધો આપ્યો. સત્સંગ આપ્યો અને પવિત્ર અને ભગવદીય માતાની કૂખે જન્મ આપ્યો. આ બધી કૃપાઓનો તારે આગસ છોડી સદુપયોગ કરવો જોઈએ

તો જ પરમાત્માને એમ થાય કે કરેલી કૃપાનો સદુપયોગ છે. માટે ધન્ય છે એમ માની વધુ પ્રસન્ન થાય તેથી તારી શક્તિમાં દૈવી સંપત્તિનો વધારો થાય અને તું સુખી થઈ બધાંને સુખ આપી શકીશ.

‘ભક્તચિંતામણિ’નું ઓછામાં ઓછું એક પ્રકરણ દરરોજ વાંચવું. જો તેનાં ૨૮થી ૩૩ પ્રકરણ દરરોજ તું વાંચે તો પરમાત્મા અને સંતો તારા ઉપર બહુ રાજી થશે અને તારા શુભ અને હિતકારી મનોરથો એ પ્રભુ પૂર્ણ કરશે. ...”

૧૩

“... જે વિદ્યાર્થી પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય તે જ ખરી વિદ્યા છે. એ વિદ્યા સાયન્સ કે આર્ટ્સ કે કોમર્સ કે લોના અભ્યાસથી મળતી નથી.

તું પરદેશ વિદ્યાભ્યાસ કરવા ગયો છું તે વિદ્યા એવી હોવી જોઈએ કે તેનો અભ્યાસ કરવાથી કીર્તિ અને કાંતિ એ બેની સુલભ પ્રાપ્તિ થાય માટે તારે સાયન્સની એ શાખાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ કે જેનાથી તારી મૌલિકતા વધે અને તને તે શાખામાં ઊંડો અને સારો સાચો રસ ઉત્પન્ન થાય. તારી વિદ્યા તને, કુટુંબને, સમાજને અને દેશને આબાદી સિદ્ધ કરી આપે. માટે જે વિદ્યા ભણવામાં તને ઉત્પન્ન થતો રસ, તારી મૌલિકતા વધારે, તારું ચારિત્ર્ય નિષ્કલંક અને ઉત્તમ કરે તેમ જ તને લક્ષ્મી અને કીર્તિ મળે એ શાખાનો તું સ્વીકાર કરીશ તો પરમાત્મા, જે તારી પાસે પણ સતત રહે છે તે પરમાત્મા તને તારા સમુત્કર્ષમાં ઉત્તેજન આપતા જ રહેશે.

પરમાત્માનો આશ્રિત હંમેશાં નીડર, સ્વચ્છ બુદ્ધિ અને શક્તિવાળો હોય છે અને તેથી તે પ્રતિદિન પ્રગતિ કરતો રહે છે. માટે એ પરમાત્માનો આશ્રય દિનપ્રતિદિન દૃઢ કરતો રહીશ તો તારું ઓજસ વધતું જશે ને તું સુખી થઈશ. ...”

૧૪

“... એ દયાળુ દેવ તને બુદ્ધિ, સાચી સમજ આપશે જ અને એ તારી પાસે જ છે એવી દૃઢતા રાખીશ તો અચૂક સુખી થઈશ અને કોઈના ઈંદામાં ઈસાઈશ નહિ. ‘શિક્ષાપત્રી’ પરમાત્માએ પોતે રચી છે તે ઉપર દૃષ્ટિ રાખજે. ...”

૧૫

“... પરમાત્માએ તને મનુષ્યનો દેહ આપ્યો છે, એટલું જ નહિ પરંતુ પવિત્ર અને ભગવન્નિષ્ઠ માતાપિતાને ત્યાં અને તેમના દ્વારા આ મનુષ્યનો દેહ તને પરમાત્માએ આપ્યો છે. એ સર્વ શ્રેય પ્રાપ્ત કરવાનું મુખ્ય, અમૂલ્ય અને આવશ્યક સાધન છે માટે આ સાધનને સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત અને સશક્ત અને સુસજ્જ રાખવાની તારી પ્રથમ અને અતિ આવશ્યક ફરજ છે. એ શરીર અને મન તંદુરસ્ત હશે તો સર્વ રિદ્ધિસિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી શકાશે. માટે એ શરીરની તંદુરસ્તી જોખમાય તેવી કોઈ ક્રિયા કરવી નહિ. પરમાત્માએ ‘શિક્ષાપત્રી’માં કરેલી આજ્ઞાઓ આ દૃષ્ટિબિંદુ રાખીને કરેલી છે. પરીક્ષા પણ આ શરીરથી આપી શકાવાની છે. પરીક્ષાનું પરિણામ પણ આ શરીર અને મનની તંદુરસ્તી ઉપર મહદંશે આધારિત હોય છે. માટે શરીરની તંદુરસ્તી સાચવીને અભ્યાસ કરજે અને પરીક્ષા આપજે એવી મારી ખાસ વિનંતી છે. પરમાત્મા શ્રીહરિ તારી પાસે જ છે. ...”

૧૬

“... વિદ્યાભ્યાસ કરવાથી મળેલું જ્ઞાન, ભગત્સેવામાં અને તેથી કરીને ભગવત્પ્રસન્નતા મેળવવામાં ઉપયોગી થાય તેવા વિનિયોગથી ભગવદીય અભ્યાસ કરે છે. આવા હેતુથી અભ્યાસ કરનાર ભક્તનો અભ્યાસ પણ નિર્ગુણ થાય છે. માટે એ વિનિયોગ રાખવો જ્યાં જ્યાં ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તો છે ત્યાં વિજય છે, લક્ષ્મી છે, નીતિ છે, ભૂતિ પણ છે એ ભગવદ્વાક્યાનુસાર ભગવત્પ્રસન્નતાના વિનિયોગથી અભ્યાસ કરનાર ભગવદીયના પક્ષમાં ભગવાન અને ભગવાનના ભક્ત છે એટલે એમનો વિજય છે. ...”

૧૭

“... જે સર્વત્ર વ્યાપક-સર્વેશ્વર પરમાત્મા ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ રાખે તેને કદાપિ નિરાશ થવું પડ્યું નથી ને પડતું નથી. માટે મારો તમોને આગ્રહ છે કે જે પરમાત્મા વધુ અભ્યાસ અને પ્રગતિને અર્થે તમોને વિદેશ લઈ ગયા છે તે પરમાત્મા ઉપર તમો પરમ શ્રદ્ધા રાખશો અને ‘શિક્ષાપત્રી’નું વાચન રાખીને તેમાંના આદેશો પ્રમાણે વર્તન રાખશો તો

જરૂર એ દયાળુ દેવ તમોને ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષની સિદ્ધિ આપશે જ.

જુદાં જુદાં શહેરોમાં રહેવું, ત્યાંની વ્યક્તિઓના જીવનમાંથી સદ્ગુણો હોય તે ગ્રહણ કરવા અને આપણું જીવન નીતિમય અને શુદ્ધ રાખવાથી જ પ્રભુ આપણી પાસે કાયમ રહે છે, સદ્બુદ્ધિ આપે છે અને સદાચારમય જીવન જીવવાનું બળ આપે છે. ...”

૧૮

“... એ પરીક્ષા લેનાર શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવ છે અને એમના આપણે આશ્રિત છીએ. માટે જેમનો આશ્રય છે તેમને આર્તપણે સંભારી પછી ઉત્તરો લખવાનું શરૂ કરવું. તેમાં જ અમૃત રેલાશે. માટે કોઈ પણ પ્રકારની ચિંતા કે ગભરામણ રાખ્યા સિવાય સર્વમંગળકારી પરમાત્મા શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવને સંભારી પરીક્ષા આપવાનું નીડરપણે શરૂ કરવું. ...”

૧૯

“... પોતાની અંતર્યામી શક્તિએ કરીને સર્વત્ર વ્યાપક પરાત્પર પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન તારી પાસે જ છે અને તે પ્રભુ બુદ્ધિ આપનાર અને સ્મૃતિ કરાવનાર છે એમ જાણીને એમની પ્રાર્થના કરી ઉત્તરો લખવાનું શરૂ કરજે ...”

૨૦

“... શ્રીહરિ સર્વેશ્વર અને સર્વદા છે. તે તમોને યાદશક્તિ, બુદ્ધિ અને સ્મૃતિ આપશે. એમના બળથી અને આશ્રયથી આપણે સુખી છીએ જેથી આપણી બુદ્ધિનું અભિમાન ન રાખતાં, પેપર આવે ત્યારે શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનું સ્મરણ કરી એમની માનસિકપણે પ્રાર્થના કરશો કે હે પ્રભુ, તમો બુદ્ધિદાય છો, તે બુદ્ધિ અને શક્તિ આપી પેપરના પ્રશ્નોના જવાબ લખાવશો. એ પ્રાર્થના કરી પેપરના પ્રશ્નોના જવાબ લખવાનું શરૂ કરશો એ દયાળુ પરમાત્મા તમારું મંગળ કરશે જ. ...”

૨૧

“... મૂઢપણે અગર સમજણપૂર્વક જેને ભગવાનનો દૃઢ આશ્રય

થયો છે તે જ સુખ પામે છે. અંતરિયાળ માણસ એટલે જેને મૂઢપણે કે સમજણપૂર્વક ભગવાનનો આશ્રય ન થયો હોય તે કલેશને પામે છે. જે સર્વકર્તા અને સર્વેશ્વર, સર્વનિયંતા પરમાત્મા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ જ છે એમ દૃઢતાપૂર્વક વિશ્વાસ રાખે છે તેને કદાપિ નિરાશ થવું પડ્યું હોય એવો કોઈ દાખલો ઇતિહાસમાં નથી. ભગવાનના ભક્તની ભગવાન ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવાથી કીર્તિ-સુખ શાંતિ વધ્યાં છે પણ ઘટ્યાં નથી. માટે બરાબર તૈયારી કરી નથી. શું થશે એવી ચિંતા કરવી એ ભગવદ્નિશ્ચયમાં અનિશ્ચય દાખવવા બરાબર છે. માટે જે પરમાત્મા શ્રીહરિ, જે સદૈવ આપણી પાસે છે અને જે ચિંતામણિરૂપ છે તેમની પાસે ખોટું ચિંતવન કરીએ તો તે (ખોટો સંકલ્પ જ) મૂર્તિમાન થાય છે. માટે એ મહાપ્રભુનું સ્મરણમંગળ છે તો તેમનું ચિંતવન અતિ મંગળકારી છે એવું સત્ય બળ રાખી પરીક્ષા આપવી જેથી મંગળની વૃદ્ધિ થાય. ...”

૨૨

“... મારું એવું માનવું છે અને મારું જીવન એવા અનુભવથી ઘડાયેલું છે કે સર્વત્ર અને સર્વના હિતકર મંગળકારી પરમાત્મા પોતાની સાથે જ કાયમ છે એમ જાણી એ પરમાત્માને અતિ પ્રિય એવું શુદ્ધ ચારિત્ર્ય અને ભગવદાશ્રય જે દૃઢપણે રાખે છે તે જ્યાં જ્યાં જાય, રહે, ત્યાં ત્યાં સુખી થાય છે. ‘શિક્ષાપત્રી’માં પણ એ પરમાત્માએ પોતે ક્યાં રહે છે અને પોતે કેવા છે તે શ્લોક ૧૦૫થી ૧૧૦માં સ્પષ્ટ અને સરળતાથી લખી આપ્યું છે. માટે એ સર્વશક્તિમાન પ્રભુ તમારી પાસે જ છે. માટે તમો એના આશ્રયનું બળ રાખી - આપણે અશક્ત છીએ માટે એ પાસે હોવા છતાં આપણે એમને દેખી શકતા નથી પણ એ પોતે સર્વશક્તિમાન હોઈ આપણને દેખે છે એવી પ્રતીતિ દૃઢ રાખી એમના નિયમ પ્રમાણે વર્તી અભ્યાસ કરવાની આપણી પવિત્ર ફરજ બજાવવી. ...”

૨૩

“... વિદ્યા વિદ્યે મમ તનુ, વિદ્ધિ ઉદ્ધવ શરીરિણાં ।
બંધ મોક્ષકારી આદ્યે વિદ્યા મે વિનિર્મિતે ॥”

એ ભગવદ્વાક્ય અનુસાર અવિદ્યા અને વિદ્યા એ બંને ભગવાનની શક્તિ છે. એક નાશ કરે છે, એક અવિનાશી કરે છે. માટે જ વિદ્યાવાન થાવું. માટે ભગવાનની આઘ શક્તિ, વિદ્યા જ પાસે રાખવી કે જેથી ગેરસમજ, ટૂંકી સમજ થવાના પ્રસંગ ઉપસ્થિતિ થવા ન પામે. ...”

૨૪

“... મારા મનમાં એક ઊંડો વિચાર રહ્યા કરે છે કે તમો અભ્યાસની ચિંતા કર્યા કરો છો. આ વિચાર ખરો હોય તો મારું એમ માનવું છે કે ભગવાનના ચરણમાં જેણે પોતાનું જીવન સોંપ્યું હોય તેને વાસ્તે એ ચિંતા ઉત્પન્ન કરનાર વિચાર હિતકર નથી. સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો જેમ સૂર્યમાં અંધકાર કિંચિતમાત્ર નથી, એટલું જ નહિ, પણ એના લેશમાત્ર ઉદયથી અંધકાર વિના પ્રયાસે નાશ થાય છે, તેમ જે પરમાત્માએ કેવળ કૃપા કરીને આપણને મનુષ્યદેહ આપેલ છે, તેમનામાં (પરમાત્મામાં) અંધકારનો લેશમાત્ર પણ હોય જ નહિ. વળી તમો તો શુદ્ધ સાત્ત્વિકતાથી એ દયાળુ - નિષ્કારણ દયાળુ-પરમાત્માના ઉપાસક જ છો અને એ પ્રભુ સર્વેશ્વર અને સર્વત્ર છે એવી માન્યતા ધરાવો છો. તમો પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવાના જ છો એવી દૃઢતા રાખશો. કલ્પતરુ નીચે બેસીને અજાણતાં પણ સારો સંકલ્પ થાય તો તે સિદ્ધ થાય છે. ...”

૧

“... આ લોક એવો છે કે પરમાત્મા પોતે મનુષ્યને દૃષ્ટિગોચર થાય છે ત્યારે પરમાત્માને પોતાને પણ મુસીબતો-જીવલેણ મુસીબતોનો સખ્ત સામનો કરવો પડે છે. આપણે તો મનુષ્ય છીએ અને એ સર્વશક્તિમાન પ્રભુના આશ્રિત અને બાળકો છીએ તેમ જ તેમના મુનીમો છીએ એટલે આપણને તકલીફ પડે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ એ આપણા દયાળુ અને સમર્થ શેઠની આપણા ઉપર એવી અમૃતદૃષ્ટિ અને અમૃતવૃષ્ટિ છે કે મુસીબતો આપોઆપ ઓગળી જાય છે અને શાંતિ અને સુખનો પ્રકાશ વિશેષ ઝળહળે છે. એ પરમાત્માને આપણે વફાદાર અને બુદ્ધિશાળી મુનીમો ત્યારે જ ગણાઈએ અને એવા મુનીમ હોવાનો ત્યારે જ ગર્વ લઈ શકીએ કે એ પરમાત્માની આજ્ઞા અને નિયમો પ્રમાણે એમની નોકરી, એમનો વેપાર ચલાવીએ તો. પરમાત્માનો આશ્રય દૃઢ રાખી એમના નિયમો પ્રમાણે ઉદ્યમ કરતા રહીએ અને એમનો ધંધો ચલાવીએ તો બ્રહ્માંડમાં એવી કોઈ વસ્તુ કે વ્યક્તિ નથી કે જે તમારા સામે આંખ ઊંચી કરી શકે કે ટકી શકે. ...”

૨

“... ભાગીદારીમાં બધા ભાગીદારોએ એક મનવાળા એટલે પરસ્પર વિશ્વાસવાળા હોવું જોઈએ. વિશ્વાસ હોય તો જ સંપ રહે અને સંપ હોય તો જ બળ અને લક્ષ્મી વૃદ્ધિ પામે. ...”

૩

“... તમોને જે શેઠે ધંધો ચલાવવાનું સોંપ્યું છે તે તમારા શેઠ સર્વ-શક્તિમાન છે, સર્વનિયંતા છે અને સર્વમંગળકારી છે. માટે તમો એ શેઠનું ચિંતવન કરતા રહેશો. એમના સંકલ્પમાત્રથી સર્વ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય થાય છે. એમનું સ્મરણ મંગળકારી છે. એમનું ચિંતવન હિતકારી છે. એમનું દર્શન દુઃખહારી છે. એમનું કીર્તન જયકારી છે. માટે નિર્ભય રહી એ સર્વવ્યાપક વિભુને આપણા વિચારો - આપણી ચિંતાઓ - આપણાં કાર્યો રોજ નિવેદન કરવાં- મુનીમની એ જ પરમ પવિત્ર ફરજ છે કે સાંજ પડે આપણા શેઠને દિવસભર આપણે કરેલા કામની ડાયરી નિવેદન કરી દેવી. ધંધો એમનો છે. પેઢી એમની છે. મુનીમ એમના

નોકરી-ઉદ્યમ-ધંધો-વ્યાવહારિક પ્રવૃત્તિઓ કરવા વિશે

“... પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં આપણા સર્વે પ્રવર્ત્યા છીએ એ પ્રવૃત્તિમાર્ગ પણ ભગવત્પ્રસન્નતા સારુ જ આદરીએ તો એ માર્ગ નિર્ગુણ થાય છે. ...”

છીએ. અને મૂડી-તિજોરી-ચોપડા-માલમિલકત એમનાં છે. ...”

૪

“... પરમાત્મા સર્વમંગળમય અને પવિત્રકારી, સર્વહિતકારી છે તેથી તે પરમાત્માની પેઢીમાં એમના પ્રતિનિધિ અને મુખ્ય મુનીમ થઈને એનો ધંધો અને વહીવટ જેવો ચલાવે તેવો એ પણ પવિત્ર, પ્રામાણિક, સ્વસ્થ, સાવધાન અને મંગળમય રહી એના તરફથી પેઢી ચલાવવાની. તે ચલાવવામાં પરમાત્માએ જે માર્ગદર્શક આજ્ઞાઓ કરી છે તેમાંની અતિ અગત્યની આજ્ઞાઓ આ પત્રમાં જણાવવા ઈચ્છું છું :

(૧) પોતાનું કામકાજ કરવા તેડ્યા જે મજૂર તેમને જેટલું ધન અથવા ધાન્ય દીધાનું કહ્યું હોય તે પ્રમાણે જ આપવું પણ તેમાંથી ઓછું ન આપવું.

(૨) પોતા પાસે કોઈ કરજ માગતો હોય અને તે કરજ દઈ ચૂક્યા હોઈએ તે વાતને છાની ન રાખવી.

(૩) દુષ્ટજન સાથે વ્યવહાર ન કરવો.

(૪) આવક અને ખર્ચનું નિત્યે રૂડા અક્ષરે સંભારીને નામું લખવું.

(૫) ઊપજને અનુસારે નિરંતર ખર્ચ કરવો પણ તે ઉપરાંત ન કરવો. ઊપજ કરતાં વધારે ખર્ચ કરનારને મોટું દુઃખ થાય છે.

(૬) કોઈની ગુલ્મ વાત કોઈ પણ ઠેકાણે પ્રકાશ કરવી જ નહિ.

(૭) જેનું જેવી રીતે સન્માન કરવું ઘટતું હોય તેનું તેવી રીતે સન્માન કરવું. પણ સમદષ્ટિએ કરીને એ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિ.

(૮) જે માણસ જેવા ગુણે યુક્ત હોય તેને તેવા કાર્યને વિશે વિચારીને પ્રેરવો. અને જે કાર્યને વિશે જે યોગ્ય ન હોય તેને તે કાર્ય ન સોંપવું.

(૯) જે પુરુષ જેવા ગુણવાળો હોય તે પુરુષને તેવા વચને કરીને દેશકાળને અનુસારે યથાયોગ્ય બોલાવવો પણ એથી બીજી રીતે ન બોલાવવો.

(૧૦) પોતાના જે સેવક હોય તેની પોતાના સામર્થ્ય પ્રમાણે અન્નવસ્ત્રાદિકે કરીને યોગ્ય સંભાવના નિરંતર રાખવી.

પરમાત્માના નિયમો અને આજ્ઞાઓ એ કુદરતના નિયમો અને

આજ્ઞાઓ છે. માટે પરમાત્માની આજ્ઞાઓ ઘણી ચીવટપૂર્વક પાળવી. તમો કોઈ પણ પ્રકારના લોભ-લાલચને વશ થયા વિના કેવળ ભગવત્-પ્રસન્નતા સારુ જ ભગવાનના મુનીમ થઈને ભગવાનની આ પેઢી ચલાવશો તો ભગવાન પ્રસન્ન રહેશે અને આનંદદાયક લક્ષ્મીજીનો સતત વાસ રહેશે કે જે વાપરશો તોપણ વાપરતાં તમો થાકી જશો. કારણ કે જ્યાં પરમાત્માનો વાસ હોય છે ત્યાં લક્ષ્મીજી અને સંતોનો સતત નિરંતર વાસ હોય છે જ. ...”

૫

“... તમો ધંધાના સ્થાનથી વારંવાર અને વધુ વખત બહાર રહો તેમાં ધંધો ખોરવાઈ જાય. પોતાને ઉચિત ધંધો-ઉદ્યમ કરવાની મહારાજની આજ્ઞા છે. માટે તે ધંધો સાચવવો અને વિકસાવવો એ તમારી પવિત્ર ફરજ છે. હવે તમારે ધંધામાં બરાબર સ્થાયી થઈ જવું જોઈએ. જે સમય જાય છે તે પાછો મળવાનો નથી તો યોગ્ય તે કરશો. ...”

૬

“... ભગવાનનું ભજન, સ્મરણ-ચિંતન, શરીર તંદુરસ્ત હોય તો જ એકાગ્રતાથી તે શાંતિપૂર્વક કરી શકાય છે. શરીર તંદુરસ્ત હોય તો જ ઉદ્યમ-નોકરી, દ્રવ્યોપાર્જન સફળતાથી ને દક્ષતાથી કરી શકાય છે. શરીર તંદુરસ્ત હોય તો ધર્મ-ભગવદાજ્ઞાપૂર્વકનું જીવન પાળી શકાય છે, જીવી શકાય છે અને શરીર તંદુરસ્ત હોય તો જ કુટુંબીજનો પ્રતિ આપણો ધર્મ બજાવી શકાય છે. એટલે જે ક્રિયા કરવાથી, જે ઉદ્યોગ કરવાથી, જે નોકરી કરવાથી આપણી કે સ્વજનની તંદુરસ્તી જોખમાય તેવી ક્રિયા-ઉદ્યોગ-નોકરીથી દૂર રહેવું એ નીતિવાક્ય છે. ‘શિક્ષાપત્રી’માં પણ પરમાત્માએ ૧૧૯મા શ્લોકમાં આજ્ઞા એવી જ કરી છે. ...”

૭

“... ચાતુર્માસમાં ભગવદાશ્રય વધુ દંઢ થાય તેવું શું કરવા વિચાર્યું છે તે પણ જણાવશો. સમય વઘ્યો જાય છે અને ગયો સમય મજરે મળવાનો નથી જેથી જવાબદારીઓ અદા કરવારૂપી ધર્મ બજાવવા તજવીજ ચાલુ છે કે કેમ તે પણ જાણવા મળેલ નથી. જીવન કરકસરભર્યું

રહેવું જોઈએ. આવક કરતાં વધુ ખર્ચ ન કરવાની, રોજેરોજ સ્પષ્ટ અક્ષરે આવકજીવકનો હિસાબ લખવાની, દુષ્ટજન સાથે વ્યવહાર ન કરવાની, પોતાના ગૃહસૂત્રને અનુસારે યથાધન સંસ્કારાદિક ક્રિયાઓ કરવાની, પૃથ્વી અને ધનના લેણદેણનો વ્યવહાર સાક્ષીએ સહિત લખત કયા વિના નહિ કરવાની, પોતપોતાના વર્ણાશ્રમ અનુસાર ઉદ્યમ કરવાની મંગળમય આજ્ઞાઓ શ્રીજીએ આપણને કરી છે તો તે ઉપર આપણી કેવી દૃષ્ટિ રહે છે તેનો તપાસ કરો છો ? ...”

૮

“... તમો ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ મહાપ્રભુનું સ્મરણ કરતાં કરતાં તમારો ધંધો કરતા રહેશો. એ ધંધો ભગવાનનો છે અને એમના તરફથી એમના પ્રતિનિધિ તરીકે આ ધંધો તમો ચલાવો છો એવી દૃઢ માન્યતાપૂર્વકની તમારી પ્રવૃત્તિ નિર્ગુણ થશે ને તમોને શાંતિ મળશે. એ ધંધો ભગવાનનો છે. પણ પરમાત્મા એવા દયાળુ છે કે એ ધંધાના ફળરૂપે પ્રાપ્ત થતી લક્ષ્મી પોતે લેતા નથી પણ એમના પ્રતિનિધિને ભોગવવા આપી દે છે. એટલે એ ધંધામાંથી જે કાંઈ આવક આવે તે તમારે જ લેવાની અને ભોગવવાની છે. ...”

૯

“... ધંધાના નિયમ-નીતિ પ્રમાણે રહીએ તો ધંધો અને ધંધો કરનાર બન્ને આબાદ થાય છે. પણ જો તે નીતિ-નિયમ પ્રમાણે બન્ને ન રહે તો બન્ને બરબાદ થાય છે. જે વડે કરીને જીવન છે તેને કુરાજી કરીએ, તેના નીતિ-નિયમ પ્રમાણે વર્તન ન કરીએ અને નિર્બળતા દાખવીએ તેથી જીવનમાં અશાંતિ આવે જ. સત્સંગ ત્યારે જ કર્યો ગણાય કે જો મનને વશ આપણે ન થઈએ પણ મન આપણને વશ થઈ જાય તો. પરમાત્માએ ‘વચનામૃત’માં કહેલ છે કે જેને કથાવાર્તા સાંભળવામાં આગસ આવે તેના તરફની અટકળ કરી રાખવી કે એનામાં સારા ગુણ ન આવે. માટે સારો દેશ-કાળ-ક્રિયા અને સંગનું સેવન કરતા જ રહેવું. ...”

૧૦

“... પરમાત્માનું ભજન કરવામાં સરળતા થાય તે સારુ વ્યવહાર

અને ઉદ્યમ કરવાનો છે. આ શરીર પરમાત્માની પ્રાપ્તિ સારુ પરમાત્માએ આપણને આપેલ છે અને એ પ્રાપ્તિમાં સહાયભૂત થવા અને સરળતા થાય એ સારુ એ શરીર વડે વ્યવહાર અને ઉદ્યમ કરવાનો છે. જે વ્યવહાર અને ઉદ્યમથી પરમાત્માની પ્રાપ્તિમાં અવરોધો થાય તે વ્યવહાર અને ઉદ્યમ માયા છે. આમ પરમાત્માના આશ્રિતો સમજે છે અને જાણે છે. ...”

૧૧

“... નોકરી પરમાત્માએ આપેલી છે અને પરમાત્માની નોકરી કરીએ છીએ એવી દૃઢ નિષ્ઠા રાખી એ પરમાત્માનો જ આધાર રાખવો ને મૂંઝાવું નહિ. એ પરમાત્મા જે કરે છે તે આપણા હિતમાં જ છે એમ દૃઢપણે માનવું. ...”

૧૨

“... ઘણુંક છે ફળ જેને વિશે એવું કાર્ય જે ધર્મવિરુદ્ધ (પરમાત્માની આજ્ઞા વિરુદ્ધ) હોય તો તેવું કાર્ય ન જ કરવું. કારણ કે ધર્મ છે (આજ્ઞાપાલન છે) તે જ સર્વ પુરુષાર્થનો આપનાર છે. માટે કોઈક ફળના લોભે કરીને ધર્મનો (ભગવાનની આજ્ઞા માનવાનો) ત્યાગ ન કરવો. (શિ. શ્લો. ૭૩) - એ જ આજ્ઞા લખનાર પરમાત્માએ આજ્ઞા કરેલી છે કે ચોર, પાપી, વ્યસની, પાખંડી, કામી તથા કીમિયા આદિક ક્રિયાએ કરીને જનનો ઠગનારો, એ છ પ્રકારના મનુષ્યનો સંગ ન કરવો. (શિ. શ્લો. ૨૭). જે મનુષ્ય સાથે ભાગીદારી કરવાનો વિચાર રહે છે એ મનુષ્યને તમારા લખવા પ્રમાણે નિત્ય નિયમિત “રાત્રે પીવાની ટેવ ખરી” - એમની નાતમાં ઘણાખરા આવા હોય છે. કોઈ પ્રકારનું તોફાન-અપશબ્દ નહિ. પીને સુઈ જાય એટલું જ. જે પરમાત્મા તમારો વેપાર ચલાવે છે અને વ્યવહારે તમોને સુખી રાખે છે એ એમ કહે છે કે વ્યસનીનો તમારે સંગ કરવો નહિ. આ પ્રમાણે એ સર્વેશ્વર પરમાત્માની આજ્ઞા-ઈચ્છા છે. એ ભાગીદાર થવાથી તમો એના સંગી થાઓ નહિ પણ એના ભાગીદાર થનારને એનો સંગરંગ લાગે અને એ ભાગીદાર જ એની માફક રાત્રે સુતી વખતે “થોડું” પીવાની ટેવવાળો થાય તો શું પરિણામ આવે અને જે પરમાત્મા તમારો વેપાર ચલાવે છે તે પરમાત્માને દુર્ગંધ ન સહન થાય તે સારુ મોઢે રૂમાલ દેવો પડે અને મોં કટાણું કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય

તેમ કરવામાં તમારું શું હિત થવાનું કે ભાગીદારનું શું હિત થવાનું ? આવો ભાગીદાર કરવામાં હેતુ તો પૈસા કમાવા તે. એવા ભાગીદાર સિવાય તમો વેપારમાં પૈસા કમાયા કે નહિ ? એવા ભાગીદાર સિવાય તમો વ્યવહારમાં સુખી થયા કે નહિ ? આવા વ્યસની માણસને ભાગીદાર કરવાનો તમોને નાનોસરખો પણ જોરદાર વિચાર આવ્યો એ પણ મારી દૃષ્ટિએ હિતકર નથી. પછી તો વેપાર અને વ્યવહારમાં તમો વેપારી લોકોની વધારે દૃષ્ટિ પહોંચે. હું વેપારી નથી પણ પરમાત્માના વચન ઉપર દૃષ્ટિ રાખવાના પ્રયત્નવાળો છું. તે મારો અભિપ્રાય તો શિ.શ્લો-૨૭માં પરમાત્માએ કરેલી આજ્ઞાના પાલનમાં જ હિત અને સુખ જોવાની ટેવ પાળવાવાળો છું. ...”

૧૩

“... આપણા સર્વનું તેમ જ જગતમાત્રનું મંગળ શ્રીજી કરે છે જ. પરંતુ જે અભિમાનયુક્ત થઈ પરમાત્માનું વચન લોપી મનસ્વીપણે ક્રિયા કરે છે તેને શ્રીજી તેની ક્રિયાનું ફળ યથાર્થ આપે છે અને ભગવદાશ્રિત નિર્માની થઈ એટલે શ્રીહરિજી આગળ નિર્માની થઈ, શ્રીહરિજીને કર્તા જાણી, શ્રીહરિજીની પ્રસન્નતા મેળવવાના વિનિયોગથી શ્રીહરિજીની સેવા કરવાના જ શુદ્ધ વિનિયોગથી, શ્રીહરિના વચનાનુસાર કોઈ પણ વ્યાવહારિક ક્રિયા કરે છે. તે ક્રિયા કરવામાં કદાચ ભૂલ થઈ જાય અગર તે ક્રિયા બરોબર ન કરી શકાય તોપણ, શ્રીહરિ પોતાના તે આશ્રિતની રક્ષા કરી જગતમાં તેનો વિજય કરે છે જ. માટે તમો સર્વ નિશ્ચિત રહી એ શ્રીહરિનું ભજન ટેક રાખી નિત્ય સ્મરણપૂર્વક તમારી તમામ વ્યાવહારિક ક્રિયા કરતા રહેશો. તમારું અમંગળ તો નહિ થાય. પણ મંગળ જ થયા કરશે, એ નિર્વિવાદ છે. કારણ કે જે મહાપુરુષની નિષ્કારણ કૃપાથી આપણને શ્રીજીનો આશ્રય અને આનંદ અનુભવાયો છે તે મહાપુરુષ શ્રીજી પાસે જ આપણે સતત રહીએ એવી અમીદૃષ્ટિ અને બળ આપણને આપ્યા જ કરે છે. માટે તમો સર્વ નિઃશંકપણે થઈને, શંકાપણું તજીને શ્રીજીનું અખંડ સ્મરણ-કીર્તન કરતા રહજો. વિષને અમૃત કરનાર એ છે. વ્યવહારમાં નિર્બંધ રાખનાર શ્રીજી જ છે. માટે ઉત્તરોત્તર શ્રીજીના આશ્રયની નિરભિમાનપૂર્વક ખુમારી રાખ્યા કરવી. ...”

૧૪

“... સર્વમંગળમય અને સર્વનું મંગળ કરનાર શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવનું સ્મરણ-કીર્તન કેવળ મંગળકારી જ છે. તેથી તમારી તમામ ક્રિયા એ મહાપ્રભુની પ્રસન્નતાના વિનિયોગથી તમારે કરવી, કે જેથી તે ક્રિયા નિર્ગુણ થઈ તમોને બંધનકારક નહિ થાય પરંતુ તમોને આનંદકારી નિવડશે.

ભગવાનનો ભક્ત વ્યાવહારિક કે આધ્યાત્મિક જે જે ક્રિયા કરે છે તેમાં વિનિયોગ કેવળ ભગવત્પ્રસન્નતાનો જ હોય. ભગવાનનો ભક્ત વિષય ભોગવવાના વિનિયોગથી કોઈ ક્રિયા કરતો જ નથી. વિનિયોગ એક એવું બળવાન તત્ત્વ છે કે જેથી આનંદ-સુખ-શાંતિ કે કલેશના સ્વરૂપમાં ફેરફાર થઈ જાય છે.

પોતાનું રાજ્ય લેવા મહાભારતનું યુદ્ધ પાંડવો પોતાના પિતાતુલ્ય-ભીષ્મ-અને ધૃતરાષ્ટ્ર અને ભાઈતુલ્ય ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો તેમ જ ભાઈ કર્ણ, ગુરુ અને બ્રાહ્મણ દ્રોણ, કૃપાચાર્ય, અશ્વત્થામા વગેરે સામે લડ્યા. તેમાં ઘણા જ નિર્દોષોનો દેહવિલય થયો. એ યુદ્ધ વ્યાવહારિક દૃષ્ટિથી લડાયું હતું એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે. ભગવાનની પ્રાપ્તિને અર્થે લડાયું ન હતું. પરંતુ ગીતાઉપદેશ પછી કેવળ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની પ્રસન્નતાના વિનિયોગથી અર્જુનજી નિઃશંક મને એ લડાઈ લડ્યા તેથી એઓને શાંતિ, આનંદ અને સુખ જ થયું. લડાઈ દરમિયાન એવી ભયંકર પરિસ્થિતિઓ ઊભી થયેલી કે એમનો જો એ વિનિયોગ ન હોત તો પાંડવોનો પણ કૌરવોની સાથે સાથે સમૂળો નાશ થઈ ગયો હોત. રામાયણ-મહાભારત તેમ જ સંપ્રદાયનો ઇતિહાસ આપણને આ સિદ્ધાંત સચોટ શીખવાડે છે. માટે શ્રીજીની પ્રસન્નતાનો જ વિનિયોગ રાખી તમારી પેઢી શ્રીજીની જ પેઢી છે એવો ઉચ્ચ આદર્શ રાખી સાવધાનીથી તમામ વ્યવહાર કરશો. ...”

૧૫

“... શ્રીજીનો સમાશ્રય એ જ સર્વ સુખનું કારણ છે, તે જ સર્વ કલેશનું વિમોચન કરનાર છે અને દિવ્ય શાંતિ આપનાર છે. તે સમાશ્રય ત્યારે જ દૃઢ થયો કહેવાય કે શ્રીજી આપણને સ્વાભાવિકપણે સાંભરે. દેહ-ગેહનું સ્મરણ-ચિંતન કરવામાં મનને ખેંચવું પડતું નથી, એટલું જ નહિ,

પરંતુ દેહ-ગેહ કરતાં પણ વિશેષ સાહજિકતાથી શ્રીજીમાં વૃત્તિ રહે.

ધંધો શ્રીજીનો છે. દેહ-ગેહ-દ્રવ્ય-સંબંધી સર્વે શ્રીજીનાં છે અને તે તમામનું રક્ષણ-પોષણ અને પ્રવૃત્તિ ને પ્રગતિ કરવા સારુ શ્રીજીએ આપણને ટ્રસ્ટીની સ્થિતિમાં મૂકેલા છે એવી દૃઢ માન્યતા સાથે તે તે સંબંધી ક્રિયા કરવાની રાખીશું ત્યારે ઉપાધિ જણાશે નહિ એમ લાગે છે. ...”

૧૬

“... પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં આપણે સર્વે પ્રવર્ત્યા છીએ. એ પ્રવૃત્તિમાર્ગ પણ ભગવત્પ્રસન્નતા સારુ જ આદરીએ તો એ માર્ગ નિર્ગુણ થાય છે. અને આપણને આનંદ-શાંતિ અને દિવ્ય શક્તિ નિત્ય નિત્ય આવ્યા જ કરે છે. માટે ઐહિક સુખ મેળવવા સારુ ઐહિક વિષયો ભોગવવા સારુ-એ માર્ગમાં પ્રવર્તવાનો વિનિયોગ ન રાખવો. પરંતુ શ્રીજીએ આપણને એ માર્ગમાં મૂક્યા છે તેથી શ્રીજીની પ્રસન્નતા ખાતર જ, શ્રીજીના વચન પ્રમાણે એ પ્રવૃત્તિ આપણે આદરવી. તેમાં પ્રવૃત્તિ રહેવું. ધાર્યું શ્રીજીનું જ થાય છે. આપણે શ્રીજીના ધાર્યા પ્રમાણે જ રહેવું ને વચન પ્રમાણે પ્રસન્ન ચિંતથી શ્રીહરિને આગળ રાખી, કલ્પતરુ અને ચિંતામણિ સ્વરૂપ શ્રીજીનું ચિંતવન કરતા કરતા જે જે પ્રવૃત્તિ કરશો તે તે પ્રવૃત્તિઓ સફળ થશે. શ્રીજીથી કાંઈ ગુપ્ત નથી એમ દૃઢ કરી રાખશો. એટલે તમારી પ્રવૃત્તિઓ સફળ થઈ ભારરૂપ ન થતાં આનંદદાયી થશે જ. ...”

૧૭

“... ધંધો એ સ્વામિનારાયણ મહાપ્રભુની માલિકીનો છે અને તમો સર્વે એ મહાપ્રભુના સેવકો છો અને તેમના તરફથી એ ધંધો ચલાવો છો એવી દૃઢ નિષ્ઠા રાખશો તો તમામ ઉપાધિ શાંત થશે. ધંધો વધારવામાં કોઈ વાંધો નથી. પરંતુ મહાપ્રભુનો દશાંશ ભાગ તો અવશ્યમેવ રાખશો તો ધંધો યશસ્વી નીવડશે અને શાંતિથી એ મહાપ્રભુનું ભજન થશે. જેના પક્ષમાં યોગેશ્વર એવા મહાપ્રભુ શ્રીહરિ છે અને એ મહાપ્રભુના દૃઢ આશ્રિત મુક્તપુરુષો છે તેનો હંમેશાં વિજય થાય છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ તેની પાસે શ્રી-લક્ષ્મી-ભૂતિ વગેરે દિવ્યતાઓ રહે છે જ એમાં શંકા નથી. તમો ધંધો કરો તેમાં સંપૂર્ણ પ્રામાણિકતા રહેવી જોઈએ. ઘણુંક છે ફળ જેને

વિશે તેવું કર્મ જો ધર્મરહિત હોય તો તે કરવાની મહાપ્રભુજીએ સ્પષ્ટ ના કહી છે. મારી એવી નમ્ર માનિનતા છે કે મહાપ્રભુજીની આ આજ્ઞા પ્રમાણે રહેનાર એમનો આશ્રિત ધંધામાં યશસ્વી નીવડે છે ને તેનાં સર્વ વિઘ્નો નાશ પામે છે. માટે એ ઉપર લક્ષ રાખી શ્રીજીના સેવક બની, શ્રીજીનું ધણીપણું રાખી વ્યવહાર-ધંધો કરશો એટલે તમોને શાંતિ શાંતિ લાગશે જ. આપણા બાપ તેમ જ દયાળુશ્રી આપણી પાસે સતત છે જ. આંધળો માણસ દેખતા માણસને દેખી શકતો નથી પરંતુ દેખતો માણસ આંધળા માણસને તો યથાર્થ સ્વરૂપમાં દેખે છે જ તેમ આપણી અશક્તિ કે અજ્ઞાનતાને લીધે શ્રીજી અને દયાળુશ્રીને અને મોટા મોટા અનાદિ મુક્તોને આપણે દેખી શકતા નથી પણ તે તો આપણી પાસે જ છે અને આપણને દેખે છે અને આપણી રક્ષા કરે છે. માટે એવા પ્રત્યક્ષ શ્રીજીથી રક્ષાયેલા આપણે નીડરપણે, શ્રીજીનું ધણીપણું રાખી, શ્રીજીની પ્રસન્નતા ખાતર ધંધો પ્રામાણિકપણે ધર્મે સહિત કરવો એમાં આપણો વિજય છે.

દાદા ખાયરને ઉપાધિ આવેલી પણ તેઓએ તો શ્રીજીને માલિક રાખીને બધો વ્યવહાર રાખેલો જેથી શ્રીજીથી રક્ષાયેલા દાદા ખાયરનું તેમના વિરોધપક્ષના બળવાન માણસો પણ કાંઈ ભૂંડું કરી શક્યા નથી અને સૂર્યની સામે ધૂળ નાખવાથી આંખમાં જેમ ધૂળ પડે છે તેમ થાય છે. માટે શાંતિ-હિંમત રાખી શ્રીજીને આગળ રાખી - શ્રીજીનું સ્મરણ કરતાં કરતાં વ્યવહાર કરશો. તમો સર્વે સર્વશક્તિમાન મહાપ્રભુજીનાં બાળકો છો. ...”

૧૮

“... મારું એવું માનવું છે અને દયાળુશ્રી પણ વખતોવખત એ જ સૂત્રનું આપણા જીવનમાં પ્રતિપાદન કરતા હતા કે ભગવાન સ્વામિનારાયણનો યથાર્થ આશ્રિત હોય તે જેમ શ્રીહરિ પોતે સર્વોપરી છે તેમ જ તે પણ જીવનવ્યવહારમાં સુખી, પ્રતિભાશાળી, ગૌરવાન્વિત અને સર્વહિતકર હોય જ. શ્રીહરિના દિવ્યગુણો તેનામાં દૃઢતા અને વૃદ્ધિને પામતા જ હોય. દયાળુશ્રીનું જીવન આપણે જેમ જેમ વિચારીએ છીએ તેમ તેમ તેઓશ્રીના જીવનમાંથી જ આપણા અને તેઓશ્રીના ઇષ્ટદેવ શ્રીસ્વામિનારાયણ મહાપ્રભુજીની શ્રેષ્ઠતા અને સર્વોપરીતા આપણને વધારે અને વધારે પ્રત્યક્ષ થાય છે. આવો આપણો જીવનઅનુભવ છે. ભૂતકાળમાં પણ શ્રીહરિના આશ્રિતોનાં જીવનચરિત્રોનો આપણે અભ્યાસ

કરીએ તો આપણને એ સત્ય વધુ અને વધુ દૃષ્ટિગોચર થશે જ. આ હકીકત અતિશયોક્તિ સારુ નથી પરંતુ અનુભવસિદ્ધ છે. વ્યવહારમાં હાલ પણ, સ્વામિનારાયણનો આશ્રિત ન હોય તે પણ પોતાના અનુભવની હકીકત કહેતાં કહે છે કે સ્વામિનારાયણનો આશ્રિત સર્વ રીતે સુખી હોય છે માટે આપણે વ્યવહારમાં જો કાંઈ ઊણપ હોય તો આપણે વિચારવું કે ભગવાનના દૃઢ આશ્રયની દૃઢતામાં આપણને કાંઈ ખામી છે. અને જો આશ્રય દૃઢ હોય તો એ ઊણપ ભગવાનની ઈચ્છાથી આપણા સુખને સારુ છે એમ માનવું અને ઉમંગ અને શ્રદ્ધાથી શ્રીહરિનું નામીએ સહિત નામ પ્રમાણે ચિંતવન કરવું. પોતાના આશ્રિતોની રક્ષા સારુ શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ અને શ્રીનરનારાયણદેવ સ્વરૂપે હંમેશાં તત્પર રહે છે. માટે કોઈ પ્રકારનો કાળ-માયાનો ડર ન રાખતાં, શ્રીહરિના આશ્રયના બળથી બળવાન થઈ અને પરમાત્માની પ્રસન્નતા ખાતર, એ પરમાત્માનો જ આ વ્યવહાર છે એમ દૃઢતાપૂર્વક જાણી એ વ્યવહાર કર્યા કરવો. ...”

૧૯

“... જ્યાં જ્યાં એટલે જે જે વ્યક્તિઓમાં, જે જે કુટુંબોમાં, જે જે સમાજોમાં પરમાત્મા અને પરમાત્માના જનોનું પ્રધાનપણું હોય ત્યાં ત્યાં શ્રી, વિજય, ભૂતિ, નીતિ હોય છે જ. સૂર્ય હોય ત્યાં પ્રકાશ સ્વાભાવિક છે ને અંધકાર નથી એ પણ સ્વાભાવિક છે. માટે દ્રવ્ય આદિક માયિક પદાર્થનું પ્રધાનપણું આપણામાં ન થવા દેશો. શ્રીજીનું પ્રાધાન્ય આપણા વ્યવહારમાત્રમાં, આપણા જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણમાં અને ક્રિયામાં રાખવાનો અભ્યાસ રાખશો કે જેથી શાંતિ અને આનંદ રહેશે. ...”

૨૦

“... આપણે એમ જાણીએ છીએ કે : (૧) પરમાત્મા સર્વ મંગલકારી છે. (૨) પરમાત્મા આપણા નિયંતા છે. (૩) પરમાત્માની આપણે નોકરી કરીએ છીએ, અને (૪) પરમાત્મા જેમ રાખે તેમ આનંદથી રહેવું એમાં આપણું સુખ છે. પછી પરમાત્માએ બહુ દૂર બદલી કરી એમ માની દુઃખી થઈએ અને પરમાત્માનું સર્વકર્તાપણું આશંકીએ એ પરમાત્માના આશ્રિતને યોગ્ય છે ? ...”

દેવું ન કરવા વિશે

દેવું બીજાનું જન જેહ રાખે, કદી મહાસંકટ તેહ સાંખે ;
સંસારમાં જે ઋણવાન હોય, તેના સમો અન્ય દુઃખી ન કોય.
મીઠા વિના શાક જ રાંધી ખાય, પથારિયે ભોંય સુવે સદાય ;
તથાપિ માથે ઋણ જો ન હોય, તે તુલ્ય બીજો સુખીઓ ન કોય.
ઋણી હરિશ્ચંદ્ર હતો નરેશ, જે કષ્ટ પામ્યો જગમાં વિશેષ ;
યાંડાળને ઘેર ભર્યું જ પાણી, કરો ન કોઈ ઋણ એમ જાણી.

૧

“... ગુરુદેવની અતિ કૃપાથી પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનનો એક ઉત્તમોત્તમ, અવિભાજ્ય સિદ્ધાંત હું જે સમજી શક્યો છું તે એ છે કે - મનુષ્યે ઘણો જ ફાયદો થતો હોય તોપણ દેવું કરવું જ નહિ. આ સિદ્ધાંત હાલ ઘણા જ માણસો - અર્થશાસ્ત્રીઓ, નિષ્ણાતોના માનવામાં આવતો નથી અને લોન લેવી ને ધંધો કરવો એ દેવું ન કર્યું ગણાય એવી આર્થિક ફિલોસોફી ફૂલીફાલી રહી છે. પણ પરમાત્માનો દેવું ન કરવાનો સિદ્ધાંત જ અફર અને સુખદ છે. તે સિદ્ધાંત તમો તમારા જીવનમાં, વ્યવહારમાં, ધંધામાં ચીવટથી પાળશો તો સર્વ પ્રકારે સુખી થશો એવો મારો અનુભવ છે.

ભગવાનની આજ્ઞા છે કે દેવું ન કરવું. તો એ ઉપરથી એ તો ચોક્કસ માનવું જોઈએ કે દેવું કરીને ધંધો ઘણો વધે એ રૂપી ઘણું જ ફળ મળે તોપણ દેવું ન જ કરવું એ આજ્ઞા શ્રીજીએ ઘણા જ સુખદ હેતુઓથી જ કરેલી છે. ...”

૨

“... જગતનો પ્રવાહ એવો ચાલ્યો છે કે રાજ્ય પ્રજાને કહે છે કે દેવું કરીને ધંધો કરો. પ્રજા પણ એવી જ મનોવૃત્તિ ધરાવતી થઈ છે. પણ પરમાત્મા કહે છે કે દેવું કરનાર દુઃખી થાય છે. પરમાત્માનું જ વચન સત્ય થતું આવે છે. જે પરમાત્મા સ્પષ્ટ આદેશ કરે છે કે ધર્મ કરવાને અર્થે પણ દેવું કરવું નહિ - એ પરમાત્મા - વેપાર સારુ દેવું કરવામાં વાંધો નથી એવી તો ઈચ્છા પણ રાખે નહિ. પરમાત્માનો આવો આદેશ છે - તેનું ઉલ્લંઘન કલેશ આપે છે. દેવું કરીએ તો જ ધંધો ચાલી શકે. દરેક મોટા વેપારીને દેવું હોય જ. આવી આવી દલીલો દેવું કરવાની તરફેણમાં મૂકવામાં આવે છે પણ જેની ઈચ્છા, જેનું વાક્ય, જેનો આદેશ જ સત્ય થાય છે એ પરમાત્મા આદેશ કરે છે કે -

દેવું બીજાનું જન જેહ રાખે, કદી મહાસંકટ તેહ સાંખે ;

સંસારમાં જે ઋણવાન હોય, તેના સમો અન્ય દુઃખી ન કોય.

ઉચ્ચાટ ચિત્તે ઋણવંત લાવે, નિદ્રા ન આવે નહિ અન્ન ભાવે ;

તે ઓશિયાળો અતિશે જણાય, તૃણ થકી તુચ્છ ઋણી ગણાય.
મીઠા વિના શાક જ રાંધી ખાય, પથારિયે ભોંયે સુવે સદાય ;
તથાપિ માથે ઋણ જો ન હોય, તે તુલ્ય બીજો સુખિયો ન કોય.
ઋણી હરિશ્ચંદ્ર હતો નરેશ, જે કષ્ટ પામ્યો જગમાં વિશેષ ;
ચાંડાળને ઘેર ભર્યું જ પાણી, કરો ન કોઈ ઋણ એમ જાણી.
ઋણી તણી લાજ ગણાય કેવી, તે પાતળા કાચ પ્રમાણ જેવી ;
જો તેહને ઠોકર કાંઈ લાગે, સૌ ભાળતાં તે પળ માંહિ ભાગે.
જો અન્ન પાખી ઉપવાસ કીજે, તથાપિ લેતાં ઋણ જો ડરીજે ;
અરે અતિશે દુઃખ આપનારું, નથી જ બીજું ઋણથી નહારું.
ઋણી થકી તો ક્ષયરોગી સારો, બેસી રહે એક સ્થળે બિચારો ;
ઋણી જનો જો મનમાં મૂંઝાય, નાસી છૂટે કે ખૂબ ઝેર ખાય.
જે પુત્ર માટે ઋણ મૂકી જાય, તે પુત્રનો શત્રુ પિતા ગણાય ;
જેના પિતાએ ઋણ જો ન કીધું, તો પુત્રને તે ધન લક્ષ દીધું.

ઉપરના શબ્દો શ્રીજી મહારાજે સારંગપુરમાં ઉત્સવ કરતી વખતે પોતાના આશ્રિતોને ઉદ્દેશીને કહેલા છે પણ જે પરમાત્માને આશરનારા નથી તેની પાસે પરમાત્માના આદેશ પ્રમાણેના વર્તનની આજ્ઞા રાખવી એ વ્યર્થ છે. ...”

૩

“... આવક કરતાં ખર્ચ વધારે ન કરવું. પોતાનો નિર્વાહ થાય એટલું - આવશ્યક પ્રસંગે સ્વ-ઉપયોગમાં આવે એટલું જ - દ્રવ્ય આપણી પાસે હોય તો ધર્માર્થે પણ તેનો ઉપયોગ ન કરવો એવી પણ શ્રીજીની આજ્ઞા છે. જે માણસ શક્તિ ઉપરાંત ખર્ચ કરે છે, જે માણસ દેવું કરીને અનિવાર્ય ન હોય એવા ખર્ચ કરે છે તે દુઃખી થાય છે, ને બીજાને દુઃખી કરે છે. ...”

૪

“... ભગવદ્સ્વરૂપ શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૫૦માં પરમાત્માએ સ્પષ્ટ

આજ્ઞા કરી છે કે પોતાના આચાર્ય, અને મંદિરથી કરજ ન કરવું તેમ જ પોતાના આચાર્ય અને મંદિર પાસેથી પોતાના વ્યવહારને અર્થ પાત્ર-ધરેણાં-વસ્ત્રાદિક વસ્તુઓ માગી લાવવી નહિ. આપણી પાસે ગજવામાં આપણી રોકડ રકમ હોય તો જ ધર્મકાર્ય કરવું પણ દેવું કરીને ધર્મકાર્ય કરવું જ નહિ એમ શ્રીજી મહારાજે દાદા ખાચરને પણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સત્સંગિજીવન પ્ર.૩ના અધ્યાય ૪ના શ્લોક ૩૦થી ૪૭માં આ વાત કરેલી છે. ૪૭મા શ્લોકમાં શ્રીજી મહારાજ સ્પષ્ટ આજ્ઞા કરે છે કે, “મારા ભક્ત સમસ્ત ગૃહસ્થ જનોએ પણ ધર્મકાર્ય યથા સંપત્તિ કરવું.”

“કોઈ પણ ગૃહસ્થ ભક્તે ક્યારેય પણ કરજ કરીને ધર્મકાર્ય પણ કરવું નહિ.”

હિંમત રાખશો. શ્રીજીનું વચન પ્રધાન રાખશો પણ લૌકિક લાભને પ્રધાન રાખશો નહિ. ...”

પરદેશમાં-દૂર દેશમાં વસતા શ્રીજીના આશ્રિતોને ઉદ્દેશીને

“... બહારથી તમો એકલા અને અખાણ્યા પ્રદેશમાં હો એમ લાગે છે. પણ પરમાત્મા શ્રીહરિ સર્વત્ર છે. એટલે એ સર્વેશ્વર મહાપ્રભુ તમારી પાસે જ છે એમ ખાણશો. ...”

૧

“... વિદેશમાં રહો છો તેથી સંતાનોને ગુજરાતી બોલતાં-વાંચતાં શીખવાડશો તો જ એના ઉપર હિન્દુ સંસ્કાર અને બ્રાહ્મણના સંસ્કાર પડશે અને ખીલશે. બહાર ભલે ઈંગ્લિશમાં વ્યવહાર, અભ્યાસ ચાલતો હોય પણ ઘરમાં જો ગુજરાતી ભાષાનો વ્યવહાર ચાલશે તો જ ગુજરાતી અને સંસ્કૃત સાહિત્ય એ વાંચી-સમજી શકશે અને ત્યારે જ એના ઉપર સંસ્કૃત સંસ્કારો પડશે અને ખીલશે. કેવળ અંગ્રેજી ભાષા જ જાણવાથી તે સાહિત્ય જ એ વાંચશે અને સંસ્કારોનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરી સારા સંસ્કારો ગ્રહણ કરવાની અને પોતાનામાં વિકસાવવાની એની શક્તિનો ધ્વંસ થશે. માટે હવે એની ખાસ કાળજી તમો ઉભય રાખશો. ...”

૨

“... પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવ અનુકૂળ રહે તેવું આપણું વર્તન અને વચન રહેશે ત્યાં સુધી બધાં અનુકૂળ રહેશે એ નિષ્ઠા બળવાન થયા કરવી જોઈએ. પરમાત્માએ શિક્ષાપત્રીમાં આજ્ઞા કરી છે કે ઘણુંક છે ફળ જેમાં તેવું કર્મ ધર્માનુસાર ન હોય તો તે કર્મ ક્યારેય કરવું નહિ. ત્યાં જઈ નોકરી કરવાથી તારો ધર્મ સચવાશે તો ત્યાં જવું વાજબી ગણાશે. તું એકલો છું. ત્યાં સત્સંગનો કાંઈ પણ યોગ નહિ. તે દેશના રીતિરિવાજો આપણા દેશથી ભિન્ન હશે. ત્યાં તમોને કોણ ચોખ્ખી-સાત્ત્વિક રસોઈ કરીને આપશે, રસોઈ કરનારાના આહારવિહાર કેવા હશે, તેનું નિષ્કામવ્રત કેવું હશે, તેનો ખોરાક કેવો હશે — આ બધું તને ભગવાનનો આશ્રય રાખવામાં સાત્ત્વિકતા અને સબળતા આપે અને તું એવા આહારવિહારનો ભોક્તા થઈ ભગવાનની આજ્ઞાઓનું પાલન કરી શકવાની શક્તિ ધરાવતો હોઈ અને તારું નિષ્કામવ્રત સાચવી શકે એમ હોય તો જ તારી નોકરી તને અને કુટુંબીજનોને શાંતિ આપશે. માટે આ બાબત કે જે વિશે પરમાત્મા કાંઈ છૂટછાટ મૂકતા નથી તે ઉપર ધીરગંભીરપણે વિચાર કરી નિર્ણય કરજે. ...”

૩

“... જીવનનો આધાર પરાત્પર, પરમ કૃપાળુ શ્રીહરિ,

શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ છે અને અન્ય કોઈ જ નથી એવી વિશુદ્ધ નિષ્ઠાવાન વ્યક્તિ જ સર્વ પ્રકારે સુખશાંતિ ભોગવી શકે છે. અને એવી નિષ્ઠાહીન અશાંતિમાં જ જીવે છે. તમોએ ‘ભક્તચિંતામણિ’નાં ઘણાં જ પારાયણ નિયમિતપણે કર્યાં છે. તે પારાયણોના ફળરૂપે તમારી પ્રગતિ તેમ જ બાળકોની પ્રગતિ થઈ રહી છે. માટે તમો U.K. જાવ કે U.S.A. જાવ ત્યાં તમારી સાથે એ ચિંતામણિ રાખશો એવી મારી ઈચ્છા છે. ‘ભક્તચિંતામણિ’નું ચિંતવન ચિંતામણિ કરતાં પણ અમોઘ આનંદ અને શક્તિ આપે છે તેથી મારી એક સૂચના તમો સર્વને છે કે એ ‘ભક્તચિંતામણિ’ હમેશાં પાસે રાખી અધ્યયન કરતા રહેશો તો તમો જીવનકાર્યમાં સફળ થતા જ રહેશો. કુટુંબીજનોના મનમાં એ સૂત્ર પણ સ્થાપશો એવી વિનંતી છે. ...”

૪

“... ભગવાન વિના બીજો કોઈ જગતનો કર્તા છે જ નહિ. ભગવાન વિના સૂકું પાંદડું પણ ફરવા સમર્થ નથી એવી જેને ભગવાનને વિશે સાકારપણાની દૃઢ પ્રતીતિ હોય “તેને માથે” કાળ, કર્મ અને માયા તેનો હુકમ નથી. અને જો એને દંડ દેવો હોય તો ભગવાન પોતે દે છે. “પણ બીજા કોઈનો એને માથે હુકમ નથી. ...” (વચનામૃત, પ્ર. ૩૭)

૫

“... પરમેશ્વર છે તે તો દેશ, કાળ, કર્મ, માયા એ સર્વના પ્રેરક છે અને પોતાની ઈચ્છાએ કરીને દેશકાળાદિકનું પ્રધાનપણું રહેવા દે છે. પણ સર્વે પરમેશ્વરને આધારે છે. જેમ શિશુમાર ચક્ર છે તે ધ્રુવમંડળને આધારે છે. અને જેમ પ્રજા સર્વે રાજાને આધારે છે તેમાં દીવાન હોય તથા વજીર હોય તેનું રાજા ચાલવા દે તેટલું ચાલે. પણ ન ચાલવા દે ત્યારે એક અણુ માત્ર પણ ન ચાલે. તેમ દેશ, કાળ, કર્મ, માયા તેનું પરમેશ્વર ચાલવા દે તેટલું ચાલે પણ પરમેશ્વરના ગમતા બહાર અણુમાત્ર પણ ન ચાલે. માટે સર્વકર્તા તે પરમેશ્વર જ છે. ...” (વચનામૃત, મ.પ્ર. ૨૧)

૬

“... જીવનું કલ્યાણ તો આટલી જ વાતમાં છે જે પ્રગટ પ્રમાણ

એવા જે શ્રીકૃષ્ણનારાયણ તેનું જ કર્યું સર્વ થાય છે પણ કાળ, કર્મ અને માયાદિક કોઈનું કર્યું કાંઈ થતું નથી એવી રીતે ભગવાનને વિશે જ એક કર્તાપણું સમજવું એ જ કલ્યાણનું પરમ કારણ છે.” અને જે જીવ ભગવાનને સર્વકર્તાહર્તા નથી જાણતો તો તેથી બીજો કોઈ પાપી નથી અને ગૌહત્યા, બ્રહ્મહત્યા, ગુરુહત્યાનો સંગ તથા બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરુનો દ્રોહ તેથી પણ એને વધુ પાપી જાણવો. કાં જે ભગવાન વિના બીજા જે કાળકર્માદિક તેને એ કર્તા જાણે છે. માટે એવો જે નાસ્તિક ચાંડાળ હોય તેની તો છાયામાં પણ ઊભા રહેવું નહિ ને ભૂલમાં પણ તેના મુખનું વચન સાંભળવું નહિ. ...” (વચનામૃત, કા. ૧૦)

૭

“... જે દરિયા ઉપર કામ કરવા તમારી નિયુક્તિ કરી છે તે દરિયાના માલિક સર્વેશ્વર, સર્વનિયંતા પરમાત્મા શ્રીહરિ છે. એ પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા ગ. પ્ર. પ્ર. ૨૭માં કહે છે કે, “જે એમ સમજતો હોય જે આ પૃથ્વી જેની રાખી સ્થિર રહી છે ને ડોલાવી ડોલે છે. તથા તારામંડળ જેનું રાખ્યું અધ્યર રહ્યું છે તથા જેના વરસાવ્યા મેઘ વર્ષે છે. તથા જેની આજ્ઞાએ કરીને સૂર્ય-ચંદ્ર ઉદય-અસ્તપણાને પામે છે તથા ચંદ્રમાની કળા વધેઘટે છે તથા પાળ વિનાનો સમુદ્ર જેની મર્યાદામાં રહે છે ... તે સર્વે મને મળ્યા એવા જે ભગવાન તેનાં કર્યા જ થાય છે. .. એમ પ્રગટ પ્રમાણ જે ભગવાન તે વિના બીજો કોઈ એ આશ્ચર્યનો કરનારો છે એમ માને નહિ ... એવા ભક્તના હૃદયમાં એ પરમાત્મા સર્વ પ્રકારે નિવાસ કરીને રહે છે.” આવી નિષ્ઠા એ મહાપ્રભુને વિશે રાખશો તો એ પરમાત્મા તોફાની દરિયાને પણ નાથી તમોને સોંપેલું કામ સરળ કરશે અને નિર્વિઘ્ન સફળતાપૂર્વક પૂરું કરી આપશે એવી દૃઢતા રાખશો. ...”

૮

“... ઘણાં જ વર્ષોથી મને એક અનુભવ (સુખદ) થતો આવે છે કે જે પોતાને ભગવાનનો મન-કર્મ-વચને માને છે અને એમની જ પોતે નોકરી કરે છે અને એમની પ્રસન્નતા સારુ જ સર્વ પ્રવૃત્તિ એમની આજ્ઞાનુસાર કરે છે તે એ દયાળુ દેવને હંમેશાં પોતાની પાસે જ દેખે છે

અને પોતાના ઉપર આશીર્વાદ-આનંદ અને મંગળ-શાંતિ-સુખ વરસાવી રહ્યા છે એમ એ પરમાત્માનું સમીપપણું સતત અનુભવે છે. ગુજરાત એ મારો દેશ છે એમ આપણને માનિનતા છે અને તેથી ગુજરાતમાં રહેવું-ફરવું આપણને સારું અને શ્રેયસ્કર લાગે છે. પરમાત્માએ પોતે જ ગુજરાત દેશનું સર્જન કરેલું છે તેમ આસામનું પણ સર્જન કરેલું છે. એ પરમાત્માએ તમોને ડાકુઓથી ભરેલ ભયંકર દેશનો અનુભવ કરાવ્યો, એ જ પરમાત્માએ તમોને ગુજરાતનો અનુભવ કરાવ્યો, એ જ પરમાત્મા હવે તમોને આસામ દેશનો પણ અનુભવ કરાવે છે. આપણને આસામ દેશ પરદેશ લાગે છે. પણ પરમાત્માને તો આસામ દેશ પોતાનો જ છે. માટે તમે ખરેખર જો પરમાત્માની જ નોકરી કરો છો એમ અંતઃકરણથી માનતા હો તો તમો એ દયાળુ દેવના દેશમાં જ રહો છો એમ તમો દૃઢતાપૂર્વક માનશો. એ દયાળુ દેવે તમોને આપેલી પોતાની શક્તિનો સદુપયોગ આસામમાં કરી તમારી કાર્યશક્તિનો અનુભવ તમારા ત્યાં કહેવાતા ઉપરી અમલદારને એ પરમાત્માના બળથી કરાવશો તો તમારી પ્રગતિ ત્વરિત બનશે. ...”

૯

“... શ્રીહરિ આપણી પાસે જ છે અને કલ્પતરુ હોઈ આપણા શુભસંકલ્પ સત્ય કરે છે જ માટે ગભરાશો નહિ. બહારથી તમો એકલા અને અજાણ્યા પ્રદેશમાં હો એમ લાગે છે, પણ પરમાત્મા શ્રીહરિ સર્વત્ર છે એટલે એ સર્વેશ્વર પ્રભુ તમારી પાસે જ છે એમ જાણશો. ...”

૧૦

“... ભિન્ન ભિન્ન ભૌગોલિક-ઐતિહાસિક સ્થળો ને દેશોમાં ફરવાથી પરમાત્માની મહત્તાનો અનુભવ કરવા ઈચ્છનારને જાતઅનુભવ થાય છે. થરાદ બદલી થતાં પહેલાં તમોએ વિશાળ, હરિયાળી અને જુદાં જુદાં રમણીય વૃક્ષોવાળી ને પાક પકવતી સપાટ અને કાળા ગારા, રેતાળ પટોવાળી જમીનો જોઈ. હવે તમો વૃક્ષહીન, પાણીની તંગીવાળી અને રેતીથી ભરપૂર, વિશાળ, રેતાળ ને પાણી વિનાનો ને શુષ્ક ગરમ પ્રદેશનો અનુભવ કરશો. આ તમામ ઉપરથી પરમાત્માની મહત્તાનો જાતઅનુભવ

તમોને થાય તો પરમાત્માનો આશ્રય કરેલો સાર્થક થાય. જ્યાં જળ-છાયા-રમણીયતા ને ઝાડો અને દરેક પ્રકારના પાકો આપતી જમીનમાં પણ મનુષ્યો રહે છે અને જ્યાં જળ-છાયા-ઝાડોથી રહિત અને શુષ્ક, રેતાળ ને સત્ત્વહીન જમીનમાં પણ જીવોને મનુષ્યનો દેહ મળે છે. જ્યાં ભગવાન ભજવાની, સંતસમાગમની ઘણી સરળતા છે અને એવા પણ દેશ ભગવાને સર્જેલા છે કે જ્યાં ભગવાનનું ભજન-સંતસમાગમ દુર્લભ છે. આ બંને પરિસ્થિતિની તુલના કરવામાં આવે તો પરમાત્માની કૃપા અને મહત્તાનો ખ્યાલ તરત જ આવે. ત્યાં રહ્યા થકા પણ ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તો પ્રતિ ધ્યાન કેન્દ્રિત રાખી શકાય છે, કારણ કે ગોધરા-વડોદરા-નવસારી ને ભરૂચ કરતાં પરમાત્માની મહત્તા થરાદમાં વધુ સમજી શકાય ને પરમાત્માને નિત્ય પ્રાર્થના આર્તભાવે કરી શકાય કે આવા દુર્દેશથી વહેલા પોતાના સુદેશમાં આપણને મૂકે. ...”

૧૧

“... ભવિષ્યનાં સુખશાંતિને સારુ પરદેશ જવાનું આવશ્યક હોય તેથી પરદેશ જવું પડે. પરંતુ પરદેશ જે હેતુથી જઈએ તે હેતુ સિદ્ધ કરવો અને તે હેતુ સિદ્ધ કરવામાં પણ પરમાત્માની આજ્ઞાઓ ઉપર દૃષ્ટિ અને પાલન રાખી તે હેતુ સિદ્ધ થાય ત્યારે જ આપણે પરમાત્માએ આપેલી બુદ્ધિનો સદુપયોગ કર્યો છે એમ ગણાય. અને એવા બુદ્ધિશાળી ઉપર જ પરમાત્માની કૃપા અને શ્રીનો વરસાદ થાય છે. જીવન તો દરેક પશુપક્ષી અને માણસો જીવે છે પણ જે જીવન પરમાત્માના વચન પ્રમાણે જીવે છે તે જ પરમાત્માની પ્રસન્નતા, પ્રશંસા અને પ્રીતિ સંપાદન કરી સુખી થાય છે. માટે દૂર દેશમાં છીએ તેની ચિંતા ન કરવી, કારણ કે દૂર દેશમાં પણ સર્વેશ્વર અને સર્વસુખકર પરમાત્મા તો આપણી સાથે જ છે પણ દૂર દેશમાં પરમાત્માને ગેરહાજર જાણી સ્વછંદે વર્તનાર દુઃખી થાય છે. અને પરમાત્મા સાથે જ છે એમ જાણી જે એક પરમાત્માની આજ્ઞાનુસાર દૂર દેશમાં રહીને વર્તે છે તે જ પરમાત્માનો ખરેખરો બંદો છે. અને તે જ પરમાત્માના સુંદર સુખને પામે છે. ગમે તેવાં દેશકાળ અને સમાજમાં આપણું સ્થાન અને સમજ બગડવું જોઈએ નહિ. ...”

૧૨

“... તમો શાંત ચિત્તે અને એકાગ્રતાથી વિચાર કરશો તો તમોને સ્પષ્ટ દેખાશે કે અહીંથી હજારો માઈલ દૂર અજાણ્યા પ્રદેશમાં તમો છો ત્યાં પરમાત્મા સિવાય તમારું કોણ છે ? ત્યાં તમોને કેવળ પરમાત્માનો જ આધાર છે પણ અન્યનો આધાર જ નથી. મારો તો જીવનભરનો જાતઅનુભવ છે કે “મનુષ્ય ઉપર આધાર રાખવામાં નિષ્ફળતા જ છે. જે મનુષ્ય પરમાત્મા ઉપર જ-કે જે આપણી પાસે નિરંતર રહેલ છે તેમના ઉપર જ - પોતાની સર્વ પ્રકારની સુખ-સંપત્તિ ને શાંતિનો અનન્ય આધાર રાખે છે તે જ સાચી અને શાશ્વત સુખ-શાંતિ અને સંપત્તિને સિદ્ધ કરે છે.” તમારામાં-તમો આપો તે દવામાં - તમો ઓપરેશન કરો તે ઓપરેશન પદ્ધતિ ને હથિયારોમાં ને તમારી બુદ્ધિમાં રહી દરદીને આરામ અને તંદુરસ્તી આપનાર એ એક પરમાત્મા જ છે કે જેનાથી જ દરદી તંદુરસ્ત થઈ સંતોષ પામી પોતાના ઘરે જાય છે. માટે તમો એ દયાળુ દેવનો અનન્યપણે આશ્રય રાખશો અને જેમ જેમ તમારી સફળતા જીવનમાં વધતી જાય તેમ તેમ એ પ્રભુના દીન સેવક બનતા રહેશો તેમ તેમ તમારી સર્વ આબાદી તમોને સુખ-શાંતિ આપશે. ...”

૧૩

“... પરમાત્માની આજ્ઞાઓ પ્રમાણે જે વર્તે છે તે સર્વ પ્રકારે સુખી અને આબાદ થાય છે એ અનુભવસિદ્ધ સત્ય છે. અને તેથી સર્વ મનુષ્યને જીવનમાં સર્વ પ્રકારે સુખી રાખવા શ્રીજી મહારાજે દારૂ, માટી (માંસ) ચોરી, અવેરી (વ્યભિચાર) અને અપવિત્ર અનાજ ન ખાવું કે અપવિત્ર પીણું ન પીવું એવી પાંચ આજ્ઞાઓ પાળવા આદેશ કર્યો. આ જેણે જેણે પાળેલ છે તે સર્વ પ્રકારે સુખી થયા છે ને થાય છે. આ ન પાળવામાં કેવળ મનની નિર્બળતા જ હોય છે. જે પરમાત્માનો આશ્રય અને બળ રાખી આજ્ઞા પાળવામાં પ્રવર્તે છે તે આજ્ઞા પાળી શકે છે તેમ જ પોતાની આજુબાજુના જનોને આનંદ પણ આપી શકે છે. ...”

૧૪

“... પરદેશમાં કે જ્યાં સંસ્કાર-સમાજ-નીતિરીતિના નિયમો અને જીવનલીલા તદ્દન ભિન્ન છે ત્યાં રહી અને પોતાનું ચારિત્ર્ય શુદ્ધ રાખનાર અને રાખવા ઈચ્છનારે સારો સંગ રાખવો જોઈએ - સારા અને સાચા વિચારકો - વર્તનકારોના ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરતા રહેવું જોઈએ જેથી આપણા સારા સંસ્કારો તેજસ્વી રહ્યા કરે અને કુસંસ્કારો ઉપર વિજય મેળવી શકે. ...”

૧૫

“... ઘણાખરા પત્રોમાં તમો ઉભયને હું ‘ભગવદ્દીય’ શબ્દથી સંબોધું છું કારણ કે તમોને પત્ર વાંચ્યો ત્યારે યાદ આવે અને યાદ રહે કે આખું જગત જેના એક નાના ભાગમાં તમો હાલ રહો છો એ પરમાત્માનું છે. એ જગતને એ પરમાત્માએ ઉત્પન્ન કર્યું છે. તમો તેના છો અને એ પરમાત્મા, સર્વશક્તિમાન, સર્વવ્યાપક અને સર્વના નિયંત્રતા હોઈ તમો એમનાં બાળકો છો અને તમારી પાસે તમારા એ સર્વમંગલકારી પિતા સતત રહી તમારું પોષણ અને પ્રગતિ કરી રહ્યા છે. માટે તમો દૃઢતાપૂર્વક માનશો કે તમો સર્વમંગલકારી એ મહાન પિતાનાં બાળકો હોઈ એ પરમાત્મા તમોને ક્ષણવાર પણ વિસરતા નથી તેમ જ તમારાથી દૂર છે નહિ. માટે એ પરમાત્મા તમારું સર્વ પ્રકારે શ્રેય કરતા આવ્યા છે તે કારણે એમની નાનીમોટી આજ્ઞા પાળવા ઉપર જેમ જેમ વિશેષ દૃષ્ટિ રાખશો ને આગ્રહ રાખશો તેમ તેમ તમારો એ દૂર દેશમાં રહ્યા થકા વિકાસ થતો જ રહેશે અને તમારી કલ્પનામાં નહિ આવે એમ તમારો અદ્ભુત વિકાસ ચાલુ રહેશે. ...”

૧૬

“... મારો તો એવો જાતઅનુભવ છે તેમ જ મારા સ્નેહીઓનો પણ જાતઅનુભવ છે કે જીવનમાં જે મનુષ્ય પરમાત્માને અનુકૂળ જીવન જીવે છે અગર જે મનુષ્ય પરમાત્મા પોતાને અનુકૂળ થાય એવું જીવન જીવે છે તે જ સર્વ પ્રકારે સુખી રહે છે ને સુખી થાય છે. પરમાત્મા ભારતમાં જ છે અને અમેરિકામાં નથી અગર આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિ જ સારી છે અને બીજી સંસ્કૃતિઓ સર્વ પ્રકારે સારી નથી એવી માનિનતા ઘણા

હિન્દુઓની હોય છે તે પણ બરાબર નથી. પરમાત્મા પોતાની શક્તિએ કરીને સર્વત્ર છે અને પરમાત્મા સર્વના અને દરેકના મંગલકારણ છે જ. માટે એ પ્રભુ તમારી પાસે જ છે એમ દૃઢ નિશ્ચય રાખી એ મંગલકારી પ્રભુને સંભારતાં સંભારતાં સર્વ ક્રિયા કરતા રહેશો. જરૂર તમો જીવનમાં સફળ થશો જ. ...”

૧૭

“... શરીરે કરીને તું બહુ દૂર છે પણ પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન જેમ મારી પાસે છે અને સહેજ પણ દૂર નથી તેમ એ પ્રભુ તારી પાસે જ છે ને લગીરે પણ દૂર નથી. એ તારા વિચારો, તારી ક્રિયાઓ હથેળીમાંના જળની માફક જાણે છે. માટે એ દૂર છે એમ ન માનતાં તારી પાસે જ છે. એ તારું સર્વ પ્રકારે રક્ષણ, પોષણ કરી રહ્યા છે. તેથી એ દયાળુ પ્રભુને વિસારીશ નહિ. પણ દરેક ક્રિયા કરવામાં સાથે રાખજે. એમનું ચિંતવન શાંતિ આપનાર છે તેમ એમની હાજરી પણ શાંતિ, શક્તિ અને સ્ફૂર્તિ આપનાર છે. શિક્ષાપત્રી વાંચવાનો ને તે પ્રમાણે દેશકાળાનુસાર વર્તવાનો આગ્રહ રાખશો. ...”

૧૮

“... પરમાત્મા સર્વ પ્રકારે સર્વનું મંગલ કરે છે. પણ જે ધર્મસહિત ભક્તિ કરે છે તેના ઉપર જ પરમાત્મા પ્રસન્ન રહે છે. તું હમણાં દેહે કરીને અમો સર્વથી ઘણો દૂર છું. પણ પરમાત્માની દૃષ્ટિથી તું અમારી પાસે જ છું જેથી તારું સર્વ પ્રકારે મંગલ થતું રહે અને પરમાત્માના આશ્રયનું તને બળ મળતું રહે એવી પ્રભુ પ્રતિની અમારી પ્રાર્થના પરમાત્મા સ્વીકારતા હોય છે જ પણ એ પ્રાર્થના એ ત્યારે જ સ્વીકારે છે કે જ્યારે તું તારું ચારિત્ર્ય સ્વચ્છ રાખે તો. ચારિત્ર્ય સ્વચ્છ ત્યારે જ રહે છે કે જ્યારે આપણે આપણી ઈન્દ્રિયોના આહાર સ્વચ્છ અને પૌષ્ટિક રાખીએ ત્યારે. માટે તું તારી ઈન્દ્રિયોના આહાર ગઢડા પ્ર. પ્ર. ૧૮મા વચનામૃતમાં કહ્યા પ્રમાણે શુદ્ધ રાખજે અને તેથી જ તારા દરેક કાર્યમાં તને સફળતા મળશે. ...”

૧

“I earnestly draw your deep attention to Shikshapatri commands as envisaged in Verse -139 : All My followers during their life-time shall serve their parents, Guru and an ailing person, according to their ability... strict observance whereof leads one to ever green happiness. ...”

૨

“... માતા-પિતા-ગુરુ અને રોગાતુરની યાવત્ જીવન યથાશક્તિ સેવા કરવી એ આદેશ પરમાત્માએ પોતાના આશ્રિતને આપ્યો છે. એ આદેશનું પાલન કરવાની કસોટી, માતાપિતા વૃદ્ધ થાય, અશક્ત થાય, રોગમાં ઝડપાય ત્યારે જે ઉમંગથી એ આજ્ઞાનું પાલન કરે ને કંટાળે નહિ તે કસોટીમાંથી પાર ઊતરે અને પરમાત્મા તેની ઉપર રાજી થાય. તમારે પિતા વૃદ્ધ થયા છે, રોગી થયા છે, આર્થિક સ્થિતિ નબળી થઈ છે ત્યારે જ ખરી સેવાનો પ્રસંગ તમોને મળ્યો છે માટે કંટાળ્યા સિવાય, થાક્યા સિવાય, ભગવદીય પવિત્ર પિતાની તન-મન-ધનથી યથાશક્તિ સેવા કરવાનો તમોને યોગ મળ્યો છે તે કસોટીમાંથી હેમખેમ પાસ થાવ ત્યારે સ્વામિનારાયણ ભગવાનના સાચા આશ્રિત ગણાશો ને પરમાત્માનો રાજીપો મેળવી શકશો. ...”

૩

“... એઓને પાછલી અવસ્થામાં ચિંતા થાય તે સ્વાભાવિક છે પણ જ્યેષ્ઠ પુત્ર અને ભગવદીય તરીકે તમારે એમને ઘરના વ્યવહારમાં નિશ્ચિંત કરવા જોઈએ, અને તમે બંને ભાઈઓએ સંપીને વ્યવહાર કરવો જોઈએ ને જીવન જીવવું જોઈએ. ...”

૪

“... પવિત્ર પિતાની ભગવન્મય સેવા કરવામાં આવે તો (અને ખરેખર હવે એ ઉપર વધુ વિચાર કરવાનો છે) શ્રીજી મહારાજ રાજી થાય, આપણો આ છેલ્લો જન્મ થાય અને સર્વ ભગવદીયોના આશીર્વાદ મળે. ...”

માતાપિતાની સેવા વિશે

“... માતા, પિતા, ગુરુ અને રોગાતુરની યાવત્ જીવંત યથાશક્તિ સેવા કરવી એ આદેશ પરમાત્માએ પોતાના આશ્રિતને આપ્યો છે. ... માતાપિતા વૃદ્ધ થાય, અશક્ત થાય, રોગમાં ઝડપાય ત્યારે ઉમંગથી એ આજ્ઞાનું પાલન કરે ને કંટાળે નહિ તે કસોટીમાં પાર ઊતરે અને પરમાત્મા તેની ઉપર રાજી થાય. ...”

૫

“... જેમ કાચનું વાસણ સાચવીએ તેમ નોકરી પણ એટલી, બલકે વધારે કાળજીથી સાચવવી જોઈએ. પ્રમોશનથી બદલી થઈ હોય તો એ ટ્રાન્સફર સ્વીકારી લેવી જોઈએ. હાલ નોકરી એ આવશ્યક છે. સાથે તમારા પવિત્ર ને ભગવદીય પિતાશ્રીને રાખશો તો શ્રીજી મહારાજ રાજી થશે અને તમો સુખી થશો. માતા-પિતા-ગુરુ અને રોગાતુરની યાવત્ જીવન યથાશક્તિ સેવા કરવાની ભગવાનની આજ્ઞા છે તે પાળવાથી દુઃખી થવાશે તો નહિ જ પણ સુખી થવાશે એ ચોક્કસ માનશો. પિતાની સેવા કરી આશીર્વાદ લેશો. ...”

૬

“... મારે તમારા પૂ. પિતાશ્રી સાથે કેટલીક વાત થઈ તે ઉપરથી એમ અનુમાનાય છે કે તમો પિતા-પુત્ર વચ્ચે કાંઈ મનદુઃખ વર્તે છે. એ બરોબર નથી. ગમે તેવા પણ એ વૃદ્ધ, અપંગ પુરુષ ભગવદીય છે, રોગિષ્ઠ છે, પરાધીન છે, અને પવિત્ર છે. મનુષ્ય સર્વેગુણે સંપન્ન હોતા નથી. તમારા એ પવિત્ર પિતા ઉપર જન્મથી, સદ્ગુણી ભગવદીય ખાનદાન શ્રીમંત કુટુંબના સંસ્કાર પડ્યા છે. સમયપરિવર્તન થાય પણ સુસંસ્કારનું પરિવર્તન થતું નથી. શ્રીજી મહારાજે તેથી જ શિક્ષાપત્રીમાં પોતે પરમ વંદનીય, આદરણીય આજ્ઞા ગૃહસ્થ માત્રને કરેલી છે કે યાવત્ જીવંત, માતા-પિતા-ગુરુ અને રોગાતુર મનુષ્યની યથાશક્તિ સેવા કરવી જોઈએ. આ આજ્ઞા આપણ સર્વેને અક્ષરશઃ લાગુ પડે છે. તો તમો આ આજ્ઞાનું પાલન બરાબર કરશો એવી હું આશા રાખું છું.

સંયોગ બદલાય પણ પરમાત્માની આજ્ઞાનું પાલન શિથિલ થવું ન જોઈએ એ વાત ધ્યાન બહાર ન જાય તે સાચવવું જોઈએ. ...”

વૃદ્ધાવસ્થામાં

“... હવે આપણને જિહ્વાને વિશે રસની આસક્તિ નિર્મૂળ થઈ જવી જોઈએ, વ્યવહારના વિચારો ન આવવા જોઈએ. દેહને વિશે અહંતા ન રહેવી જોઈએ અને કેવળ ભગવાનનો મહિમા અને ભગવાનનું ચિંતવન રહેવું જોઈએ. ... આવી સ્થિતિમાં આપણે ન આવ્યા હોઈએ તો સચેત થઈ એવી સ્થિતિમાં આવી જવું જોઈએ જ. ...”

પરમ પ્રિય ભગવદીય ભાઈઓ શ્રી મોહનલાલભાઈ, મુ. લીલાધરભાઈ વગેરે,

શરીર નાશવંત છે અને આત્માએ શરીરનો સંબંધ છોડવો પડશે એ સિદ્ધાંત ત્રિકાળાબાધિત છે. પરંતુ શરીરની યુવાવસ્થા વખતે શરીર નાશવંત છે અને શરીરથી આત્માએ છૂટા પડશે એમ કહેવુંયે તે વખતે લોકાચાર વિરુદ્ધ ગણાય. પરંતુ શરીર જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થાને પામે ત્યારે તો એમ કહેવામાં અને આચરવામાં લોકાચારનો વિરોધ ધ્યાનમાં ન લેવાવો જોઈએ.

શરીર વૃદ્ધ થાય તે વખતે આત્માએ એક જ વિચાર પ્રધાન રાખવો જોઈએ કે : ભગવાનની મૂર્તિ સિવાય મનમાં કે આત્માને પરમાત્માએ પોતાની ભક્તિ કરવા આપેલાં સાધનોમાં, અન્ય કાંઈ વિચાર કે દૃશ્ય આવવાં ન જ જોઈએ. એક જ વિચાર અને વર્તન પ્રધાનપદે રહેવાં જોઈએ કે ભગવાનની મૂર્તિ કેમ સિદ્ધ થાય ? કારિયાણીના ઊમા વચનામૃતમાં આત્યંતિક કલ્યાણની જે વ્યાખ્યા આપેલી છે તે સ્થિતિએ ક્યારે પહોંચાય અને આત્યંતિક કલ્યાણને પામીને સિદ્ધ દશાને પામેલાનાં જે લક્ષણ કહ્યાં છે તે લક્ષણ ક્યારે અને કેમ પ્રાપ્ત થાય.

ઉપરોક્ત સિવાય અન્ય વિચાર કે વર્તન વૃદ્ધ શરીરે પહોંચેલા આત્માને સારુ તો કેવળ અનુચિત છે, એટલું જ નહીં, પણ અહિતકર પણ છે.

ઉપર પ્રમાણેની સ્થિતિએ આપણે વિચાર કરીએ તો આપણા કે અન્યના વ્યવહારના, દેશના, સંસ્થાના કે વ્યક્તિના વહીવટના તેમ જ વર્તનના વિચારોમાં અટવાઈ જઈ જે કાંઈ થોડો સમય આપણે વાસ્તે રહ્યો છે તેનો દુર્વ્યય કરવા જેવું મને લાગે છે.

શ્રીજીની મૂર્તિનાં સ્મરણ-ચિંતન-દર્શન અને ભજનમાં જે શાંતિ છે તે શાંતિ વહીવટના વિચારમાં લેશ પણ દેખાતી નથી. વહીવટના વિચારો કરતા રહીશું અને દેહ પડશે તો જન્મ વૃથા થવાનો છે. શ્રીજીના વિચારો

કરતા રહીશું અને દેહ પડશે તો જન્મ ધારણ કર્યો સાર્થક થશે. શ્રીજીનું સ્મરણ-ચિંતન-દર્શન આપણે કરતા હોઈશું તો ઘણાઓને તે તરફ લઈ જઈ તેઓનું જીવન સાર્થક કરાવી શકીશું.

જે મહાપુરુષના પ્રસંગે કરીને શ્રીજીનો આપણને જે કંઈ આશ્રય થયો છે તે મહાપુરુષના જીવનપ્રસંગો આપણે યાદ કરીએ, મનન કરીએ તો શ્રીજીની મૂર્તિ સિવાય બીજા વિચારો સત્ત્વ વિનાના અને કાંઈ ને કાંઈ બંધન કરનારા છે એમ લાગ્યા વિનાના નહીં રહે.

આવતીકાલે એટલે રવિવારે એ મહાપુરુષના દેહવિલયની સંવત્સરી છે તે વખતે પણ આપણે એ મહાપુરુષના જીવનસિદ્ધાંતોનું સ્મરણ કરી આપણા જીવનમાં ઉતારી એ મહાપુરુષના ઇષ્ટદેવની કેવળ સુખમય મૂર્તિ સિદ્ધ કરવામાં આપણું જીવન ખર્ચીએ તો એ મહાપુરુષનો સમાગમ કર્યાની સાર્થકતા મેળવી શકીએ.

એ મહાપુરુષના જીવનપ્રસંગો વિચારતાં અને દેહવિલયનાં દૃશ્યો માનસિક દૃષ્ટિએ જોતાં હૃદય ભરાઈ આવે છે. એ મહાપુરુષે શ્રીજીની મૂર્તિ આપણને પ્રાપ્ત કરાવવા કેવા કેવા આર્થિક, વ્યાવહારિક અને કૌટુંબિક ભોગો આપ્યા છે અને કેવળ પરોપકારાર્થે પોતાનું જીવન ખર્ચ્યું છે તેના વિચારો કરતાં હૃદય અને આત્મા દ્રવી જાય છે. એઓના ચિરંજીવ સુખદાયી જીવનસિદ્ધાંતો સિદ્ધ કરવામાં આપણું જીવન વ્યતિત થાય એવી પ્રાર્થના કરું છું. તમો સર્વે તેવું બળ શ્રીજી આપે એવા આશીર્વાદ આપશો.

લિ. ભવદીય

ઈશ્વરલાલના સપ્રણામ

જય શ્રીસ્વામિનારાયણ

“... હવે ઉંમર થઈ, શરીર શિથિલ થયું. ઈન્દ્રિયોના દેવતા ધીમે ધીમે પોતાનાં સ્થાન છોડતા જાય છે. એટલે હવે ભગવાન પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ઇષ્ટદેવના ચરણમાં કાયમ નિવાસ કરવાનો સમય નજીક આવતો જાય છે - આવી સ્થિતિ અને આવા વિચારો જે સત્સંગ કરે છે તેને જ આવે છે અને તેથી કરીને ઈન્દ્રિયોની-મનની વૃત્તિઓને તે ભક્ત

વિષયોમાંથી અને વિષયોના ચિંતનમાંથી પાછી ખેંચી લેવા માંડે છે, આવી સ્થિતિમાં આપણે ન પહોંચ્યા હોઈએ તો માનવું કે આપણે સત્સંગ કર્યો નથી. અને કદાચ મન કહેતું હોય કે સત્સંગ કર્યો છે તો તે પાકો નથી પણ કાયો છે.

હવે આપણને જીહ્વાને વિશે રસની આસક્તિ નિર્મૂળ થઈ જવી જોઈએ. વ્યવહારના વિચારો આવવા ન જોઈએ. દેહને વિશે અહંતા ન રહેવી જોઈએ અને કેવળ ભગવાનનો મહિમા અને ભગવાનનું ચિંતન જ રહેવું જોઈએ એમ મારું માનવું છે. હું એમ પણ માનું છું કે આવી સ્થિતિમાં આપણે ન આવ્યા હોઈએ તો સચેત થઈ જઈ એવી સ્થિતિમાં આવી જવું જોઈએ જ. ...”

૩

“... ઉત્તરાવસ્થામાં સેવકવર્ગ અનુકૂળ હોય તો પરમાત્મા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવના ચરણકમળમાં વધુ ને વધુ વૃત્તિ રાખવાનો અભ્યાસ કરવો તેથી સર્વ તાપોનું શમન થઈ શાંતિ અને આનંદ વધ્યા કરે છે.

પરમાત્માની તમારા ઉપર કૃપા અને પ્રસન્નતા છે કે દીકરાઓ અને પુત્રવધૂઓ તમોને અનુકૂળ છે. માટે દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિ ન રાખતાં, કેવળ ભગવાનનું ધ્યાનભજન કરવામાં અને જગતને ભૂલવામાં કાળજી રાખશો. ...”

૪

“... જેમ જેમ ઉંમર વધતી જાય તેમ તેમ શરીર ઘસાતું જાય, રોગનું ઘર થતું જાય અને અશક્તિ વધે તેથી ડરવું કે ગભરાવું ન જોઈએ. દેહ મોડોવહેલો છોડવાનો છે જ, માટે દેહ પડશે તેનો ભય રાખવો ન જોઈએ. પરીક્ષિત રાજાને શુકદેવજીએ સાત દિવસ શ્રીમદ્ભાગવતની ભગવદ્કથા સંભળાવી તોપણ તક્ષક નાગ કરડશે અને દેહ પડશે એ ઋષિ બાળકનો શાપ નિષ્ફળ ન થયો. કથા સંભળવાથી મરણ નિર્મૂળ ન થયું, પણ ભગવત્કથાના શ્રવણ-અભ્યાસથી મરણનો ભય એને સ્પર્શી શક્યો નહીં. માટે ઉંમર થાય તેથી અશક્તિ વધે એ સ્વાભાવિક છે પણ તેથી ભગવાનનો આશ્રય વધુ દૃઢ થાય એ પણ સ્વાભાવિક થવું જોઈએ. માટે

નિર્બળતાના બધા વિચાર ત્યજી દઈ, ભગવદાશ્રયમાં, ભગવદ્સ્મરણમાં તમારે શરીર નભાવવું જોઈએ. ...”

૫

“... જમાનો બદલાતો જાય છે. ઉંમર થઈ. શરીર અશક્ત થયું. એવા સંજોગોમાં પોતાના સ્વભાવમાં થોડો ફેરફાર કરી પોતાનાં છોકરાંના કાંઈક ઝીણા દોષ હોય તે ઉપર દૃષ્ટિ ન રાખતાં, છોકરાં પોતાના તરફ વધુ આકર્ષાય એવા સ્વભાવ કરી દેવાય તો બધાને શાંતિ થાય અને છોકરાં પણ સુખી થાય. ...”

✽

૧

“... તમારી માંદગીના તેમ જ નોકરીના સમાચાર જાણ્યા તેથી અશાંતિ રહે છે. પરમ કૃપાળુ શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનું અતિશય અખંડિત સ્મરણ ને આશ્રયબળ રાખવું અને દેહધર્મનુસાર ઔષધ-ઉપચાર કરવો. પૂર્વના ભૂંડા પ્રારબ્ધને લઈને તે ભોગવાવવાની શ્રીહરિ ઈચ્છા છે એમ જાણીને સર્વકર્તા, પ્રેરક અને હર્તા શ્રીજી છે. એમાં આસ્તિકપણું રાખીને જે જે દૈહિક ઉપાધિ જેવું જણાય તેમાં પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વર શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનું અસ્ખલિત સ્મરણ રાખી, એમની આજ્ઞા અનુસાર વર્તન કરવામાં સાવધાન રહી એમની પ્રસન્નતા સારુ જ કર્મયોગ કરવો. ...”

૨

“... પ. ભ. શ્રી. ... નું રક્ષણ કરનાર શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવ સતત એમની પાસે છે, એમનું કર્યું સર્વે થાય છે. માટે ડોક્ટરનો ઉપચાર કરવો એ જેમ આવશ્યક કર્તવ્ય છે તેમ જ શ્રીહરિજી એ સર્વદા-સર્વત્ર-સર્વજ્ઞ-સર્વેશ્વર ડોક્ટર છે એમ જાણી એમનો દૃઢ અને અનન્ય આશ્રય રાખવારૂપી ઔષધ લેવું એ પણ અતિ આવશ્યક કર્તવ્ય છે. એમની આગળ ભક્તચિંતામણિનાં પ્રકરણ ૨૯થી ૩૩ દરરોજ વાંચવાનું રાખશો. ...”

૩

“... તમારા તેમ જ ચિ. બાળકોના પત્રો ઉપરથી સમજાય છે કે ચારેય ઘરોમાં વર્તમાનકાળે માંદગીનો વેગ ચાલુ છે. પરમ કૃપાળુ શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવ અમૃતમય છે, મંગળમય છે, સર્વહિતકારી અને સર્વશક્તિમાન હોઈ સર્વનિયંતા છે અને આપણ સર્વને એમનો જ એક અને અનન્ય આશ્રય છે. માટે અનેક રોગોમાંથી, અનેક ઉપાધિઓમાંથી, અનેક સંકટોમાંથી ઉગારી સુખમય કરનાર એમના સિવાય અન્ય કોઈ જ નથી એવી દૃઢતા રાખી એમનું જ કલ્યાણમય ચિંતવન કરતા રહેશો. એમની અમૃતમય દૃષ્ટિથી જ સર્વ નિરામય થશો જ. ...”

માંદગી સમયે

“... આ માંદગી એ પરમાત્માનો એક આપાડાને ન સમજાય એવો ધૂપો આશીર્વાદ પાડા હોય. તમારી ઘણી ત્રુટીઓ આ માંદગીમાંથી નીકળી જશે. આરામ શું છે, પરમાત્માનો આશ્રય શું છે એનો પાડા તમોને ખ્યાલ આવશે. દેહનું સ્વરૂપ પાડા તમોને સમજાશે. ...”

૪

“... મારો અનુભવ છે અને તમોને પણ આ મહાન આપત્કાળમાં પરમાત્માએ જાતઅનુભવ કરાવ્યો છે કે મહાન આપત્તિમાંથી સંપૂર્ણપણે, અન્યથા શક્તિ વાપરીને પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા પોતાના સમાશ્રિતની રક્ષા અને પુષ્ટિ-તુષ્ટિ કરે છે. એમનું સ્મરણ-ચિંતન એટલું ચમત્કારી છે કે આપણને કલ્પનામાં ન આવી શકે એવી રીતે અને કક્ષાએ એ દયાળુ દેવ આપણું રક્ષણ-પોષણ અને પ્રગતિ કરે છે. માટે એ પ્રભુ ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ રાખી શક્ય ઉપચારો કરશો. જરૂર એ પ્રભુ તમોને સારું કરી દેશે. ...”

૫

“... તમારી તબિયત શ્રીહરિજી, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવ, શ્રીનરનારાયણદેવની પ્રસન્નતાથી સારી છે અને તમોને ફરવાની છૂટ ડોક્ટર સાહેબે આપી છે તે જાણી સંતોષ થયો છે. પરંતુ આપણે મનમાં દૃઢ સમજણ રાખવી જોઈએ કે બહાર હરવાફરવાનું, વડતાલ, અમદાવાદ કે બીજે પવિત્ર ઠેકાણે જવાનું મુખ્ય અને એક જ અનિવાર્ય સાધન આ શરીર છે કે જેમાં પરમાત્મા રાખે ત્યાં સુધી જ આપણે રહેવાનું છે. એ સાધન દુર્બળ થાય એવું આપણે કાંઈ કરવું જોઈએ નહિ. તમારું શરીર દુર્બળ થયું. શરીરનું મુખ્ય અંગ હૃદય નબળું પડ્યું. તે સારું કેટલી દવાઓ કરી જે હજુ પણ ચાલુ રાખવી પડી છે. દરદીએ વિચારવું જોઈએ કે પોતાને જે રોગ થયો છે તે ન મટે એવો છે એટલે થીગડાં મારીને શરીરને નભાવવું પડે તેવો રોગ છે એટલે શરીરને જેમ બને તેમ તકલીફ ન આપવી પડે તેવી રીતે જીવન જીવીએ તો શાંતિથી પરમાત્માનું ભજન કરી શકાય. આ સંજોગોમાં તમે મુસાફરીનો શ્રમ અને જોખમ વહોરો તે હિતકર કે હિતાવહ લાગતું નથી. ...”

૬

“... આપણને પ્રભુએ વિચારશક્તિ આપી છે. તેનો સદુપયોગ કરી એ પ્રભુના મંગળ સ્મરણ સાથે સારા ડોક્ટરની દવા કરવી એ જરૂરનું છે. ...”

૭

“... ભગવાનના આધારે અને આશ્રયે સારા ડોક્ટરનો ઉપચાર કરો છો એટલે પરમાત્મા જરૂર સુધારો કરશે જ અને ઉપાધિમાંથી તમોને શાંતિ આપશે જ. ...”

૮

“... એ પરમાત્મા જેમ મારી પાસે છે તેમ તમારી પાસે પણ છે અને વડતાલ પણ છે. એમને વિશે નિષ્ઠા વધુ અને વધુ દૃઢ કરતા રહેશો અને દવામાં દૈવત મૂકનાર એ પ્રભુનું સતત આર્તપણે-સ્મરણ-ચિંતવન કરતા રહેશો જેથી તમોને સારું થશે અને તમો એમની પાસે વડતાલ આવી એ આંખોએ એમનાં દર્શન કરી શકશો એમાં શંકાને સ્થાન નથી. દવા ચાલુ રાખશો. તમારી દવા કરનાર ડોક્ટર સાહેબમાં પણ એ પ્રભુ સતત રહ્યા છે તે એ ડોક્ટર સાહેબને દવા બાબત પ્રેરણા કરી અસરકારક દવા કરાવે છે. ...”

૯

“... વિ. તમારા પત્રો મળ્યા છે. પરમાત્મા સમગ્ર જગતને પ્રકાશ આપે છે એ જ પરમાત્મા તમોને આપેલી આંખોમાં પ્રકાશ પૂરી તમોને સંપૂર્ણપણે પ્રકાશ આપશે જ એવી દૃઢ પ્રતીતિ એ પ્રભુની રાખશો. જરૂર તમોને સારું થશે જ એવી મને એ પરમાત્માની કૃપાથી દૃઢ પ્રતીતિ રહ્યા કરે છે. એ પરમાત્મા દાક્તરના આત્મામાં પોતાની અમોઘ શક્તિથી જ રહ્યા છે. માટે ધીરજ અને દૃઢતા રાખી, -“દૃઢતા જોઈને મદદ કરે છે મુરારી” - એ પરમાત્માની સચોટ અને સફળ વાણી આપણા દરેકના જીવનમાં સચરાચર વ્યાપીને રહી છે. માટે એ ડોક્ટર કે જેનામાં પણ પરમાત્મા સચોટપણે રહેલા છે તે ડોક્ટરની સલાહસૂચનાનુસાર દવા અને સારવાર કરતા રહેશો. જરૂર એ પરમાત્મા તમોને અંધારામાંથી પ્રકાશમાં લઈ જ જશે એવી દૃઢતા રાખશો. ...”

૧૦

“... ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણના ૨૭મા વચનામૃતમાં પરમાત્મા કહે છે કે દૃઢપણે માનતો હોય કે જેના વરસાવ્યા મેઘ વરસે છે. જેની આજ્ઞાથી

સૂર્યચંદ્ર નિયમિત ઉદય-અસ્તપણાને પામે છે, પાણીના બિંદુમાંથી મનુષ્યશરીરે હાથપગ થાય છે, ઋતુકાળે ઋતુઓ ફળે છે એ પરમાત્માને વિશે આવી ઉત્તમ એકનિષ્ઠા હોય તેનામાં પરમાત્મા સર્વ પ્રકારે નિવાસ કરીને રહે છે. જગતમાત્રને પ્રકાશ એ આપણા ઈષ્ટદેવ આપે છે તે પરમાત્મા તમારી આંખોને પ્રકાશ આપશે જ એવી દૃઢતા રાખી નોકરી કરતાં કરતાં દવા જ કરશો. ડોક્ટરે લખી આપેલી દવા તેમની સૂચના પ્રમાણે લીધા કરશો. એ પ્રભુ તમોને જરૂર સારું કરશે જ. ...”

૧૧

“... તમોને આરામ સંતોષપૂર્વક થતો જાય છે તેમ જાણી દયાળુશ્રીને શાંતિ થઈ છે. દયાળુશ્રીના શુભસંકલ્પે પરમ કૃપાળુ શ્રીહરિએ તમારી ઉપાધિ શાંત કરી છે તેથી તે પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનું પરમ મંગળમય સ્મરણ કર્યા કરશો. તે સ્મરણ કરવાનો તમોને ઘણો સારો સમય મળ્યો છે. મહાભારતમાં કુન્તાજીએ ભગવાનની પ્રાર્થના કરી એ જ માગેલું કે આપનું સ્મરણ થાય એવું દુઃખ આપશો, પણ આપનું વિસ્મરણ થાય એવું સુખ આપશો નહિ. ...”

૧૨

“... તમારી તબિયત સુધરતી જાય છે જાણી આનંદ અને સંતોષ થયાં છે. તમો બહુ જ સેન્સિટીવનેસ રાખો છો તે એક પ્રકારની નિર્બળતા પણ કહેવાય. સર્વકર્તા અને સર્વહર્તા, પરમ કૃપાળુ પરમાત્માને આપણે જ્યારે માનીએ છીએ, જાણીએ છીએ પછી પરિણામના વિચારથી ભયભીત થવું ન જોઈએ. આપણને જ્યારે એ પરમ દયાળુ પરમાત્માનો આશ્રય થયો છે તો પછી આશ્રિત તરીકે આપણું પ્રથમ લક્ષણ એ છે કે એ દયાળુ શ્રીહરિ રાખે તેવી સ્થિતિમાં આનંદથી રહેવું. તેમાં જ આપણું શ્રેય અને સુખ છે. માટે પરમ મંગળમય મૂર્તિ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના ચિંતવન-સ્મરણમાં આનંદ રાખી, યોગ્ય ઉપચાર કરી, તંદુરસ્તી મેળવી અત્રે આવશો. ...”

૧૩

“... બ્રહ્માનંદ સ્વામી કહે છે કે, ‘ચિંતામણિ સુંદર લાધી રે, રાંક

થઈને શીદ ફરું ...’ તે પ્રમાણે પરમ કૃપાળુ શ્રીહરિ, શ્રીલક્ષ્મીનારાયણદેવનો આશ્રય આપણને થયો પછી આપણા હૃદયમાં શૂરવીરપણું, ધીરજ અને હિંમત રહેવાં જોઈએ, નીડરપણે એ પરમાત્માના સ્મરણમાં આપણું જીવન રહેલું છે. કાળાદિક તમોને કાંઈ કરી શકે જ નહિ એવાં દૃઢતા અને વિશ્વાસ રાખી એ પરમાત્માનું મંગળમય સ્મરણ કર્યા કરશો. આ માંદગી એ પરમાત્માનો એક આપણને ન સમજાય એવો છૂપો આશીર્વાદ પણ હોય. તમારી ઘણી ત્રુટિઓ આ માંદગીમાંથી નીકળી જશે. આરામ શું છે, પરમાત્માનો આશ્રય શું છે એનો પણ તમોને ખ્યાલ આવશે. દેહનું સ્વરૂપ પણ તમોને સમજાશે. ...”

૧૪

“... જે પરમાત્માએ તમોને વિકટ પ્રસંગોમાંથી અણિશુદ્ધ પાર ઉતારી સુખીઆ રાખેલા છે તે પરમાત્મા તમોને ત્યજી દઈ ભિખારી બનાવશે એવા વિચારોની પરંપરાએ તમારા આત્માનો કબજો કર્યો છે. અને તેને લીધે તમો પથારીવશ થયા છો એમ મારું માનવું છે. તમારા આવા વિચારો પરમાત્માનો તમોને કેટલો આશ્રય છે તેના પ્રતિબિંબરૂપે છે. દાદા ખાયરની આપત્તિનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. તેની ગણતરીએ તો તમારી સ્થિતિ તો લાખગણી ઉત્તમ છે. છતાં હિંમત હારી, ભગવાનને ભૂલી ચિંતાગ્રસ્ત રહો તે ડહાપણ ન ગણાય. અને પરમાત્માથી દૂર ગયા ગણાઈએ માટે તે પરમ કૃપાળુ પરમાત્માના દૃઢ આશ્રયના બળે તમારી મુસીબતો દૂર થશે જ એવા વિચારથી પ્રફુલ્લિત રહી આનંદમાં એ પરમાત્માનું સ્મરણ કરશો. ...”

૧૫

“... ભાઈશ્રી ... એ કહ્યું કે તમો પથ્યાપથ્યના નિયમો પાળતા જ નથી અને તેથી દવાની ધારી અસર થતી નથી. આ હકીકત ખરી હોવાનું માનવા બેત્રણ કારણો છે તેથી એ હકીકત ખરી હોવી જોઈએ એમ હું માનું છું. પથ્યાપથ્યના નિયમો ન પાળવા એનો અર્થ એ કે પાંચ વર્તમાન પૈકી ‘સર્વેન્દ્રિયાણિ જેયાની, રસનાતુ વિશેષતઃ’ એ આજ્ઞા મુજબ રસના ઈન્દ્રિયને તો વિશેષ કરીને જીતવી એવી પરમાત્માની આજ્ઞાનો ભંગ થાય છે અને પંચ વર્તમાન પૈકી એક વર્તમાનનો પણ ભંગ થાય છે. તમો માનો કે ન

માનો પણ ડાયાબિટીસ જેવો શાહુકાર અને બળવાન ચોર શરીરમાં હોય અને તેને ઉત્તેજન મળે તેવો ખોરાક લઈ એનું તમારા શરીરમાં બળવૃદ્ધિ પમાડો, પછી તમો તંદુરસ્ત થવાની, સારો વેપાર કરવાની અને પ્રવૃત્તિમય જીવન જીવવાની એવી પરિસ્થિતિઓનો સુમેળ થાય જ નહિ. મારા માનવા મુજબ તમારી વર્તમાન ગંભીર માંદગીની ઉત્પત્તિ નિઃસ્વાદી વર્તમાનના ભંગમાંથી જ થઈ છે. ‘ભાત, મીઠાઈ વગેરે અપથ્ય ખોરાક તમારે ખાવા જોઈએ જ’ - આવી ટેવ એ દયાળુ શ્રીગુરુદેવના શિષ્યને કિંચિત્ પણ શોભે નહિ અને એ શિષ્ય ગમે તેવો બુદ્ધિશાળી, શક્તિશાળી અને જ્ઞાની હોય તોપણ કાણા વાસણમાં ભરેલ સુંદર અમૃતરસ જેમ સ્વદિષ્ટ હોય પણ જો તે શરીરની તંદુરસ્તીમાં ઝેર ભેળવતો હોય તો તે ખોરાક બુદ્ધિશાળી અને જ્ઞાની વ્યક્તિએ હળાહળ ઝેર જાણી તેનો સદંતર ત્યાગ કરવો જ જોઈએ. તો જ એ જ્ઞાની અને બુદ્ધિશાળી કહેવાય. તમોએ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનનો આશ્રય કર્યો છે તે ઈન્દ્રિયોના ગુલામ થવા સારુ નહિ. પરંતુ ઈન્દ્રિયોના નિયંત્રક થવા સારુ કરેલો છે. પત્રથી તમોને ખોટું લાગે તો માફ કરશો. પરંતુ તમારા હિત ઉપર દૃષ્ટિ રાખીને આ પત્ર લખ્યો છે. ...”

૧૬

“... શરીર પરમાત્માએ જીવને આપેલ છે. તેમાં મનુષ્યશરીર પરમાત્માની પ્રસન્નતાથી જ મળે છે. તે શરીર પોતાનો આશ્રય દઢ કરવા અને જીવને સુખી કરવા પરમાત્મા આપે છે. તેમાં પરમાત્માએ મુખમાં સાડા ત્રણ આંગળના માપની જીભ આપેલ છે. અને તે જીભમાં સ્વાદ મૂકેલ છે તે એટલા સારુ કે શરીરને તંદુરસ્ત રાખવા સારુ પથ્ય ખોરાક લેવાય અને અપથ્ય ખોરાકની ચકાસણી કરી ન લેવાય. શરીરની તંદુરસ્તી જોખમાય એવો અપથ્ય ખોરાક ગમે તેટલો સ્વાદિષ્ટ હોય તોપણ સાડા ત્રણ આંગળની જીભની પ્રસન્નતા સારુ ન લેવો જોઈએ. કયો ખોરાક શરીરની તંદુરસ્તી સાચવે છે અને કયો ખારોક શરીરની તંદુરસ્તી જોખમમાં મૂકે છે તેનો ખ્યાલ જીવે સતત રાખવો જોઈએ. અને તે સારુ શરીરની તંદુરસ્તીની સૂચના, તે સારુ ખોરાકની સૂચના હિતસ્વી ડૉક્ટર આપે છે તેનું આપણે ચુસ્તપણે પાલન કરવું ને તેમાં જ આપણું હિત છે.

જીભ તો આ સૂચનાનું ઉલ્લંઘન કરાવે છે. માટે એવી નુકસાનકારક જિહ્વાનો આદેશ ન માનતાં, શુદ્ધ આહાર કે જે વડે તંદુરસ્તી સચવાય, સારી થાય અને શક્તિ આવે, જે વડે પરમાત્માની આજ્ઞા પળાય, પરમાત્માનું બળ આવે અને આપણે ભગવાનનો આશ્રય દઢ કરી શકીએ એમ વર્તવું. ...”

સ્વજનના મૃત્યુ સમયે

“... દેહાવસાનનો શોક કરવો એ આપણને યોગ્ય નથી. તે શોક કરવો એટલે પરમાત્માની કૃતિમાં ખામી છે એમ માનવું. ... માટે એવી ખુદ્દિનો – એવા વિચારનો ત્યાગ કરવો અને જગતનું, ભગવાનનું અને જીવનું સ્વરૂપ વિચારીને અહોનિશ ભગવાનના સ્વરૂપમાં મગ્ન રહેવું એ જ આપણા જીવનની ધન્ય ઘડી છે. ...”

પ્રિય ભાઈશ્રી બાલુભાઈ,

આજે સવારે મેં તમને એક પત્ર લખ્યો છે. ત્યાર બાદ દયાળુ શ્રીપિતાશ્રીનો તમોને તથા પૂ. બહેનને જણાવવાનો નીચેનો સંદેશો આવ્યો તે તમને જણાવું છું :

શ્રીજી સર્વકર્તા છે (ગઢડા મ. પ્ર. ૨૧-૨૭) અને કેવળ સુખકર્તા જ છે. આપણા નિયંતા એક શ્રીજી જ છે. આપણા ઉપર કાળ, કર્મ, માયા વગેરેનો કોઈ પણ હક કે હુકમ નથી જેથી આપણને સુખ થાય ને દુઃખ કંઈ ન થાય એવી રીતે આપણને રાખવા એ જ એક શ્રીજીનો દરેક કૃતિમાં આશય છે. સ. ઋ. નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ પણ આ સત્યનું ઘણું ઉત્તમ પ્રકારે દોહન કરેલું છે કે —

“જે સુખથી દુઃખ ઊપજે, તે દેતા નથી દયા કરી,

જે દુઃખથી સુખ ઊપજે, તે આપે છે કરુણા કરી.”

આ બે લીટીઓમાં તત્ત્વજ્ઞાન અને શ્રીજીના સ્વરૂપનો ઘણો જ ઉત્તમ ચિતાર આપેલો છે એનો સતત વિચાર કરવો જોઈએ.

જ્યારે આપણે શ્રીજી જ સર્વકર્તા છે, તે જ આપણા નિયંતા, સ્વામી અને આધાર છે, અને તે જ કેવળ સુખમય, સુખદ ને સુખનિધિ જ છે તો પછી આપણે - તેમના સેવકોએ - શ્રીજીની મરજીથી વિરુદ્ધ મરજી રાખવી ન ઘટે. શ્રીજી આપણને જે સ્થિતિમાં રાખે તે જ સ્થિતિ આપણા સારુ સુખમય છે. તે સિવાય બીજી સ્થિતિ આપણને સુખદ નથી. એવી જ દૃઢ નિષ્ઠા આપણા હૃદયમાં-જીવમાં હોવી જોઈએ, ત્યારે જ આપણે શ્રીજીના સ્વરૂપ વિશે નિષ્ઠાવાળા કહેવાઈએ અને ત્યારે જ આપણે શ્રીજીના આશ્રિત કહેવાઈએ.

શ્રીજીની ક્રિયા દિવ્ય અને અકળિત છે. એમની કૃતિઓ જોઈને મોટા મોટા મહાન પુરુષો મોહ પામી ગયા તો આપણે શા માત્ર ! પરંતુ આપણે વધુ ન સમજી શકીએ તો એક મૂઢપણાનું અંગ અને સમજણ રાખવી કે બધું જે થાય છે તે શ્રીજીની ઈચ્છાએ કરીને જ થાય છે ને શ્રીજી

જે કરે છે તે આપણા સુખને અર્થે કરે છે એમ સમજીને શ્રીજી જે વખતે આપણને જે સ્થાનમાં રાખે તે સ્થાનમાં રહી શ્રીજીનું સ્મરણ-સેવા કરવાં એ જ આપણું એક કર્તવ્ય છે.

રામાનંદ સ્વામીએ જ્યારે શ્રીજીનો પટ્ટાભિષેક ગામ જેતપુરમાં કર્યો ત્યારે રામાનંદ સ્વામી પાસેથી શ્રીજીએ માગી લીધું છે કે ભગવદાશ્રિતને એક વીંછીનું દુઃખ થવાનું હોય તે મુને થાય પણ ભગવદાશ્રિતને ન થાય અને અન્નવસ્ત્રે કરીને કદી પણ દુઃખી ન થાય. તે વરદાનનું સ્મરણ કરતાં એમ પ્રતીતિ થાય જ કે ઘણા દુઃખમાંથી ઉગારી શ્રીજીએ શૂળીનું દુઃખ કાંટેથી સાર્યું છે.

દેહનો સંબંધ ક્ષણિક છે, શાશ્વત નથી. દેહનો સંબંધ તો દરેક મનુષ્યને અયાનક જ તૂટવાનો છે જ એમાં આશ્ચર્ય, શોક કે ભીતિનું કારણ હોઈ શકે નહિ. આત્મીય સંબંધ હંમેશાં ટકે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ શાશ્વત શાંતિ અને સુખ આપે છે. તો આપણે તો દેહથી નોખા છીએ અને આપણા આત્મા જે પરમાત્મા તે સાથે આપણે સંબંધ રાખવાનો છે તે ભૂલી ન જવું જોઈએ. જે આપણને હાલ અદૃશ્ય થયેલ છે તે તો શ્રીજી પાસે છે. તેમના અદૃશ્ય થવાનો આપણને શોક ન ઘટે. જ્યારે આપણે શ્રીજીને જ આપણી ગતિરૂપ માનીએ છીએ, શ્રીજીને આપણા આધાર રૂપ, શ્રીજીને જ આશ્રયરૂપ જાણીએ છીએ ત્યારે આપણા સાથી આપણી પહેલાં શ્રીજી પાસે જઈને બેઠા તેમાં આપણને શોક કરવો યોગ્ય ગણાય ?

અજ્ઞાનથી ભરેલો આ લોકસમૂહ છે. એના જૂઠા શબ્દો સાંભળી ભગવદાશ્રિત જ્ઞાનીએ કદી શોક કર્યો એ સાંભળ્યું છે ? આપણને શોક ક્યારે કરવો ઉચિત છે કે જ્યારે આપણો સાથી શ્રીજી સિવાય અન્ય પાસે જઈ બેઠો હોય અગર શ્રીજીની આપણા ઉપર અપ્રસન્નતા થઈ હોય. આ બેમાંથી કોઈ પણ એક કારણ ન મળે ત્યાં સુધી આપણે શોક કરવો ઉચિત નથી.

વળી દુઃખ આપણને શું હોઈ શકે ? સૂર્યના રથમાં બેસનારને કદી રાત્રી હોય છે ? તેમ સર્વ સુખ, શાંતિમય અને કેવળ સુખશાંતિ આપનાર, શ્રીજી આપણા સ્વામી, પાળક, રક્ષક, નિયંતા અને આધાર-આશ્રય છે તો પછી આપણને અસુખ કે અશાંતિ હોય જ શા કારણે ?

ઉપરની વાતો વિચારી હૃદયમાં ઉતારશો તો થતી અને થવાની અશાંતિ રહેશે નહિ.

વિશેષ વશરામભાઈ મુંબઈથી થોડાક વખતમાં ત્યાં આવશે તે તમને તથા પૂ. બહેનને કહેશે.

લિ. ભવદીય
ઈશ્વરલાલના સપ્રેમ
જય શ્રીસ્વામિનારાયણ

વૈધવ્ય વિશે

“... માથેથી છત્ર જાય ત્યારે ઘણા મનુષ્યો શિખામણ દેવા આવે એ સામાન્ય મનુષ્ય-સ્વભાવ છે. તેથી તેવા સમયમાં અકળાઈ જવું નહિ. પાણી પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરને આગળ રાખી, હિંમત અને બળથી પોતાનું અને છોકરાંનું જીવન આબાદ કરવા પ્રયત્નશીલ રહીએ તો શાંતિ મળે. ...”

* ‘સ્વજનના મૃત્યુ સમયે’ આ પ્રકરણમાં પ્રથમ બે હસ્તાક્ષરના પત્રો ઈ. સ. ૧૯૪૮માં પૂ. મોટાભાઈની એકાવન વર્ષની ઉંમરે, તેમનાં ધર્મપત્ની પૂ. ચંદનબાના અક્ષરનિવાસ બાદ શોક કરતા પોતાના ભગવદીય સ્નેહી જનને ઉદ્દેશીને લખાયેલા છે.

૧

“... ગમે તેવો બળવાન કે સમૃદ્ધિવાન હોય તોપણ તેને પરમેશ્વરની ઈચ્છાને મને-કમને આધીન થવું જ પડે છે. અનુભવીઓ એમ જાણે છે કે પરમાત્મા કેવળ સુખમય જ છે. અને સર્વકર્તા હોઈ કોઈનું અનિષ્ટ એમનાથી થતું નથી. આમ જાણીને અનુભવીએ પરમેશ્વરની ઈચ્છાને જ આધીન રહેવામાં સુખ અનુભવે છે.

સચ્ચિદાનંદ સ્વામીને શ્રીજી મહારાજને વિશે અત્યંત સ્નેહ હતો. શ્રીજી મહારાજે દરેકને આજ્ઞા કરેલી કે પોતાની પાછળ કોઈએ દેહત્યાગ ન કરવો. શ્રીજી મહારાજ અંતર્ધ્યાન થવાના છે તે હકીકત જાણી સચ્ચિદાનંદ સ્વામી સમાધિનિષ્ઠ હતા તેથી તેઓ સમાધિમાં જઈ શરીરની નાડીઓ તોડી નાખી દેહત્યાગ કરી અક્ષરધામમાં ગયા પણ શ્રીજી મહારાજની ઈચ્છાવિરુદ્ધ હોવાથી શ્રીજી મહારાજે એઓને પાછા કાઢ્યા અને કોથળા જેવું દેહ થઈ ગયું હતું તેમાં કેટલાક મહિના રહેવું પડ્યું. પછી શ્રીજી મહારાજની ઘણી પ્રાર્થના કરી ત્યારે શ્રીજી ધામમાં લઈ ગયા.

ભગવદાશ્રિત ભગવાનને સર્વકર્તા તેમ જ સુખમય જાણે છે ને તેથી જ ભગવાન જે સ્થિતિમાં પોતાને રાખે તે સ્થિતિમાં જ શાંતિથી રહેવામાં સંતોષ અનુભવે છે.

વૈધવ્ય એ દુઃખ છે. પણ આપણે ભગવદાશ્રિત છીએ માટે સર્વેશ્વર ભગવાન સર્વકર્તા હોઈ તે પોતાના આશ્રિતને જે સ્થિતિમાં રાખે તે સ્થિતિમાં સંતોષપૂર્વક રહી તે આશ્રિત શ્રીજી મહારાજનું ભજન કર્યા કરે છે. તારે એ વિચાર કરવો જોઈએ અને પરમ મંગળકારી પરમાત્મા જે સ્થિતિમાં રાખે તે સ્થિતિમાં રહી શાંતિમય જીવન જીવવું જોઈએ. પરમાત્મા રાખે તેમ રહેવામાં જ સુખશાંતિ રહેલ છે. પરમાત્માની ઈચ્છા વિરુદ્ધ જઈ, ‘દેહ પડી જાય તો સારું’ એવા વિચાર કરવા દેહ અશક્ત થઈ જાય અને શરીરની ક્રિયા ન થઈ શકે તેવી સ્થિતિમાં દેહ આવી જાય એવી ક્રિયા કરવી - એ દુઃખને આમંત્રણ આપવા જેવું છે. ‘ભક્તચિંતામણિ’ વાંચીશ તો એવા ઘણા ઐતિહાસિક બનાવો તેમાંથી વાંચવા મળશે કે જેઓ દેહત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરતા તેઓને શ્રીજીએ અટકાવ્યા છે. માટે તારે તો ભગવાન જેમ રાખે તેમ રહેવામાં સંતોષ માની જે જવાબદારી અદા કરવાની ફરજ એ પરમાત્માએ તારા શિરે મૂકી છે તે હિંમતભરે અદા કરવાથી એ પરમાત્મા તને તેમ જ નિર્દોષ છોકરાંને સુખી કરશે.

૨

“... માથેથી છત્ર જાય ત્યારે ઘણા મનુષ્યો શિખામણ દેવા આવે. માથે છત્ર હોય ત્યારે ઘણા મનુષ્યો શિખામણ લેવા આવે એ સામાન્ય મનુષ્ય સ્વભાવ છે. તેથી તેવા સમયમાં અકળાઈ જવું નહિ પણ પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરને આગળ રાખી - હિંમત અને બળથી પોતાનું અને છોકરાંનું જીવન આબાદ કરવા પ્રયત્નશીલ રહીએ તો શાંતિ મળે. માટે તું હિંમત રાખજે. બની શકે તો દરરોજ ભક્તચિંતામણિનાં પ્રકરણ ૨૯થી ૩૩ વાંચજે. પરમાત્મા હિંમત જ કરે છે અને કરશે. સર્વ બાળકોને ઓછું આવવા દઈશ નહિ. તારે બાળકો પ્રતિ માતા અને પિતા બન્નેનો પાઠ ભજવવાનો છે. એમનામાં પણ પરમાત્મા છે. તેથી તેઓને શાંતિ મળશે એટલે પરમાત્મા પણ રાજી રહેશે. તું ગંભીર અને હિંમતવાળી છું માટે દૃઢતા રાખજે અને છોકરાંને સાચવજે. પ્રભુ સારું જ કરશે. ...”

૩

“... સમાજમાં પૂરી હકીકત જાણ્યા સિવાય ગમે તેમ અનુમાન કરી વિધવા બાઈને પજવણી કરવાની ખરાબ વૃત્તિ ચાલે છે. તે પરમાત્મા સ્વામિનારાયણ જાણતા હતા તેથી દીર્ઘ વિચાર કરીને પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાને શિક્ષાપત્રીમાં પોતાની વિધવા અનુયાયીઓને આજ્ઞા કરેલી છે કે અનંત જગતનો નાથ સર્વેશ્વર પરમાત્માને પોતાના પતિ માની એમના સ્મરણપૂર્વક પોતાનો જીવનવ્યવહાર ચલાવવો જેથી તેને કોઈનાથી ડરવાનું રહે નહિ. પરમાત્માનું એ સૂત્ર ધ્યાન રાખી તેનું અવલંબન રાખવું તો તને જીવનમાં શાંતિ રહેશે એમ મારું માનવું છે. માટે હિંમત રાખજે અને પરમાત્માનું બળ રાખજે. શ્રીભક્તચિંતામણિનું પરચા પ્રકરણ તું વાંચીશ તો તને બળ મળશે. ...”

૧

કરકસર કરવા વિશે :

“... વિ. વિ કે તમારો પત્ર આજે મળ્યો. આ પત્ર પોસ્ટકાર્ડ ઉપર લખી શકાત અને ફક્ત ૦ = ૧૦ પૈ.નો જ ખર્ચ થાત તેના બદલે ૦ = ૨૦ પૈસા ખર્ચીને કવરમાં કાગળ લખવાનું કરકસરના ધોરણથી વિરુદ્ધનું ગણાય. પરંતુ હું માનું છું કે ૦ = ૧૦ પૈસા અને ૦ = ૨૦ પૈસા વચ્ચેનો તફાવત તમારી દૃષ્ટિએ બહુ જ ગૌણ છે. એટલે પરમ કૃપાળુ અને સર્વ મંગળકારી પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન તમારા શરૂ થતા નવા વર્ષથી તમોને પોતાનો કરકસરનો સિદ્ધાંત સાદરપૂર્વક શીખવાડે, કરકસર અને કંજૂસાઈ તથા ઉડાઉપણા વિશેનો ભેદ પણ શીખવાડે અને પોતાના ઘરમાં જેટલા અન્નદ્રવ્યનો વરો હોય તેટલા અન્નદ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવો એવી પોતાની શિક્ષાપત્રી શ્લોક ૧૪૧ની આજ્ઞા તમારા નવા વર્ષમાં સારી રીતે સમજાવે, શીખવાડે અને પળાવે એવી મારી એ મંગળકારી, સર્વેશ્વર, સર્વકારણ પરમાત્માને નમ્ર પ્રાર્થના છે. ...”

૨

ક્રોધ ન કરવા વિશે :

“... ક્રોધ તમોગુણનું કાર્ય છે. તમોગુણ એટલે અંધકાર. તમોગુણ વ્યાપે ત્યારે હિતાહિતનું, યોગ્યાયોગ્યનું ભાન રહેતું નથી અને એ અંધકારમાં જેટલી ક્રિયા કરીએ તેમાં કોઈ ભગવદીય બાઈ-ભાઈનો અપરાધ થાય તો તેનું માહું પરિણામ ભોગવવું પડે. ...”

૩

ભૂલનું ખરું પ્રાયશ્ચિત્ત શું ? :

“... માણસમાત્ર ભૂલને પાત્ર છે. નાનીમોટી ભૂલ દરેક માણસ કરે છે. તેથી ગભરાવાની જરૂર નહિ. ગમે તેવી ભૂલ થઈ હોય પણ તે ભૂલ થઈ છે તેવું જાણી ઘણો પશ્ચાત્તાપ થાય અને ફરીથી એવી ભૂલ ન થાય તે જ ખરું પ્રાયશ્ચિત્ત છે. ભૂલ થઈ હોય તેને સંભાર્યા કરવું એ પણ પાપ છે. પાપ કે ભૂલ થયેલ હોય તે બદલ અંતઃકરણનો પશ્ચાત્તાપ થયો છે

અન્ય વિષયો ઉપર

“... દિવસે એવી ક્રિયા કરવી કે રાત્રે શાંતિથી ઊંઘ આવે. જીવનમાં એવી પ્રવૃત્તિ કરવી કે પાછલી અવસ્થામાં શાંતિથી ભગવાનનું ભજન થાય. હૃદયમાં એવો વિચાર રાખવો કે જેથી વેરઝેર ઉત્પન્ન ન થાય. જે પ્રવૃત્તિ કરવાનો નિર્ણય કરવામાં કલાકોના કલાકો પસાર થઈ જાય તે પ્રવૃત્તિ કરવી જ નહિ. ...”

તેનું લક્ષણ એ કે એવી ભૂલ ફરીથી ન કરાય તેની સતત કાળજી રાખવામાં આવે અને તો જ એ ખરું પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું કહેવાય. માટે ગભરાવું નહિ. થયેલ ભૂલ કે પાપનું સ્મરણ કરવું નહિ પણ એવી ભૂલ કે પાપનું પુનરાવર્તન ન થાય તેની જ ખરી તકેદારી અને સાવધાની રાખવી આવશ્યક છે. ...”

૪

ગુણગ્રાહક થવા વિશે :

“... સત્સંગમાં જે દરેકમાંથી ગુણ ગ્રહણ કરતો રહે તેની સત્સંગમાં વૃદ્ધિ થતી રહે છે અને નિત્ય ને નિત્ય સત્સંગનો રંગ તેને ચડતો રહે છે. માટે આપણે હંમેશાં ગુણગ્રાહક થતા રહેવું. ગુણ ગ્રહણ કરવાથી ભગવાનના માર્ગમાં આગળ વધાય છે. દોષ જોવાથી પાછા પડાય છે. જે દોષ જેનામાં હોય તે દૂર કરવાની આપણી ફરજ નથી તેમ જ તે દરેકને જણાવવાની આપણી ફરજ નથી. દોષવાળાથી દૂર રહેવું એમાં સાવધાની રાખવી જોઈએ. ...”

૫

અન્યને સલાહ ક્યારે આપવી ? :

“... આપણે આપણા સિવાય અન્યના નિયંત્રતા નથી તેમ જ અન્યને કાંઈ ઉપદેશ આપવાની જરૂર નથી. જે આપણા વિશે સ્નેહમમતા ધરાવતા હોય તેઓને જ તેમના હિતની વાત પ્રિય વાણીમાં કહેવી જોઈએ. તેમ આપણાથી ન થાય તો મૌન રહેવું એ ઉત્તમ છે અને આવશ્યક છે. આપણને યોગ્ય લાગે તે અન્યને કહેવું ક્યારે કે જ્યારે તે આપણી સલાહ કે અભિપ્રાય પૂછતા હોય અગર આપણી સલાહ કે માર્ગદર્શનની તેઓને કિંમત કે જરૂરિયાત હોય. તેમાંનું કાંઈ ન હોય તો આપણા કહેવાની કાંઈ અસર થશે નહિ અને તે માણસો પોતે ધારેલી ક્રિયાઓ કરવાના જ. માટે આપણી શાંતિ અને ભગવત્મજનના ભોગે કોઈને નિષ્ફળ હિતની વાત કહેવી નહિ એ જ સુખ અને શાંતિ સાચવવાનો સરળ રસ્તો છે. ...”

૬

પુરુષ-પ્રયત્ન કેવી રીતે કરવો ? :

“... પુરુષ-પ્રયત્ન કરવાની આપણી ફરજ છે. પણ તે પુરુષ-પ્રયત્ન પરમાત્માને આગળ રાખી, એમની પ્રસન્નતા મેળવવા કાર્યસિદ્ધિ થાય તેવી રીતે કરવામાં આવે તો સર્વે કામ સરળ અને સફળ થાય. અન્ય આપણું સારું કરશે એમ ના માનતાં અન્ય દ્વારા પરમાત્મા આપણું સારું કરે છે એમ દૃઢપણે માની એ પરમાત્માને પાસે રાખી, પુરુષ-પ્રયત્ન કરવો તેથી સર્વ પ્રકારે રૂઝું થાય છે. ...”

૭

દેહના - જગતના ખરા સ્વરૂપ વિશે :

“... આપણી જે કાંઈ અજ્ઞાનતા છે તેને લીધે આપણે દરેક વસ્તુને એના ખરા સ્વરૂપમાં જોઈ શકતા નથી. ઇન્દ્રવર્ણુ નામનું એક ફળ થાય છે. તેના ખરા સ્વરૂપને જે જાણતો ન હોય તે માણસ એના બાહ્ય સ્વરૂપને જોઈ પરમ મિષ્ટ આમ્રફળ છે એમ તેને ધારી લે છે અને એમ જાણી એનો ઉપભોગ કરનાર માણસને ધારેલું સુખ મળતું નથી. તેવી જ રીતે, જગતમાત્ર પરમાત્માએ નિર્માણ કરેલું છે. તેના બાહ્ય અને આંતર-સ્વરૂપને જે ખરેખરી રીતે નથી જાણતો તે વખતોવખત છેતરાઈ, ઝાંઝવાના જળવત્ માનેલાં સુખને મેળવવા વ્યર્થ પ્રયત્નો કરી આખી જિંદગી ગુમાવે છે ને પરિણામે પશ્ચાત્તાપ, પુનરાવૃત્તિ, અશાંતિ અને અસુખનો ભોગ બને છે.

સવારથી સાંજ સુધી આપણે આ શરીરનો તેમ જ તેના દરેક અવયવનો સૂક્ષ્મ વિચાર કરીએ તો એમાં સંગ્રહ કરી રાખવા જેવી એક પણ વસ્તુ જડી આવશે નહિ. જ્યાં સુધી આ શરીરમાં ચૈતન્ય (આત્મા) છે ત્યાં સુધી જ આ શરીર શક્તિવાળું, સુંદર, હાલતું, ચાલતું અને ક્રિયાઓ કરતું માલૂમ પડે છે. શરીરમાંથી આત્માનો સંબંધ તૂટી જાય છે તે જ ક્ષણે આ શરીરની સુંદરતા, હલનચલનશક્તિ, ક્રિયાશક્તિ, વિચારશક્તિ વ. અદૃશ્ય થયેલાં જણાય છે. એ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે શરીરમાં જે કાંઈ સારખ, સુંદરતા અને સુખદતા જણાય છે તે આત્માની છે. એ આત્માની

સાથે જે સંબંધ રાખે તે કદી પણ અસુખને પામતો નથી. આત્મા વિનાનું શરીર શબ કહેવાય છે, નાખી દેવાનું અને બાળી દેવાનું થાય છે, દુર્ગંધ મારતું જણાય છે, પ્રેત કહેવાય છે. અને જ્યારે બાળવામાં આવે ત્યારે ઊલટી થાય તેવી દુર્ગંધમય વસ્તુઓ બહાર નીકળતી જોવામાં આવે છે. વળી શરીરમાં મંદવાડ આવે છે ત્યારે શરીરમાંથી માંસ-લોહી સુકાય ત્યારે શરીર શુષ્ક અને બેડોળ લાગે છે. દરરોજની શરીરની ક્રિયાઓ જોઈએ તો તેમાંથી જે જે વસ્તુઓ બહાર નીકળે છે તે વસ્તુઓ સામે આપણને જોવું પણ નહિ ગમે. દરેકના શરીરમાં એવી જ વસ્તુઓ ભરેલી હોય છે. તે વસ્તુઓ ચૂંથવી, ચામડાં-માંસ અને લોહી ચૂંથવું એ જ કામનું સ્થૂળ સ્વરૂપ અને કાર્ય છે. ચામડાં, માંસ અને લોહી ચૂંથવાનું કામ જે માણસ કરે તે વ્યક્તિને આપણે હાપણવાળી અને બુદ્ધિશાળી ન કહી શકીએ. ચામડું બાળવામાં આવે તો અસહ્ય દુર્ગંધ મારે છે. લોહી અને માંસ કહોવાય છે ત્યારે રોગ ઉત્પન્ન કરે છે. આવા ગુણવાળી વસ્તુઓમાં બુદ્ધિવાળા માણસને પ્રીતિ થાય જ નહિ. પણ જે ગબરગંડ છે, વસ્તુઓના ખરા સ્વરૂપનું જેને જ્ઞાન નથી અને વસ્તુઓના ખરા સ્વરૂપનો જે વિચાર નથી કરતો તે કલેશને પામે છે એ જગજાહેર છે અને અનુભવસિદ્ધ છે. આ વસ્તુ આવા સ્વરૂપમાં પરમાત્માએ જ પેદા કરેલી છે. તે સાથે પરમાત્માએ અને તેમની પ્રેરણાથી તેમના સંપૂર્ણ આશ્રિતોએ જે જે નિયમો કર્યા છે તે તે નિયમો અનુસરી એ વસ્તુઓ સાથે સંબંધ રાખવામાં આવે તો કદી પણ કલેશ ન થાય. એ નિયમો ધર્મશાસ્ત્ર અને સત્પુરુષોના સત્સંગથી જાણી શકાય છે.

સાથે સાથે જે પરમાત્માએ આવું વિચિત્ર, અદ્ભુત અને પ્રચંડ બ્રહ્માંડ અને તેમાંની વસ્તુઓ રચી છે તે પરમાત્માની મહત્તાનો વિચાર અને પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપણને સદા રહેવાં જોઈએ. એ પરમાત્માની મહત્તા જાણ્યા સિવાય, કોઈ પણ રીતે આપણને ઉત્સાહ, આનંદ અને પ્રેરકબળ મળી શકતું નથી. વચનામૃતનો અભ્યાસ ક્રમે ક્રમે થવો જોઈએ. તત્ત્વજ્ઞાનના ઊંડા ઊંડા સિદ્ધાંતોના વિવેચન કે વાચનમાં હાલ વખત ન ગાળવો પરંતુ પરમાત્મા સત્ય છે, અને એ જ સર્વ સુખદાયી છે એ વાત લક્ષમાં રાખી, એમની કહેલી આજ્ઞાઓ પ્રમાણે જ વર્તવામાં સુખ છે, પરંતુ તેથી વિરુદ્ધ વર્તવાથી દુઃખ છે એવી અચળ શ્રદ્ધા

અને નિશ્ચય મૂઢપણે રાખી, તે વિરુદ્ધ વર્તન કરવા મન ગમે તેવા સંકલ્પો અને પ્રયત્નો કરે છતાં પણ હિંમત ન હારતાં અને મનને વશ ન થતાં શ્રીહરિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું. એવો દૃઢાવ રાખશો તો શ્રીજી તમારી સર્વ પ્રકારે સહાય કરશે અને તમારા અંતઃશત્રુઓનો નાશ કરશે. શ્રીજીનો આશ્રય રાખી દેહે કરીને તમો ગૃહસ્થ ધર્મ (બ્રહ્મચર્ય) સાચવશો તો તમારા સૂક્ષ્મ અને કારણ દેહમાંથી કામવાસના શ્રીજી નષ્ટ અવશ્ય કરશે જ એ નિઃસંશય છે એમ તમે અચૂક માનજો. ...”

૮

પતિવ્રતાની ભક્તિ :

“... વચનામૃતમાં વસ્તુતાએ વિરોધાભાસ છે જ નહિ. પણ શાંતિથી દરેક વચનામૃત અમુક સિદ્ધાંત નજર સમક્ષ રાખી વાંચવામાં આવે તો વિરોધાભાસ દેખાશે નહિ. લોયાના ૧૧મા વચનામૃતમાં “જેવી ભગવાનની મૂર્તિ પોતાને મળી હોય તેનું જ ધ્યાન કરવું અને પૂર્વ ભગવાનના અવતાર થઈ ગયા તે મૂર્તિનું ધ્યાન ન કરવું અને પોતાને જે મૂર્તિ મળી હોય તેને વિશે પતિવ્રતાની પેઠે ટેક રાખવી.” તમોએ તમારા પત્રમાં ‘ધ્યાન ન કરવું.’ ત્યાં સુધીના શબ્દો લખ્યા છે. પણ શુક મુનિના પ્રશ્નનો સંપૂર્ણ ઉત્તર શ્રીજી મહારાજે વાપરેલા ‘પતિવ્રતાની પેઠે ટેક રાખવી.’ એ શબ્દોથી થાય છે. ‘પતિવ્રતા’ની સ્થિતિનો વિચાર કરવાનો શ્રીજી મહારાજે આગ્રહ રાખ્યો છે અને એ સ્થિતિનો વિચાર કરે તો જ આખા પ્રશ્નનો ઉત્તર સ્પષ્ટ થાય છે અને સચ્છાશ્ર થકી સત્પુરુષ કેમ સમજે છે એ સમજવામાં સરળતા થાય. પતિવ્રતા સ્ત્રીની સ્થિતિ એવી હોય છે કે એ પોતાના પતિના પૂર્વના સાત જન્મની જાણકાર હોય છે અને પોતાના પણ પૂર્વના સાત જન્મ જાણે છે. દરેક જન્મમાં એ બંને જીવો પતિપત્ની તરીકે જોડાયેલા હોય છે. પણ જે જન્મમાં જ્યાં એ બંને પતિપત્ની તરીકે રહ્યા હોય ને પ્રજા-મિલકત મૂકીને ગુજરી ગયાં હોય અને બીજો જન્મ ધારણ કર્યો હોય તો એઓ પ્રથમના જન્મની પ્રજા-મિલકતને પોતાની માની તેની સાથે બીજા જન્મમાં સંબંધ રાખવા જાય તો કલેશને પામે છે. તેમ જે વખતે જે જન્મમાં ભગવાનની જેવી મૂર્તિ પોતાને મળી હોય તેનું જ પરમ ભાવથી ધ્યાનભજન કરે તો જ એ ભક્ત સુખ અને આનંદને પામે

એ જ એક સિદ્ધાંત શ્રીજી મહારાજે પ્રતિપાદન કરેલ છે. આ clue ધ્યાનમાં રાખીને વચનામૃતનો અભ્યાસ કરશો.

શ્રીજી મહારાજે એક આજ્ઞા કરી છે કે મારી પ્રતિષ્ઠાપેલી કે મારા આચાર્ય પ્રતિષ્ઠાપેલી મૂર્તિનું સેવન (જેમાં ધ્યાન આવી જાય છે) કરે તો જેવો હું છું તેવો એ ભક્તને દેખાઈશ. માટે તમો નરનારાયણદેવની મૂર્તિનું જેવી એ મૂર્તિઓ છે તેમ ધ્યાન કરશો તો સમય જતાં એ મૂર્તિ ચતુર્ભુજ નહિ જણાય : નાનીમોટી કે સવા ચોસઠ તસુ કે ચાળીસ તસુ નહિ જણાય પણ જેવડી છે તેવડી જ તમોને જણાશે. ...”

૯

જીવનમાં પરમાત્માના અનુભવો થયા પછી તેમને ન ભૂલવા વિશે :

“... પરમાત્મા તરફથી જીવનમાં મળતા અનુભવો માણસ બરાબર પચાવે તો તે સર્વ કાળે અને સર્વ સ્થળે સુખી થાય છે જ. પરંતુ જીવનના પ્રવાહમાં ખેંચાઈ જવાથી એ અનુભવો થોડા સમય પછી ભૂલી જવાય છે અને તે સારુ વિદુરજીએ નીતિવાક્ય કહેલ છે કે - દરદી આરામ થયા પછી વૈદને ભૂલી જાય છે, વિદ્યાર્થી વિદ્યા પ્રાપ્ત થયા પછી ગુરુને ભૂલી જાય છે. માટે જીવનના વિચિત્ર પ્રવાહમાં ખેંચાઈ જવું નહિ અને પરમાત્માને ભૂલવા નહિ એની ખાસ કાળજી રાખવી. ...”

૧૦

પૂજા કરતી વખતે પરમાત્માને પાસે જ સમજવા વિશે :

“... ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે સ્વહસ્તે, સંસ્કૃત ભાષામાં, સર્વજીવમાત્રનું હિત કરવાના જ એક વિનિયોગથી લખેલી શિક્ષાપત્રીમાં જીવ એટલે આત્મા એટલે આપણે કેવા છીએ, આ શરીરમાં ક્યાં રહીએ છીએ અને શી શક્તિ ધરાવીએ છીએ વગેરે વિશે ટુંકાક્ષરોમાં સરળતાથી વિવરણ આપ્યું છે ને તે જ હેતુથી પરમાત્મા પોતે ક્યાં રહે છે, કઈ શક્તિ ધરાવે છે અને આત્મા સાથે ક્યા હેતુથી રહે છે અને કાર્ય કરે છે તે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે. આ અંગે શિક્ષાપત્રી શ્લોક નં. ૧૦૫-૧૦૬-૧૦૭-૧૦૮થી ૧૧૨માં સ્પષ્ટતા કરી છે એ ઈશ્વર હૃદયને વિશે જેમ જીવ એટલે

આત્મા રહ્યો છે તેમ એ જીવને વિશે પોતાની અંતર્યામી શક્તિએ કરીને રહ્યા છે અને સર્વ જીવને કર્મફળ આપનારા છે. આમ, પરમાત્મા પોતાનું સ્થાન પોતાની અંતર્યામી શક્તિથી આત્મામાં જ છે જેમાં એ સતત રહે છે એમ સ્પષ્ટપણે અને સરળતાથી જણાવે છે. માટે તું દરરોજ પૂજા કરતો હોઈશ ત્યારે એ પરમાત્મા તારી પાસે જ હોય છે. પણ વિહ્વળતાને લીધે આપણે એમને જોઈ શકતા નથી. પણ પરમાત્મા વિહ્વળ નથી. એ તો સતત આપણને જોઈ રહ્યા છે કારણ કે આપણી પાસે જ છે. ...”

૧૧

ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ ન કરવા વિશે :

“... ભગવાનનો દ્રોહ - એટલે ભગવાનને નિરાકાર કહેવા અને માનવા તથા ભગવાન સિવાય અન્ય કોઈ કાળ-કર્મ-માયાને કર્તા કહેવા તે દ્રોહ - તેમ જ ભગવાનના ભક્તોનો દ્રોહ - આ બે પૈકી એક પણ દ્રોહથી જીવનો નાશ થઈ જાય છે. આસુરી સંપત્તિવાળો જીવ આ પ્રમાણે દ્રોહ કરીને નાશ થઈ જાય છે અને જેનો વિનાશકાળ નજીક આવતો જાય છે તેમ તેમ એ જીવ ઉપરોક્ત બે દ્રોહ પૈકી એક પણ દ્રોહ વિશેષ કરતો જાય છે. ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવાથી વિદ્યાવાન, શક્તિવાન, લક્ષ્મીવાન અને કુળવાન એવો રાવણ કુટુંબે સહિત નાશ પામ્યો. એની શક્તિનું જે વર્ણન રામાયણમાં કરેલ છે તે ઉપરથી એમ માની શકાય કે એના જેવી શક્તિ ધરાવતો કોઈ માણસ હાલ નથી. ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવાથી દુર્યોધન સંપત્તિવાન, બળવાન અને તમામ સાધનસંપન્ન હતો તો પણ પોતાના સમગ્ર કુટુંબે સહિત નાશ પામ્યો તે સુવિદિત છે. ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવાથી પરમાત્માના કુળમાં જન્મેલા એ ભગવાનના પરાક્રમથી કીર્તિ, બળ અને લક્ષ્મીને પામેલા યાદવો પણ કુટુંબીઓ સહિત નાશ પામ્યા. ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવાથી ધર્મગુરુઓ, રાજાઓ અને ત્યાગીઓ તેમ જ ધનવાન પુરુષો પણ નાશ પામ્યા એમ આપણા સંપ્રદાયનો ઇતિહાસ કહે છે. માટે જેનો નાશ નજીક આવ્યો હોય તે ભગવાનનો કે ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરે. ...”

૧૨

ઉંમર વધતાં શ્રીહરિની મૂર્તિ સિદ્ધ કરવા તરફ લક્ષ્ય રાખવા વિશે :

“... જીવન વધું જાય છે અને ભગવાનને સિદ્ધ કરવાને બદલે લૌકિક એષણા સિદ્ધ કરવા વૃત્તિ દોડી જાય છે એ બરાબર નથી. જેમ લક્ષ્મી-સુખ-સમૃદ્ધિ-પ્રાપ્ત કરવા વિચારોની પરંપરા ચાલે છે તેમ જ ભગવાન જે સર્વ સુખના કારણ અને મૂળ છે તેમનાં પત્ની અને આપણાં માતૃશ્રી લક્ષ્મીજીની આરાધનામાં જ રચ્યાપચ્યા રહેવામાં સુખશાંતિ નથી પરંતુ એ લક્ષ્મીજીના પતિ નારાયણની મૂર્તિ સિદ્ધ કરવામાં સમયનો પચાસ ટકા ભાગ જાય તો નારાયણ તો રાજી થાય છે, પણ વ્યવહાર પણ સુધરી જાય છે અને એવા સુંદર ઓડકાર આવે છે કે આપણે જાણે અમૃત અને સુખનું પાન કર્યું છે અને મનમાં બહુ બળ આવી જાય છે. ...”

૧૩

સત્દશસ્ત્રોત્ત્વા અભ્યાસ-પારાયણ કરવા વિશે :

“... વચનામૃત - ભક્તચિંતામણિનાં પારાયણ-નિયમિત વાચનથી સારી શાંતિ, આબાદી અને આનંદ આવે છે. તમારા અભ્યાસને આવાં પારાયણોથી સદુત્તેજન મળશે અને અતિ ઉજ્જવળ કારકિર્દી અને પ્રશસ્તિ સત્વરે મળશે અને તમારો ગૃહસ્થાશ્રમ આદર્શ થશે. ...”

“... ભક્તચિંતામણિ પ્રકરણ -૭૬માં જે જીવનસિદ્ધાંત શ્રીજીએ જેતલપુરમાં આપણ સર્વને સારુ કહ્યો છે તેનું મનન અને નિદિધ્યાસ કરશો તો શ્રીજીના આનંદ અને સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થશે. શ્રીજીએ આપણને નિશ્ચિત રહેવાનું કહ્યું છે. શું સમજવું, કેમ વર્તવું એ પણ આપણને તેમાં શીખવાડ્યું છે. સંત હરિભક્તોને વિમુખોએ ત્રાસ આપ્યો તે વખતે તેઓ કેવી રીતે રહ્યા તેનો મર્મ એમાં સમજાવ્યો છે. માટે એ પ્રકરણ વાંચી, વિચારી તે સિદ્ધાંત જીવનમાં વણી લેવા મારી વિનંતી છે. ...”

“... મને એમ વિચાર રહ્યા કરે છે કે તમો દ્રવ્યોપાર્જન સારુ નોકરી કરો છો તેમાં સારો વધારો અને સ્થિરતા મેળવવા અને આવકની પૂરકતા (વૃદ્ધિ) થાય તે સારુ ઘેર ફુરસદ મેળવી ‘જનમંગલ’ના દશ પાઠ તેમ જ ભક્તચિંતામણિના પાઠ તમો કરો તો તમારાં ગૃહ્યસૂત્ર અને આર્થિક

અને આધ્યાત્મિક આબાદી ઘણાં વધશે. કારણ કે પાઠ કરવાથી અને તે સાત્ત્વિકતાથી કરવાથી પરમાત્માનો નિરંતર વાસ અને પ્રકાશ આપણી પાસે વધતો જાય છે જેના પરિણામે જગતજનની લક્ષ્મીજી પણ, એ પ્રભુના વક્ષઃસ્થળમાં હંમેશાં રહે છે એટલે, તે પણ તમારી પાસે સતત રહી તમોને પ્રકાશ, શીતળતા, સુખ અને શાંતિ આપ્યા જ કરશે અને પ્રસન્ન રહેશે. જેને પ્રભુ અનુકૂળ તેને સર્વ અનુકૂળ થાય છે. ...”

૧૪

મહાપૂજા વિશે :

“... મહાપૂજા દર પૂર્ણિમાએ કરાવીએ છીએ. આ પ્રયોગ સર્વે સુખી રહી શ્રીજીના આશ્રયમાં બળવાન થાય તે સારુ નિષ્કામયોગથી શરૂ કર્યો છે. તમારા ઉપર આવનાર આપત્તિઓ શ્રીજી દૂર કરે છે જ પણ શ્રીજીનું ભજન-યજન આવી રીતે નિષ્કામપણે યથાવિધિપુરઃસર કરીએ તો શ્રીજી રાજી થાય તે વિનિયોગ છે. ...”

૧૫

ઈરાદાપૂર્વક ભૂલ ન કરો :

“... આપણી ખામીઓ, આપણી અશક્તિઓ, આપણી ભૂલોથી પરમાત્મા આપણાથી દૂર જતા નથી પણ તે આપણી ખામી, અશક્તિ, ભૂલ ઈરાદાપૂર્વકની ન હોવી જોઈએ. પરમાત્માનો આશ્રય આપણને કેટલો છે એ આપણા જીવન ઉપરથી નક્કી કરી શકાય છે. પરમાત્મા એટલા ઉદાર છે કે એ આપણી અણસમજને લીધે થતી ભૂલો ક્ષમ્ય ગણી આપણું સર્વ પ્રકારે રક્ષણ કરે છે. પરંતુ આપણી સમજણપૂર્વકની, ઈરાદાપૂર્વકની ભૂલો સદંતર ક્ષમ્ય ગણતા નથી. માટે અણસમજે કરીને અગર આપણી નિર્બળતાને લીધે થયેલી ભૂલો સુધારી લેવી અને પ્રભુને પ્રાર્થના કરવી અને ઈરાદાપૂર્વકની ભૂલો કરવાની લાલચને વશ ન થતાં, તેની સામે ઝઝૂમવાની પરમાત્મા આપણને દિવ્ય શક્તિ આપે એવી નિત્ય પ્રાર્થના કરવી. ...”

૧૬

અનન્ય આશ્રિતની પ્રાર્થના શ્રીહરિ મંજૂર કરે છે :

“... પરમાત્માની એક અફર અને સાત્ત્વિક અને સત્ પ્રતિજ્ઞા છે કે

પોતાના અનન્ય આશ્રિત અને સન્નિષ્ઠ ભક્તની પ્રાર્થના સાંભળે છે અને તે જો પોતાના આશ્રિતના સાચા હિતની હોય તો જરૂર તે મંજૂર કરે છે, એટલું જ નહિ, પણ જો તે પ્રાર્થનામાં કાંઈ ભૂલ હોય કે કાંઈ ન્યૂનતા હોય તો તે પ્રાર્થનામાંની ભૂલ કે ન્યૂનતા પોતે જ સુધારી, જરૂરી સુધારોવધારો કરી મંજૂર કરે છે. આ અનુભવ એમના અનન્ય આશ્રિતને થાય છે જ. એ દયાળુ સર્વેશ્વર, સર્વવ્યાપક અને કેવળ મંગલકારી છે એવી પ્રતીતિ આપણા જીવનમાં બનતા અનુભવોથી આપણને સુદૃઢ થવી જોઈએ. ...”

૧૭

ભગવદ્ભક્તે કેવી આંટી રાખવી ? કેવી ત્યાગવી ? :

“... કેટલીક આંટીઓ સુખદ છે અને કેટલીક આંટીઓ દુખદ છે એ તમો સારી પેઠે જાણો છો. મારું એવું માનવું છે કે ભગવદાશ્રિતનું હૃદય ભગવાનના જેટલું જ સાફ, ઉદાર અને વિશાળ હોય છે. એના હૃદયમાં ભગવન્ કે ભગવદ્ભક્ત સિવાય બીજી કોઈ પણ વસ્તુ કે વ્યક્તિને સ્થાન નથી. કેટલાક વિચારો ભગવદ્ભક્તના હૃદયમાં એ બે સિવાયના આવે પણ તે ક્ષણિક હોઈ લાંબો વખત હૃદયમાં ટકતા નથી. ભગવાનના ભક્તને ભગવાન અને ભગવાનના ભક્ત સાથે જ સ્નેહની અભેદ આંટી પડે છે. જો મારું માનવું ખરું હોય તો તમોને જે આંટી ઉદાસિનતાની પડે છે તે ભગવદાશ્રિતને શોભારૂપ અને યોગ્ય નથી. ...”

૧૮

દયાળુશ્રીનાં (ગુરુદેવનાં) સુવર્ણસૂત્રો ન ભૂલવા વિશે :

“... દિવસે એવી ક્રિયા કરવી કે રાત્રે શાંતિથી ઊંઘ આવે. જીવનમાં એવી પ્રવૃત્તિ કરવી કે પાછલી અવસ્થામાં શાંતિથી ભગવાનનું ભજન થાય. હૃદયમાં એવા વિચાર રાખવા કે જેથી વેરઝેર ઉત્પન્ન ન થાય. જે પ્રવૃત્તિ કરવાનો નિર્ણય કરવામાં કલાકોના કલાકો પસાર થઈ જાય તે પ્રવૃત્તિ કરવી જ નહિ. દયાળુશ્રી આવાં સુવર્ણ વચનામૃતો ઘણી વખત આપણને કહેતા હતા તેનું વિસ્મરણ આપણને થવું ન જોઈએ. ...”

